

Мікаэль
Ніємі

Популярная
музыка
з Вітулы

Кнігарня Наша Ніва

BYBOOKS

Мікаэль Ніемі

ПАПУЛЯРНАЯ МУЗЫКА ЗЬ ВІТУЛЫ

Раман

Пераклад са швэдзкай мовы

Мінск

Выдавец Логвінаў І. П.

2010

УДК 821.113.6-31
ББК 84(4Шве)-44
Н 60

Сэрыя заснаваная ў 2006 годзе

Пераклад са швэдзкай мовы Вольгі Цьвіркі

© *Mikael Niemi. Populärmusik från Vittula, 2000*

Пераклад на беларускую мову стаў магчымы дзякуючы
падтрымцы швэдзкай Дзяржаўнай Рады Культуры.

Вялікі дзякуй за дапамогу і спрыянне
Стэфану Эрыксану, Марыі Сёдэрбэрг і Дзьмітрыю Плаксу.

Ніеми М.

Н 60 Папулярная музыка зь Вітулы : раман / Мікаэль Ніеми ;
пер. са швэд. мовы Вольгі Цьвіркі. — Мінск : І. П. Логвінаў,
2010. — 278 с. — (BYBOOKS).

ISBN 978-985-6901-75-4.

УДК 821.113.6-31
ББК 84(4Шве)-44

ISBN 978-985-6901-75-4.

© First published by Norstedts, Sweden, 2000

© Published by agreement with Norstedts Agency

© Вольга Цьвірка, пераклад на беларускую
мову, 2010

© Выданьне на беларускай мове, афармленьне.

Выдавец Логвінаў І. П., 2010

© ПВУП «Логвінаў», 2010

ПРАЛЁГ

*Апавядальнік прачынаецца, узыходзіць на гару
і выстаўляе сябе на сьмех на перавале Тхаронг
Ля, з чаго і пачынаецца расповед*

Начлег у пакоі зь бяровеньня выдаўся надзвычай халодным. Калі запішчаў мой дарожны будзільнік, я рыўком сеў, разьвязаў спальны мяшок і высунуў руку ў марознае вугольле ночы. Пальцы пачалі блукаць па негабляваных дошках падлогі, сярод запалак і пяшчынак; у шчыліны паміж масьніцамі задзімаў вецер. Урэшце я намацаў халодную плястмасу гадзінніка ды націснуў на кнопку.

Нейкі час я ляжаў нерухома, у паўдрымоце, раскрыжаваны на камлюку, з рукою, пагружанаю ў мора. Цішыня. Мароз. Частае дыханьне ў разрэджаным паветры. Ва ўсім цэле хаваўся фізычны боль, нібыта я ўсю ноч ляжаў і напружваў цягліцы.

У гэты момант я ўявіў, што памёр.

Цяжка апісаць, што я перажыў. Цела нібыта спустошылі. Я акамянеў, ператварыўся ў бясконца вялікі халодна-шэры мэтэарыт. А глыбока ўсярэдзіне, у паражніне, стаілася нешта чужароднае, даўгаватае й мякае, нешта арганічнае. Чалавечы труп. Гэта быў ужо ня я. Я зрабіўся каменем, я проста ахінаў гэтую астылую форму, як велічэзны, наглуха зачынены гранітны саркафаг.

Гэта доўжылася дзье, максымум тры сэкунды.

Пасьля я запаліў кішэнны ліхтарык. На цыфэрбляце гадзінніка было 00:00. На адно жудаснае імгненьне я ўявіў, што час спыніў сваю хаду і яго немагчыма ўжо вымераць. Але пасьля зразумеў, што незнарок абнуліў гадзіннік, калі спрабаваў адшукаць кнопку. На ручным гадзінніку было 04:20. На спальным мяшку зьявіўся тонкі пласт шэрані. Хоць я ляжаў у памяшканьні, тэмпература, відаць, апусьцілася ніжэй за нуль. Сабраўшы волю, я вылез насустрач марозу, высьлізнуўшы пазьмяінаму зь мяшка; я быў ужо цалкам апрануты й толькі засунуў ногі ў прамерзлыя паходныя боты. З крыху прыкрым пачуцьцём упакаваў у заплечнік свой пусты нататнік. І сеньня нічога. Ніводнага накіду, ніводнага кароценькага запісу.

Зняў зь дзьвярэй мэталічны кручок і апынуўся ў ночы. Зорнае неба расчыніла перада мною сваю бязмежнасьць. Па небасхіле, нібы човен, плыў паўмесяц, у сылюэтах вастраверхіх хрыбтоў бачыліся постаці гімалайскіх волатаў. Зорнае сьвятло было такім моцным, што, здавалася, арашала зямлю, прапускаючы вострыя белыя промні скрозь гіганцкае сіта. Я ўсцягнуў на сьпіну заплечнік ды ўжо ад аднаго гэтага невялікага намаганьня пачаў задыхацца. Ад недахопу кіслароду перад вачыма замільгацелі іскры. Кашаль разьдзіраў глотку сухімі хрыпамі — 4400 мэтраў над узроўнем мора. Наперадзе прамалёўвалася сьцяжынка, яна стромка падымалася па каменным схіле гары й зьнікала ў цемры. Павольна, вельмі павольна я пачаў сваё ўзыходжаньне.

Перавал Тхаронг Ля, масіў Анапурна ў Нэпале. Вышыня — 5415 мэтраў. Я зрабіў гэта. Урэшце нават! Палягчэнне такое, што я, цяжка дыхаючы, кідаюся на сьпіну. Шчыкае ў нагах ад малочнай кіслаты, балюча сьціскае скроні — першая стадыя вышыннай хваробы. Дзённае сьвятло падаецца трывожна перарывістым. Раптоўны парыў ветру прадказвае пагаршэнне надвор'я. Мароз кусае за шчокі, і я бачу, як жменька падарожнікаў пасьпешліва закідваюць заплечнікі за сьпіну й пачынаюць спуск да Муктынатху.

Я застаюся сам-насам. Не магу пакуль прымусіць сябе пайсьці — яшчэ ня час. Усё яшчэ цяжка дыхаючы, саджуся. Абапіраюся на курган з камянёў, зь якога тырчаць, разьвіваючыся на ветры, вымпелы з тыбецкімі малітвамі. Увесь перавал засыпаны камянямі — стэрыльны жвіровы насып, ні расьлінкі. З абодвух бакоў уздымаюцца вяршыні — чорныя сырыя фасады зь нябесна-белымі леднікамі.

Парывы ветру пачынаюць прыносіць першыя сьняжынкi, якія хвостка б'юцца аб маю куртку. Нядобры знак. Будзе небяспечна, калі сьцежку зноў занясе сьнегам. Я аглядаюся, але іншых турыстаў не відаць. Трэба сьпяшацца ўніз.

Але яшчэ зарана. Я ж ніколі раней у жыцці не стаяў на такой вышыні. Трэба сьпяраша разьвітацца. Камусьці падзякаваць. Ахоплены раптоўным парывам, я кідаюся на калені перад курганам. Адчуваю сябе крыху камічна, але, азірнуўшыся яшчэ раз, упэўніваюся,

што я адзін. Імгненна згінаюся, як мусульманін, азад-
кам дагары, схіляюся тварам уніз і мармычу малітву
падзякі. А ўнізе — літая жалезная пласьціна зь нейкім
тыбецкім надпісам. Пісьмёнаў на ёй амаль не разабраць,
але пласьціна выпраменьвае такую сур'ёзнасьць і духоўнасьць,
што я схіляюся ніжэй, каб пацалаваць яе.

І ў гэты момант да мяне прыходзяць успаміны. Гала-
вакружны спуск па тунэлі ў дзяцінства. Труба праз час,
зь якой даносяцца словы перасьцярогі, але ўжо позна.

Я прыклеіўся.

Мае вільготныя вусны намёртва прымерзлі да ты-
бэцкай малітоўнай пліты. А калі я паспрабаваў разма-
чыць звязку языком, дык прымёрз і ён.

Кожнае дзіця ў Нарляндзі мусіць аднойчы з гэтым
сутыкнуцца. Сьцюдзёны зімовы дзень, парэнчы мосту,
ліхтарны слуп, зашаранелая жалязяка. Мае ўспаміны
надзіва ясныя. Мне пяць гадоў, я прымёрз, лізнуўшы
дзівярны замок каля мосту ў Паяле. Сьпярга нейма-
вернае здзіўленьне. Звычайны замок, які бесьпераш-
кодна можна было пакратаць рукавіцаю або нават го-
лым пальцам. Але цяпер ён ператварыўся ў д'ябальскую
пастку. Спрабую крычаць, але з прымёрзлым языком гэ-
та ня так проста. Размахваю рукамі, спрабую вызваліцца
сілаю, але боль такі, што кідаю гэтую ідэю. Ад маро-
зу язык здранцьвеў, у роце — смак крыві. Страціўшы
ўсялякую надзею, грукаю ў дзверы й у адчаі выціскаю
зь сябе:

— Ыыыы, ыыы...

Тады зьяўляецца маці. Вылівае кубак цёплае вады, тая цячэ па замку, і вусны адмарожваюцца. Рэшткі скуры застаюцца на жалезе, і я даю сабе абяцаньне ніколі так больш не рабіць.

— Ыыыы, ыыы... — мармычу я, а сьнег хвошча ўсё мацней. Ніхто ня чуе. Можа, калі хто з турыстаў яшчэ падымаецца, яны павернуць назад? Азадак тырчыць дагары, вецер усё ўзмацняецца й прадзімае мяне наскрозь. Рот пачынае пакрысе дранцьець. Здымаю рукавіцы ды спрабую адагрэцца рукамі, пыхкаю сваім гарачым дыханьнем. Але ўсё дарэмна. Жалеза ўсмоктвае цяпло, але застаецца такім самым халодным. Спрабую падняць, сарваць зь месца жалезную пліту. Але тая прыкручаная намёртва й ня зрушваецца ні на ёту. Сьпіна пакрываецца халодным потам. Вецер прабіраецца пад куртку, і я пачынаю калаціцца ўсім целам. Нізкія хмары ахутваюць перавал туманам. Небясьпечна. Жахліва небясьпечна. Мне робіцца ўсё больш жудасна: мне наканавана тут памерці. Я ня здолею перажыць ночы, прымерзлы да гэтай тыбэцкай пліты.

Засталася толькі адно. Мне трэба адарвацца.

Ад адной толькі думкі робіцца млосна. Але я мушу пайсьці на гэта. Раблю пробны рывок. Адчуваю ныючы боль нават у корані языка. Раз... два... ііі...

Усё чырванее. Кроў. І такі боль, што я б'юся лобам аб жалеза. Ня пойдзе. Рот па-ранейшаму прыклеены да пліты. Ірвану мацней — застануся бяз твару.

Нож. Калі б у мяне быў прынамсі нож. Цягнуся нагою па заплечнік, але ён ляжыць за колькі мэтраў ад мяне. Ад страху сьціскае живот, пухір гатовы апаражніцца ў штаны. Я расшпільваю прарэх і рыхтуюся памачыцца, як цялё, стоячы на карачках.

Але стрымліваю сябе. Здымаю зь дзягі паходны кубак. Напаўняю яго па самыя берагі мачою й выліваю пасля на вусны. Мача струменіцца па твары, плавіць лёд, адно імгненьне — і я вызваляюся.

Так я прасікаў сабе шлях на волю.

Падымаюся. Час малітвы мінуў. Язык і вусны задзеравянелі ды сыходзяць крывёю. Але я магу прынамсі варушыць імі. І ўрэшце я магу пачаць свой расповед.

РАЗЬДЗЕЛ 1

*— пра тое, як Паяла робіць крок у сучаснасьць,
узьнікае музыка, а два малыя выпраўляюцца
ўлегцы ў падарожжа*

Здарылася гэта на пачатку шасьцідзясятых: наш раён у Паяле пачалі асфальтаваць. Мне было пяць гадоў, я стаяў і слухаў, як набліжалася тэхніка. Паўз наш дом прапаўзала чарада машынаў, якая дужа нагадвала калёну баявых танкаў. Яны пачалі капаць зямлю, разрываючы старую, усю ў ямінах, гравійку. Лета толькі пачыналася. Паўсюль уперавалку хадзілі мужыкі ў камбінэзонах, сплёўвалі жаваны тытунь, грукаталі жалезнымі кіямі ды нешта бурчэлі па-фінску, а мясцовыя жанчыны ўпотай глядзелі на іх з-за фіранак. Малому хлапчуку ўсё гэта падавалася надзвычай займальным. Бадзяючыся каля плоту, я ўзіраўся праз шчыліны паміж дошкамі ды ўцягваў у сябе выхлапы сальяркі, спароджаных гэтымі браняванымі пачварамі. Яны ўгрызаліся ў няроўную вясковую дарогу, нібыта ў гнілую падлу. Гліністая дарога зь безьліччу дробных калдобінаў, звычайна залітых дажджом, сьпіна са скураю, рабою ад восьпінаў, якая ў часе вясновай бездаражы мякчэла, нібы масла, а летам прысыпалася, як кусок мяса, солью, каб менш пыліла. Гравійка выйшла ўжо з моды. Яна належала мінуламу часу, таму, у якім

нарадзіліся мае бацькі, але які яны ўрэшце захацелі пакінуць назаўжды.

У прастамоўі наш квартал называлі Вітулаянка, што ў перакладзе азначае Похвіна багна. Паходжаньне назвы дакладна не вядомае, але яна, напэўна, зьявілася таму, што тут нараджалася багатая малых. У шмат якіх хатах было пяцёра (часам нават больш) дзяцей, і гэтая назва сталася грубым ушанаваньнем жаночкай плоднасьці. Вітулаянку, або проста Вітулу, засяляла сельская бедната, сталеньне якой прайшло ў неўрадлівыя трыццатыя гады. Дзякуючы сваёй упартай працы й спрыяльнай каньюнктуры, яны здолелі выбіцца ў людзі, а пасья пазычылі ў банку грошай на ўласны дом. Швэцыя квітнела, эканоміка расла, і ўрэшце прагрэс дакаціўся й да Турнэдален. Усё пачало разьвівацца настолькі хутка, што народ па старой звычцы адчуваў сябе па-ранейшаму бедным, хоць і жыў ужо досыць заможна. Часам зьяўляўся страх, што ў цябе вось-вось усё адбяруць. Кабеты, хаваючыся за пашытымі дома фіранкамі, з хваляваньнем думалі пра тое, як добра ў іх усё было. Яны мелі ўласны дом — для сябе ды сваіх нашчадкаў. У іх была магчымасьць купляць адзеньне, дзецям ужо ня трэба было хадзіць у абносках. У іх зьявіліся нават машыны. А цяпер вось ліквідоўвалі старую гравійку, і дарогу пакрывалі чорным, як нафта, асфальтам. Беднату апраналі ў чорную скураныя курткі. Так для іх закладалі шлях у будучыню — гладкі, як шчака. Па гэтай дарозе дзеці будуць

ехаць на сваіх новых роварах, каб здабыць дабрабыт ды інжынэрную адукацыю.

Бульдозэры мукалі й раўлі. Грузавікі чэрпалі друз. Паравыя каткі ўтрамбоўвалі дарожнае палатно сваімі гіганцкімі стальнымі цыліндрамі з такою неймавернаю сілаю, што мне хацелася падсунуць пад іх сваю пяцігадовую ножку. Я кідай вялікія камяні пад каток і выбягаў прасачыць, куды яны патрапілі, але ніколі ня мог іх знайсці. Камяні зьнікалі нейкім чароўным чынам. Мяне гэта адначасова пужала й вабіла. Я клаў руку на разгладжаную паверхню. Тая падавалася надзіва халоднаю. Як такі шурпаты друз мог ператварыцца ў роўную прасьціну? Я шпурнуў відэлец з кухоннай скрыні, а пасьля сваю плястмасавы шуфлік — яны таксама бясьсьледна зьніклі. Я й сёньня ня ведаю, ці насамрэч яны ляжаць там пад дарожным палатном, ці папросту прапалі нейкім чароўным чынам.

Менавіта ў гэты час мая старэйшая сястра набыла свой першы прайгравальнік. Адноўчы, калі сястра была ў школе, я пракраўся ў ейны пакой. Ён стаяў на яе стала — цуд тэхнікі з чорнай плястмасы, малая бліскучая скрыня з празрыстым вечкам, за якім хаваліся дзівосныя кнопкі й рычажкі. Вакол яго валяліся бігудзі, губная памада й слоічкі зь лякам. Усё было мадэрновым — неапраўданая раскоша, — усё казала пра нашае багацьце й бестурботную ды заможную будучыню. У лякераванай скрыначцы ляжалі

стосы картак з кіназоркамі ды квіткі з кіно. Сястрыха пакідала іх пасля кінасэансаў, і ў ейнай калекцыі быў ужо вялікі пачак квіткоў з нашага мясцовага кінатэатру «Вільгэльмсан». На адваротным баку яна пазначала назву фільма, выканаўцаў галоўных роляў і ставіла фільму адзнаку.

На плястмасавай стойцы, якая нагадвала падстаўку для посуду, сястра выставіла свой адзіны сынгл. А я ўрачыста пакляўся, што ня буду нават на яго дыхаць. І вось мае пальцы ў нецярпеньні хапаюць пласьцінку, лашчаць бліскучую вокладку з выяваю маладога стылягі з гітараю. Чорная пасма валасоў спадае яму на лоб, ён усьміхаецца ды сустракаецца са мною позіркам. Акуратна, вельмі акуратна я выцягваю чорны вінілавы дыск. Асьцярожна адкрываю вечка. Спрабую ўзгадаць, як гэ-та рабіла сястра, і кладу пласьцінку на талерку. Так, каб дзірка сынглу патрапіла акурат на штырок. Пацеючы ад нецярпеньня, уключаю.

Талерка скаланулася й пачала круціцца. Гэта было вельмі захапляльна, і я суцішыў у сабе жаданьне збегчы прэч. Нязграбнымі хлапчуковымі пальцамі я схапіў гэтую зьмяю — чорную пругкую іглу — з атрутным зубам, цьвёрдым, як калыпок. Пласьцінка гудзе — і вось я апускаю іглу на яе.

Пачулася патрэскваньне, нібыта смажылі скваркі. І я зразумеў, што нешта зламалася. Я сапсаваў пласьцінку, і яна больш ня будзе граць!

— Бам-бам... Бам-бам...

Не, яна грае! Цяжкія акорды. І ўрэшце — ліхаманкавы голас Элвіса.

Я быццам аслупянеў. Забыўся глытаць сьліну, якая ўжо струменілася зь ніжняй губы. Мне зрабілася млосна, галава закружылася, я забыўся дыхаць.

Гэта была будучыня. Так яна мусіла гучаць. Музыка, якая нагадвала гуд асфальтаўкладчыкаў, іх бясконцы грукат, выццё сырэны, якая клікала да барвовага небасхілу, асьветленага ранішнім сонцам.

Я нахіліўся й выглянуў у акно. Звонку на дарозе грымеў грузавік, і я ўбачыў, што ўкладваньне пачалося. Але гэта быў ня чорны глянцавы асфальт. Гэта быў асфальтабэтон. Шэры як пыл, гузаваты, гідкі асфальтабэтон.

Вось па ім мы, паяльцы, і мусілі каціцца ў будучыню.

Калі тэхніку ўрэшце вывезьлі, я пачаў рабіць першыя кароткія шпацыры па навакольлі. І з кожным крокам сьвет рос перад маімі вачыма. Нашая новая асфальтаваная дарога вяла да іншых асфальтаваных дарог, дзялянкі перад дамамі ператвараліся ў цяністыя паркі, агромністыя сабакі брахалі на мяне, бразгочучы жалезнымі ланцугамі. Чым далей я заходзіў, тым цікавейшым рабілася асяродзьдзе. Сьвет усё нідзе не заканчваўся, а толькі ўвесь час пашыраўся, і ў мяне закружылася галава, зрабілася амаль млосна, калі я зразумеў, што магу вандраваць вось так колькі заўгодна. Урэшце

я набраўся сьмеласьці ды запытаўся ў таты, які мыў у гэты момант наша навяюткае «вольва»:

— А зямля вялікая?

— Дужа вялікая, — адказаў тата.

— Але недзе ж ёсьць у яе канец?

— У Кітаі.

Ад такога простага адказу мне зрабілася лягчэй на душы. Калі ісьці досыць доўга, можна ўрэшце дайсьці да канца. І быў ён у краіне вузкавокага народу «дзыньчонг» на другім баку сьвету.

Стаяла лета, і было невыносна сьпякотна. Я лізаў ледзяное марозіва, якое ўжо запляміла мне ўсю кашулю. Выйшаў за межы нашага двара, пакінуўшы за сьпінаю бясьпеку. Раз-пораз азірнуўся, хвалюючыся, каб не заблукаць.

Я накіраваўся ў дзіцячы парк (насамрэч гэта была старая сенажаць, якая патрапіла цяпер ў сярэдзіну паселішча). Камунальнікі паставілі на траве арэлі; я плюхнуўся на вузкае седала ды пачаў бадзёра разгойдаваць ланцугі, каб набраць хуткасьці.

Раптам я адчуў, што за мною назіраюць. На горцы сядзеў нейкі хлопчык. На самым яе версе, нібы зьбіраўся сасьлізнуць адтуль уніз. Але ён чамусьці не сьпяшаўся: нерухомы, як драпежная птушка, хлапчук пільна назіраў за мною.

Я насцьцарожыўся. З хлопцам было нешта ня так. Ня мог ён там сядзець, калі я прыйшоў, — ён быццам матэрыялізаваўся з паветра. З абыхавым відам я

працягваў разгойдвацца ды падлятаў ужо так высока, што ланцугі ў маіх руках пачалі зьвінець. Я заплюшчыў вочы й адчуў, як у мяне ад страху пачало сыціскаць живот, калі арэлі паскаралі свой рух каля зямлі ды падляталі зноў уверх да сьвятла на другім баку.

Калі я расплюшчыў вочы, ён сядзеў ужо ў пясочніцы. Нібыта пераляцеў туды на крылах, бо я не пачуў ніводнага гуку. Ён па-ранейшаму пільна назіраў за мною, павярнуўшыся да мяне бокам.

Я замер, і арэлі пакрысе запаволіліся. Урэшце я скочыў, перакуліўся цераз галаву ды разьлёгся ў траве. Утаропіўся ў неба. Па-над рэчкаю гойсалі белыя аблогі. Яны нагадвалі вялікіх пухнатых авечак, якія драмалі на ветры. Калі я прымружыў вочы, то ўбачыў малых істотаў, якія рухаліся на ўнутраным баку павекаў. Чорныя кропачкі, якія паўзьлі па чырвонай плеўцы. Я мацней заплюшчыў вочы й адчуў, як у жываце пабеглі фіялетавыя акрабаты. Яны караскаліся адзін на аднаго, утвараючы ўзоры. Нават там былі розныя жывёлы, нават там быў невядомы мне дагэтуль сьвет. Да мяне прыйшла галавакружная здагадка: увесь сьвет складаецца з мноства скруткаў — адзін у адным. Праз колькі пластоў ні праходзь, за імі будуць усё новыя й новыя.

Я расплюшчыў вочы ды ажно здрыгануўся ад нечаканасьці. Побач са мною ляжаў той хлопчык. Ён расьцягнуўся на сьпіне амаль усутыч, так блізка, што я адчуваў ягонае цёплае дыханьне. У яго быў надзіва малы твар. Сама галава была звычайнага памеру, а вось ры-

сы твару месціліся на зусім малой прасторы. Нібыта лялечны твар, прыклеены да вялікага рудога мяча. Выстрыжаныя няроўнымі жмуткамі валасы, на лобе — напалову адсохлая крывавая корка. Ён прымуружыў адно вока, верхняе, у якое сьвяціла сонца. Ніжняе хавалася ў траве й было шырока расплюшчанае, у яго велізарнай зренцы я ўбачыў сваё адлюстраваньне.

— Як тваё імя? — пацікавіўся я.

Ён не адказаў. Нават не зварухнуўся.

— *Mikās sinum nīmi on?* — паўтарыў я ўжо па-фінску.

Тут ён адкрыў рот. Усьмешкаю гэта не было, ён проста агаліў зубы. Жоўтыя, пакрытыя застарэлым налётам ад ежы. Ён засунуў мезенец у ноздру, астатнія пальцы былі такія вялікія, што не зьмясьціліся ў носе. Я зрабіў тое самае. Мы выцягнулі кожны сваю казюлю. Ён засунуў сваю ў рот і праглынуў. Я ж спыніўся ў нерашучасьці. Тады ён выхапіў у мяне казюліну ды праглынуў і яе.

Так я зразумеў, што ён хоча са мною сябраваць.

Мы селі ў траве, і мне таксама захацелася ўразіць хлопчыка.

— Можна паехаць куды заўгодна!

Ён напружана слухаў мяне, але я не быў зусім упэўнены, ці ён разумеў.

— Ажно ў Кітай, — працягваў я.

Каб даказаць сур'ёзнасьць свайго намеру, я накіраваўся ў бок дарогі. Дзёрзка, напусьціўшы на сябе пампэзную самаўпэўненасьць, каб прыхаваць нэрвознасьць.

Ён пайшоў за мною. Так мы дайшлі да жоўтага будынку пастарскай сядзібы. Пры дарозе мы ўбачылі прыпаркаваны аўтобус, на якім, без сумневу, прыехалі турысты, каб падзівіцца на лестадыянскую хату. Было сьпякотна, аўтобус стаяў з адчыненымі дзвярамі, але кіроўцы не было відаць. Я ўскараскаўся па прыступках, пацягнуўшы за сабою хлопчыка. На адсырэлых сядзеньнях ляжалі курткі й валізкі. Мы забраліся ў самы канец і схаваліся за сьпінкамі крэслаў. Неўзабаве ў салён, цяжка дыхаючы й абліваючыся потам, пачалі ўцягвацца дамы сталага веку. Яны размаўлялі на нейкай мове, што нагадвала гаўканьне, і ўвесь час жаднымі глыткамі пілі з бутэлек ліманад. Пасьля да іх далучыліся яшчэ колькі пэнсіянэраў. Зьявіўся кіроўца, заклаў пад губу тытуню. І мы пусьціліся ў дарогу.

Мы сядзелі моўчкі ды толькі глядзелі вялікімі вачыма на краявіды, што праносіліся міма нас. Мы пакінулі Паялу — неўзабаве зьніклі ўжо апошнія дамы паселішча — і паехалі лясамі. Столькі дрэваў, проста безьліч! Міма нас у акне праносіліся старыя тэлефонныя слупы з парцалянавымі булавешкамі, зь якіх цяжкімі дугамі правісалі ад сьпякоты правады.

Мы прыехалі яшчэ колькі кілямэтраў, калі нас урэшце заўважылі. Я выпадкова тузануў крэсла перада мною, і адна зь цётак, з друзлымі шчокамі, павярнула-ся да мяне. Я насцьцярожана ўсьміхнуўся. Яна таксама мне ўсьміхнулася, пакорпалася крыху ў торбачцы ды вывудзіла адтуль нейкі дзіўны, пэўна палатняны, мяшчок

з ласункамі. Нешта сказала, але я не зразумеў. Тады яна паказала ў бок кіроўцы ды запыталася:

— *Papa?*

Я кіўнуў, натужліва ўсьміхаючыся.

— *Habt ihr Hunger?* — зноў запыталася яна.

Не пасьпелі мы й вокам міргнуць, як трымалі ўжо ў руках лусьцяні з сырам.

Пасьля маруднай трасяніны ў аўтобусе мы ўрэшце спыніліся на вялікай паркоўцы. Усе пасьпяшаліся да выхаду, а за імі і я са сваім сябрам. Перад сабою мы ўбачылі шырачэзны бэтонны будынак, з плоскім дахам і высокімі антэнамі, якія тырчалі на ўсе бакі. Удалечыні за калючым дротам стаялі аэрапляны. Кіроўца адчыніў люк багажніка й пачаў выгружаць валізкі. У нашай мяккасардэчнай цёткі было зашмат багажу, і яна жудасна нэрвалалася. На лобе пад капелюшом блішчэў пацеркамі пот, яна непрыемна прыцмокнула, прапускаючы праз зубы сьліну. Мы зь сябрам, каб аддзячыць ёй за лусьцяні, ухапілі цяжкую валізку й павалаклі. Мы спыніліся зь ёй у будынку, дзе ўжо сабраліся пэнсіянэры ды ўзбурана гудучы й жэстыкуючы перад сталом дыспэтчара выцягвалі свае паперы. Цётка ў форме цярпліва спрабавала навесьці парадак. Пасьля нас арганізаванаю групкаю правялі праз турнікет да самалёта.

Гэта мусіў быць мой першы палёт. Мы абодва крыху разгубіліся, але нейкая мілая жанчына, з карымі вачыма й залатымі сэрцайкамі ў вушах, дапамагла нам прышпіліць рамяні. Мой сябрук атрымаў месца каля акна, і мы з усё

большым захапленнем назіралі за тым, як пачынаюць раскрутвацца бліскучыя лопасыці прапэлера, усё хутчэй і хутчэй, пакуль зусім ня зьніклі, ператварыўшыся ў адзіную нябачную кругаверць.

Мы пачалі рухацца. Мяне ўціснула ў крэсла, я адчуў шамаценьне колаў, пасля лёгкі рывок — і мы адарваліся ад зямлі. Хлопчык як зачараваны тыкаў рукою ў ілюмінатар. Мы ляцелі! Далёка ўнізе распасьцёрся сьвет. Людзі, дамы й машыны сьціснуліся да ляльнага памеру — такія малыя, што зьмясьціліся б у кішэні. І вось нас ужо абкружылі хмары, белыя зверху, але ўсярэдзіне шэрыя, як аўсянка. Мы праляцелі скрозь хмары, а пасля яшчэ вышэй і вышэй, пакуль самалёт не наблізіўся да найвышэйшай нябеснай столі, і пачалі парыць, павольна, амаль непрыкметна.

Ветлая стурдэса пачаставала нас сокам, і гэта было надта дарэчы, бо мы ўжо дужа пакутавалі ад смагі. А калі нам захацелася ў прыбіральню, яна правяла нас ў малясенькую кабінку, дзе мы па чарзе выцягвалі свае пісюны. Мача падала ў адтуліну, і я ўяўляў, як яна ляцела да зямлі, ператвараючыся ў дробны жоўты дожджык.

Пасля мы атрымалі альбомы й крэйды. Я намаляваў крушэньне двух авіялайнэраў. Абскубаная галава майго сябра ўсё больш схілялася назад, і неўзабаве ён ужо спаў з шырока разьўленым ротам. Ад ягонага дыханьня запацеў ілюмінатар.

Пасля доўгага пералёту мы прыязмліліся. Пасажыры пасьпяшаліся на выхад, і ў гэтай мітусьні мы згубілі

нашую цётку. Я запытаўся ў дзядка ў фуражцы, ці гэта быў той самы Кітай. Ён пакруціў галавою й паказаў у кірунку бясконца доўтага калідора, па якім праходзілі й знікалі людзі з валізкамі. Мы пайшлі па ім, і я яшчэ некалькі разоў вельмі пытаўся, пакуль нам не пачалі трапляцца людзі з раскосымі вачыма. Мне падумалася, што яны ўжо дакладна ляцяць у Кітай, таму мы прымасьціліся да іх і пачалі цярпіва чакаць.

Неўзабаве з'явіўся дзядзька ў сінняй форме й пачаў задаваць пытаньні. Нас чакалі непрыемнасці — можна было прачытаць у ягоных вачах. Таму я стаяў і сарамліва ўсміхаўся, робячы выгляд, быццам не разумею яго.

— Тата, — прамармытаў я, паказваючы некуды ўбок.

— Чакайце тут, — сказаў ён і пасьпешліва пайшоў.

Толькі ён знік, мы адразу ж пераселі на іншую лаву. Неўзабаве мы пазнаёміліся з чорнавалосаю кітайнкай у гетрах, якая гуляла з пацешным канструктарам. Яна расклала дэталі на падлозе й паказала, як можна збудаваць дрэва, верталёт або што заўгодна! Яна бясконца балбатала й размахвала сваімі тонкімі ручкамі, здаецца, яна сказала, што завуць яе Лі. Часам яна паказвала на суседнюю лаву, на якой сядзеў дзядзька са строгімі вачыма й чытаў газэту, побач зь ім была дзяўчына-падлетак з чорнымі, як крыло крумкача, валасамі. Я здагадаўся, што гэта была сястра дзяўчынкі. Тая ела сочны чырвоны фрукт і выцірала вусны аблямаванаю

карункамі насоўкаю. Калі я падышоў, яна з сытым выглядам працягнула мне некалькі прыгожа нарэзаных фруктовым нажом кавалкаў гэтага фрукта. Ён быў такім салодкім, што ў роце ажно заказытала, — нічога смачнейшага ў жыцці ня еў. Я падштурхнуў сябра, каб і ён пачаставаўся. Ён кайфаваў з паўзаплюшчанымі вачыма. На знак падзякі ён неўспадзеўкі выцягнуў запалкавы пачак, прыадчыніў яго й даў кітаянкам зазірнуць.

Там усярэдзіне сядзеў велічэзны жук з бліскучым зялёным панцырам. Старэйшая зь сёстраў паспрабавала скарміць яму рэшту фрукта, але жук узняўся ў паветра. Глуха гудучы, ён праляцеў над усімі вузкавокімі людзьмі ў фатэлях, зрабіў кола над дзвюма цёткамі са шпількамі ў валасах, якія ад здзіўленьня задралі галовы, абмінуў гару валізак, увянчаную нядбайна запакаванаю парай аленевых рагоў, і паляцеў далей калідорам пад самымі лямпамі ў той бок, адкуль мы прыйшлі. Мой сябар спахмурнеў, і я паспрабаваў суцешыць яго тым, што жук, напэўна, быў на шляху да Паялы.

У гэты самы момант ажыў дынамік, і ўсе замітусіліся. Мы дапамаглі дзяўчынцы скласьці канструктар у торбу для цацак і праціснуліся ў натоўпе пасажыраў праз турнікет. Гэты самалёт быў значна большы за папярэдні. Замест прапэлераў у яго былі вялізныя барабаны на крылах, якія, раскручваючыся, пачалі сьвістаць. Гук перарос у аглушальнае выцьцё, але прыцішыўся, калі мы ўзьняліся, да аддаленага гулу.

Мы прыбылі ў Франкфурт. І каб ня мой маўклівы спадарожнік, у якога прыхваціла живот і які пачаў накладаць кучу акурат пад сталом, то мы, напэўна, мы, безумоўна, мы, без усякага сумневу, даляцелі б да Кітаю.

РАЗЪДЗЕЛ 2

*— пра веру жывую й мёртвую, пра тое, як
шруббы могуць выклікаць гвалт, і пра дзівосную
інтэрмэдыю ў паяльскай царкве*

Я пачаў таварышаваць з маім маўклівым знаёмцам і неўзабаве ўпершыню патрапіў да яго ў госьці. Высьветлілася, што ягоныя бацькі былі лестадыянцамі, паслядоўнікамі руху абуджэньня, заснаванага калісьці даўно ў Карэсуанда Лярсам Леві Лестадыюсам. У сваіх гнеўных пропаведзях гэты карчукаваты сьвятар лаяўся ня горш за іншага грахаводніка, выкрываючы п'янства й распуству, і рабіў гэта з такою сілаю, што адгалоскі тых пропаведзяў дакаціліся да нашых дзён.

Лестадыянцу недастаткова проста верыць. Мала проста прайсьці абрад хрышчэньня й сакрамэнту, мала выплачваць ахвяраваньні. Вера мусіць быць жывою. Аднойчы ў аднаго старога лестадыянскага прапаведніка запыталіся, як ён разумеў гэтую жывую веру. Сьвятар надоўга прызадумаўся, а пасля глыбакадумна адказаў, што гэта тое самае, што падымацца ўсё жыццё ўгару.

Падымацца ўсё жыццё ўгару. Цяжка нават уявіць сабе такое. Вось ты бестурботна шпацыруеш па вузкай зьвілістай турнэдаленскай дарозе, скажам, з Паялы ў Муадасломпала. Атрымліваеш асалоду ад сьвежае

зеляніны ранняга лета. Дарога бяжыць церазь бясконцы, манатонны сасновы бор, з балота патыхае цінай і сонцам. На ўзбочыне дзяўбуць друз глушцы, пасля спалохана зрываюцца з месца і, гучна б'ючы крыламі, знікаюць у парасьніку.

Урэшце ты даходзіш да першага пагорку. Заўважаеш, як шлях пачынае ісьці ўверх, як напружваюцца лыткі. Што за дробязь, думаеш ты, — гэта ўсяго толькі маленькі грудок. Там, уверсе, вельмі хутка, дарога зноў пабяжыць па сухой лясной роўнядзі зь белымі шапкамі ягелю паміж велічэзнымі стваламі.

Але пад'ём усё працягваецца. Ён куды даўжэйшы, чым ты меркаваў. Ногі стаміліся, ты запавольваеш хаду ды з усё большаю нецярплівасьцю чакаеш, калі ўжо пакажацца верхавіна схілу.

Але яе ўсё няма. Дарога бяжыць толькі ўверх ды ўверх. Лес такі самы, што й раней: лагчыны й парасьнікі, а паміж імі — выродлівыя высечкі. А пад'ём між тым працягваецца. Нібы хтосьці адарваў край зямлі ды пацягнуў яго за адзін бок. Падняў далёні ад сябе канец і падклаў нешта пад ніз, толькі каб напаскудзіць. І ты ўжо пачынаеш здагадвацца, што пад'ём будзе працягвацца ўвесь сённяшні дзень. І заўтрашні таксама.

Ты ўсё ж упарта караскаеся па схіле. Неўзабаве дні ператвараюцца ў тыдні. Пачынае турбаваць боль у нагах, і ты незнарок узгадваеш у думках таго рукастага жартаўніка, які так спрытна задраў зямлю. Нельга не прызнаць — зроблена на славу. Але ж ўжо за Паркаёкі

пад'ём, пэўна, скончыцца, бо ўсяму ж ёсьць свая мяжа. І вось ты ў Паркаёкі, а пад'ём так і ня скончыўся, і ты думаеш, што канец, пэўна, у Кітк'ёёкі.

Тыдні расьцягваюцца ў месяцы. Ты пераадольваеш іх крок за крокам. Выпадае сьнег. А пасля сьнег растае ды зноў выпадае. І вось ужо паміж Кітк'ёёкі й Кітк'ёерві ты амаль што здаеся. Твае ногі дрыжаць, суставы ныюць, і вось-вось вычарпаюцца апошнія сілы.

Але крыху аддыхаўшыся, ты працягваеш сваё змаганьне. І ўжо хутка ты, напэўна, наблізіся да Муадасломпала. Часам табе, зразумела, трапляюцца вандроўнікі, якія ідуць з процілеглага боку. Яны бадзёра крочаць уніз па схіле на шляху ў Паялу. А некаторыя нават едуць на роварах. Сядзяць сабе на седалах ды нават пэдалі ня круцяць, так і дакочваюцца ў камфорце да самага канца. Тады, трэба гэта прызнаць, у цябе абуджаецца пэўны сумнеў, і твая душа разрываецца ад ўнутранай барацьбы.

Крокі робяцца карацейшыя. А гады так і мінаюць. Але цяпер ты ўжо блізка, вельмі блізка. І зноў выпадае сьнег — усё так, як мае быць. Ты ўглядаеся празь сьнежную завею і, здаецца, нешта бачыш. Быццам нешта мігціць там, крыху зводдаль. Лес пачынае радзець, расступаецца. За дрэвамі відаць хаткі. Гэта вёска! Гэта ж Муадасломпала! Ты намагаеся зрабіць апошні крок, кароценькі дрыготкі крок ...

На паніхідзе сьвятар абвяшчае, што ты памёр у жывой веры. Усё зразумела. Ты памёр у жывой веры, *sie kuolit elävässä uskossa*. Ты дайшоў да Муадасломпала,

мы ўсе сьведкі, а цяпер ты ўрэшце сядзіш на залатым багажніку Бога Айца й коцісся ў вечным палёце па схіле пад анёльскія сьпевы.

Высьветлілася, што ў хлопчыка было імя — маці звала яго Ніілам. Бацькі Ніілы былі дужа рэлігійныя. І ў іхняй хаце, нягледзячы на вялікую колькасць дзяцей, заўсёды панавала гукая, як у касцёле, цішыня. Нііла меў двух старэйшых братоў і дзвюх малодшых сясьцёр, яшчэ адно дзіця варочалася ў чэраве маці. І раз кожнае дзіця — гэта дар Божы, з часам колькасць малых у хаце мусіла павялічыцца яшчэ больш.

Проста наймаверна, як усе гэтыя дзеці маглі так ціха паводзіцца. Цацак у іх было няшмат, ды і тыя, зь нефарбаванага дрэва, збольшага змайстравалі старэйшыя браты. Зь імі малыя і гулялі, нямыя як рыбы. Тлумачылася гэта ня толькі рэлігійным выхаваньнем, бо тое самае назіралася і ў большасьці іншых турнэдаленскіх хатаў. Людзі проста больш не размаўлялі. Можа, праз сарамлівасьць, а можа, праз гнеў. Або, можа, проста таму, што ня бачылі ў гэтым патрэбы. Бацькі раскрывалі раты, толькі калі елі, а калі ім было што трэба, яны ківалі ці паказвалі пальцам, а малыя паўтаралі за імі.

Завітаўшы да Ніілы ў госьці, я таксама памоўчваў. Дзеці ўвогуле вельмі чулыя да такіх рэчаў. Я разуўся пры парозе й бясшумна на мяккіх кашачых лапках увайшоў у пакой, не падымаючы вачэй і крыху згорбіўшыся. Там мяне сустрэў рой нямых вачэй — з гушкалкі, з-пад ста-

ла, ад сэрванту. Дзіцячыя позіркi, якія то ўтаропліваліся ў мяне, то, наадварот, хаваліся; яны блукалі па кухонных сьценах і сасновай падлозе, але ўвесь час вярталіся да мяне. Я, наколькі мог, вытрымліваў іхнія позіркi. Тварык малодшай дзяўчынкі перакрывіўся ад страху, дзіцячы раток разявіўся, агаліўшы малочныя зубы, на вачах з'явіліся сьлёзы. Яна заплакала, але нават і плач ў яе быў бязгучны. Дзяўчынка толькі наморшчыла шчочкі ды ўчапілася пухлымі ручкамі ў матчыну спадніцу. Маці насіла хустку нават у хаце. Яна стаяла, пагрузіўшы рукі па локці ў кадку зь цестам. Ад яе моцных рухаў мука кружыла ў паветры, золатам успыхваючы ў сонечных промнях. Яна рабіла выгляд, быццам мяне там не было, — Нііла прыняў гэта як знак ухвалення. Ён пацягнуў мяне да кухоннай канапы, дзе сядзелі ягоня старэйшыя браты й абменьваліся шрубамі. А можа, гэта была нейкая гульня, мудрагелістае сартаваньне па розных скрыначках і аддзяленьнях. Неўзабаве яны пачалі ўсё больш злавацца, моўчкі вырываючы адзін у аднаго шрубы. Адна гайка ўпала на падлогу, і Нііла адразу ж схапіў яе. Старэйшы брат з маданкаваю хуткасьцю перахапіў ягоную руку й пачаў яе сьціскаць, пакуль Нііла ня страціў ад болю дыханьне й ня быў вымушаны выпусьціць гайку ў празрыстую плястмасавую скрыню. Тады маладзейшы брат перакуліў скрынку, і ўсё, што было ўнутры, з мэталічным звонам пасыпалася на драўляную падлогу.

На імгненьне ўсё замерла. Усе погляды скіраваліся да братаў, якія былі гатовыя вось-вось разгарэцца, як

у кінатэатры, калі раптам захрасае стужка, пачынае чарнець, камячыцца, а пасля — толькі белы экран. Я ўбачыў у іхніх вачах незразумелую мне нянавісьць. Адно імгненне — і браты ўжо кінуліся адзін на аднаго, счапіўшыся за грудкі. На руках напяліся бугры, хлопцаў цягнула адзін да аднаго, як цяжкія магніты. Пры гэтым яны неадрыўна сьвідравалі адзін аднаго чорнымі, чарнейшымі за вугаль, зрэнкамі — два люстэркі, ушчыльную адзін супраць другога, адлегласьць паміж якімі павялічвалася да бясконцасьці.

Зьнячэўку маці шпурнула анучу. Яна паляцела са сьвістам праз кухню, як хвастатая камэта, пакідаючы за сабою тонкі шлейф мукі, і з пляскам уляпілася ў лоб старэйшага брата. Маці пагрозьліва чакала, павольна выціраючы з пальцаў цеста. У яе не было ніякага жаданьня прышываць увесь вечар гузікі да кашуляў. Браты зь неахвотаю расчапіліся. Падняліся й вышлі праз кухонныя дзьверы.

Маці падняла анучу, спаласнула рукі й вярнулася да цеста. Нііла сабраў усе шрубы ў плястмасавую скрынку й з задаволеным выглядам засунуў яе ў кішэню. Пасля ён асыцярожна глянуў у акно.

Пасярод двара стаялі браты. Яны мэтадычна адвешвалі адзін аднаму ўдары ў сківіцу. Ад моцных удараў іхнія коратка стрыжаныя чарапы трэсьліся, як капусныя качаны. Але ні крыку, ні лаянкі не было. Аплявуха за аплявухаю — у нізкі лоб, па носе бульбінаю, моцныя ўдары па пунсова-чырвоных вушах. У старэйша-

га брата рукі былі даўжэйшыя, таму малодшы быў вымушаны падскокваць да яго, калі біў. У абодвух з насоў цякла юшка. Яна капала й пырскала на ўсе бакі, кулакі пачырванелі. А браты ўсё не спыняліся. Бац! Шмяк! Бац! Шмяк!

Нам далі соку й печыва з агню, з жару, такога гарачага, што мы, перш як жаваць, трымалі яго крыху між зубамі. Пасьля Нііла пачаў гуляць са шрубамі. Ён дрыготкімі рукамі высыпаў іх на кушэтку, і я здагадаўся, што Нііла даўно ўжо марыў павазіцца зь імі. Ён пасартаваў шрубы па розных аддзяленьнях плястмасавай скрыні, высыпаў на кушэтку, зноў перамяшаў і пачаў усё нанова. Я паспрабаваў быў дапамагчы, але заўважыў, што Нііла неяк занэрваваўся, таму я ў хуткім часе пайшоў дамоў. Нііла нават не азірнуўся.

На двары ўсё яшчэ біліся браты. Яны так утрамбавалі нагамі друз, што ён утварыў вакол іх насып. Аплявухі былі такімі ж шалёнымі, як напачатку, у вачах — тая ж нямая нянавісьць, толькі рухі цяпер былі больш стомленыя й запаволеныя. Кашулі намоклі ад поту. Акрываўленыя твары пашарэлі, прыцярушаныя зямлёю.

І тут я заўважыў, што браты змяніліся. Яны ўжо больш не былі хлопцамі. Сківіцы распухлі, з акрываўленых ратоў вытыркаліся іклы. Ногі зрабіліся карацейшымі й больш моцнымі, нібы мядзведжыя сьцёгны, і так набухлі, што нагавіцы разышліся па швах. Пазногці счарнелі ды выцягнуліся ў кіпцюры. І тут я ўбачыў, што твары былі не ў зямлі, — гэта было шчаціньне. На сьветлых юначых

шчоках прарастала зьвярыная поўсьць — цемра, якая спускалася па шыі ўніз, за пазуху.

Мне захацелася крыкнуць, каб іх папярэдзіць. Я неабачліва ступіў у іхні бок.

Яны рэзка спыніліся. Павярнуліся да мяне. Згрудзіліся, уцягнулі ў сябе мой пах. І тут я ўбачыў прагу. Голад. Яны прагнулі ежы, сьвежаніны.

Я адступіўся, карчанаючы ад страху. Браты зарохкалі, як дзікуны. Пачалі набліжацца, ідучы плячо да пляча, — два пільныя драпежнікі. Паскорылі хаду. Выйшлі за межы сваёй пляцоўкі. Заскрэблі кіпцюрамі аб жвір.

Нада мною вежаю павісла цемра.

Крык застыў у грудзях. Я пачаў вішчаць, як перапуганы парсюк.

Дзынь. Дзынь-дон.

Царкоўныя званы.

Боскія званы. Дзынь-дон. Дзынь-дон. На двары зьявіўся ровар, на ім сядзела істота ў белай вопратцы, ад якой сыходзіла зьзяньне; незнаёмец каціўся ў бялёсым воблаку сьвятла, націскаючы на званок. Ён моўчкі затармазіў. Схапіў зьвяроў вялізнымі кулакамі, падняў абодвух за шкірку й трэснуў лобамі, як два качаны, аж но пырскі пайшлі.

— Тата, — занялі яны, — тата, тата ...

І сьвятло рассьеялася, і бацька штурнуў сыноў на зямлю, і схапіў іх за ногі — па сыне ў кожным кулаку, — і пачаў цягаць іх па друзе, раўняючы іхнімі зубамі жвір, пакуль двор не зрабіўся зноў роўным ды прыгожым. Калі

ён скончыў, абодва браты рыдалі — рыдалі ды зноў былі падобныя да хлапчукоў. А я пабег дамоў, панёсься так, што пяткі блішчэлі. А ў маёй кішэні ляжаў шруб.

Ніілавага бацьку звалі Ісак. Ён паходзіў з буйнога лестадыянскага роду. Яшчэ ў раннім дзяцінстве яго пачалі вадзіць маліцца ў лестадыянскі малельны дом, дзе на цесных лавах, азадак да азадка, сядзелі вясковыя мужыкі ў цёмных сурдутах ды іхнія жонкі з хусткамі на галаве. Было так цесна, што часам вернікі, ахопленыя Сьвятым Духам, стукаліся лобамі аб сьпіны тых, хто сядзеў наперадзе, пачынаючы адбіваць паклоны. Сярод тых вернікаў сядзеў Ісак, хударлявы малы, заціснуты з усіх бакоў сваімі цёткамі ды дзядзькамі, якія пераўтвараліся на ягоных вачах. Дыханьне пачашчалася, паветра рабілася сапрэлым і вільготным, твары пакрываліся барвовымі плямамі, акуляры пацелі, з насоў пачынала капаць, тым часам сьпеваы прапаведнікаў усё мацней скаланалі сыцены. Гэтымі словамі, гэтымі жывымі словамі нітка за ніткаю выпляталася мярэжа Праўды: карціны злачынстваў, здрады й грахоў, якія спрабавалі схвацца ў нетрах зямлі, але іх выдзіралі з карэньнем, як гнілую чарвівую рэпу, і трэсьлі імі перад вернікамі. Перад Ісакам сядзела дзяўчынка з коскамі, у паўцемры воблака яе валосься блішчэла золатам, з абодвух бакоў яе сыціскалі разгубленыя дарослыя целы. Дзяўчынка сядзела нерухома, прыціскаючы да сэрца ляльку, а вакол яе бушавала стыхія. Так жудасна назіраць, як плачуць твае маці й бацька. Бачыць, як

твае дарослыя разумныя родзічы пераўтвараюцца на вачах, разбураюцца. Жудасна табе, такому малому, адчуваць, як на цябе капае пот, і вінаваціць ува ўсім сябе аднаго. Гэта мая віна, калі б я толькі быў крыху дабрэйшы. Ісак моцна сашчапіў свае дзіцячыя ручкі ў замок і адчуў, як там усярэдзіне нібы пабеглі мурашы. Калі я толькі расчаплю рукі, думаў ён, мы ўсе памрэм. Выпушчу мурашоў — нам канец.

І вось аднойчы ў нядзелю, калі мінула ўжо колькі гадоў, падлетак Ісак, высокі й памужнелы, прыйшоў на вячэрню. Усё пайшло з дымам, шкарлупіна трэснула. Яму ўжо споўнілася трынаццаць, і ён адчуў у сваім жываце д'ябла, ды ў вялізным страху, большым за страх лупцавання, большым за інстынкт самазахавання, Ісак прыйшоў на сабор, абапёрся на сьпіны паплечнікаў, пачаў хістацца ўзад і ўперад, а пасля паваліўся носам на грудзі Хрыста. Над ягонымі грудзямі й цемем распасьцерліся крывавыя далоні — гэта было другім хрышчэннем. Вось так усё й здарылася. Адчыніў Ісак крывавую скрыню ды патануў у грахах сваіх.

Ніхто зь вернікаў ня мог утрымацца ад сьлёз. Гэта быў вялікі момант. Яны сталіся сьведкамі клічу Ёсывышняга, які сваёй рукою накіраваў Ісака на шлях праўды, а пасля пакінуў яго.

Ужо потым, калі ён нанова вучыўся хадзіць, калі стаяў там, разгублены, на дрыжачых нагах, яны падтрымалі яго. Ягоная таўстуха маці абдымала яго ў імя крыві Хрыстовай, арашаючы сьлязьмі ягоны твар.

Так быў паказаны Ісаку шлях прапаведніка.

Як большасць лестадыянцаў, Ісак быў руплівым працаўніком. Узімку валіў лес, раннім летам сплаўляў яго ракою, а астатні час працаваў на бацькоўскай гаспадарцы, даглядаючы каровак і небагаты агарод. Працаваў Ісак шмат, патрабаваў мала, цураўся гарэлкі, картачнай гульні й камунізму. Часам гэта выклікала на лесапавале пэўныя нязручнасці, але Ісак успрымаў пагарду мужыкоў як выпрабаваньне сваёй веры; ён тыднямі маўчаў ды чытаў камэнтары Айцоў Царквы.

У сьвяты Ісак прымаў ачышчэньне малітвамі й лазьняю, апранаў белую кашулю й цёмны касцюм. Яму ўрэшце дазволілі выкрываць перад вернікамі бруд і д'ябла, паражаць двухканцовым мечам — у імя Закону ды Эвангелья — усіх грэшнікаў сьвету, ілгуноў, распусьнікаў, малавераў, брыдкасловаў, п'яніцаў, хатніх тыранаў і камуністаў, якія як вошы пракраліся ў турнэ-даленскую журботную даліну.

Малады, энэргічны, гладка паголены твар. Глыбока пасаджаныя вочы. Ісак па-майстэрску прыцягваў да сабе ўвагу публікі ды ўрэшце ажаніўся са сваёй паплечніцаю, сарамлівай і простаю, з пахам мыла, фінкаю зь мястэчка Пэла.

Але калі пайшлі малыя, Госпад пакінуў яго. Аднойчы ўсё проста сыціхла. Адказаў больш не прыходзіла.

Засталася толькі адна вялікая, бяздонная распач. Журба. Ды яшчэ пакрысе пачала абуджацца злосьць.

Ісак пачаў грашыць — так, на пробу. Дробнае зьдэкаваньне са сваіх родных. Калі зразумеў, што з гэтым можна жыць, ён працягнуў зьдзекі. Калі занепакоеныя паплечнікі паспрабавалі зь Ісакам сур'ёзна паразмаўляць, ён апаганіў свае вусны блюзьнерствам. Яны сышлі ды больш не вярнуліся.

Але, не зважаючы на забыцьцё й пустэчу ў душы, Ісак па-ранейшаму лічыў сябе вернікам. Ён прытрымліваўся рытуалаў і гадаваў малых згодна зь Пісьмом. Толькі на месца Госпада ён паставіў сябе. Гэта была найгоршая форма лестадыянства, самая жаклівая й бязьлітасная. Лестадыянства бяз Бога.

На гэтай мерзлай глебе й гадаваўся Нііла. Як і іншыя дзеці, якія жывуць у варожым асяродзьдзі, ён ратаваўся тым, што рабіўся нябачным. Менавіта з гэтым я сутыкнуўся, калі мы ўпершыню сустрэліся на дзіцячай пляцоўцы, — зь ягоным уменьнем бязгучна перамяшчацца. З тым, як ён нібы зьліваецца з колерам асяродзьдзя, робіцца амаль непрыкметным. У гэтым Нііла быў тыповым турнэдаленскім стварэньнем. Ты ўвесь скручваецца, каб захаваць цяпло, і твая плоць з часам грубее, плечы дубеюць і карчанаюць, а праз гады пачынаюць балець. Крокі робяцца карацейшымі, дыханьне запавольваецца, і ад нястачы кіслароду скура пакрысе шарэе. Турнэдаленец ніколі не пабяжыць ад ворага — навішта? Ён проста скруціцца абаранкам і будзе чакаць, калі ўсё скончыцца. У публічных месцах ён заўсёды сядзе ў

дальнім канцы, такое часта можна назіраць на мясцовых культурніцкіх вечарынах: паміж залітаю пражэктарамі сцэнаю ды публікаю зеўрае прагал зь дзясятка пустых шэрагаў, а апошнія месцы забітыя напоўніцу.

Рукі Ніілы былі ўсе ў ранках, якія ўсё ніяк не зажывалі. Неўзабаве я зразумеў, што ён іх расчухвае. Нііла рабіў гэта машынальна, ягонья брудныя пазногці нібы самі цягнуліся да ранак і разрывалі іх. Толькі нарасталая корка, Нііла мацаў яе, адкалупваў і адкідаў яе куды заляціць. Часам яна трапляла ў мяне, а часам ён з'ядаў яе з брыдкім выразам твару. Нават ня ведаю, што было больш агідна. Калі мы былі ў мяне ў гасьцях, я прасіў яго не расчухваць рукі, але Нііла толькі здзіўлена глядзеў на мяне нявіннымі вачыма. І неўзабаве рабіў гэта зноў.

Але ўсё ж самым дзіўным было тое, што Нііла не размаўляў. Яму было як-ніяк пяць гадоў. Часам ён разяваў быў рот, каб, здавалася, загаварыць, — было нават чуваць, як у ягоным горле булькоча сьліна. Пасьля — харканьне, і здавалася ўжо, што корак урэшце вылеціць. Але Нііла нечага пужаўся й замаўкаў. Ён разумее ўсё, што я яму казаў, таму праблема, бюспрэчна, была не з галавою. Але нешта ў ім замкнулася.

Напэўна, рэч была ў тым, што ягоная маці была зь Фінляндыі. Маўклівая па прыродзе жанчына, яна да таго ж належала да гэтай пакутніцкай нацыі, якую рвалі на шмацьцё і ў часе грамадзянскае вайны, і зімовай расейска-фінскай, і Сусьветнай вайны, у той час як яе сытая заходняя суседка Швэцыя гандлявала

жалезнаю рудою ды ўсё багацела. Маці адчувала сваю непаўнавартасць. Хацела даць сваім дзецям тое, чаго ня мела сама: яны мусілі зрабіцца сапраўднымі швэдамі, таму яна й хацела навучыць іх швэдзкай, а не сваёй фінскай мове. Але сама яна ледзь размаўляла па-швэдзку, таму збольшага маўчала.

У мяне ў гасцях мы часта сядзелі на кухні, бо Нііла дужа любіў радыё. У адрозненне ад ягонага дому, у маёй маці радыё бубніла, як фон, увесь дзень. Што перадавалі, было не істотна: магла быць любая праграма — ад «Аўтарадыё» ці «Песень па заяўках» да званоў стакгольмскіх цэркваў, моўных курсаў ці трансляцыі набажэнстваў. Сам я ніколі ня слухаў, у адно вуха ў мяне залятала, у другое — вылятала. Нііла, наадварот, атрымліваў, здавалася, неймаверную асалоду ад самога толькі гуку, ад таго, што ў пакоі ніколі не павісала цішыня.

Аднойчы я прыняў рашэнне. Навучыць Ніілу размаўляць. Я перахапіў ягоны позірк, паказаў на сябе й сказаў:

— Мацьці.

Пасьля паказаў на яго, чакаючы рэакцыі. Нііла таксама чакаў. Тады я схіліўся наперад і сунуў палец яму паміж вуснаў. Ён разявіў рот, але заставаўся па-ранейшаму бязгучным. Я пачаў мяць яму горла. Ніілу заказытала, і ён адапхнуў маю руку.

— Нііла! — сказаў я, спрабуючы прымусіць яго паўтарыць. — Нііла, скажы Нііла!

Ён паглядзеў на мяне, як на ідыёта. Тады я ткнуў сабе паміж ног і сказаў:

— Пісюн!

Пачуўшы такую дзёрзкасьць, Нііла сарамліва ўсьміхнуўся. Я паказаў на свой зад:

— Дупа! Пісюн і дупа!

Ён кіўнуў і зноўку прыхіліўся да радыё. Тады я паказаў на ягоны азадак, дэманструючы, як зь яго нешта вылазіць. Нііла здзіўлена паглядзеў на мяне. Прачысьціў горла. Я замер, напружана чакаючы. Але ён усё маўчаў. Раззлаваны, я шпурнуў хлопчыка на падлогу ды пачаў яго трэсьці.

— Гэта завецца «гаўнячок»! Скажы «гаўнячок»!

Ён ціха вызваліўся з маіх абдымкаў. Кашлянуў і паварочаў у роце языком, нібыта разьмінаючы.

— *Soifa*, — урэшце сказаў ён.

У мяне сьперла дух. Я ўпершыню пачуў ягоны голас. Зусім не хлапчуковы, нізкі й шурпаты. Ня надта прыгожы.

— Што ты сказаў?

— *Doni al mi akvon*.

Ізноў. Я быў зусім зьбянтэжаны. Нііла размаўляў! Ён пачаў размаўляць, вось толькі я ня мог зразумець, што ён кажа.

З выглядам пераможцы Нііла падняўся, падышоў да ракавіны й выпіў шклянку вады. Пасьля ён пайшоў дамоў.

Здарылася нешта дзіўнае. У сваім маўчаньні, у сваім самотным страху Нііла пачаў ствараць уласную мову.

Бяз гутарак, без суразмоўцаў, ён выдумляў новыя словы, пачаў складаць іх разам і будаваць сказы. А можа, ня ён адзін? Можа, гэта было нешта глыбейшае, прыхаванае ў самых глыбінях мозгу пад дзірваном. Старажытная мова. Стары зьмерзлы ўспамін, які пачаў пакрысе адтайваць.

І ў адно імгненьне мы памяняліся ролямі. Ужо ня я, а Нііла вучыў мяне размаўляць. Мы сядзелі на кухні, маці была ў садзе, радыё балбатала.

— *Ĉi tio estas seĝo*, — сказаў Нііла, показваючы на крэсла.

— *Ĉi tio estas seĝo*, — паўтарыў я за ім.

— *Vi nomiĝas Matti*, — паказаў ён на мяне.

— *Vi nomiĝas Matti*, — паслухмяна паўтарыў я.

Нііла энэргічна патрос галавою.

— *Mi nomiĝas!*

— *Mi nomiĝas Matti*, — паправіўся я. — *Vi nomiĝas Niila*.

Нііла ў нецярпеньні прыцмокнуў. У ягонай мове існавалі правілы, яна перарастала ў нашу ўласную прастору, дзе нас ніхто не чапаў. Мясцовыя хлопцы глядзелі на нас зь недаверам, зайздросьцілі, але гэта нам толькі падабалася. Маці з татам былі ўсхваляваліся, думаючы, што ў мяне праблемы з моваю, але доктар, да якога яны звярнуліся, патлумачыў, што дзеці нярэдка выдумляюць мовы ды што гэта неўзабаве пройдзе.

А ў Ніілы ўрэшце выскачыў корак з горла. Дзякуючы выдуманай мове ён пераадолеў свой страх і неўзабаве

мог размаўляць і па-швэдску, і па-фінску. Ён жа шмат што разумеў раней і назьбіраў у пасіве вялікі слоўнікавы запас. Трэба было толькі агучыць яго і напрактыкаваць цягліцы рота. Менавіта гэта, як выявілася, і было найцяжэйшым. Яшчэ доўгі час Ніла размаўляў досыць дзіўна: ягонае нёба зь цяжкасцю змагалася з усімі швэдзкімі галоснымі й фінскімі дыфтонгамі, а вусны сплывалі сьлінаю. Зь цягам часу я навучыўся разумець Ніла, але яму па-ранейшаму была больш даспадобы нашая сакрэтная мова. Так яму было больш камфортна. Калі мы на ёй размаўлялі, Ніла расслабляўся, і ягоныя рухі рабіліся лёгкімі й павольнымі.

Аднойчы ў нядзелю ў Паяле здарылася нешта незвычайнае. У царкве не засталася ніводнага пустога месца. Ішла звычайная імша, служыў яе, як заўжды, наш мясцовы пастар Вільгэльм Тавэ, і ў звычайныя дні месцаў было б колькі заўгодна. Але гэтаю раніцаю царква была бітком набітая.

Уся рэч у тым, што жыхары Паялы мусілі ўпершыню ўбачыць жывога, самага сапраўднага нэгра.

Усім было так цікава, што нават мае бацькі вырашылі прыйсці, а іх у царкву й пернікам не заманіш, апроч хіба каляднай імшы. На лаўцы перад намі сядзеў Ніла — з бацькамі ды ўсімі сваімі братамі й сёстрамі. Толькі раз ён паспрабаваў быў павярнуцца ў мой бок, як адразу ж атрымаў ад бацькі ў карак. Усе ў залі шушукаліся й перашэптваліся — і службоўцы, і лесарубы, і нават

жменька камуністаў. Усе размовы, зразумела, зводзіліся да адной тэмы. Усіх турбавала, ці ён насамрэч быў чорны, вугальна-чорны, якімі былі джазавыя музыкі на вокладках пласцінак. Ці, можа, ён проста рудаваты?

Пачалі біць званы, і дзевыры рызніцы расчыніліся. Зь іх выйшаў Вільгэльм Тавэ ў акулярах з чорнай аправаю. Адчувалася, што ён крыху нэрвеецца. А за ім! Таксама ў пастарскім адзенні, але ў афрыканскім, з бліскучаю мантыяй, вось дык ...

Чорны, як вугольле! Настаўніцы нядзельнай школы пачалі ажыўлена перашэптвацца. Нават не руды, а, хутчэй, сіне-чорны. Побач зь ім тупала старая дыяканіса, якая ўжо колькі гадоў таму прысьвяціла сябе місіянерству, — уся ссохлая, з жоўтаю, як пэргамэнт, скураю. Мужчыны пакланіліся перад алтаром, жанчына зрабіла рэвэранс. А потым айцец Тавэ пачаў імшу ды павітаў усю вялікую паству — і найперш нашых гасцей з далёкага, разьдзіранага войнамі Конга. Тамтэйшыя хрысьціяне мелі пільную патрэбу ў матэрыяльнай дапамозе, і сёньняшні збор без астатку мусіў пайсьці на карысьць нашых афрыканскіх братоў і сёстраў.

Пачалі адпраўляць службу. А ўсе ў залі так і вытрэшчваліся на нэгра й не магі наглядзецца. Калі засьпявалі псалмы, усе ўпершыню пачулі голас афрыканца. Ён ведаў усе мэлёдыі — пэўна, там, у Афрыцы, сьпяваюць такія самыя псалмы. Нэгар сьпяваў іх на роднай мове з сапраўднаю глыбінёй і запалам, між тым як паства сьпявала ўсё цішэй і цішэй, каб чуць ягоны голас.

Неўзабаве надышоў час пропаведзі, і айцец Тавэ падаў знак. Тады здарылася нешта неверагоднае: нэгр, разам з дыяканісаю, узышоў на катэдру.

Паства ўсхвалявалася: гэта ж адбывалася ў шасьцідзясятых гады, калі па-ранейшаму лічылася, што жанчына ў царкве мусіла маўчаць. Тавэ адразу ж патлумачыў, супакойваючы прысутных, што жанчына будзе толькі перакладаць. На катэдры зрабілася крыху зацесна, калі жанчына асьцярожна праціснулася й прымасьцілася каля мажнаго чужаземца. З-пад яе капелюша ручаём ліўся пот. Дыяканіса ўчапілася ў мікрафон і пужліва агледзела публіку. Чарнаскуры акінуў спакойным поглядам царкву, у востраканцовым блакітна-залатым капелюшы ён падаваўся яшчэ больш высокім. Ягоны твар быў такі цёмны, што на ім былі бачныя толькі бліскучыя бялкі вачэй.

І вось ён пачаў гаварыць. На банту. Без мікрафона. Ён нібыта выкрыкваў словы, гучна й зазыўна, быццам шукаў кагосьці ў джунглях.

— Дзякуй табе, Божа! Дзякуй табе, мой Божа! — перакладала дыяканіса.

Тут яна выпусціла з рук мікрафон і са стогнам пачала завальвацца наперад і, напэўна, звалілася б з катэдры, калі б нэгр не падхапіў яе.

Першым быў на месцы царкоўны вартаўнік. Ён пасьпешліва ўскараскаўся на катэдру, закінуў хударлявую руку дыяканісы за сваю бычыную шыю й павалок яе да выхаду.

— Малярыя, — прастагнала яна. Твар зрабіўся жоўта-бурага колеру, дыяканісу калаціла, і яна магла вось-вось страціць прытомнасць. Яшчэ два чальцы царкоўнае рады ўзьняліся са сваіх месцаў, вывелі хворую з царквы ды пасадзілі яе ў аўто, якое на ўсіх парах памчалася ў лякарню.

Паства й нэгр засталіся сам-насам. Усе адчувалі сябе зьбітымі з панталыку. Айцец Тавэ ступіў быў наперад, каб узяць слова, але нэгр сыходзіць з катэдры не жадаў. Калі ўжо ён праехаў паўсьвету, дык з гэтым ён ужо мусіць справіцца. У імя Госпада.

Крыху паразважаўшы, ён зьмяніў банту на суахілі. Гэтая шматмільённая мова была, напэўна, пашыраная ў розных частках афрыканскага кантынэнту, але тут, у Паяле, яна, на жаль, была зусім невядомая. Адказам місіянэру быў пусты выраз на тварах. Нэгр зноў памяняў мову, гэтым разам на крэольскі дыялект французскай, але ён быў такім мудрагелістым, што нават настаўніца французскай не зразумела ні слова. Нэрвуючыся яшчэ больш, афрыканец вымавіў некалькі сказаў па-арабску. Пасьля ў распачы паспрабаваў на флямандзкай мове, якой ён крыху нахапаўся ў часе сваіх экумэнічных падарожжаў па Бэльгіі.

Вынік — нулявы. Ніхто не зразумеў ніводнага слова. У гэтых глухіх краях дабіцца чаго-небудзь можна было толькі па-швэдзку або па-фінску.

У поўнай распачы нэгр вырашыў памяняць мову апошні раз. Ён зароў так, што адгукнуліся рэхам арган-

ныя хары, прачнулася цётка, якая была заснула, спалована запішчала немаўлятка ды з шолахам перагарнуліся старонкі пастарскай Бібліі.

Тут з лавы падняўся Нііла ды крыкнуў яму ў адказ.

У царкве запанавала мёртвая цішыня. Уся паства павярнулася, каб паглядзець на бессаромнага блазеньюка. Біскучыя бялкі нэгра зьвярнуліся да хлопчыка, але ў той момант Ісак яго ўжо рэзка ўсадзіў кухталём назад на месца. Афрыканец узняў дагары сваю далонь — скура на тыльным баку была надзіва белаю. Ісак адчуў на сабе ягоны позірк і адпусціў сына.

— *Сi vi komprenas kion mi diras?* — закрычаў нэгр.

— *Mi komprenas ĉion,* — адказаў Нііла.

— *Venu ĉi tien, mina knabo. Venu ĉi tien al mi.*

Вагаючыся, Нііла праціснуўся ўздоўж лаваў і спыніўся ў праходзе. На імгненне падалося, што ён хоча зьбегчы. Афрыканец паклікаў яго бліжэй, памахаўшы белаю далоньню. Пад пільнымі поглядамі паствы Нііла зрабіў некалькі дрыготкіх крокаў. Сагнуўшыся, ён нерашуча падышоў да катэдры — малы забіты хлопчык з выродліва абскубанаю галавою. Нэгр дапамог хлопчуку ўскараскацца па прыступках. Ніілу ледзь было бачна за краем, і афрыканец падняў яго на сваіх дужых руках. Ён трымаў хлопчыка, нібыта ягня. З дрыжанням у голасе афрыканец прадоўжыў перарваную пропаведзь:

— *Dio nia, kiu aŭskultas niajn preĝojn...*

— Айцец наш, Ты пачуў малітвы нашыя, — бойка пераклаў Нііла. — Сёння Ты паслаў нам хлопчыка. Хвала Табе, Божа, хвала Табе...

Нііла разумеў усё, што казаў нэгр. Паяльцы слухалі як аслупянелыя, а Нііла пераклаў пропаведзь нэгра да канца. Між тым бацькі Ніілы, ягоныя браты й сёстры застылі як каменныя балваны зь перапуджанымі тварамі. Яны былі ў поўным шоку, бо разумелі, што перад іхнімі вачыма адбываўся Божы цуд. Шмат хто ў царкве рыдаў ад замілавання, усе былі кранутыя й расчуленыя да глыбіні душы. Радасны шэпт пранёсся па шэрагах і неўзабаве ахапіў усю царкву. Знак літасьці! Божы цуд!

Я ж нічога не разумеў. Як гэты нэгр мог вывучыць нашую таямнічую мову? Менавіта на ёй яны й размаўлялі, нэгр і Нііла.

Пра гэты выпадак шмат потым гаварылі, і ня толькі ў царкоўных колах. Яшчэ доўгі час тэлефанавалі з газэтаў і тэлебачання, каб узяць у Ніілы інтэрвію, але Ісак адмаўляў усім.

Сам я сустрэўся з Ніілам толькі празь некалькі дзён. Пасля абеду ён прашмыгнуў на нашу кухню, і выгляд у яго па-ранейшаму быў зацюканы. Мама прыгатавала нам лусьцяні, і мы пачалі жаваць. Часам Нііла неяк напружана прыслухоўваўся.

Як звычайна фонам балбатала радзіё. Тут я быццам пачуў нешта знаёмае й дадаў гучнасці.

— *Gis reaydo!*

Я ажно падскочыў. Нашая таемная мова! Кароткая мэлёдыя, а пасьяя голас дыктара:

— Вы толькі што праслухалі наш сённяшні ўрок эспэранта.

Урок эспэранта. Дык ён вывучыў мову па нашым радыё.

Дужа павольна я павярнуўся да Ніілы. Той задумена глядзеў некуды ўдалячынь.

РАЗЬДЗЕЛ 3

*— пра драматычныя падзеі на школьным
сховішчы ды пра нечаканае спатканьне, якім
мы забягаем далёка наперад*

Па суседзтве зь дзіцячым паркам стаяў вялікі, падобны да шляхецкага маёнтку будынак зь безьліччу вокнаў уздоўж усяго фасаду. Гэта была старая рамесная школа Паялы, дзе на той момант яшчэ праводзіліся заняткі для дзяўчатак-падлеткаў па кухарстве й вязаньні. Навошта хадзіць беспрацоўнымі, калі можна атрымаць першаклясную адукацыю ў хатняй гаспадарцы. Каля школы, якую мы, малыя, празвалі Вязальнаю школаю, месцілася старое, пафарбаванае ў чырвоны колер сховішча. Яго загрузьцілі розным мэталюмам і старым школьным халусьцем, у якім мы ў дзяцінстве так любілі корпацца. З аднаго тарца сховішча дошкі крыху расхісталіся, і можна было залезьці ўсярэдзіну.

Стаяў сыпкотны дзень, было самае лета. Сыпкота цяжкаю заслонаю павісла над нашым паселішчам, пах луговой травы ў дзіцячым парку быў моцны, як гарбата. У адзіночку я, крадучыся, прабраўся да сыяны сховішча. Трывожна аглянуўся, ці не ідзе наш школьны вартаўнік. Мы дужа яго баяліся. Бамбіза ў заляпаным фарбаю камбінэзоне, ён ненавідзеў усіх цікаўных дзяцей. Вартаўнік заўсёды зьяўляўся нечакана, нібы з паве-

тра, і спапляяў нас сваім позіркам-радарам. На нагах у яго звычайна былі драўляныя чаравікі: у імгненне вока ён скідваў іх і тыгрынымі скакамі наганяў сваю здабычу. Ніводны малы ня мог яшчэ ад яго зьбегчы, ягоныя пальцы абцугамі сыціскаліся на шыі ды адрывалі ахвяру ад зямлі, амаль аддзяляючы галаву ад цела. Я бачыў, як мой сусед, найкруцейшы пацан, рыдаў як немаўля, калі яго занесла на мапэдзе туды, куды ня трэба.

Але я ўсё ж вырашыў рызыкнуць. Сам я яшчэ ніколі ня быў у гэтым сховішчы, але шмат начуўся пра яго ад сьмельчакоў. Я моцна нэрваваўся ды ўвесь час аглядаўся па баках. Усё нібыта было спакойна. Я хутка стаў на карачкі, адсунуў дошкі, прасунуў галаву ў цёмны лаз і запоўз.

Пасьля сонечнага сьвята я апынуўся ў апраметнай цемры. Вочы пульсавалі ад сьлепаты й цямрэчы. Я пэўны час пастаяў зусім нерухома. Пасьля пачаў пакрысе распазнаваць контуры прадметаў. Старыя паліцы, сьпісаныя школьныя парты. Зваленыя кучаю дровы, цагліны. Расколаты ўнітаз бязь вечка. Скрынкі са старою праводаю ды ізалятарамі. Я асьцярожна пачаў усё аглядаць, спрабуючы не зачапіць чаго на шляху. Пахла сухасьцю, пілавіннем, цэмэнтаваю рошчынаю ды яшчэ цёплым асфальтам ад размяклага на сонцы рубэройд на даху. Я сьлізгаў наперад, амаль плыў у прыглушанай цемры. Усё было аліўкава-зялёным, нібыта я апынуўся ў гушчары сасновага бору. Я быццам рухаўся сярод паснулых. Ціха дыхаў носам, адчуваючы, як пыл казыча ноздры.

Мае парусінавыя чаравікі бязгучна рухаліся па цэмэнтавай падлозе, як мяккія кашачыя лапкі.

Стоп! Нада мною ўзвышаўся волат. Я спужана адхіснуўся ад чорнай здані ў паўзмроку. Цела здранцьвела.

Але гэта быў не вартаўнік. А толькі стары ацяпляльнік кацёл. Высокая й здаравенная бранявая жалезка. Тоўстая, як базарная цётка, з агромністымі літымі заслонкамі. Я адчыніў самую вялікую. Зазірнуў у халоднае й чорнае, як ноч, чэрава. Ціхенька крыкнуў. Голас зазвінеў усярэдзіне, удвая мацнейшы за мой. Топка была пустою. Жалезная дзева, з успамінамі пра агонь, што мардаваў калісьці яе нутро.

Я асьцярожна прасунуў галаву ў адтуліну. Памацаў крыху рукою ўздоўж сыценак і наткнуўся на камякі іржы, а можа, гэта быў попел. У топцы пахла жалезам, вокісам і старым гарам. Я крыху павагаўся, набіраючыся мужнасці. А пасля вужом шмыгнуў у вузкую адтуліну.

Усярэдзіне. Я стаяў, паўпрысеўшы ў яе круглым чэраве ў позе зародка. Паспрабаваў быў выпрастацца, але цюкнуўся галавою. Моўчкі прычыніў за сабою дзверцы ды пачаў падцягваць іх да сябе, пакуль ня знікла апошняя кволая палоска сонечнага сьвятла.

У самым яе чэраве. Яна выношвае мяне. Абараняе ад небяспекі, як цяжарная, засланіўшы сваімі куленепрабівальнымі жалезнымі сыценкамі. А я сяджу ўнутры, як яе дзіця. Мне зрабілася жудасна, ажно да

мурашоў. Адчуваньне бясьпекі зь дзіўным дамешкам сорамаму. Нібы я парушыў нейкую забарону. Некаму здрадзіў, можа, сваёй маці. Я заплюшчыў вочы ды скруціўся абаранкам, сьціснуўшы галаву каленямі. Яна была такою халоднаю, а я — такім гарачым і юным, малы цьмяны вугельчык. Прыслушаўшыся, я пачуў яе шэпт. Слабы шлоах, які даносіўся ці то зь ляхты, ці то з абрэзу трубы, — ласкавыя, заспакаяльныя словы любові.

Раптам пачуўся грукат. У сховішча, цяжка тупаючы нагамі, уварваўся вартаўнік. Ён быў не на жарт разьюшаны ды абяцаў вырабіць пад арэх усіх нягоднікаў. Я затаіў дыханьне, прыслухоўваючыся да ягоных крокаў: як ён усюды гойсае, рухае мэблю, штурхае й кідае халусьце, быццам палюючы на пацукоў. Ён бегаў па ўсім сховішчы й лаяўся: пэўна, хтосьці зь Вязальнай школы мяне засёк і данёс. І «каб вас», і «*perkele*» — швэдзкія й фінскія праклёны так і сыпаліся зь яго.

Наблізіўшыся акурат да печкі, ён спыніўся й пацягнуў носам паветра. Быццам ён узяў сьлед. Я пачуў скрыгат мэталу й зразумеў, што ён абапёрся на печку. Адзінае, што нас цяпер аддзяляла, — тры сантымэтры чыгуннае скуру.

Сэкунды ператварыліся ў бясконцасьць. Пасьля — новае скрыгатаньне й гук крокаў, што аддаляліся. Зноў грукнулі ўваходныя дзьверы. Я застаўся сядзець. Чакаў у нерухомаьці, а хвіліны ўсё ішлі. Раптам я зноў пачуў гук драўляных чаравікаў. Вартаўнік толькі зрабіў выгляд, што сышоў, каб падвабіць да сябе дзічыну, выкарыстоўваючы

ўсё падступства дарослага чалавека. Але цяпер ужо ён здаўся й гэтым разам сышоў насамрэч — я чуў, як ягоныя ногі ўсё цішэй шоргалі па друзе, аддаляючыся ад сховішча.

Урэшце я наважыўся змяніць паставу цела. Суставы ламала, і я пхнуў засланку. Яна не паддалася. Я пхнуў мацней. Але засланку было не зварушыць. Мяне прабіў ледзяны пот. Страх перарос у паніку: вартаўнік, напэўна, незнарок апусьціў клямку. Мяне замуравалі.

Калі першае здранцвенье прайшло, я пачаў крычаць. Рэха ўзмацняла мой голас, я заткнуў пальцамі вушы й выў — яшчэ й яшчэ.

Але ніхто не прыходзіў.

Ахрыплы й зняможаны, я зусім змяк. Я тут загіну? Памру ад смагі, ссохнуся ў сваім саркафагу?

Першыя дні былі проста жахлівыя. Цягліцы балелі, лыткі зводзіла сутаргаю. Сыпіна здранцвела, бо я быў вымушаны сядзець круком. Я амаль звар'яцеў ад смагі. Выпарэньні майго цела кандэнсаваліся на закуродымленых сыценках, я чуў, як зь іх капае вада, і спрабаваў яе зьлізваць. У вады быў мэталёвы прысмак, і піць хацелася яшчэ больш.

На другі дзень мяне ахапіла стома. На доўгія гадзіны я правальваўся ў паўдрымоту. Пустэча сталася для мяне вызваленнем. Зьнікала пачуцьцё рэальнасьці, я сьлізгаў у часовай прасторы ў салодкім забыцьці, разумеючы, што паміраю.

Калі я наступным разам прачнуўся, то ўбачыў, што мінуў ужо пэўны час. Зеленаватае дзённае сьвятло, якое праэдажвалася скрозь вэнтывяцыйныя адтуліны, пацьмянела. Дні рабіліся карацейшымі. Ноччу было ўжо значна халадней, і неўзабаве зьявілася намаразь. Каб сагрэцца, я скакаў жабкаю, робячы адрывістыя кароткія рухі.

Зіму я амаль ня помню. Я скруціўся ў абаранак і збольшага спаў. Тыднямі я ляжаў у сьпячцы. Калі ўрэшце прыйшло веснавое цяпло, я адчуў, што падрас. Вопратка сыціскала мяне, падавалася малою. Добра павазіўшыся, я вызваліўся ад адзеньня і ўжо голым працягваў сваё чаканьне.

Паступова маё цела ўсё больш запаўняла гэтую абмежаваную прастору. Мінула, пэўна, некалькі гадоў. Ад маіх выпарэньняў сыценкі катла заржавелі, а мае ўжо даўгія валасы пакрыліся лускаю. Я ўжо больш ня мог скакаць, а толькі, як качка, хістаўся з боку ў бок. Калі б засланку й адкрылі, то я ўжо ня змог бы пралезьці праз гэты вузкі праход.

Зь цягам часу жыцьцё зрабілася амаль невыносным. Я ня мог ужо рухацца нават па баках. Мая галава была заціснутая паміж каленямі. Плячам не было куды расьці.

Некалькі тыдняў я думаў, што мне ўжо капут.

Урэшце надышоў усяму канец. Я канчаткова запоўніў сабою прастору. У топцы не ставала ўжо месца нават каб дыхаць, і я сутаргава хапаў паветра ротам. Але я ўсё рос ды рос.

Гэта здарылася ноччу. Ледзь чутнае храбусьценьне. Нібыта трэснула кішэннае люстэрка. Кароткая паўза, а пасля — працяглы трэск са сьпіны. Калі я націснуў назад, сьценка паддалася. Прагнулася й распалася на безьліч дробных аскепкаў, і я патрапіў у сьвет.

Зусім голы, толькі што народжаны, я поўзаў сярод сьмецця. Падняўся на непаслухмяных нагах і абапёрся аб паліцу. Са здзіўленьнем заўважыў, што сьвет неяк падрабнеў. Не, гэта я быў удвая вышэйшы! На пахвіне зьявіліся валасы. Я зрабіўся дарослым.

Звонку стаяла лютая зімовая ноч. Ня бачна ні душы. Я басанож пацерушыў падбегам на сьнезе цераз паселішча, усё яшчэ голы. На скрыжаваньні паміж гаспадарчаю крамаю ды кіёскам ляжалі чацьвёра падлеткаў — на сярэдзіне шашы. Здавалася, яны спалі. Я схіліўся бліжэй, каб разгледзець іх у вулічным сьвятле.

Адным з маладзёнаў быў я.

Было крыху ніякавата класьціся побач з самім сабою на абледзянелую шашу. Лёд апаліў мне шчаку, пачаў таць і расьцякацца.

Я чакаў. Зараз яны ўжо прачнуцца.

РАЗЪДЗЕЛ 4

— пра тое, як вясковыя хлопцы пайшлі ў Старую школу, даведаліся пра паўднёвую Швэцыю, а таксама пра тое, як хатняе заданьне можа перавярнуць дагары нагамі ўвесь дом

Хмарнаю жнівеньскаю раніцаю прагучаў школьны званок, і я пайшоў у школу. У першую клясу. З урачыстым настроем увайшоў, маршыруючы, з матуляю ў высокі жоўты драўляны будынак, дзе размяшчаліся пачатковыя клясы, у старую школу, якой далі такое вычварнае імя — Старая школа. Нас накіравалі ўверх па рыплівай лесьвіцы ў клясу на верхнім паверсе, мы сьлізгалі па шырокіх зжаўцелых масьніцах, пакрытых тоўстым пластом бліскучага лякеру, і нас пасадзілі па асобку за старажытныя парты з адкіднымі вечкамі, пэналам і выемкаю для чарніліцы. Паўсюль на партых можна было ўбачыць сьляды нажавых раненьняў, пакінутых шматлікімі пакаленьнямі вучняў. Матулі, адна за адною, сышлі, а мы засталіся. Дваццаць малых з хісткімі малочнымі зубамі ды пальцамі ў бародаўках. Хтосьці зь цяжкасьцю размаўляў, іншыя насілі акуляры, у шмат каго роднаю моваю была фінская, некаторыя гадаваліся пад кухталямі, амаль усе былі зацюканыя, паходзілі з працоўных сем'яў і ўжо з самага пачатку ведалі, што ім тут ня месца.

Нашай настаўніцы было за шэсьцьдзесят, яна насіла акулёры ў круглай стальной аправе, валасы сьцягвала на патыліцы ў пучок, зь якога вытыркаліся шпількі, а нос мела доўгі ды кручкаваты, што надавала ёй падабенства з савою. Нязьменнаю была ваўняная спадніца й блуза, да якой часам далучалася паўрасшпіленая кофта, а на нагах заўсёды былі мяккія чорныя боты, якія больш нагадвалі тапкі. Мякка, але рашуча яна ўзялася за выкананьне сваіх абавязкаў — сфармаваць з гэтых неачэсаных цурбаноў годных грамадзянаў швэдзкае дзяржавы.

Сьпяраша мы ўсе мусілі выходзіць да дошкі ды пісаць свае імёны. Хтосьці мог, а хтосьці не. Зыходзячы з вынікаў гэтага навуковага тэсту настаўніца падзяліла нашую клясу на дзьве групы: першую й другую. У першую групу трапілі ўсе, хто справіўся з заданьнем: большасьць дзяўчатак клясы плюс пара хлопчыкаў зь сем'яў службоўцаў. А ў другую групу патрапілі ўсе астатнія, у тым ліку й я зь Ніілам. І хоць нам было толькі сем гадоў, да нас ужо прычапілі дакладны ярлык.

Наперадзе, пад самаю стольлю, віселі Літары. Жудаснае полчышча гаплікоў і палачак — ад адной сьцяны да другой. Гэта зь імі нам трэба будзе змагацца, іх мы будзем, адну за адною, класьці на лапаткі ў сваіх сшытках і прымушаць іх падаваць голас. Нам таксама выдалі асадкі, крэйды ў папяровай абгортцы, чытанку «Пра Лі ды Лю» ды цвёрдую кардонную скрынку з пліткамі акварэлі, падобнымі да рознакаляровых ляндрынак. І адразу ж да працы. Лавы трэба было абгарнуць папераю, кніжкі

таксама, і мы апантана зашоргалі рулёнамі цыраты, якую прынеслі з дому, і заўзята заляскалі тупымі школьнымі нажніцамі. Напрыканцы мы прыляпілі расклад заняткаў пад вечкам парты. Значэнне ўсіх гэтых клетак было для нас таямніцаю, але расклад мусіў існаваць, бо ён быў часткаю Вялікага Парадку — і канцом дзяцінства. Для нас пачаўся шасьцідзённы тыдзень са школаю з панядзелка да суботы, а для сёмага дня існавала нядзельная школа, для тых, каму было мала.

Вялікі Парадак, такім чынам. Станавіцца ў шарэнгу перад дзвюма клясы на пачатку заняткаў. Хадзіць строем у школьную сталоўку пад правадырствам настаўніцы. Падымаць руку, каб запытацца. Падымаць руку, каб папрасіцца ў прыбіральню. Паварочваць аркушы дзірачкамі ў бок акна. Выходзіць з клясы, калі пачынаецца перапынак. Адразу ж вяртацца на месца, калі перапынак канчаецца. Усё рабілася на загад, які аддаваўся са спакойнаю швэдзкаю ветласцю, і толькі зрэдку моцная рука настаўніцы хапалася за чуб якога гарэзы з групы нумар два. Настаўніца нам падабалася. Яна дакладна ведала, як зрабіць з нас людзей.

Побач з настаўніцаю катэдраю стаяў руды пэдальны арган. Ён гучаў штораніцы: усе вучні збіраліся ў клясе, а настаўніца сядала на зэдлічак і пачынала націскаць на пэдалі. Яе тоўстыя лыткі ў бэжавых гольфах напружваліся, акуляры затуманьваліся, а маршчыністыя пальцы нязграбна пачыналі поўзаць па клявішах, беруць тон. Яна зацягвала дрыготкім бабскім сапрапа, увесь

час суро́ва косячы вокам, ці ўсе сьпяваюць. Праз старыя вокны прабі́валася сонечнае сьвятло й цёплымі жоўтымі плямамі клалася на пры́эднія парты. Пах крэ́йды. Мапа Швэ́цыі. Мікаэ́ль, у якога нярэ́дка ішла носам кроў, і таму ё́н часта сядзеў за́кінуўшы наза́д галаву з па́пераю ў носе. Кенэ́т, стра́шэнны непасе́да й гарэ́зьнік. Ані́ка, якая размаўля́ла шэ́птам і ў якую ўсе мы, хлопцы, бы́лі за́каханыя. Стэ́фан, які па-майсте́рску гуляў у футбо́л, але які праз тры гады разьбі́ўся на сьмерць аб дрэ́ва, спускаючыся на лы́жах з гары. А яшчэ́ Турэ́ ды Андэ́рс, Э́ва ды О́са, А́нна-Ка́рын, Бе́нгт і ўсе астатні́я.

Пая́ла месьці́лася на да́лёкай поў́начы, таму мы заўсе́ды цягну́ліся ў хва́сьце. У атля́се Швэ́цыі самаю першаю і́шла праві́нцыя Ско́нэ, надрука́ваная ў надзвычай вялі́кім маштабе́; яе ўсю сьпярэ́шчвалі чырво́ныя ры́скі, які́я пазнача́лі шашы́, і чорны́я кро́пкі — на́селены́я пунќты. За ё́ю і́шлі астатні́я праві́нцыі, у звычайным маштабе́, і чым да́лей вы гарта́еце старо́нкі, тым бо́льш наблі́жае́цеся да поў́начы. А сама́я апо́шняя і́шла Паў́ночная На́рлянды́я — надрука́ваная ў надзвычай ма́лым маштабе́, каб зьмя́сьціцца на старо́нцы, але во́сь ры́сак або кро́пак там ба́дай што не было́. І амаль на са́мым версе́ ма́пы месьці́лася Пая́ла, акру́жаная бу́раю тундраю́, — во́сь там мы й жы́лі. Адгарта́ўшы атля́с наза́д, можна́ было па́думаць, што на́шая са́мая паў́днё́вая праві́нцыя, Ско́нэ, не саступа́ла па́мерам усё́й Паў́ночна́й На́рлянды́і, то́лькі я́на, ха́лера, была́ ў́ся зялё́ная дзя́куючы сваё́й урадлі́вай гле́бе. Мі́нула шма́т гадо́ў, паку́ль я

не навучыўся разьбірацца ў маштабах і не зразумеў, што Сконэ, уся гэтая паўднёвая правінцыя ад краю да краю, магла б зьмясьціцца паміж Хапарандаю ды Будэнам.

Мы мусілі зазубрыць, што вышыня Кінэкуле складае 306 мэтраў над узроўнем мора. А пра Кяймяваара, вышынёю 348 мэтраў, не было ні слова. Мы скорогаворкаю паўтаралі назвы Віскан, Этран, Сьпюан і Галян або як іх там, чатырох самых паўнаводных рэк Паўднёвашвэдзкага ўзвышша. Прайшло колькі гадоў, і я ўбачыў іх на свае вочы. Я мусіў спыніць машыну, выйсьці зь яе й працерці вочы. Мізэрныя каналы. Лясныя раўчкі, па якіх і бярвеньня ня сплавіш. Ня большыя за нашую Каўнісьёкі або Лівіёкі.

Такой самаю чужароднасьцю веяла й ад культуры, якую нам навязвалі ў школе.

— Ці бачыў ты спадарыню Лісічку? — мусілі мы сьпяваць.

На гэтае запытаньне я мог дакладна адказаць «не». Ні спадара Ліса, ні якога іншага іхняга родзіча я не сустракаў.

Часам нам дасылалі з ашчадкасы часопіс «Шчасьлівая манетка», вокладку якога ўпрыгожваў іх вячысты дуб. Будзеце адкладваць грошы, і яны вырастуць да памераў такога вась дуба, вучылі нас. Але ў нашай мясцовасьці дубоў увогуле не было, таму наконт гэтай рэклімы меўся пэўны сумнеў. Тое самае датычыла й крыжаванак з часопісу: там часта траплялася высокае пірамідальнае дрэва зь сямі літараў. Слушны адказ — ядловец. Але ж

мы дакладна ведалі, што ядловец — гэта кудлаты калючы куст, не вышэйшы за калена.

Музычныя заняткі былі рытуалам самі па сабе. Настаўніца ўсталёўвала на катэдры грувасткі прайгравальнік з бабінамі (велічэзную скрыню з рычажкамі ды кнопкамі), павольна ставіла бабіну й размяркоўвала тэксты песень. Пасьля пільна аглядала клясу сваімі савінымі вачыма — і ўключала. Бабіны пачыналі матаць магнітную стужку, і з дынамікаў гучала бойкая музычная застаўка. Пасьля чуўся бадзёры жаночы голас з моцным стакгольмскім акцэнтам. Радасна гучаючы, яна праводзіла свае ідэальныя музычныя заняткі! Вучні былі з музычнай школы ў горадзе Нака, і для мяне ўсё яшчэ не зразумела, чаму мы мусілі слухаць, як гэтыя паўднёўцы сыпявалі сваімі чыстымі анэльскімі галасамі пра нейкія першацвёты, пралескі ды іншую трапічную расьліннасьць. Часам хто-небудзь з вучняў Накі сыпяваў сола, ды, як на ліха, адзін з хлопцаў быў маім цёзкам.

— Мат’яс, прасьпявай, калі ласка, гэты ўрывац яшчэ раз, — ціўкала дама на стужцы, і хлапец пачынаў сыпваць надзвычай звонкім, падобным да дзявочага сапра-на. Усе ў клясе адразу паварочваліся, каб вытарашчыцца й пазьдзекавацца зь мяне. А самому мне хацелася праваліцца скрозь зямлю.

Праслухаўшы й разабраўшы як сьлед матэрыял з настаўніцаю, мы мусілі сыпваць разам са стужкаю — нешта сярэдняе паміж Венскім хорам хлопчыкаў і трывожнаю сыгналацыяй. Вочы настаўніцы пільна сачылі

за клясаю: дзяўчаткі пачыналі ледзь чутна шамацець, як квояя траўка пад парывамі ветрыку. Мы ж, хлопцы, сядзелі нямыя як рыбы, і калі настаўніца накіроўвала свой радар у наш бок, мы пачыналі варушыць вуснамі, але ня больш за тое. Сьпяваць — гэта бабская справа. *Кнарсі*, адным словам. Вось мы й маўчалі.

Зь цягам часу мы зразумелі, што нашая мясцовасьць насамрэч не належала да Швэцыі. Мы быццам трапілі туды толькі выпадкова. Паўночны атожылак, забалочаныя пусткі, дзе зрэдку трапляліся людзі, якія швэдамі былі толькі часткова. Мы былі не такія — крыху адсталыя, крыху неадукаваныя, крыху бедныя духам. У нас не было ні казуляў, ні вожыкаў, ні салаёў. У нас не было знакамітасьцяў. Не было амэрыканскіх горак, сьвятафараў, замкаў або шляхецкіх сядзібаў. У нас была хіба што безьліч камарэчы, турнэдаленскай лаянкі ды камуністаў.

Мы гадаваліся ў дэфіцыце. Не ў матэрыяльным — мы ўсё ж маглі пракарміцца, — а ў дэфіцыце самаідэнтыфікацыі. Мы былі нікім. І бацькі нашыя былі нікім. Нашыя продкі былі пустым месцам і ня мелі ніякага значэньня для швэдзкай гісторыі. Нашыя прозьвішчы немагчыма было перадаць на пісьме, нават вымавіць іх было складана тым нешматлікім выкладчыкам, што на кароткі час траплялі да нас з сапраўднай Швэцыі. Ніхто з нас не наважыўся напісаць на праграму «Да трынаццаці», бо яе вядоўца Ульф Эльвінг мог прыняць нас за фінаў. Нашыя вёскі былі залішне

малыя, каб патрапіць на мапу. Мы нават ледзьве маглі самі пракарміцца й жылі на дзяржаўную дапамогу. На нашых вачах адбывалася выміраньне сямейнага земляробства, сенажаці зарасталі хмызьняком; мы сталіся сьведкамі апошняга сплаву дрэва па Турнээльвэн — больш ніколі ўжо там ня зьявляцца платы; на нашых вачах на зьмену сарака дужым лесарубам прыйшла адна сьмярдзючая дызэльная машына, і нашыя бацькі павесілі свае рукавіцы на цьвік і сышлі з дому: каб здабыць свой заробак, яны тыднямі не вылазілі з кірунскіх шахтаў. Мы горш за ўсіх у Швэцыі пісалі стандартызаваны тэст па швэдзкай мове. Мы ня ўмелі паводзіцца за сталом. Мы не здымалі, уваходзячы, шапкі. Ніколі не хадзілі ў грыбы, усяляк пазьбягалі гародніны, не праводзілі Сьвята ракаў. Не маглі весьці дыскусій, дэкламаваць вершаў, ня ўмелі запакоўваць падарункаў ды рабіць урачыстых прамоваў. Мы хадзілі, выварочваючы ступні. Мы размаўлялі па-швэдзку зь фінскім акцэнтам, хоць мы й не былі фінамі, а ў нашай фінскай мове чуўся швэдзкі акцэнт, хоць і швэдамі мы таксама не былі.

Мы былі нікім.

Існавала толькі адно выйсьце. Адзіная магчымасьць кімсьці зрабіцца ў жыцьці, няхай і кімсьці нязначным. Трэба было зьехаць. Нас рыхтавалі да гэтага з раньняга дзяцінства, пераконвалі, што гэта быў наш адзіны шанец у жыцьці, і мы падпарадкоўваліся. У Вэстэросе можна было ўрэшце выбіцца ў людзі. І ў Люндзе. У Сьдэртэлы. У Арвіцы. У Бурасе. Гэта была ўсеагульная эвакуацыя.

Плынь уцекачоў, якая спустошыла наш край; але ўсё адбывалася, на дзіва, добраахвотна. Нябачная вайна.

Назад з поўдня вярталіся хіба што ў труне. Ахвяры дарожных здарэнняў. Самагубцы. А зь цягам часу да іх далучыліся й ахвяры СНІДу. Цяжкія труны апускаліся ў прамерзлую зямлю сярод бярозак на паяльскіх могілках. Зноў дома. *Kotimaassa*.

Ніілаў дом стаяў на адной з самых старых паяльскіх вуліцаў, адкуль адкрываўся прыгожы від на рэчку. Прасторная, добра пабудаваная хата канца мінулага стагодзьдзя зь вялікімі вокнамі ўздоўж усёй сьцяны. Калі прыгледзецца, можна заўважыць на фасадзе стык: да дому зрабілі прыбудову. Усё яшчэ захаваліся дзьве трубы ад дзьвюх розных печак: дом быў завялікі, каб абагравацца адною топкаю. У час росквіту лестадыянства дом быў натуральнага шэрага колеру, але ў саракавыя гады яго зрабілі чырвона-бурым зь белымі аконнымі рамамі. Ды яшчэ — па апошнім патрабаваньні моды, каб дом не нагадваў разрослую адыну, — адпілавалі ў яго па краях бяровеньні, на вялікі жаль сапраўдных знаўцаў даўніны ды эстэтаў. З боку ракі да хаты цягнуліся сенажаці, якія вякамі шчо-дра ўгнойваліся рачным глеем у час паўнаводзьдзя й былі таму багатыя на сакавітую траву, ад якой каровы так і наліваліся малаком. Менавіта тут і спыніўся адзін зь першых пасяленцаў некалькі стагодзьдзяў таму, зьняў зь сябе паходны клунак і пабудаваў тут сядзібу. Але ўжо колькі часу сенажаці стаялі някошаныя. Паўсюль тырчаў хмызь-

няк. Змрочнасьцю, заняпадам дыхала гэтае месца. Было нейкім няўтульным. Ад яго цягнула сыцюжаю, нібыта ад чалавека, пакрыўджанага ў дзяцінстве, які прытаіў гэтую злосьць у сабе.

Старая адрына захавалася, але зь цягам часу яе перабудавалі ў сховішча й гараж. Заняткі толькі скончылася, і я праводзіў Ніілу дамоў. Мы на дзень памяняліся роварамі. Нііла ўзяў мой, наварочаны, зь мяккім сядлам і вывернутым стырном. А я каціўся на ягоным «рэксе». «Рэкс — лёгкі як кекс!» — крычалі звычайна малыя нягоднікі-трэцякляснікі ўслед Ніілу. Як толькі мы прыехалі, Нііла зацягнуў мяне ў адрыну.

Па крутых, вырубленых сякераю сходах, адпаліраваных за стагодзьдзе нагамі, мы прабраліся зь Ніілам на гарышча. Тут панавала паўцэбра — вечаровае сонца ледзь прабівалася скрозь малое зашклёнае акенца. Наўкола валяліся халусьце ды сапсаваная мэбля, іржавая каса, эмаляваныя вёдры, скруткі палавікоў, прапахлыя цэвільлю. Мы спыніліся каля бакавой сыцяны. Перад намі ўздымалася гіганцкая этажэрка, застаўленая кніжкамі ў рудых зацёртых пераплётах. Павучаньні, часасловы, жыцці сьвятых як па-швэдску, так і па-фінску — кніжкі грувасыціліся адна на адной. Столькі кніжак, сабраных у адным месцы, я бачыў хіба што ў нашай школьнай бібліятэцы! У гэтым было нешта ненатуральнае, амаль агіднае. Кніг было зашмат. Хто здужае некалі іх прачытаць? І навошта яны былі тут, схаваныя ад усіх у адрыне, нібыта несці на сабе нейкі сорам?

Нііла расчыніў свой ранец і выняў адтуль чытанку «Пра Лі ды Лю». Мы мусілі прачытаць урывак, Нііла нядбайна прагартал яго сваімі нязграбнымі хлапчуковымі пальцамі. Засяроджана пачаў выціскаць з сябе гук за гукам, зь неймавернаю цяжкасцю складаючы іх у словы. Пасьля яму надакучыла, і ён з трэскам загарнуў кніжку. І раптам — я нават ня сьцяміў, як гэта адбылося, — з усёй моцы шпурнуў яе са сходаў. Прызямліўшыся на грубыя масьніцы, кніжка разьляцелася на часткі.

Я зь недаверам паглядзеў на Ніілу. Ён усьміхнуўся, на шчоках зьявіліся пунсовыя плямы, а доўгія іклы рабілі яго падобным да ліса. І тут ён выхапіў з гіганцкай этажэркі катэхізіс, даволі малую кніжку ў мяккім пераплёце. Гэта выклік — ён шпурнуў уніз і яе. Тонкія шаўковыя аркушы зашамецелі ў паветры, як лісьце, яшчэ да падзення. Наўздагон ім паляцела пара зборнікаў, грувасткія рудыя камякі, якія з трэскам чмякнуліся вобзем, згубіўшы свае вокладкі.

Нііла паглядзеў на мяне з шалёным агенчыкам уваччу. Адчуваючы, як сэрца моцна калоціцца ў грудзях, я таксама схопіўся за кніжку. Шпурнуў яе — і ўбачыў, як некалькі аркушаў выпырхнулі зь яе, не пасьпела кніжка дзеўбануцца аб іржавую барану. Вось пацеха! Мы так разышліся, што пачалі хапаць кніжкі без разбору, разавочваючы адзін аднаго: рабілі закручаныя кідкі, шалёныя футбольныя пасы, ажно гуло па кутах, і душыліся са сьмеху, спустошваючы кніжныя паліцы.

Зьнячэўку зьявіўся Ісак. Шырачэзны ў плячах, як барэц, нямы й змрочны. Ніводнага слова, толькі грубыя мясістыя пальцы, якія ўзбуджана дрыжэлі, расшпільваючы рамень. Гнеўным жэстам ён паказаў мне на дзьверы. Я рынуўся ўніз, як баязьлівы пацук. А Нііла застаўся. Калі за мною прычыніліся дзьверы, я пачуў, як Ісак пачаў лупцаваць.

На імгненьне я падымаю вочы ад дзёньніка, які пачаў весьці ў Нэпале. Электравік падыходзіць да Сундбюбэргу. Ранішнія гадзіны пік, пах змакрэлага адзеньня. У мяне ў партфэлі, у скураной папцы, ляжыць дваццаць пяць правэранных вучнёўскіх сшыткаў. Лютаўская золь, а праз чатыры месяцы ў Паяле кірмаш. Мімаходзь гляджу ў акно. Высока над чыгункаю ляціць чарада качак, з узрушаным гагатаньнем наварочваючы кола за колам.

Мае думкі вяртаюцца назад у Турнэдален. Разьдзел пяты.

РАЗЪДЗЕЛ 5

*— пра нерашучых ваякаў, мясцовыя групоўкі
ды пра майстэрства пратоптваць лыжныя
спускі*

Кожны дзень, калі ў Вязальнай школе заканчваўся апошні ўрок, натоўп шаснаццаці-сямнаццацігадовых дзяўчат праходзіў паўз наш дом. Файныя дзеўкі! Былі шасьцідзясятныя — тоны макіяжу, накладныя вейкі, ультракароткія спадніцы ды вузкія цыратовыя боты. У нас зь Ніілам зьявілася звычка забірацца на сьнежную гурбу перад маім домам і назіраць адтуль за дзяўчатамі. Яны групкамі праходзілі паўз нас, нешта абмяркоўваючы, без капелюшоў нават у самае лютае надвор'е, каб не сапсаваць фрызуры. Дымілі як паравозы, пакідаючы за сабою моташна салодкую сумесь паху парфумы ды попелыніцы — гэты пах мяне й сёньня заводзіць. Часам яны віталіся з намі. Мы дужа бянтэжыліся й рабілі выгляд, што занятыя пабудоваю сьнежнай крэпасці. У сем гадоў у нас ужо фактычна меўся пэўны інтарэс. Назваць яго юрлівасьцю, вядома, нельга — гэта была, хутчэй, нясьцерпная пяшчота. Я з асалодаю прылашчыўся б да іх, пацалаваў. Прытуліўся б да іх, як кацянё.

Як бы там ні было, мы пачалі закідваць іх сьнежкамі. Пэўна, каб даказаць ім, што мы мужыкі. І як ні дзіўна, гэта спрацавала. Здаравенныя шаснаццацігадовыя валькірыі

пужліва разьбягаліся, як статак аленяў, з румзаньнем і лямантам, абараняючыся касмэтычкамі, як шчытамі. Яны проста шалелі. А мы нават не ўтрамбоўвалі сьнежкі ды кідалі іх сьвечкаю, таму рэдка траплялі ў дзяўчат — мяккія сьнежныя камякі няспешна прызямляліся, як махнатыя белыя рукавіцы. Але гэтага ставала, каб зрабіць на іх уражаньне. З намі лічыліся!

Так працягвалася некалькі дзён. Адразу пасля заняткаў мы, як звычайна, падрыхтавалі добры боезапас. З такою камандаю, як у нас, мы пачуваліся сапраўднымі вітульскімі ваяводамі, такімі бравымі вэтэранамі, што атрымалі баявое заданьне на варожым кантынэнце. У нас ажно жываты зводзіла ад нецярпеньня. Гэтыя баі набліжалі нас да тых салодкіх імгненьняў, пра якія мы пакуль маглі толькі здагадвацца. З кожнаю новаю бітваю вырасталі нашыя пеўневые грабенчыкі.

І вось паказаліся дзяўчаты. Некалькі групак, на невялікай адлегласьці адна ад адной, па пяць-дзесьць у кожнай. Мы прытаіліся за вялікім сьнежным завалам, падпускаючы іх бліжэй. У нас усё было прадумана. Мы звычайна прапускалі першую групку, а пасля залуплялі ім сьнегам у сьпіну, у той час як астатнія дзяўчаты рэзка тармазілі перад намі. Паніка й перапалох! І вядома, захапленьне нашым мужчынскім учынкам.

Сядзім схаваныя ды чакаем. Усё бліжэй чуем дзявочыя галасы, іх пракураны кашаль і хіхіканьне. Як па камандзе ўскокваем. У кожнага ў правай руцэ па сьнежцы. Дзяўчаты віскочуць, і мы, як два гнеўныя вікінгі, кідаемся

за імі. І толькі мы зьбіраемся запусьціць ім у сьпіны свае сьнежкі, як заўважаем, што адна зь дзяўчат не пабегла. Стаіць за колькі мэтраў ад нас. Доўгія сьветлыя валасы, размаляваныя вочы. Пільна глядзіць на нас.

— Яшчэ адна сьнежка, і я заб’ю вас, — прашыпела яна. — Надаю кухталёў — хадзіць ня зможаце. Адлупчую так, што родная маці не пазнае...

Мы нерашуча апусьцілі сьнежкі. А дзяўчына яшчэ раз пагрозьліва на нас паглядзела й пайшла даганяць сябровак.

Мы зь Ніілам так і стаялі. Апусьціўшы вочы. А ў душы прыхавалася пачуцьцё нейкага гіганцкага жахлівага непаразуменьня.

Дзяцінства паяльскіх хлапчукоў не магло абысьціся без удзелу ў байцовых групоўках. Менавіта празь іх мясцовыя дзецюкі высьвятлялі паміж сабою адносіны. Уцягваліся ў групоўку малыя пяці-шасьці гадоў, а выходзілі зь яе, маючы чатырнаццаць-пятнаццаць.

Гэтыя групоўкі ўзьнікалі прыблізна так. Двое малых пабіліся. Андэрс надаваў кухталёў Нісэ, і Нісэ разроўся. Ня буду паглыбляцца ў прычыну сваркі, спрадвечную варожасьць або міжродавыя звады. Адзін хлопец усяго толькі надаваў другому, і абодва пайшлі дамоў. Вось тут і пачынаецца ланцуг.

Пабіты хлопец, то бок Нісэ, адразу ж расказвае пра бойку свайму старэйшаму на два гады брату. Той ходзіць па раёне ды глядзіць пільным вокам, а напаткаўшы

Андэрса, дае яму ў адплату кухталёў. Андэрс з плачам бяжыць дамоў ужо да свайго, на чатыры гады старэйшага брата. Той ходзіць па раёне ды глядзіць пільным вокам. А напаткаўшы або Нісэ, або ягонага брата, дае ім як сьлед кухталёў ды яшчэ грозіць ім наўздагон. (Пасьпяваеце сачыць?) Пацярпелы Нісэ коратка перадае сутнасьць канфлікту свайму на пяць гадоў старэйшаму стрыечнаму брату, і той дае кухталёў самому Андэрсу, ягонаму брату ды яшчэ іхнім сябрукам-целаахоўнікам, якія суправаджаюць іх па раёне. На шэсьць гадоў старэйшыя браты абодвух сябрукоў Андэрса ходзяць па раёне ды глядзяць пільным вокам. Нісэ коратка перадае сутнасьць канфлікту сваім астатнім братам, кузэнам ды іншым родзічам, расказвае, хто каму надаваў і ў якім парадку — тое самае адбываецца й ў лягеры Андэрса. Перабольшаньні з мэтай прапаганды дапушчальныя. Робяцца энэргічныя спробы прыцягнуць на свой бок васьмнаццацігадовых стрыечных братоў і нават бацькоў, але тыя заяўляюць, што ім гэтыя разборкі малечы да аднаго месца.

І так усё ішло. У найвялікшыя групойкі ўцягваліся таксама аднаклясьнікі, суседзі ды ўсе магчымыя сябрукі, асабліва калі завадатаі жылі ў розных раёнах. Тады Вітулаянка білася з Паскаянкаю, Страндвэген ішоў на Тэхас, і вайна разгаралася.

Працягвацца такія бойкі маглі ад некалькіх дзён да некалькіх месяцаў. Але звычайна яны доўжыліся па ру тыдняў і разьвіваліся па вышэй апісаным сцэнары.

Сьпярша, такім чынам, ішоў этап тумакі: раздаваліся аплявухі, малыя румзалі. Пасьля наступай этап пагрозаў: старэйшыя хлопцы хадзілі па раёне ды глядзелі пільным вокам, а малыя затойваліся. Калі большым трапляўся хто з малечы, мала тым не здавалася. Менавіта гэты этап пужай мяне больш за ўсё — гэты адвечны страх на шляху са школы да адноснай бясьпекі дома. Усё завяршалася этапам раззбраеньня, калі ніхто ўжо больш ня мог або не жадаў памятаць усе гэтыя мудрагелістыя расклады й адгалінаваньні, і справу аддавалі забыцьцю.

Але гэтаму папярэднічаў этап тэрору. Зімовы вечар. Ты імчыш на санках да шапіка, каб купіць аднакронавы скрутак ласункаў. Шарэе. Рэдкія сьняжынкі сыплюцца зь неабсяжнага шэра-блакітнага неба й бліскаюць зоркамі ў сьвятле ліхтара. А ты імчыш сабе паміж сьнежнымі валамі, празь сілу расьсякаючы палазамі сьвежы сьнег, а з Кірунскага тракту даносіцца віскат сьнегапрыбіральнай машыны, якая пракладае сабе шлях скрозь сьнежныя завалы. Зьнячэўку там, на скрыжаваньні, зьяўляецца нехта са старэйшых хлопцаў. Чорны сылюэт старшаклясьніка. Ён набліжаецца, ты запавольваеш санкі, спрабуючы сьцяміць, хто гэта. Ты зьбіраеся павярнуць, але за сьпінаю ўжо раптам стаіць яшчэ адзін хлопец. У цемры ты ня бачыш, хто гэта, але ён, прынамсі, вялікі. Цябе, малога з санкамі, абкружаюць. У цябе ніякіх шанцаў — застаецца толькі спадзявацца. Уціскаеш галаву ў плечы ды набліжаеся да першага, які ўважліва цябе разглядае, між тым з вулічных ліхтароў сыплецца сьнег, а

ягоны твар схаваны ценом, і тваё сэрца замірае ў грудзях. Ты спрабуеш падрыхтавацца: сьнег за каўняром, па ўсёй сьпіне ды нават у нагавіцах, ад аплявухаў, здаецца, лопаецца чэрап, шапка закінутая кудысьці на бярозу, сьлёзы, соплі ды прыніжэньне. Ты дранцьееш, як цяля на бойні, а хлопец падыходзіць усё бліжэй. І вось ён стаіць перад табою, і ты мусіш затармазіць. Ён дужы, як дарослы мужык, а ты яго не пазнаеш. І ён запытваецца, чый ты будзеш, а ты прыгадваеш, што ў паселішчы цяпер дзеюць ня менш як тры групы, якія ты нэрвова перабіраеш у галаве, а пасья адказваеш, хто ты, і спадзяеся, што ўгадаў. А хлопец хмурыць бровы ды зьбівае зь цябе шапку. Пасья кажа:

— Лічы, пашэнціла!

Ты атрасаеш шапку ад сьнегу й коціш далей на сваіх санках. І марыш хутчэй зрабіцца дарослым.

Блізіўся канец зімы, і самыя лютыя маразы ўжо мінулі. Дні па-ранейшаму былі кароткія, але ў абедзенны перапынак мы маглі ненадоўга ўбачыць сонца, якое крывавым памяранцам завісала над заінелымі дахамі дамоў. Мы пілі сьвятло прагнымі глыткамі, і гэты вогненна-жоўты сок напаўняў нашыя душы радасьцю жыцця. Мы быццам выбраліся зь берагу, прабудзіліся ад зімовай сьпячкі.

У гэтую пару мы зь Ніілам вырашылі апрабаваць Лестадыянскі спуск. Як толькі скончыліся заняткі, мы нацягнулі на сябе свае драўляныя лыжы з драценым мацаваньнем і пайшлі кароткаю дарогаю цераз

парк. Было ўжо цёмна, лыжы сантымэтраў на дваццаць правальваліся ў глыбокі рыхлы сьнег. Нііла пракладваў лыжню, а я ішоў за ім — дзьве няясныя здані ў паўзмроку. Наводдаль, каля лестадыянскага малельнага дому, пад самае неба ўздымаліся разлапістыя елкі, высокія, як царкоўныя вежы. Сьвятыя маўклівыя волаты, чые думкі ўздымаліся вышэй за нашыя.

Звонка кляцаючы лыжамі, мы перасеклі Лестадыянскі тракт; ужо запаліліся ліхтары. У імгненьне ўскараскаліся на чарговы сьнежны насып і сьлізганулі ў цемру, якая крута спускалася ўніз да ракі. Моўчкі пранесьліся каля бюста Ляrsa Леvі. Ён пільна ўглядаўся скрозь бярозы, на ягонай макаўцы красавалася сьнежная шапка. Неўзабаве ліхтары засталіся далёка за намі, але было ўсё адно ня так цёмна. Сьвятло адбівалася ў безьлічы крышталёных сьняжынак, яно расло й расло, і вось ужо вялікім покрывам ахутвала зямлю. Вочы прызвычаліся пакрысе да цемры. Перад намі адкрыўся спуск уніз, які доўгаю галавакружнаю стужкаю сыходзіў да ракі. Але па ім пакуль нельга было катацца: мы амаль па пояс вязьлі ў мяккім сьнезе. Тады мы паставілі лыжы папярок і пачалі ўтоптаваць сьнег. Перастаўляючы лыжы, мы крок за крокам рухаліся ўніз з гары. Утрамбоўвалі сьнег, прасавалі яго ўсёй сваёй дзіцячаю вагою, пракладаючы вузкі фарватэр празь сьнежныя завалы, уніз да самай рэчкі праз увесь доўгі схіл. Мы працавалі плячо ў плячо, пот струменіўся пад вопраткаю. Калі мы ўрэшце дайшлі да нізу, павярнулі адразу назад. Мы працягвалі ўтрамбоўваць, падымаю-

чыся тым самым шляхам, з асьлінаю ўпартасьцю ступаючы па сваіх сьлядах. Яшчэ больш спрасоўвалі сьнег, робячы яго як мага больш роўным і цвёрдым.

Вось мы ўрэшце наверсе. Прыйшлі туды, адкуль пачалі сваю непасільную працу. Стаім на дрыготкіх нагах, хапаем ротам паветра, а перад намі ляжыць гатовы ўтрамбаваны спуск. Широкая роўная вуліца, пабудаваная тысячай лыжных утрамбоўваньняў. Мы становімся поплич, я й Нііла. Узіраемся ў цемру. Схіл зьбягае ўніз і зьнікае ў зманлівым змрочным сьвеце мараў, нібыта лёска ў палонцы. Нясныя цені, ціхі рухі ўглыбіні. Тонкая ніць паглыбляецца ў сон. Мы пераглядаемся. Схіляемся тады наперад, робім упор лыжнымі бамбукавымі палкамі. І адначасова зрываемся ўніз.

Адарваліся. Сьлізгаем уніз. Імчымся віхурай у ноч. Храбусьціць сьнег. Мароз абпальвае твар. Два распараных хлопцы, два гарачыя цэпэліны, кінутыя ў лядоўню. Усё шпарчэй і шалёней. Нясемся поруч, разявіўшы раты, усмоктваючы ў гарачыя дзіркі зіму. Клясна ўтрамбавана, проста супэр! Калені нібыта спружына, а ногі — упоры, шчыльна зашнураваныя ў лыжныя боты. Цела разрывае ад шуму, хуткасьць дасягае межаў немагчымасьці, сьнег сьлепіць маланкаю, вецер гудзе ўвушшу, мільгаценьне.

І вось яно! Жудасны гром скаланае лёд Турнээль-вэн ажно да Пэраяваары, і паветра трашчыць, як люстэрка. Мы пераадолелі гукавы бар'ер. Нябёсы зрабіліся цвёрдымі ды крохкімі, нібы з друзу, і мы зрынуліся зь іх адначасова. Мы валімся плячо ў плячо, два гарачыя

дымлівыя ядры, і з-пад кожнага ўздымаецца вялікая
сьнежная хмара, ляжым з распрастанымі рукамі, а палкі
тырчаць уверх, скіраваныя ў космас, кожная да сваёй
зоркі.

РАЗЪДЗЕЛ 6

*— пра тое, як старая карга села па правы бок
Госпада Бога, і пра тое, якою рызыкаўнаю бы-
вае дзяльба зямных багаццяў*

Ёдкім веснавым днём Ніілава бабуля пакінула наш тленны сьвет. Застаючыся ў цьвярозым розуме да апошніх хвілінаў, яна нямоглым шэптам паспавядалася ў сваіх грахах, пасьля лізнула аплатку кончыкам рудога, як плячонка, языка ды арасіла перасохлыя вусны віном. Пасьля сказала, што бачыць перад сабою сьвято, а яшчэ анёлаў, якія п'юць з каўшоў ражанку; калі яна сканала, цела палягчэла на два грамы — столькі важыла яе несьмяротная душа.

На *ulosveisu*, адпываньне для бліжэйшых родзічаў, сабраліся ў той самы дзень. Сыны пранесьлі нябожчыцу ў адкрытай труне нагамі ўперад праз усе пакоі ў хаце, каб старая магла разьвітацца з домам; сыпавалі псальмы, пілі каву і ўрэшце пакінулі нябожчыцу ў маразільнай камэры моргу.

Пасьля пачалі склікаць на само пахаваньне. Паяльская тэлефонная лінія распалілася дабяла, а паштовыя службы пачкамі рассылалі запрашальныя па Норботэне, Фінляндыі, паўднёвай Швэцыі, Эўропе ды іншых частках сьвету. Бабуля, наколькі здужала й пасьпела, засяліла сваімі нашчадкамі зямлю. Дванаццаць дзяцей нарадзіла

на сьвет, па ліку апосталаў, і, як апосталы, выправіліся яны ўва ўсіх магчымых кірунках. Адныя жылі ў Кіруне ды Люлео, другія — непадалёк Стакгольму, хтосьці — у Вэкша й Крыстыястадзе, Франкфурце й Місуры, а яшчэ ў Новай Зэляндыі. Толькі адзін зь іх застаўся ў Паяле — Ніілаў бацька. І ўсе яны сабраліся на пахаваньне, нават бабчыны абодва памералыя сыны, — так расказвалі пасьля ў царкве празорлівыя цёткі. Яны казалі, што яшчэ ў часе першай псалмы яны дзівіліся, што гэта за хлопцы стаяць ды моляцца каля труны, пасьля толькі заўважылі, што ад іх сыходзіць нейкае сьвячэньне, а целы лунаюць на цалю над падлогаю.

А яшчэ там былі ўнукі ды праўнукі з усяго сьвету, дзіўна й прыгожа апранутыя стварэньні, якія размаўлялі на ўсіх магчымых дыялектах. Унукі з Франкфурту мелі нямецкі акцэнт, а амэрыканскія й новазэляндзкія балбаталі на сумесі швэдзкай мовы з ангельскаю. Адзіныя з маладога пакаленьня, хто размаўляў яшчэ па-турнэдаленску, былі Нііла ды ягоныя браты зь сёстрамі, але яны сядзелі збоьшага моўчкі. У паяльскай царкве панавала вялікая сумесь розных моваў і культураў — відавочны доказ таго, наколькі плодным магло быць чэрава адной турнэдаленскай кабеты.

Разьвітацца са старою каля труны пажадалі амаль усе, ды на словы не скупіліся. Прысягалі, што нябожчыца працавала ў поце чала, жыла ў ахвярнасьці ды малітвах. Цягала й падымала, падымала й цягала, даглядала каровак ды малых, грэбла сена бадай ня горш за кабылу

з трайною бараною, саткала пяцьсот мэтраў дывана, назьбірала тры тысячы каўшоў ягадаў, выцягнула з калодзежа сорак тысячаў вёдзер вады, насекла лесу адпаведна маштабу сапраўднай высечкі ў тундры, а з памытай ёй бялізны можна было скласьці гару велічынёю зь Юпуку, без адзінай скаргі яна цягала бочкі зь дзярмом з выграбной ямы, а бульбу закідвала ў бляшанае ядро так, нібы страляла зь фінскага кулямёта. І гэта было далёка ня ўсё.

Апошнімі гадамі, каля яна ляжала прыкаваная да ложка, старая перачытала Біблію ад вокладкі да вокладкі васьмнаццаць разоў — натуральна, у старым фінскім перакладзе, не запаганеным атэістамі з навамодных камісій трактаваньня Бібліі. Слова Напісанае, вядома, не ідзе ні ў якое параўнаньне са словам Жывым, якое высыкалася двухбаковым мечам у часе набажэнства, але калі час усё адно дазваляе, чаму б і не пачытаць.

Як звычайна бывае на ўрачыстых пахаваньнях герояў-турнэдаленцаў, прапаведнікі збольшага казалі пра пякельныя пакуты. Яны малявалі жудасныя карціны вогненнай вугольнай ямы, дзе грэшнікі ды малаверы смажыліся, як тыя скваркі, у смале на распаленай дабьяла патэльні, а сам д'ябал пратыкаў іх трызубцам, каб сыцякаў сок. Народ на лаўках хрысьціўся; асабліва ўразіліся бабчыны дачкі, з хімічнымі завіўкамі ды ў навамодных прыкідах, — зь іх так і ліліся кракадзілавыя сьлёзы, а іхнія закаранелья мужы занепакоена круціліся на сваіх месцах. Аднак цяпер ім даецца шанец адным махам разьнесьці насеньне рас-

каяння і літасці амаль па ўсім зямным шары, і было б проста недаравальна не паспрабаваць. Да таго ж бабуля пакінула пасля сябе сшытак з нататкамі, дзе ў дэталях апісала, якім мусіла быць пахаваньне, каб у пропаведзі было шмат павучанняў і ў меру Эвангелья. І ніякіх таных індальгенцый направа і налева.

І вось урэшце, калі расчыніліся дзьверы нябеснае брамы ды хары анёлаў напоўнілі паяльскую царкву сваім салодкім дабратворным дыханьнем, зямля скаланулася, а бабулю прынялі ў Мясыціну Боскую, — вось тады цёткі ў хустках задрыжэлі, расплакаліся й кінуліся абдымацца, у імя цела й крыві Хрыстовай, а на катэдры ды ў праходах царквы запахла сьвежаскошаным сенам, і ўвесь будынак адарваўся ад фундамэнту на паўсантымэтра, а пасля з гулкім грукатам пляснуўся назад. А прававерныя ўбачылі таксама сьвятло, райскае сьвятло, нахшталт таго, якое можна ўбачыць, прачнуўшыся зьнянацку ціхаю летняю ноччу, калі ты на міг расплюшчваеш вочы й бачыш у акне мяккі водбліск паўночнага сонца — адно кароткае імгненьне скрозь сон, а пасля ты зноў заплуюшчваеш вочы. А прачнуўшыся раніцаю адчуваеш, што з табою здарылася нешта вялікае ды неверагоднае. Можа, гэта любоў.

Пасля пахавання ўсіх запрасілі ў дом на каву зь печывам. Настрой адразу неяк палепшыўся, усе ажывіліся. Бабуля была цяпер у Ісуса. Можна было ўздыхнуць спакойна.

І толькі Ісак быў па-ранейшаму пануры ды стрыманы. Ён блукаў па доме ў старым касцёме прапаведніка, і хоць душа яго даўно ўжо закаранела, аднак усе спадзяваліся пачуць ад яго прынамсі пару словаў каля труны маці. Пакаянне блуднага сына. Да яго, мажліва, прыйдзе абуджэнне — і не такое яшчэ здаралася на пахаванні бацькоў, калі сьмерць і тленнасьць яшчэ бліжэй на адно пакаленьне падпаўзаюць да тваёй скуры. Рука Божая распаленым жалезам пранізвае закаранелае сэрца й растапляе ў ім лёд, і зьяўляецца Сьвяты Дух, і ўсе грахі праз пакаянне выцякаюць з сэрца грэшніка, як памыі з бруднага збана, а пасля даруецца яму пакаянне, і робіцца той збан Боскаю пасудзінаю, зь якой струменіцца духмяны ялей.

Дзеці частаваліся сокам і печывам. Нас малых было так шмат, што мы елі па чарзе. Ніла пачуваўся няўтульна ў сваёй туга зашпіленай сьвяточнай кашулі. Дзядзькі ды цёткі, як зграя чорных крумкачоў, усё сядзелі ды крумкалі, мы між тым вырашылі выбегчы на двор. Хлопцы зь Місуры пайшлі за намі. Блізняты гадоў васьмі, апранутыя ў касцёмчыкі з гальштукамі. Паміж сабою яны размаўлялі па-ангельску, а мы зь Нілам па-турнэдаленску, хлопцы часам пазяхалі — уплывала зьмена часавога поясу — і курчыліся крыху ад холаду. Абодва былі коратка стрыжаныя пад марскіх пехацінцаў, і ў іх былі такія самыя рудыя валасы, як у іхняга амэрыканскага бацькі, ірляндца з паходжаньня. Было бачна, што яны былі ўсё яшчэ агаломшаныя сустрэчаю са Старым

Сьветам і каранямі сваёй матулі. На дварэ быў травень, а сьнег яшчэ не растаў, і на рэчцы ляжаў лёд. На бярозах пакуль не было лісьця, леташняя пажухлая трава бякла жаўцела на лузе, яшчэ нядаўна засыпаным сьнегам. Яны пераступалі з нагі на нагу ў сваіх лякаваных ботах і асьцярожна аглядаліся, ці не затаіўся дзе які палярны драпежнік.

Мне было цікава, і я завёў зь імі гутарку. На гаркавай амэрыканска-швэдзкай гаворцы яны распавялі пра тое, што на шляху ў Паялу яны рабілі перасадку ў Лёндане й бачылі там *бітлоў*. Што за хлусьня, сказаў я ім. Але яны ў адзін голас запэўнілі нас, што *бітлы* праехалі паўз іхні гатэль на вялікім «кадылаку» бязь верху, а дзяўчаты на вуліцы сыходзілі крыкам. Усё гэта здымалі на стужку з грузавіка, які ехаў за імі.

Блізьняты, дарэчы, нешта там набылі. З папяровага пакету яны выцягнулі пласьцінку з ангельскім цэньнікам.

— Бэатлес, — пачаў я чытаць па складах. — Роскн рол мусіс.

— *Rock'n'roll music*, — паправілі яны з усмешкаю маё вымаўленьне. І працягнулі пласьцінку Ніілу.

— *It's a present*. Нашаму *cousin*.

Нііла схопіў пласьцінку абедзьвюма рукамі. Як зачараваны выцягнуў круглы вінілавы дыск і ўтаропіўся на філігранныя дарожкі. Ён так асьцярожна трымаў пласьцінку, нібыта баяўся, што тая расколецца ў руках, як далікатная ледзяная пласьціна, якую здымаеш з

замерзлага вядра з вадою. Толькі гэтая пласьціна была чорнаю. Чорнаю, як грэх.

— *Kiitos*, — праямліў ён. — Дзякуй. *Фэнк ю*.

Ён падняў дыск і панюхаў плястмасу, пасля павярнуў да вясеньняга сонца, і дарожкі заблішчэлі. Блізьняты весела пераглянуліся. У галовах яны ўжо пракручвалі гісторыю пра спатканьне зь дзікім народам, якую распавядаць сваім сябрам у Місуры, падсілкоўваючыся гамбургерам ды пацягваючы колу.

Нііла расшпіліў пару гузікаў на кашулі ды схаваў пласьцінку пад адзеньнем, бліжэй да цела. Ён крыху павагаўся. Пасля махнуў блізьнятам, каб тыя ішлі за ім у кірунку гасьцінца. Павёў іх празь сенажаць паміж апошнімі паўрасталымі гурбамі бруднага сьнегу, а я, зацікаўлены, пайшоў за імі.

Каля сьцёкавай канавы мы спыніліся. УпOPERак дарогі была ўкапаная вялікая бэтонная труба. Схіліўшыся, мы заглянулі ў яе ды ўбачылі белую пляму сьвятла на другім баку. Брудна-шэрая веснавая вада цякла па трубе ды з плёскатам вылівалася каля нашых ног у даўгаватую затоку. Паблізу кучаю забруджаных прасьцінаў раставалі ды абсоўваліся сьнежныя гурбы. Нііла паказаў у сярэдзіну каламутнага ручая.

— Прэзэнт, — з прыязнасьцю сказаў ён блізьнятам.

Яны нахіліліся. Адразу каля паверхні ляжалі вялікія сьлізкія камякі. Наблізіўшыся, мы ўбачылі, як усярэдзіне нешта капошыцца. Там варушыліся маленькія чорныя

зародкі. Паблізу ў цёмнай завадзі мітусіліся ўжо гатовыя апалонікі.

— З могілак, — коратка сказаў Нііла.

Блізняты з сумневам паглядзелі на мяне, а я паспрабаваў растлумачыць, пра што казаў Нііла.

— Калі сьнег растае, вада працякае цераз труны, — вяшчаў я замагільным голасам, — і прыносіць душы нябожчыкаў сюды.

Нііла знайшоў стары іржавы слоік з-пад ка-вы. Блізняты зь цікаўнасьцю разглядалі віравокіх апалонікаў у калюжыне.

— Анёлы, — патлумачыў Нііла.

— Так, калі назьбіраць іх, яны ператворацца потым у анёлаў і паляцяць на неба.

Адзін з блізнятаў узяў слоік і пачаў расшнуроўваць свае лякаваныя боты. Другі крыху павагаўся, але потым узяў прыклад з брата. Яны сьпешна сыцягнулі шкарпэткі й касцюмныя нагавіцы са стрэлкамі, застаўшыся ў сваіх мехаватых амэрыканскіх кальсонах, і басанож сталі каля засьнежанага краю калюжыны. Дробнымі, нерашучымі крокамі яны пачалі ўваходзіць у сьлізкую золь. І неўзабаве лоўля душаў ішла ўжо напоўніцу. Халодная вада даходзіла ім ужо да сьцёгнаў. Ад марозу іх пачалі праймаць дрыжкі, але ў паляўнічым азарце яны нават не заўважалі гэтага. Неўзабаве яны зь пераможным крыкам узнялі над галавою слоік, дзе ўжо пляскалася некалькі чорных апалонікаў. Вусны іх між тым пачалі сінець.

Раптоўна з трубы вымыла яшчэ адзін цёмны, сьлізкі камяк, які з шумам пляснуўся ў лужыну.

— Бабуля! — закрычаў Ніла.

Адзін з блізнятаў адразу ж сунуў рукі ў ваду й пачаў шукаць. І тут ён пасьлізнуўся ды ўпаў. Галава зьнікла пад сьлізістаю гладзьдзю. Брат-блізеньюк схапіў быў яго, але таксама не ўтрымаўся ды, узмахнуўшы рукамі, боўтнуўся ўсьлед. Пырхаючы й цяжка дыхаючы, абодва выпаўзлі на бераг; яны так адубелі, што ледзь здолелі падняцца на ногі. Але ў траве стаяла бляшанка, у якой плавалі апалонікі.

Мы зь Нілаам моўчкі стаялі, уражаныя такой адвагаю, а блізняты між тым спрабавалі апрануцца. Яны так калаціліся ад холаду, што мы мусілі дапамагчы ім зашпіліць гузікі на кашулі. Яны зьнялі кальсоны ды выкруцілі зь іх ваду, пасья — кожны сваім элегантным чарапахавым грэбнем — вычасалі з валосься сьмецьце. Іхнія вочы заблішчэлі, калі яны зазірнулі ў кававы слоік. У ім плавала й выгіналася з добрую жменю хвастатых апалонікаў. Апрунуўшыся, браты з задаволеным відам працягнулі нам свае адубелыя рукі.

— *Thank you!* Дзякуй! *Kiitos!*

З бляшанкаю ў руцэ яны пайшлі ад нас да дому, нешта з захапленьнем абмяркоўваючы па-амэрыканску.

У той жа самы дзень пачалася дзяльба спадчыны. Сваякі дачакаліся заканчэньня рытуалаў, і калі сьвятар і суседзі ўрэшце сышлі, зачынілі наглуха дзьве-

ры ад пабочных. І вось прадстаўнікі розных галінаў, адгалінаваньняў і адпачкаваньняў сабраліся ў прасторнай кухні. Дакумэнты выклалі на стол. Павыцягвалі з торбаў акулярны дыначапкі іх на бліскучыя ад поту насы. Пракашляліся. Змачылі вусны вострым жорсткім кончыкам языка.

І пакацілася.

Трэба зазначыць, што бабуля ўсё ж пакінула тастамэнт. Ён быў запісаны ў старым сшытку й быў усёахопным, калі не сказаць больш. Старонкі былі ўздоўж і ўпоперак сьпісаныя ейнаю дрыготкаю рукою рознымі, часам супярэчлівымі падрабязнасьцямі. Той і гэты атрымаюць тое й гэтае пры такіх вась умовах. Але старая рыхтавалася да свайго скону прынамсі апошнія пятнаццаць гадоў і мела да таго ж капрызны нораў, таму старонкі сшытку кішэлі выпраўленьнямі, выкрэсьліваньнямі й дапаўненьнямі, да таго ж быў яшчэ прычэплены асобны аркуш зь незразумелымі зноскамі. Некаторых родзічаў яна то пазбаўляла спадчыны, то давала пасья зноў, і так некалькі разоў. Хтосьці мог атрымаць спадчыну толькі пры выкананьні пэўных умоваў: напрыклад, калі яны ў прысутнасьці родзічаў прызнаюць жывую веру ды зракуцца Зялёнага змея або перад усёю пастваю ды Ёсусам павіняцца ў тых грахах, што зрабілі за доўгі час — і якія бабуля падрабязна апісала. Увесь тэкст неаднаразова завяраўся подпісамі ды пячаткамі, за выняткам, на жаль, таго важнага аркуша. Да таго ж тастамэнт быў напісаны на турнэдаленскай мове.

Толькі чытаньне тастамэнту ў душнай хаце заня-
ло пару гадзінаў. Кожнае слова мусіла перакладацца на
швэдзкую, афіцыйную фінскую, ангельскую, нямецкую
і пэрсідзкую мову, бо дачка з Вэкша выйшла замуж
за імігранта-суніта. Ня менш складанасьцяў выклікалі
ўрыўкі пра веру. Галоўнай умовай атрымання спад-
чыны было прызнаньне жывой веры, а для большасьці
турнедаленцаў жывою вераю было лестадыянства. Су-
праць такога тлумачэньня выступілі суніт, зяць-габрэй з
Новай Зэлянды ды франкфурцкая дачка, якая перайш-
ла ў баптызм, — усе яны па чарзе заявілі, што іхняя ве-
ра была такая самая жывая, як і ў астатніх прысутных.
А малодшы брат бабулі з Улацыці грамавым голасам
паведаміў, што ён заходні лестадыянец, таму ён і ёсьць
самы правільны хрысьціянін з усяго таварыства, што
выклікала адразу буру пратэсту з боку ягонага кузэна з
галіны ўсходніх лестадыянцаў, яшчэ аднаго са Збору Пер-
шанароджаных і пары вернікаў старой традыцыі. Цёт-
ка зь фінскай галіны лестадыянства ўмомант прыйшла
ў экстаз, *liikutuksia*, пачала шалець і скакаць, ажно зась-
мярдзела потам. Астатнія далучыліся да яе — на ўсялякі
выпадак — і прызналі свае грахі; яны размахвалі рукамі,
рыдалі, абдымаліся і падалі ніцма на ходнікі.

Урэшце падняўся Ісак і раўнуў на ўсіх па-швэдзку
ды па-фінску, каб заткнулі свае пашчы. Траюраднага
брата — п'янтоса з Кайнуласьярві — злавілі на гара-
чым, калі той паспрабаваў сваёй рукой уставіць у таста-
мэнт некалькі словаў, і выкінулі з хаты вон. Ваяўнічы на-

строй пакрысе зьнікаў, і пасля чарговай сэр'і пратэстаў і абвінавачаньняў усталявалася напружанае перамір'е. Некаторыя патрабавалі занесці ў пратакол, што яны павініліся ў сваіх грахах і прызналі жывую веру, што й было зроблена пасля галасаваньня.

Пасля чытаньня тастамэнту ўсе канчаткова й цалкам забыталіся. Міралюбны інжынэр з Упсалі, які займаўся там распрацоўваньнем вылічальнай машыны, прапанаваў запісаць тастамэнт з усімі папраўкамі й дапаўненьнямі на пэрфакарту і, адпрацаваўшы яе некалькі разоў з дапамогаю лёгікі, падзяліць спадчыну па справядлівасьці. Усе родзічы адразу ж заявілі, што паўднёвец, *uttmikko*, дзясятая вада на кісялі, мусіць перш-наперш заткнуць сваю вялікую ляпу, калі абмяркоўваюцца такія важныя сямейныя справы. Пасля браты, сёстры, стрыечныя ды траюрадныя сваякі разьбіліся на невялікія групкі для выпрацоўваньня супольнай тактыкі. Усе шушукаліся ды перашэптваліся. Асьцярожна намацвалі глебу, рашэньні прапаноўваліся ды адкідваліся, альянсы складаліся й разбураліся, парлямэнцёры сноўдалі з больш ці менш прыхаванымі пагрозамі паміж узбуранымі кланамі. Двое мужыкоў выйшлі разам на двор, каб адліць, і вярнуліся падазрона ўзбадзёраныя. Усе пераглядваліся. Закасвалі рукавы на кашулях. Пісар з рэдзенькім валосьсем пастукаў асадкаю аб кубак і заклікаў усіх да ўвагі. Народ, цяжка дыхаючы ды шыкаючы адзін на аднаго, пачаў падцягвацца да стала.

Кхм... Гэрмм...

Пісарчук, як чалавек бесстароньні, прапанаваў падзяліць усю спадчыну, а менавіта агульны кошт дома, усіх гаспадарчых забудоваў, дзялянкі, хатняй маёмасьці, банкаўскіх рахункаў да яшчэ невялікай часткі лесу, на сто сорок тры роўныя долі, без уліку калаўрота, які належаў суседцы.

Шум абураных галасоў.

Засядацель, адстаўны мытнік, папрасіў унесці ў пратакол адну заўвагу. На ягонае, магчыма, нязначнае, але ў найвышэйшай ступені непрадузятае меркаваньне, папярэдні аратар не ўлічыў дадатак на асобным аркушы, трэці абзац, які датычыць падзеньня й маральнага разбэшчваньня паўднёвай Швэцыі, а таму дом і гаспадарчыя забудовы мусяць адысці да сына Ісака, а ўсю астатнюю маёмасьць належыць падзяліць пароўну толькі паміж родзічамі, прапісанымі ў Паяльскім муніцыпалітэце.

Лямант узмацніўся.

Суседка была запыталася пра калаўрот, але яе бесцырымонна абарвалі.

Адзін з пляменьнікаў, шахцёр з Кіруны, заявіў, што ягоную мясцовасьць наўрад ці можна прылічыць да паўднёвай Швэцыі і да таго ж ён мае лепшча ў Сатаярві, і таму патрабуе, каб у пратакол унеслі, што жыве ён у Паяле.

Тады другі пляменьнік, з Кіексьяйсваары, заўважыў, што шаноўны, пэўна, забыўся пра разьдзел на старонцы чатырнаццаць, у якім кірунскія шахты называліся Паўночным Бабілёнам і гаварылася, што іхнім працоўным

гарэць навечна ў пекле, і дадаў, што незаконная пабудова ў Сатаярві нічога не мяняе.

У гэты момант кузэн-п'янчужнік кінуў у дзьверы палена, патрабуючы, каб яго ўпусьцілі ў хату.

Габрэй схпіў суніта за каўнер, але атрымаўшы тумака, зваліўся на фатэль-гушкалку. Абодва крычалі ды мацюкаліся, а іхнія жонкі стаялі побач і перакладалі. Ахвотных узяць слова рабілася ўсё больш, і стук пісаравай асадкі патануў у гаме.

Ня дзіва, што ўрэшце падняўся кулак. Вымыты з урачыстай нагоды працоўны кулак, які раптам выскачыў, як грыб з чорнай, добра ўгноенай глебы. Ён вібраваў на сваёй тоўстай ножцы, круціўся на ўсе бакі, як галава пугача. Гэта было нахшталт папярэджання. Што цярплівасьці ўжо больш не стае.

У імгненьне вырас яшчэ адзін яго сваяк. А потым яшчэ адзін. Усе пачалі адначасова крыгаць і піхацца. Лаяліся й мацюкаліся на ўсіх мовах і дыялектах, ланцугамі загрузкаталі пагрозы, а сыцены старой хаты затрэсьліся, як муры Бабілёнскае вежы.

І панеслася.

З павагі да бліжняга я спынюся на гэтым моманце. Не буду апісваць ані мардабою, ані драпаньня пазногцямі, ані юшкі на кашулях, ані палёту ўстаўных сківіцаў, ані разьбітых акуляраў, ані вераломных штурхляёў пад азадак або мёртвага заціску на горлы. Я адмаўляюся пералічваць прылады, што трапілі пад гарачую руку: патэльную, крэсла, гумавы бот, шуфлік, сабачую міску й сямейную Біблію

на фінскай. Я прапускаю ўсе блюзьнерскія выразы й лаянку, у першую чаргу зь невычарпальнай крыніцы турнэда-ленскага фальклёру, — усе тыя абвінавачаньні ў дурасьці, выродлівасьці, кровазьмяшэньні, прыдуркаватасьці або ў сэксуальных адхіленьнях, якія сыпаліся з вуснаў родзічаў, якія дайшлі да стану афэкту.

Скажу толькі, што гэта была геена вогненная.

РАЗЪДЗЕЛ 7

*— пра рок-музыку, яе ўплыву на прыгожы пол і
пра тое, як небяспечна ўваходзіць бяз стукі*

Увечары Нііла прыйшоў да нас, прыціскаючы нешта да грудзей пад кашуляю. Ён усё яшчэ быў у парадным адзенні ды ніяк ня мог адысці ад сустрэчы з натоўпам родзічаў. Пасля шэрагу пагрозаў падаць на крыўдзіцеляў у суд, у адказ на якія рабіліся сустрэчныя заявы, родзічы прыкінулі, якіх грошай ім будуць каштаваць адвакаты, і вырашылі не выносіць сьмецця з хаты. Дазволілі інжынэру з Упсалі падрабязней расказаць пра пэрфакарты. Расьпіваньне алькагольных напояў у межах дваровай тэрыторыі строга забаранілі. У паяльскай лякарні заклеілі плястырам надзіва вялікую колькасьць людзей, якія незнарок пасьлізнуліся й пабіліся. Акуляры ды ўстаўныя сківіцы як маглі паправілі з дапамогаю ізаляцыйнай стужкі ды клею.

Сяструхі дома не было, і мы прабраліся ў ейны пакой. Расшпіліўшы кашулю, Нііла выцягнуў адтуль чорны, як крыло крумкача, сынгл. Я ўрачыста паклаў яго на прайгравальнік і апусьціў іголку. Дадаў гуку. Пачулася лёгкае патрэскваньне.

Трэск! Грымнуў гром. Разарвалася парахавая бочка й разьнесла на кавалкі пакой. Не было чым дыхаць, нас шпурнула на сьценкі й размазала па шпалерах, а ўсё

ў хаце закружылася й завярцелася. Мы сядзелі прыштампаваныя, як маркі, уся нашая кроў перацякла ў сэрца, сабралася ў барвовы камяк, а пасья схлынула й панеслася ў розныя бакі, рынула ў рукі ды ногі — чырвоныя дзіды крыві па ўсім целе; мы хапалі ротам паветра, як дзьве рыбіны, выкінутыя на бераг.

Прайшла вечнасьць, пакуль кружэньне спынілася. Паветра з шоргатам уцягнулася назад у пакой праз замочную шчыліну, а мы пляснуліся аб падлогу дзьвюма разьмяклымі аладкамі.

Rock'n'roll music.

«Бітлз».

Проста фантастыка!

На пэўны час мы страцілі дар мовы. Проста ляжалі й сплывалі крывёю, спустошаныя й шчаслівыя, пасярод аглушальнай цішыні. Пасья я ўзьняўся ды завёў нанова.

І зноў тое самае. Неверагодна. Гэтая музыка не магла быць зямным стварэньнем.

Яшчэ раз.

Акурат у гэты момант у пакой ураганам уляцела сястра. Яна была такая разьёшаная, што ўпілася ў мяне пазногцямі ды закрычала на ўсё горла, ажно жуйка вылецела ў яе з рота й заляпіла мне ў вока. Якога ляха мы рабілі ў яе пакоі, малыя серуны, і дзявочая рука ўзьнялася была над намі, каб нанесьці сьмяротны ўдар каратэ.

Але раптам сяструха спынілася. Яе апярэдзіла музыка. Яна ўвайшла ў яе, як набухлы чэлес, распырсква-

ючы вакол сябе чырвань. Гэта была чароўная карціна: мы, тры застылыя ў розных паставах зьвяркі, ды малы хрыпаты грамафон.

Калі пласыцінка дайграла, сястра сама паставіла яе з пачатку. Такая гэта была мэлёдыя. Можна было слушаць яе бясконца.

Увечары таго ж дня мы зь Ніілам паехалі на роварах да ракі. Мы заехалі на высачэзны мост, празь які праходзіла шаша, і пачалі наварочваць кругі па вузкай бэтоннай пляцоўцы, якая злучала далёкія берагі.

Усю рэчку яшчэ скоўваў лёд. Але цёплае сонца растапіла ўжо сьнегавыя завалы ў лесе, з прыгоркаў пабеглі маленькія крывяносныя ручаі, пракраліся ў агромністую ледзяную труну, сілаю напоўнілі цэла вязьня. Напаліся цягліцы, зноў застукала адталае сэрца.

І вось, у глыбокім працяглым уздыху пачынаюць уздымацца, сьціснутыя мэтроваю тоўшчаю лёду, грудзі ракі, яе лёгкія й сасуды напаўняюцца жыцьцём, як у цыркача, якія вызваляецца з путаў. Рака пачынае супраціўляцца, пакрысе выціскаючы на паверхню тысячы тонаў вады. Ідзе змаганьне, нябачнае, схаванае ад вачэй, нібы ў сьне. Паверхня пачынае выгінацца, малады вязень усё расьце, пакуль гарачы кацёл не запоўніўся ягоным мясам і цягліцамі.

Яшчэ паўцалі.

Ты пакуль гэтага ня бачыш, але ўжо прадчуваеш. Мажліва, дзякуючы руху паветра або паветранаму

ціску, праз дрыжаньне горных вяршыняў у марыве
сьвятла ці дзякуючы сылюэту крумкача, які нечака-
на зрываецца зь месца, а можа, праз тое, як пачына-
юць скаланацца бэтонныя апоры мосту й напружана
блішчыць вада.

Удых. Расталы сьнег. Крумкач зноў чагосьці
спужаўся.

І вось яно ўрэшце. Дзьве кароткія пстрычкі. Ледзя-
ная паверхня з трэскам лопаецца, празь белую роўнядзь
прабьгае расколіна. Булькатаньне чорнай вады. Гром,
яшчэ расколіны, хвацкія ўдары сякеры па лядовым лю-
стэрку. Паверхня выгінаецца аркаю ды расколваецца.
Усё прыходзіць у рух, ажывае. Уся гэтая неабсяжная
мармуровая падлога.

Адно імгненьне — і рака ўздымаецца на восемдзе-
сят сантымэтраў. Тонуць берагі, чорныя вадзяныя лапы
ўздымаюцца ўверх. Гіганцкія шматтонныя крыгі кры-
шацца, напіраюць адна на адну ў жудаснай таўханіне.
Яны ўздымаюцца з вады як мокрыя кіты, а пасья з хры-
пам пагружаюцца ў глыбіню. Налазяць адна на адну
нібыта кантынэнты, трашчаць, мукаюць, выюць. Бада-
юць лобам апоры мосту, з аглушальным звамам раскол-
ваюцца на ледзякі. Такого гуку больш нідзе не пачуеш:
трэскатня, воплескі, бурленьне, шамаценьне, перазвон,
буханьне — і ты стаіш, патануўшы ў гэтай музыцы. У са-
май яе сярэдзіне.

Неўзабаве зьяўляюцца жыхары навакольных вёсак.
Паркуюцца каля мосту й сьпяшаюцца далучыцца да нас,

выстройваюцца шэрагамі ўздоўж жалезных парэнчаў — старыя дзяды й кабеты, хлопцы, дзяўчаты й малыя, якіх моцна трымаюць на руках. Сваякі й суседзі, знаёмыя ды нават мясцовыя пустэльнікі — усе збіраюцца тут, быццам рака прабегла па ваколіцы, заклікаючы народ, нібыта ўсе атрымалі нейкі сыгнал.

Людзі проста стаяць й дзівяцца. Што можна яшчэ дадаць? Проста глядзяць і слухаюць, адчуваючы, як дрыжыць пад нагамі чуйны бэтон. Як бясконцаю плыньню праносяцца ледзяныя глыбы, канца краю не відаць, як яны няспынна б'юцца й ломяцца. Урэшце заўважаеш, як пачынае варушыцца сам мост, вызваляецца са свайго месца ды як велізарны ледакол імчыцца напрамол уверх па плыні. Ты стаіш на яго носе, а ён зь неймавернай апантанасьцю прарываецца наперад празь ледзяныя грамадзіны, пачынаючы сваю доўгую займальную вандроўку.

— *Rock'n'roll music!* — крычу я Ніілу.

Ён разумее.

Калі табе аднойчы адкрылася сіла музыкі, дарогі назад ужо няма. Гэта як упершыню падрачыць. Ужо ня зможаш спыніцца. Ты адчыняеш капсулу, і зь яе вырываецца магутны пеністы струмень, такі моцны, што выбівае ў цябе з рук дзьверы, вырывае іх з жалезных завесаў — толькі дзірка зеўрае. Памятаеце, як у фільмах пра падводнікаў: глыбінная бомба трапляе ў лодку, і закуродымленыя маракі кідаюцца да воданепранікальнай

перагародкі, каб задраіць люк, але шалёны вадзяны струмень раскідвае іх, як бездапаможныя трэскі.

Музычная школа Накі была, наадварот, як боўтаньне на пяску.

Усё адно, што высілкай старой кашчавай настаўнічкі пачатковых клясаў, якая водзіць перапэцканай у крэйдзе рукою па наглядным дапаможніку, намагаючыся растлумачыць хлопцам тэхніку мастурбацыі. А напрыканцы ўсаджваецца за пэдальны арган і сьпявае павучальны гімн ананізму.

Нііла завітваў у госьці ўсё часьцей і заўсёды прыносіў з сабою пласьцінку. Дзякуючы ёй мая сястра нечакана выявіла свае чалавечыя рысы й дазволіла слухаць пласьцінку на ейным прайгравальніку; сама яна таксама падсаджвалася й слухала разам з намі. Музыка нас нават нейкім чынам зблізіла, ва ўсякім выпадку сяструха пачала разумець, што не да скону жыцьця ж мне заставацца смаркачом. Часам заходзілі ейныя сяброўкі. Сядалі на ложак, на падушкі на падлозе — ачмурэнныя дзеўкі-старшаклясніцы, ад якіх сыходзіў дурманлівы водар ляку для валосься й жуйкі. Грудзі вытыркаліся з-пад абліпальных швэдрыкаў. Вочы, падведзеныя чорнаю тушшу. Яны фліртавалі са мной ды Ніілам — маляўкамі, шчанюкамі — і пакеплівалі з нас, так што мы бянтэжыліся й чырванелі. Пыталіся, ці ёсьць у нас дзяўчаты. Ці мы калісьці цалаваліся. Расказвалі, як трэба вадзіць языком, было досыць брыдка, але адначасова зьяўлялася амаль юрлівасьць, хоць тады нашая сэкс-

суальнасьць была яшчэ на стадыі сьпячкі, і мы мала што разумелі ў адносінах з процілеглым полам.

Аднойчы ў выходныя, калі бацькі паехалі на футбольны стадыён на розыгрыш аўто, мы зайшлі ў пакой сястры бяз стуку. Дзяўчаты завішчалі. Паміж імі на падлозе стаялі бутэлькі зь півам, поўная авоська. Мы хацелі былі змыцца, але сяструха ўцягнула нас у пакой і рашуча замкнула за намі дзьверы. Яна паабяцала, што, калі мы толькі ўздумаем паклёпнічаць, яна нас так адкалашмаціць, што мы падавімся сваімі малочнымі зубамі, а пасья адцягае за чубы так, што мы загадзя аблысеем, ды яшчэ павыцягвае з нас кішкі сваімі чырвонымі вострымі кіпцюрамі, а пасья будзе доўга падсмажваць нас паяльнаю лямпаю, з дапамогаю якой бацька звычайна шкіпінарыць лыжы, — ды шмат яшчэ такога ж кшталту.

Каб выратаваць сваё жыццё, я прыкінуўся дурнем — гэта звычайна спрацоўвае ў турнэдаленскім асяродзьдзі — і прамармытаў, што сідар, маўляў, яны ж могуць піць колькі ўлезе. Дзеўкі тады зарагаталі што дурныя ды запатрабавалі, каб і мы зь імі выпілі, каб мы зрабіліся суўдзельнікамі, — гэта быў адзіны спосаб заткнуць нам глоткі. Яны адкаркавалі бутэльку ды падсели так блізка, што асьветленыя валасы заказыталі мне шчаку ды я адчуў на сабе іхняе цёплае дыханьне й водар парфумы. Адна зь дзяўчат моцна, нават жорстка, трымала мяне за шчокі, другая паднесла бутэльку — і я адкрыў рот. Яна так наблізілася, што я адчуў дотык яе мяккіх грудак, я адхіліўся назад як немаўля з пустышкаю ды

пачаў смактаць і піць, піць і зноў смактаць, як з вострай жаночай цыцкі.

Піва на смак нагадвала сена. Яно захрасала ў горле, пенілася й шыпела. Я паўляжаў, глядзячы ў прыгожыя размаляваныя вочы дзяўчыны, сінія як азёры. Ёй было ня менш як чатырнаццаць, і яна зь пяшчотаю ды цеплынёю глядзела мне ў вочы. Мне хацелася застацца там, заснуць у ейных абдымках — у мяне ажно праступілі пякучыя сьлёзы. Заўважыўшы гэтае, яна асьцярожна адсунула бутэльку. Я пасьпеў усмактаць у сябе палову, а дзяўчына наблізілася да мяне сваімі фарбаванымі вуснамі ды раптоўна пацалавала мяне.

Дзяўчаты зацюгакалі. А сяструха нечакана адарыла мяне пяшчотнаю ўсьмешкаю. У мяне закружылася галава, і я прыхіліўся да сыцяны. Ніілу прымусілі дапіць рэшту піва, ён доўга змагаўся і заслужыў радасныя воплескі. Цяжка дыхаючы, Нііла расшпіліў кашулю й выцягнуў адтуль сваю пласьцінку. Пасьля ён падсеў да мяне, а сяструха ўключыла прайгравальнік.

Дзяўчаты проста пашалелі.

Мы ставілі пласьцінку разоў, можа, дваццаць.

А я прыхіліўся да Ніілы ды адчуваў, як мяне ажно расьпірае ад шчасця.

Пасьля мы стаялі на двары, і нас зьлёгка калаціла. Зь яснага неба на зямлю прыйшла вечаровая прахалода, ноч мусіла быць сьцюдзёнаю. Нііла стаяў і саромеўся, хацеў пра нешта запытацца, але ніяк не наважваўся. Урэшце

ён прыцягнуў мяне да гаражу. Прычыніў дзьверы як ма-
га цішэй, а пасья зашаптаў мне ў вуха:

— Як яна гэта рабіла?

Я абхапіў ягоныя плечы.

— Выцягні язык, — сказаў я. — Не, ня так далёка.

Ён засунуў язык назад, пакінуўшы толькі кончык,
круглы, мокры й ружовы. Я высунуў свой. Мы крыху
пастаялі так, цалкам нерухомыя. Пасья я нахіліўся ды
пацалаваў яго ў салёныя хлапчуковыя вусны.

РАЗЪДЗЕЛ 8

— у якім змайстравалі плянку, раскрылі рот і
ў якім упершыню адбыўся выхад на сцэну

Шасьцідзясяттыя набліжаліся да свайго скону, ва ўсім сьвеце адбываўся бурны росквіт поп-музыкі. Бітлы зьездзілі ў Індыю ды навучыліся граць на сытары, Каліфорнію апанавалі «дзеці кветак» і псыхадэлічны рок, а Брытанія закіпала ад групаў кштаату «The Kinks», «Procul Harum», «The Who», «Small Faces» і «The Hollies».

Але няшмат з гэтага дабіралася да Паялы. Сяструха што толькі ні рабіла, каб не адставаць ад модных тэндэнцый: працягнула паміж соснамі на пустыры медны дрот замест антэны, каб прымаць сярэднія хвалі, і лавіла «Радые Люксэмбург» на наш стары лямпавы радыёпрымач. Часам яна езьдзіла ў Кіруну або Люлео, каб убачыць «The Shanes» з Туалуваары, якія ў 1966 годзе выступалі разам зь бітламі, або «Hep Stars», калі іхні шлях выпадкова праходзіў праз паўночную Швэцыю, але перш як паехаць, сястра заўсёды атрымлівала ад маці доўгі інструктаж за закрытымі дзьвярыма.

Ад Паялы было далёка да сьвету. І калі швэдзкае тэлебачаньне пачало ўрэшце паказваць, хоць і рэдка, эстрадныя канцэрты, мы ўбачылі стары запіс выступу Элвіса Прэслі. Што зробіш, выбіраць не даводзілася. Я сядзеў,

згараючы ад нецярплівасці. Сястра зьняла зь лінзы экрана ахоўную фанэру ды загадзя ўключыла тэлевізар, бо мусіў прайсці пэўны час, пакуль усё нагрэецца, як хлеб у печцы, і экран пачне сьвяціцца. Электрычныя сыгналы пасылаліся з Какнэскай тэлевежы ды пачыналі свой зьвілісты шлях праз усю краіну. Рэтрансьлятары прымалі сыгналы ды перадавалі іх да наступнай станцыі, усё далей і далей, і вось урэшце, як вялізны цяжкі таварняк, гружаны жалезнаю рудою, сыгналы даходзілі да канчатковай станцыі — паяльскай тэлемачты на гары Юпука — і пераўтвараліся ды гарохам сыпаліся ў чорнабелыя тэлікі.

І тут мы бачым яго. Элвіса. Яшчэ да Нямеччыны, куды яго адправілі ў армію, на самым піку сваёй кар’еры, падцягнуты мужны юнак з крывою ўсьмешкаю, чорны блішчасты чуб і ногі, гнуткія, як ёршык для посуду. Бацька чмыхнуў і дэманстрацыйна сышоў у гараж. Маці засталася й рабіла выгляд, нібы вязала, але насамрэч не магла адарваць погляду ад гэтага потнага самца ў чорнай скураной куртцы. Сястра грызла ўвесь вечар свае чырвоныя пазногці й доўга яшчэ ляжала бяз сну, рыдаючы ў падушку. А я захацеў гітару.

Наступнага дня, вярнуўшыся са школы, я спусьціўся ў сутарэньне, дзе бацька зазвычай сталаў рнічаў, і выплаваў з кавалку фанэры нешта нахштаат гітары. Прыбіў да яе дошку як грыф. Замест струнаў нацягнуў гумкі. Ды прывязаў яшчэ вярхоўку, каб павесіць гэтае стварэньне на плячо.

Адзіным месцам, дзе я пачуваўся спакойна, быў гараж. Я пракрадаўся туды, каб мяне ніхто ня бачыў, становіўся, шырока расставіўшы ногі на бетоннай падлозе, і акідваў поглядаў акіян гледачоў. Я чуў крыкі ды ўяўляў, як тысячы дзяўчат зь візгатам напіраюць на сцэну. Тады я пачынаў граць «Jailhouse Rock», які ведаў даўно на памяць дзякуючы сяструшынай пласцінцы. Паспрабаваў павільваць задам. Адчуў, як музыка пачынае набухаць у мяне ўсярэдзіне, моцная й салёная. Тады я схпіў рулён туалетнай паперы, уявіўшы, што гэта мікрафон, і адкрыў рот. Пачаў сьпяваць. Але песня была бяз гуку, бо я толькі варушыў вуснамі, акурат як на нашых музычных занятках у школе. Я грывасьнічаў пад музыку, якая гучала ў маёй галаве, адстукваў такт, падскокваў і з такою сілаю адбіваў акорды, што ад маёй фанэрнай гітары ішоў трэск.

Зьнячэўку нешта пстрыкнула, і я спыніўся, не на жарт перапалоханы. На імгненьне я пераканаў сябе ў тым, што візгат публікі даляцеў ажно да царквы. Але я быў у гаражы адзін і неўзабаве зноў пагрузіўся ў свой фільм. Я патанаў у авацыях, абкружаны сьвятлом сафітаў і гоманам публікі. Ногі падгіналіся, сцэна качалася пада мною, і я выгнуўся ўсім целам назад, нібыта пранізаны спазмам.

За сьпінаю стаяў Нііла. Як драпежны зьвер ён пракраўся ў гараж і моўчкі назіраў за мною бог ведае колькі часу. Я здранцьвеў ад сораму. Чакаў, што ён пачне зь мяне зьдзекавацца, размажа як муху па сьцяне.

Толькі аднойчы пасля мне давялося перажыць такое пачуццё аголенасці. Здарылася гэта ў цягніку паміж Будэнам і Эльвбюнам, у прыбіральні. Я толькі што аблягчыўся ды стаяў са спушчанымі нагавіцамі, каб падцерці зад, як дзверы раптам адчыніліся з таго боку, і кандуктарка папрасіла паказаць білет. Яна сьцьвярджае, што пастукалася — чорт яе за нагу!

Ніла сеў на перакуленае вядро ды ў задуменьні пачаў чухаць калена. Пасля нерашуча запытаўся, што я такое рабіў.

— Іграў, — прамармытаў я, яшчэ больш зьбянтэжаны.

Ён яшчэ крыху пасядзеў моўчкі, пазіраючы на маю нязграбную гітару з фанэры.

— А можна й мне? — прамовіў ён урэшце.

Спачатку я падумаў, што ён сьмяецца зь мяне. Але пасля са здзіўленьнем заўважыў, што ён гаварыў сур'ёзна. У мяне як камень з душы зваліўся, я павесіў Нілу фанэрыну на плячо й паказаў, як трымаць. Ён пачаў пераймаць мае рухі, як я толькі што пераймаў рухі Элвіса. Ніла паспрабаваў качацца ўзад-уперад.

— Нагамі таксама трэба віхляць! — даў я інструкцыі.

— Навошта гэта?

— Дзеўкам падабаецца!

Ён раптам неяк зьбянтэжыўся.

— Тады трэба, каб ты сьпяваў.

Я нядбайна паднёс рулён туалетнай паперы да вуснаў і бязгучна пачаў грымасьнічаць, трасучы галавою. Ніла незадаволена паглядзеў на мяне.

— Не, ты насамрэч сьпявай!

— Ты што, упаў?

— Давай!

— Не, не магу!

— Можаш, для дзевак! — сказаў Нііла па-фінску.

Я зарагатаў, і паміж намі пранеслася нібыта гарачая іскра.

Вось так усё й пачалося, у нашым гаражы ў атачэнні лыжаў, шуфляў і зімовых пакрышак. Нііла граў, а я адкрываў рот і спараджаў гукі. Хрыплыя, пранізлівыя або падобныя да буркавання. Я галасіў пеўнем і пішчаў, брахаў горш за сабаку — гэта быў першы раз, калі я наважыўся засьпяваць.

Мінулі два тыдні, і неяк падчас перапынку я абмовіўся, што мы заснавалі поп-гурт. Нам і насамрэч так падавалася, мы ж штодня прыходзілі ў гараж пасля школы, і нашыя мары пра радаснае жыццё раздзьмваліся як велізарныя шматкаляровыя балёнікі. Я заўсёды пакутаваў ад зьніжанага інстынctu самазахаванні ды меў да таго ж залішне балбатлівы язык, таму словы пра наш гурт проста высьлізнулі зь мяне.

Сэнсацыя разьнеслася па школе з маланкаваю хуткасцю. Гэта ж была, вы памятаеце, Паяла шасцідзясятых, і ня трэба было ніякіх сусветных навінаў. Нас зь Ніілам абкружылі шчыльным колам (быў абедзенны перапынак), з усіх бакоў на нас кідалі пагардлівыя погляды ды

абвінавчвалі ў ілжы. Кола сыціскалася ўсё шчыльней, і ўрэшце заставалася толькі адно выйсьце. Нас прымусілі выступіць на «Вясёлай гадзіне».

Як на ліха, настаўніца падтрымала прапанову. На ейную просьбу школьны вахцёр адкапаў недзе стары грамафон, а сам я пазычыў употай у сястры ейную пласьцінку з «Jailhouse Rock». Мы мусілі разыгрываць пантаміму, і я ўзяў у адной з дзяўчатак скакалку, каб сьпяваць у яе ручку замест мікрафона.

Яшчэ калі мы рэпетавалі на перапынку, я зразумеў, што нас чакае фіяска. Прайгравальнік захрасаў на сарака пяці абаротах, таму ўключыць яго можна было толькі на трыццаці трох або сямідзесяці васьмі. Такім чынам, пласьцінка гучала або як тыбецкі пахавальны марш, або як Дональд Дак на цыркавым манэжы. Мы абралі Макдака.

Прагучаў званок, і ўсе ў клясе расьселіся па месцах. Нііла мёртваю хваткаю ўчапіўся ў фанэрыну, а ў ягоных вачах чытаўся панічны страх. Не пасьпелі мы яшчэ пачаць, як хлопцы прыняліся кідаць у нас гумкі. Я абхапіў ручку скакалкі ды падрыхтаваўся да сьмерці. Настаўніца хацела была прадставіць наш нумар, але мне падумалася, што лепш пакончыць з усім як мага хутчэй, і я апусьціў іголку.

Музыка панеслася наўскач. Мы затрэсьліся што дурныя! Падлога выгіналася пад нагамі, а цяжкая ігла дзюбала няшчасную пласьцінку як дзяцел. Нііла так

нэрваваўся, што ногі адмаўляліся яго слухаць: ён бесьперапынна губляў раўнавагу, стукаўся аб настаўніцкі стол, штурхаўся са мною, а напрыканцы з грукатам урэзаўся, адступаючы назад, у школьную дошку ды пагнуў падстаўку для крэйды. Гуляць дык гуляць, вырашыў я, бо горш усё адно ня будзе! Замест таго каб бязгучна адкрываць рот — пласьцінка ўсё адно іграла так, нібыта трэсьлі скрыню зь цвікамі, — я закрычаў на дамарослай ангельскай. Я так пранізьліва залямантаваў, што хлопцы нават скончылі кідаць у нас гумкі, адначасова я сачыў за тым, каб Нііла не разьнёс, падскокваючы, прайгравальнік. Ігла ўвесь час захрасала, таму песьня ніяк не магла дайграць да канца. Нііла раптам здрыгануўся так, што вяроўка на ягоным плячы разьвязалася, і ў выніку гітара паляцела ў насыценную мапу, выдрапаўшы здаравенную шчарбіну на абсягах Фінляндыі, дзесьці ў раёне Ювяскюлі, і толькі тады да мяне данёсся крык настаўніцы, ледзь чутны ва ўсім гэтым ляманце. Урэшце, забытаўшыся ў скакалцы, Нііла паваліўся на мяне, як падстрэлены лось, і мы разам наляцелі на прайгравальнік. Ігла адскочыла ўбок, і ўрэшце запанавала цішыня.

Мы ляжалі як дровы. Нііла зусім запыхаўся: ён уцягваў у сябе паветра, а вось выдыхнуць ніяк ня мог, так ён надзімаўся й надзімаўся, ледзь лёгка не парваліся ад напругі. Я адчуў у роце салёны прысмак крыві. А цішыня была такая, што можна было б, напэўна, пачуць пырханьне пацука.

Пасьля дзяўчаты пачалі пляскаць. Нерашуча, але з ухвалаю. Хлопцы забурчэлі ад зайздрасці, а я атрымаў у галаву вялікі камяк гумкі.

Тады я падумаў, што можа ня так ўсё і было правальна.

Наступныя дні былі проста шалёныя. Калі пра ўсё даведаліся дома, Ніілу добра адлупцавалі, але ён трымаўся малайцом і сказаў, што гэта было таго варта. Мне таксама давялося нацярпецца ад сяструхі, калі яна ўбачыла сваю разбітую пласьцінку. Я ледзь здолеў выратавацца, пагадзіўшыся на жорсткую кабалу: я мусіў аддаваць сястры ўсе свае кішэнныя грошы цягам наступных тыдняў.

Мяне больш здзівіла рэакцыя дзяўчат. Як большасць хлопцаў майго веку, я быў сарамлівы ды лічыў сябе гэтакім вырадкам — з кудлатымі валасамі, бульбінаю замест носа ды хударлявымі, як палкі, рукамі. І тут на нас пачынаюць заглядацца дзяўчаты. То кінуць незнарок вокамгненны погляд з чаргі ў школьнай сталоўцы, то адораць нясьмелай усмешкаю, схаваўшы пасля вочы ў сваё рукадзелье. Нас запрасілі гуляць разам у гумку, і мы, памуляўшыся, пагадзіліся. Зайздрослівыя хлопцы называлі нас бабнікамі. Усё гэта дужа нас бянтэжыла й пужала.

Між тым мы па-ранейшаму прыходзілі ў гараж, дзе выконвалі песні, што я чуў па радыё, а пасля граў па памяці. Нііла скакаў з фанэрынаю, а я сыпяваў. У мяне

пачало атрымлівацца ўжо значна лепш, асабліва, калі я перастаў так моцна напружваць горла, а сьпяваў замест гэтага на поўныя грудзі. Мой голас адужэў, і яго гучаньне нават часам нагадвала музыку. Нііла тады загадкава ўсьміхаўся ды па-сяброўску стукаў мне па плячы. У перапынках паміж песнямі мы часта абмяркоўвалі сувязь паміж дзяўчатамі ды рок-музыкаю, пілі «Merry», адчуваючы моцнае хваляваньне.

Праз пару тыдняў сытуацыя дасягнула свайго апагею, калі адна зь дзяўчат, што жыла на Страндвэген, запрасіла нас на вечарыну. Падсілкаваўшыся ліманадам і попкорнам, усе пачалі гуляць у «бутэлечку». Не паспелі мы зь Ніілам зьбегчы, як на нас ужо наваліліся й зацалавалі, і я мусіў чатыры дні хадзіць разам з адною дзяўчынаю, але пасля адшыў яе й вярнуў назад каралі, латунны пярсцёнак і фотаздымак, дзе яна апранула карункавую блюзу й намазалася матчынаю памадаю.

Але неўзабаве ўсё скончылася. Дзяўчаты знайшлі сабе больш цікавыя аб'екты — старэйшых хлопцаў з шостай клясы. Мы зь Ніілам нечакана патрапілі ў аўтсайдэры, і, каб неяк рэабілітавацца, думалі выступіць зноў на «Вясёлай гадзіне», але атрымалі безапэляцыйную адмову ад настаўніцы. Я сунуўся быў да адпрэчанай сяброўкі, але атрымаў ад варот паварот. Неспасьцігальная рэч — жыцьцё.

РАЗЪДЗЕЛ 9

— у якім нашых героі робяцца вучнямі сярэдніх
клясаў і не бязь цяжкасцяў засвойваюць тэхніку
ігры на гітары

Скончыўшы тры клясы ў Старой школе, большасць з нас, смаркачоў, навучыліся чытаць і лічыць, і прыйшоў час пераходу ў сярэднія клясы паяльскай Цэнтральнай школы, будынак якой нагадваў жоўтую цагляную скрыню, нібыта зь дзіцячага канструктару. Новы навучальны год пачаўся з кампаніі за здаровыя зубы. Пэўная рацыя ў гэтым, так бы мовіць, была: апошні візыт да стаматоляга выявіў у мяне шэсьць, а ў Ніілы дзевяць дзірак у зубах. Ня лепш было і ў астатніх вучняў, і мясцовыя чыноўнікі мусілі вылучыць дадатковыя сродкі ды замовіць у Лінчопінгу яшчэ адзін грузавік з амальгамаю. Пасьля нас групамі заводзілі ў канцылярыю, дзе мы мусілі жаваць адмысловыя таблеткі, якія фарбавалі наш зубны налёт у жудасны чырвоны колер, а пасьля, стоячы перад люстэркам, мы мусілі старанна чысьціць зубы пад пільным наглядам доктаркі. Жых-жых-жых, ня менш як дзесьць разоў па адным месцы. Ня ведаю, дзякуючы гэтай працэдурцы ці, можа, проста паласканьню з фторам, але за ўсю сярэднюю школу ў мяне не зьявілася ніводнай новай дзіркі.

Дантысты пачалі, натуральна, заўважаць, што сьвідраваць даводзіцца ўсё радзей, і неўзабаве знайшлі

для сабе новы занятак і ўзяліся за зубныя скобы. Што-тыдзень новы небарака кіраваўся ў стаматалягічны кабінэт, дзе яму набівалі рот плястмасаю й жалезным дротам. Толькі ў зуба назіралася маленечкае *klinkku*, адхіленьне, як яго адразу ж пачыналі выпраўляць. Для мяне такім зубам стаўся ікол, які ўсё ніяк не жадаў стаць «на зважай». Проста жах, колькі мне давалося набегацца зь ім у мясцовую стаматалёгію. Доктарка, з заклапочана зморшчаным лобам, бралася за абцугі ды з усёй моцы зацягвала стальны дрот, і мая галава ажно звінела. Як толькі я выходзіў з кабінэту, адразу ж паслабляў дрот сваім роварным ключом, і так да наступнага разу. Часам да нас прыяжджаў Спецыяліст — лысаваты дзядзька зь Люлео. Адрызненне было толькі ў тым, што ён зацягваў яшчэ мацней і ад ягоных пальцаў несла тытунём, калі ён калупаўся ў маім роце.

Сярэднія класы — падлеткавы ўзрост, блізілася па-ра высьпявання. На перапынках можна было ўбачыць, што нас чакала. Шасьціклясьнікі, разьбіўшыся па парчках, трымаліся за ручкі й цалаваліся. Дзеўкі ўпотаі палілі, хаваючыся за рогам школы. Макіяж рабіўся што-год агрэсіўнейшым. Нас гэта толькі пужала: навошта ўсё гэта робіцца? Няўжо й ты таксама зьменісься? Напэўна, бо ўсярэдзіне цябе — і ты гэта адчуваеш — пасьпявае зерне. Яно ўжо набрыняла, і неўзабаве ты згубіш самакантроль.

Нам паўтаралі, што ведаць замежныя мовы карысна, таму мы пачалі вывучаць ангельскую, а нашая родная

фінская гучала на школьным двары ўсё радзей. Я пачаў запісваць ангельскія шлягеры, якія чуў па радыё ў «Топ 10». Усё яшчэ ня маючы свайго ўласнага магнітафона, я мусіў перапісваць тэксты песень, колькі пасьпяваў, падчас наўпроставай трансляцыі. Словаў я яшчэ ня ведаў і запісваў фанэтычна, пасья завучваў усё на памяць і выконваў перад Ніілам у гаражы. Песьні былі кшталту «*Олю нідыс лаў*» і «*Эвайтэ шэйд офпэйл*».

Нііла прыйшоў у дзікае захапленне. Хто мяне навучыў ангельскай?

— Я сам, — адказаў я легкадумна.

Нііла крыху падумаў. У наступнае імгненне ён прыняў дзёрзкае рашэнне. Ён навучыцца іграць на гітары.

У свайго дзядзькі я пазычыў акустычную гітару, якую той купіў на адпачынку ў Балгарыі. Потым пачалося шаленства: паездка ў музычную краму ў Люлеа, каб набыць ноты для пачаткоўцаў; увадзіны ў містычную навуку гармоніі; кароткія непаслухмяныя хлапчуковыя пальцы; лічбы й кропачкі, якія мусілі ўтвараць мэлэдыю, але не жадалі гэтага рабіць; новыя спробы спасьцігнуць містычную навуку гармоніі; варожая атмасфера ў Ніілавым доме, якая прымусіла яго практыкавацца ў нас у гаражы, а з надыходам зімовых маразоў перабрацца ў бойлерную, дзе мы мусілі падкладваць пад струны вату, каб мае бацькі не пачулі нас і не пачалі нудзець; першы акорд — мі мінор, быццам нехта скача па бляшаным даху; другі акорд — ля мінор, нібыта скачуць

ужо ўдваіх; мае сьпевы пад акампанэмент Ніілы, калі ягоныя паўзы паміж акордамі, здаецца, расьцягваюцца ў бясконцасьць, і я завісаю, задыхаючыся, на паўслове; поўная адсутнасьць гумару ў Ніілы ў гэтым дачыненні, што неаднойчы прыводзіла да рукапрыкладзтва; мая поўная няздольнасьць, нават зь дзясятага разу, угадаць назву першай мэлёды, якую Нііла ўрэшце вывучыў, і маё ратаваньне пасля гэтага, калі я ледзь пасьпеў адскочыць убок ад гітары, якая грукнулася потым на цэмэнт.

Я патрапіў у дужа няёмкую сытуацыю перад Ніілам, бо навучыўся граць на гітары куды хутчэй. Пальцы ў мяне доўгія ды спрытныя — гэта сямейнае. Мяне нават самога бянтэжыла, як лёгка бегала па грыфе рука, нібы павук, караскаецца па струнах і проста выплятае павуцінныя акордаў. Нііла яшчэ й першага чыстага акорду не сыграў, як я ўжо развучыў «*House of the rising sun*», а пасля здабыў абходным шляхам падручнік па барэ й паглыбіўся ў чароўныя джунглі акордаў. Нііла заўсёды пакідаў гітару ў сутарэньні, і як толькі за ім закрываліся дзьверы, я адцягваўся напоўніцу.

Але перад Ніілам я, натуральна, сваімі дасягненьнямі пахваліцца ня мог. Ён бы проста ня зьнёс удару. Ужо нават у гэтым узросьце ў Ніілы пачалі зьяўляцца першыя вестуны тыя змрочных дэпрэсій, якія раптам напаўнялі яго нянавісьцю да сябе. Увесь астатні час Нііла быў нумар адзін: з пыхлівым, фанабэрыстым выглядам ён мог сыграць поўную байдзю й не заўважыць гэтага — яго ж чакала грандыёзная будучыня. Я часам паджартоўваў

зь яго: браў гітару ды наўмысна памыляўся ў акордах, тады Нііла так гучна хмыкаў носам, што ажно выляталі соплі. Прызнаюся, у гэтыя моманты я быў гатовы раскрыцца, бо й майму цярпеньню ўсё ж ёсць межы. Але я стрымліваўся, хоць гэта й каштавала мне неймаверных высілкаў.

У сярэдніх клясах некаторыя хлопцы пачалі жаваць тытунь. Можна было раптам заўважыць на джынсах круглы сьлед ад бляшанкі з тытунём, а на перапынку адчуць дужа спэцыфічны пах, нібы ад моцнае гарбаты. Нязвыклія да тытуню, хлопцы ўмомант хмялелі ды хадзілі з пашыранымі зрэнкамі. Яны сядалі звычайна ў куце ды ладзілі на занятках балаган, а пасья выпаўзалі ў калідор і спрабавалі прыцягнуць да сябе ўвагу дзяўчат, абзываючы іх жабамі й прастытуткамі. Пасья фізкультуры ў душы хлопцы дэманстравалі адзін перад адным свае чэлесы. Пачалі хадзіць чуткі, што нехта ўжо трахаўся. Нас, астатніх хлопцаў, такія хуткія змены дужа напалохалі — можа таму, што мы самі яшчэ не пачалі разьвівацца, а можа, праз нашу агульную сарамлівасьць. Нашыя старыя прыцелі, такія ж хлопцы, як мы, зьнячэўку пачалі дурэць ад тытуню й гармонаў. Зрабіліся нахштаат наркаманаў — гарачлівыя, непрадказальныя. Інстынктыўна мы пачалі абыходзіць іх бокам.

Чым часей яны жавалі тытунь, тым больш агіднымі яны рабіліся для дзяўчат. Тытунь паміж зубамі, бурныя плямы на пальцах, запляваныя клейкімі камякамі сьцены

прыбіральні й рукамынікі. На занятках тытунь быў забаронены, але ім было начхаць. Хіба што перад пачаткам уроку яны больш тонка раскатвалі ў роце тытунь.

Аднойчы аднаго з такіх хлопцаў нечакана выклікалі да дошкі. Небарака забыўся, што мусіў выступаць з вусным спавешчаньнем. Усе сядзелі й чакалі, што будзе. Толькі адкрые хлопец рот — настаўнік адразу ж яго застуквае ды прабярэ як сьлед; такія сцэны заўсёды выклікалі павышанаю цікаўнасьць. Хлопец не на жарт перапалохаўся. Ён ажно зьбялеў і пачаў трэсьціся. А пасьля нешта замармытаў. Уся кляса прыціхла, чакаючы працягу. Хлопец ледзь разяваў рот, і настаўнік патрабаваў, каб той гаварыў гучней. Небарака падпарадкаваўся, але адначасова паднёс да вуснаў паперку.

— А што гэта ў нас у роце, не тытунь? — запытаў настаўнік.

Хлопец заматляў галавою.

— Ты, пэўна, ведаеш, што гэта забаронена?

Хлопец пасьпешліва кіўнуў.

— Правэрым!

Хлопец стаяў як слуп, пакуль настаўнік прыпадаймаў ягоную верхнюю губу. Прайшло некалькі сэкундаў. Пасьля яго на здзіўленьне адпусьцілі й дазволілі сесці на сваё месца. Ніякіх крыкаў ці вымоваў, ніякіх пагрозавых выклікаў бацькоў або адправіць на сур'ёзную размову да дырэктара.

Усе былі адначасова расчараваныя й зьбітыя з панталыку. На перапынку хлопца абкружыў натоўп

аднаклясьнікаў — усім было цікава, што здарылася. Ён няспешна абвёў усіх вачыма.

— Я праглынуў, — ціха адказаў ён. Пасьля гэтую гісторыю яшчэ доўга абмяркоўвалі ў школе.

Ужо ў шостае клясе сталася відавочным, што ў Ніілы ёсьць пэўныя праблемы зь дзяўчатамі. І справа была зусім ня ў тым, як ён выглядаў, хоць ён, вядома, той яшчэ быў прыгажун: фінскі нос бульбінаю, шырокія скулы, валасы, якія ўвесь час ільсьніліся ад тлушчу, мый іх ці не. Ён быў сухарлявейшы за мяне і, можа, больш нязграбны, нехлямяжы. Але нічога агіднага ў ім не было. Ад яго, наадварот, сыходзіла нейкае лёгкае сьвячэньне: нейкая прыхаваная энэргія рвалася зь яго вонкі, нібы зьвер у клетцы, шукаючы выйсьця. Патаемным агнём гэта, вядома, не назавеш — было ў ім, хутчэй, нешта цёплае ды ўражлівае. І яно пачынала прарастаць у ім, дзяўчаты гэта заўважалі: у Ніілы была воля, быў хрыбет, які разрастаўся, як карэньне.

Дзяўчаты сягоньня розныя ёсьць. Шмат хто шукае апору: ім падавай хлопцаў, якія падымаюцца зь першымі пеўнямі, могуць трымаць у руцэ гаспадарчую прыладу й зброю, будуць уласную хату на бацькоўскім надзеле ў Антысе ці Яргайсе ды скародзяць бульбяное поле дзядзькаваю бараною. Такія гаспадарлівыя дзеўкі звычайна глядзелі на Ніілу зь непрыязнасьцю. Мне давалося неаднаразова назіраць гэта за гады нашага знаёмства. Нііла адпуджваў такіх дзяўчат сваім маўчаньнем і

блукаючым поглядам, ці што яшчэ горш — напускною фанабэрыстасьцю. Я спрабаваў навучыць яго хоць бы асноўным выкрутам лавеласа (ня тое каб у мяне самога быў вялікі досвед у гэтай справе, але такім адсталым, як Нііла, я ўсё ж ня быў). Асноўнае правіла — выбіраць тых дзяўчат, якім ты падабаеся. Неверагодна, але факт: заўсёды знойдзецца дзяўчына, якая будзе хоць бы крыху табою цікавіцца. Вось на такіх і трэба рабіць стаўку. Нііла ўвесь час рабіў наадварот: заўсёды ўмудраўся захацца ў дзяўчат, якія рабілі яму балюча. Такіх, якія ніколі не глядзелі ў ягоны бок, якія здэкваліся зь яго пад рагатаньне сябровак, такіх, якія былі або занадта прыгожыя, або залішне жорсткія ды гулялі зь ім, як котка з птушаньём. Мне было балюча глядзець на яго. Увесь час на заднім пляне былі іншыя дзяўчаты, ня мой тып, вядома, але ўсё ж. Дзяўчаты, якія хацелі страціць глебу пад нагамі. Якім карцела рызыкнуць, учапіцца пазногцямі за бок стромкае скалы, з галавою нырнуць у зорнае неба. Дзяўчаты з тонкаю душой ды багатым унутраным сьветам, яны запісваюць вершы ў свой дзявочы дзёньнік, думваюць пра Бога й садамазахізм, яны чытаюць дарослыя кніжкі ды гадзінамі сядзяць на кухні, слухаючы, як іхнія дзядзькі спрачаюцца пра палітыку. Вось такое б яму дзяўчо. Хуткасьпелую й моцную дзяўчыну-камуністку, напрыклад, з Аарэваары.

Усё ж гэта адбывалася яшчэ да пачатку сэксуальнай рэвалюцыі. Разьвітаньне зь дзяцінствам і пачатак полавай сталасьці, калі на зьмену сяброўскім адносінам і стат-

каваму інстынкту прыходзіць герархія, якая грунтуецца на прывабнасці. Нязграбныя палахлівыя дзяўчаткі маглі ўмомант ператварыцца ў даўганогіх прыгажунь з высокімі скуламі. А малыя хлапчкі з пухнатым валосьсем і сьмешнымі ямачкамі на шчоках — у насатых бабуінаў з драпежнымі ікламі. Які-небудзь маўклівы хлопец з Эркхэйкі мог зьнячэўку разгаварыцца й разьвіць у сабе небывалы чароўны шарм, а вось якую-небудзь дзяўчынку-рагатушку з Паялы магла, наадварот, апантаць незразумелая дэпрэсія, якая пакрысе ператворыць яе ў чалавека, зь якім ніхто больш ня хоча лічыцца.

Сам я быў з тых дзяцей, чый вонкавы выгляд з часам рабіўся толькі страшнейшым, а вось прыцягальнасьць, наадварот, узмацнялася. А Нііла страчваў ня толькі вонкавую прывабнасьць, але й рабіўся больш невыносным у зносінах, таму музыка засталася ягонай адзінай аддусынай у жыцьці.

Каб дапамагчы, я прапанаваў яму адну простую хітрасць: пры знаёмстве зь дзяўчатамі думаць пра сьмерць. Надзіва эфэктыўны сродак, які ня раз ў жыцьці выручаў мяне самога. Ну, вось, пражыву я некалькі дзясяткаў нікчэмных гадоў і памру. Маё цела навечна ператворыцца ў тлен. Тое самае здарыцца й зь дзяўчынаю; мы перамяшаемся зь зямлёю ды зьнікнем. Праз тысячу гадоў усё, што мы мелі ў жыцьці, усе нашыя патаемныя мары й самыя жудасныя страхі — усё гэта спарэхнее й разьвеецца з попелам. Дык якая мне тады розьніца, адмовіць яна мне ці не? Хай сабе фанабэрыцца ды сьмя-

ецца мне ў твар! Дзякуючы гэтай суровай пазіцыі я дасягнуў небывалых вышыняў на любоўным фронце: наважваўся, напрыклад, заляцацца да небясьпечна прыгожых жанчын, і некаторыя зь іх, дарэчы, адказвалі мне ўзаемнасьцю.

Гэта была бадай што адзіная парада, якой Нііла сапраўднаму паслухаўся. І пачаў думаць пра сьмерць часцей, чымся пра дзяўчат. Карацей кажучы, зрабіўся зусім невыносным. Неўзабаве яму спатрэбіцца мая дапамога, але пакуль мы зь ім пра гэта яшчэ ня ведалі.

РАЗЪДЗЕЛ 10

*— пра няпрошанага начнога візытанта, пра
рухомы шкілет з дарамі ды пра ратаваньне
зь пераплёту*

Дзесьці ў маім цэле пстрыкнуў выключальнік, і падарожжа пачалося ўсур'ёз. Палавое сталеньне. Гэта было ў другім паўгодзьдзі шостай клясы, нічога асабліва драматычнага не адбывалася, толькі я пачаў зьнячэўку ўсьведамляць, што нешта мяняецца. Не ў арганізьме — вонкава я заставаўся пакуль такім жа, — а ў галаве. Нешта ў ёй адбывалася, нібы хтосьці там пасяліўся. Хтосьці падобны да мяне, але ўсё ж не такі. Я зрабіўся капрызным і не заўсёды мог з гэтым нешта зрабіць. Ды яшчэ нецярплівым, сам ня ведаючы чаму. Зусім нечакана, проста ашаламляльна для мяне самога, я страшэнна зацікавіўся сэксам.

Быў канец апошняй чвэрці шостай клясы. Я ляжаў пасья заняткаў дома ды гартаў эратычны часопіс. Я купіў яго ўпотаі у Люлео, бо мяне там ніхто ня ведаў і не пачаў бы даймаць. Нішто так не напружвае, як шматзначныя погляды, якія кідаюць на цябе ў мясцовай краме саракагадовыя цёткі з хіміяй, якія знаёмыя з тваёй маці ды бацькам і чые дачкі-прыгажуні вучацца ў паралельнай клясе. Купіць парнаграфічны часопіс — прызнацца ў сваёй сэксуальнай заклапочанасьці. І тым

самым ты агаляеш сябе перад імі, адчуваеш сваю неда-
сканаласць і пачынаеш тады чырванець перад касаю
ды запінацца.

Нечакана ён з'явіўся ў маім пакоі. Я ўздрыгануўся ды
адшпурнуў часопіс, пасля імгненна падцягнуў да сябе
калені, каб не было бачна, што ў мяне стаіць.

— Халера, я думаў, гэта маці!

Нііла не адказаў. Ён, як заўжды, бязгучна прасьлізнуў
у пакой і стаяў цяпер нерухома каля сцяны. Каб не
паказваць, што я саромеюся, я вырашыў, што лепшай
абаронаю будзе нападзеньне. Не цырымонячыся, я
разгарнуў перад ім часопіс на фотцы тыдня. Чорны ка-
рункавы станік, эратычны погляд і чырвоныя боты на
высокім абцасе.

— Павесь яе дома над ложкам, — холадна сказаў я.

Ад такой неверагоднай думкі Ніілу ажно перасмык-
нула. Але ён ніяк ня мог адарваць ад дзяўчыны вачэй. Ён
ня выявіў жадання ўзяць часопіс у рукі, таму я прагартуў
яго перад ім — фотку за фоткаю.

— Глянь, яна прывязала яго. А тут, бачыш, Нііла? Гу-
мовае адзеньне! А вось гэты ліст, напэўна, ад цябе: «Я
згубіў цнатлівасць ў царкоўным летнім лягеры».

Я бачыў, што Нііла ўжо закіпае. Між тым ён сядзеў
з халодным безуважлівым выглядам, не страчваючы
годнасці. Галава злёгка дрыжала, нібы ён з усёй моцы
напружваў цягліцы шыі. Чым больш ён палохаўся, тым
менш у мяне заставалася сораму, нібы той пераходзіў да
Ніілы. Задаволены, я ўсунуў газэціну яму ў рукі.

— Выберы сабе дзеўку, Нііла! З часопісу! Каго б ты хацеў?

І тут ён пачаў задыхацца. Зваліўся на крэсла ды гучна выдыхнуў, пасля заваліўся наперад, нібы яму што балела, — ня самая дзіўная рэакцыя для турнэдаленскага хлопца, якога прымушаюць выказвацца. Нііла пракашляўся ды праглынуў сьліну, каб язык урэшце стаў у роце на месца.

— Бабуля... — пачаў быў ён, але замаўчаў.

— Ну, што там зь ёй? — паспрабаваў я дапамагчы Ніілу.

— Яна... Яна памерла...

— Так, ведаю. Памерла, і ўжо даўно.

— Але яна вярнулася!

Цяпер, калі корак урэшце выскачыў з ягонага горла, Нііла змог расказаць мне ўсю гісторыю, голас ягоны пры гэтым хрыпеў і зрываўся. Ніілу крыху палягчэла на душы, а вось я не на жарт перапужаўся.

Бабуля пачала зьяўляцца прывідам. Пасьля больш як трохгадовай адсутнасцы на гэтым сьвеце яна вярнулася ў свой дом. І хоць пахавалі яе згодна з усімі лестадыянскімі традыцыямі, спакою яна так і не знайшла.

Першы раз яна зьявілася Ніілу расплывістаю плямаю, накіштаў тых сьветлавых кропак, што могуць раптам узнікнуць у куточку вока. Неўзабаве ён пачаў яшчэ адчуваць лёгка павеў, быццам нехта на яго дыхае. Зь цягам часу яна прыняла больш выразную форму, набрала ды нават пачала выдаваць гукі. Паступова яна заняла

сваё ранейшае месца ў сям'і. Як стары рассохлы човен, яна павольна спускалася на здранцьвельх нагах з гарышча. Ноччу яна панадзілася сядзець за кухонны стол і вячэраць, яна таўкла бульбу з моркваю ў рэшце супу, ператвараючы іх у шэрую кашку, якую пасыла з шумам уцягвала ў сябе. Ад яе ішоў невыносны смурод. Саладкаваты пах бабскага поту, зьмешаны з затхлым водарам замагільнага сьвету.

Дзіўна было толькі, што, акрамя Ніілы, ніхто на яе ўвагі не звяртаў. Адноўчы бабка, стоячы пасярод кухні, пачала лавіць мух, а пасыла расьціснула іх сваімі зжаўцелымі пальцамі ды закінула ў чыгунок з запяканкаю, які стаяў на сталі. Усе, акрамя Ніілы, працягвалі з апэтытам есьці.

Нііла жыву ў пакоі на другім паверсе разам са старэйшым братам Юганам. Брат з-за хуткага росту моцна стамляўся, таму спаў як забіты. Спаў Юган памужыцку — цяжкім, глыбокім сном, з храпам; а вось Нііла, наадварот, спаў вельмі чуйна.

Некалькі дзён таму Нііла спаў і бачыў дужа рэалістычны сон. Дужа рэалістычны, паўтарыў ён, зьлёжку пачырванеўшы, і я здагадаўся, што яму сьнілася. Але вось пасярод салодкіх мараў да Ніілы данёсся сыгнал перасьцярогі, і ён імгненна расплюшчыў вочы.

Амаль ушчыльную над Ніілам схілілася бабка. Ейны твар сказіўся ад шалёнага гневу, з разяўленага бяззубага рота вывяргаліся бязгучныя праклёны, а на Ніілаў твар капала едкая сьліна. Нііла так пранізьліва закрычаў, што

Юган на момант перастаў храпці ды перавярнуўся на другі бок. Але здань ужо зьнікла.

Сёньня ноччу ён таксама прачнуўся. Гэтым разам старая ўпілася ў ягоную шыю пазурамі. Халоднымі як жалеза. Яна пачала душыць, але ёй не ставала моцы; ахоплены панікаю, Нііла ўсё ж здужаў вызваліцца. Да самага сьвітанку ён прасядзеў, зачыніўшыся, у прыбіральні, з запаленым сьвятлом і фінкаю для абароны. Нііла пачуў скрыгат у замочнай шчыліне, а пасля з-пад дзвярэй пачало прасочвацца сьветлавое воблака, якое, аднак, зьнікла, калі Нііла папырскаў на яго гарачаю вадою.

Нііла адхіліў каўнер кашулі — барвовы рубец ішоў цераз усю шыю, нібы хтосьці зацягваў на ёй вяроўку. Было падобна да адмарожаньня — палоска адмерлай скуры.

Я слухаў Ніілу, і мне рабілася ўсё больш вусьцішна. Калі ён скончыў, я хацеў быў нешта сказаць, суцешыць яго, можа, неяк падбадзёрыць. Але ня змог. Твар у яго быў спустошаны ды безжыццёвы, як у старога.

— Проста неверагодна, — прамармытаў я.

Галава Ніілы затрэслася яшчэ больш. Тады ён выцягнуў старую пласьцінку «Бітлз» і перадаў мне. Ягоная спадчына, кратка паведаміў ён, іншых каштоўнасьцяў у яго не было.

Я папрасіў яго замаўчаць, але адчуў, як мяне пачынае ахопліваць непрыемнае пачуцьцё. Па маіх нагах папоўз страх, і я мусіў рэзка падняцца.

— Можаш застацца ў мяне нанач.

— Нанач, — прашаптаў ён, нібы слова страціла ўсякі сэнс.

Я сказаў, што гэта было адзінае выйсьце. Як толькі ўсе заснуць, Нііла мусіў вылезці з акна, спусьціцца па пажарнай лесвіцы ды пераначаваць у маім пакоі. А на сьвітанку, калі небясьпека міне, мог вярнуцца да сябе. Калі будзем весьці сябе асьцярожна, бацькам — ні маім, ні ягоным — нічога казаць ня трэба.

Пасьля трэба будзе здабыць рыдлёўкі, разрыць магілу на паяльскіх могілках і пратнуць заостраным сасновым калом сэрца старой вядзьмаркі.

Тэлевізара ў Ніілы не было, таму яму відавочна ставала асноўных агульнаадукацыйных ведаў, і ён наадрэз адмовіўся. Я і сам разумеў, што ня так усё проста, нават цяпер увесну, калі ночы рабіліся ўсё сьвятлейшымі.

У такім выпадку заставалася толькі адно. Мы абодва ведалі, што гэта мусіць здарыцца. Хто-небудзь з нас мусіў урэшце прапанаваць гэта. Першым быў я.

— Нам трэба ісьці да Русьсі-Юсьсі.

Нііла спалатнеў. Заплюшчыў вочы. Схапіўся за шыю, нібыта вісеў у пятлі.

Русьсі-Юсьсі быў адным з апошніх сапраўдных карабейнікаў у Турнэдалене й самым вусьцішным чалавекам у нашай мясцовасьці. Гарбаваты, падобны да крумкача стары, скурчаны як леташняя бульбіна, зь плячоначнымі плямамі на шчоках. Кручкаваты, нібы дзюба, нос, бровы зрасьліся, а вусны былі як у дзяўчыны —

чырвоныя, пухлыя й вільготныя. Па характары Русьсі-Юсьсі быў зьездлівы, запомны ды помсьлівы. З такімі звычайна пазьбягаюць знаёмства.

Паклаўшы кардонную валізу на багажнік, гэтае пудзіла калясіла па акрузе на сваім дамскім ровары. Ён увальваўся ў кухні з помпаю важнага службоўца, высыпаў на стол шнуркі, ланцугі, лясьёны, гузікі, насоўкі, лёзы, шпулькі ды пасткі для пацукоў. Але ў самай глыбіні валізы, у адмысловым аддзяленьні, ляжаў асобны тавар, які й рабіў Русьсі-Юсьсі такім запатрабаваным ды проста доўгачаканым госьцем. Гэта былі слоічкі з рудою глейкаю мазьзю, якая па-турнэдаленску завецца *porat*. Экстракт абуджаў юрлівасьць нават у самых млявых баб і вылечваў слабасьць у самых безнадзейных мужыкоў. Хадзілі чуткі, што зелье варылася з адмысловых грыбоў, якія Русьсі-Юсьсі зьбіраў на поўначы Фінляндыі, і, мяркуючы па расказах сьведак, грыбы былі, пэўна, галюцынагенныя.

Юсьсі нарадзіўся ў канцы мінулага стагодзьдзя ў Фінляндыі, якая на той час была расейскаю правінцыяй. Ён быў пазашлюбным сынам дваровай дзеўкі, якая выгадала яго ў нянавісьці да ўлады й да ўсіх тых памешчыкаў, якія маглі без усялякіх для сябе наступстваў гвалціць сваіх наймітак. Яшчэ хлопцам, у 1918 годзе Юсьсі ўзяў удзел у грамадзянскай вайне на баку чырвоных. Пасьля разгрому ён, як і шмат хто зь ягоных братоў у няшчасці, зьбег у наваствораны вырай для ўсіх працоўных — Савецкі Саюз. Але неўзабаве пачаў лютаваць Сталін:

у кожным замежніку бачылі цяпер шпіёна, таму Юсьсі арыштавалі ды адправілі ў працоўны лягер у Сібіры. Там сабралася шмат фінскіх і турнедаленскіх братоў-камуністаў, якія спрабавалі ўпэўніць сябе ў тым, што яны сталіся ахвярамі жудаснага непаразумення, якое мудры бацька народаў Іосіф у хуткім часе выявіць, і тады іх вокамгненна вызваляць, прынясуць урачыстыя прабачэнні ды ўшануюць іхнія заслугі.

Сярод ягоных сукамэрнікаў быў адзін стары лапар з Кольскага паўвострава. Яшчэ да зьяявольства ён вельмі змарнеў: на месцы лапарскіх паселішчаў зьявіліся тады калгасы, нічога, вядома, благога пра Сталіна, але ўсё ж майстрам аленегадоўлі ён ня быў. Стары небарака адчуваў, што хутка сканае, а раз спаў на адных нарах зь Юсьсі, то вырашыў зрабіць таго сваім пераемнікам. На сумесі саамскай, фінскай ды расейскай ён дрыготкім шэптам расказваў Юсьсі пра чароўныя сілы й здарэнні. Пра гаеньне язваў ды вяртаньне звар'яцелым розуму, пра статкі аленьяў, якія цудам пазьбеглі воўчых зубоў. Там былі словы. І яшчэ былі вочы, якія, нібы два яечкі, луналі ў паветры, а іхні ўладальнік ляжаў між тым, накрыты шкурай аленья. Там была кроў, якая зацякала назад у рану, пакуль на скуры не заставалася толькі белая адмеціна. Карацей кажучы, была магчымасьць выбрацца адсюль.

Доўгімі марознымі начама стары лапар навучаў Юсьсі, як таму зьбегчы ды такім чынам зьберагчы ў час смуты гэтую старажытную мудрасьць, бо ў будучыні яна, бясспрэчна, спатрэбіцца.

— Як сканаю, — хрыпеў стары, — пакладзі мяне ў сумёт. Пачакай, пакуль не здранцвею. Думаю, чакаць табе дзевядзецца ня так доўга, пакуль я цалкам акамянею. Тады ты мусіш адламаць у мяне мезенец зь левай рукі — там я сабраў усю сваю сілу. Выломлівай палец і адразу ж праглынай, пакуль ахоўнікі цябе ня ўбачылі.

Неўзабаве стары памёр, ён быў такі кашчавы, што ягонае цела заскрыгatala, калі Юсьсі яго павалок. Юсьсі зрабіў так, як казаў стары, і засунуў цела ў сібірскую лядоўню. З храбусьценнем адламаў брудны мезенец, не марудзячы запхнуў яго ў рот і праглынуў. І з таго часу яму ніколі ўжо ня быць ранейшым.

Юсьсі дачакаўся красавіка, калі зіма ўрэшце пачала адступаць. Момант быў самы прыдатны: шарон быў цвёрды й лёгкапраходны. Пакуль вартаўнікі па старой завяздзёнцы аддаваліся сэнтымэнтальным размовам, па-чорнаму п'ючы гарэлку, Юсьсі вырашыў падацца на ўцёкі. Тады ён чароўным чынам ператварыўся ў жанчыну. І вось яна выйшла. Брудная, у лахманах, але такая прыгожая. Яна сыціпла пастукалася ў дзьверы вартоўні. Зачарованыя ейнымі салодкімі словамі, яны накінуліся адзін на аднаго ды біліся, пакуль іхнія кулакі ды твары не патанулі ў крыві. Шлях на волю быў адкрыты. З думкамі кавалкамі ссохлага хлеба й лязом ад нажа яна пачала сваё доўгае падарожжа ў Фінляндыю.

Наступнай раніцы вартаўнікі зладзілі бязьлітаснае паліваньне на ўцякачку. Але калі салдаты былі насыцілі яе, яна ператварыла іхні пах так, што іх разадралі на шматкі

іхнія ж уласныя сабакі. Зь мяса забітых яна зрабіла сабе добры запас правіянту і, надзеўшы іхнія лыжы, менш як за два месяцы дабралася да мяжы, дзе перапаўзла пад калючым дротам на фінскі бок. На ўсялякі выпадак яна таілася, праходзячы цераз усю Фінляндыю, прабіралася скрозь самы гушчар лесу, пакуль не дайшла да ракі Турнээльвэн. А там, на другім яе беразе, яна й спынілася. У швэдзкай частцы Турнэдален.

Толькі цяпер, калі яму ўрэшце нічога не пагражала, Русьсі-Юсьсі вырашыў ператварыцца назад у мужчыну, але гэта было ня так проста. Прайшло ўжо зашмат часу. Таму ён і мусіў хадзіць да скону ў спадніцы. Звычайна — у доўгай ваўнянай, але па сьвятах ён пераапранаўся ў прыгажэйшую, чорную. Акрамя таго, ён звычайна пакрываў свае сівыя кудлы хусткаю, а калі займаўся хатняю гаспадаркаю, апранаў яшчэ й дамацканы фартух, але нават самы прапалы вясковы грубіян не наважваўся выскаляцца на гэты конт. Замест гэтага ўсе звычайна адводзілі погляд і саступалі Русьсі-Юсьсі дарогу, калі ён з шалёнымі вачыма каціў на сваім ровары, заваліўшыся наперад і дзіка разгойдваючыся з боку ў бок — толькі спадніца разьвівалася. Вядзьмарка з мужыцкім басам, біцэпсы, як у лесаруба, але ўся пранізанае нейкаю жаноцкаю выкрутлівасьцю.

Быў ясны веснавы вечар. Мы высьлізнулі на двор і пасьпяшаліся да Ніілавага дому. За рогам адрыны стаяў трохколавы мапэд старэйшага брата. Нііла адамкнуў яго

ды пакаціў па леташняй пажухлай траве ў бок утрамбаванай сыцэжкі. Калі мы адышлі так далёка, што нас не пачулі б з дому, Нііла завёў рухавік. Мапэд чхнуў сіняватымі выхлапамі. Я ўладкаваўся ў прычэпе. Нііла паставіў першую хуткасыць і няўпэўнена павёў мапэд па грунтоўцы. Пакрысе мы разагналіся ды, бразгочучы й выпускаючы клубы дыму з двухтактавага рухавіка, пратарахцелі цераз усё паселішча.

Мы вырашылі ехаць па старой грунтоўцы па другім баку ракі, бо там было ня так шмат машынаў, на той выпадак, калі дарожная паліцыя выставіць свае патрулі. Расьліны пачалі жывіцца сокамі зямлі — неўзабаве лета залепіць зялёную аплявуху. У моху дагнівала леташняе лісьце, на голых бярозах набухлі пупышкі, а на сонечным баку канавы павылазіў хвосц, выгляд якога надта нагадваў выцягнутыя тарчма мужчынскія чэлены. Ад талага лёду вада ў рацэ разьлілася ды падавалася сінявата-чорнаю. Мы ехалі ўверх па рацэ, бразгочучы па вузкай грунтоўцы, уздымаліся на стромкія ўзгоркі, а пасья каціліся ўніз па скалістых схілах, праносіліся паўз бурлівыя ручаі ды зарослыя маладым асотам балотцы. Я паўляжаў у прычэпе, а мае грудзі напаўняліся веснавым сокам і духмянаю жывіцаю. Зь нізінаў пачало цягнуць вечароваю прахалодаю, і я адчуваў, як яна пакрысе забіраецца мне пад кальсоны. Толькі аднойчы на нашым шляху сустрэлася машына: нейкі хлопец вырашыў праверыць свой мадэрнізаваны «амазон» і на рэкорднай хуткасыці прамчаўся па простым адрэзку закінутай дарогі

каля Аўт'ябрунскага мосту. Калі ён пайшоў на нас, друз загрузатаў па мапэдзе. Ад нечаканасьці я ўскочыў, а гэты зух нават не адарваў вачэй ад сьпідомэтра, як шалёны пранёсся паўз нас зь Ніілам.

Мы перабраліся цераз рэчку па аўтамабільным мосьце ды працягнулі шлях па больш шырокім, заасфальтаваным шасэ на Кіруну. Паўз нас праплылі паплавы ды чырвоныя дамкі мястэчак Эркхэйкі ды Юханп'еці, а пасья зноў пайшоў лес. Часам па-за грувацкімі стваламі дрэваў праблісквала люстраною стужкаю рака. Лежучы на сьпіне, яна глядзела ў сьветлае веснавое неба, па якім цягнуліся клінам пералётныя птушкі.

Урэшце мы збочылі на выбоістую лясную дарогу. Мапэд падскокваў і завальваўся ўбок, спускаючыся па спадзістым прыгорку, а лес між тым радзеў і рабіўся ўсё больш празрыстым. Напрыканцы мы выехалі да ракі, на беразе яшчэ ляжалі рэшткі лёду. Далей ішлі бясплодныя лугі, раней адваяваныя ў тундры, але цяпер зарослыя асінкамі й карлікавымі ялінамі. Крыху вышэй на пагорку, на бясьпечнай адлегласьці ад вясеньняга паўнаводзьдзя, стаяў стары зруб. На пашарэлых сьценах чарнелі вачніцы шыбаў. Ля ганку стаяў дамскі ровар.

— Ён дома, — нэрвова праямліў я й вылез з прычэпу. Азадак пабольваў пасья працяглага падарожжа. Нііла заглушыў рухавік, і навокал зрабілася адразу ж неверагодна ціха. На слабых нагах мы мінулі двор

і падняліся на ганак. У акне заварушыліся фіранкі. Я пастукаў і, хваляючыся, пацягнуў на сабе рассохлыя дзьверы. Мы ўвайшлі.

Русьсі-Юсьсі сядзеў за сталом. На ім быў зашмальцованы фартух, калісьці белая колеру, а на галаве — нядбайна завязаная рудаватая хустка, з-пад якой выбіваліся ільсьняныя сівыя кудлы даўжынёю да пляча. У кухні стаяў устойлівы старэчы пах — кіслы задушлівы смурод, сумесь падгарэлага малака ды тухлага мяса. Там быў таксама пах, які можна сустрэць ва ўсіх хатах у Турнэдалене: ледзь чутны прыпах, які ідзе зь землянога склепу ды ад тканых дарожак, — прыпах вільгаці й заплеснелай воўны. Калі ўжо пах галечы пражывіў хату наскрозь, яго ўжо ня зьнішчыць ніякімі рамонтамі.

— *No nykkös tet tuletta*. Ну, вось вы й прыйшлі.

Ён паказаў на накрыты стол, на якім іх ужо чакалі два кубкі з гарачаю каваю. Ён нейкім чынам адчуў, што мы да яго едзем. Насьцярожана паглядаючы спадылба, мы пачалі ўцягваць у сябе каву, якая мела нейкі дзіўны прысмак кіслай калодзежнай вады.

Падпарадкаваўшыся грубаму загаду, Нііла, запінаючыся, раскажаў сваю гісторыю па-фінску. Усё, пачынаючы ад бабулінай сьмерці тры гады таму й заканчваючы яе вусьцішным вяртаньнем і падступнымі спробамі задушыць Ніілу ў ложку. Русьсі-Юсьсі задуменна чухаў шчаціньне сваім кашчавым указальным пальцам. Адрослы пазногаць быў ахайна заточаны пілкаю. Па баках засталіся рэшткі чырвонага ляку.

Калі мы змоўклі, стары неяк дзіўна на нас паглядзеў. Ягоны позірк акамянеў, вочы зрабіліся шклянымі й нерухомымі. Твар зморшчыўся, нібы завязаны ў вузел. А пасярод маршчынаў пачалі пашырацца зрэнькі, якія раптам зазьзялі, як чорныя адтуліны дубальтоўкі. Левая рука пачала дрыжаць, а мезенец закруціўся ва ўсе бакі, нібы флюгер, пакуль не застыў, адтапыраны ўбок. Пакрысе ягоны твар зьмякчэў і зрабіўся фіялетавым ад уздутых на скуры венаў. Мы не асьмельваліся нават варухнуцца.

— Ёсьць адзін сродак, — сказаў па-фінску спакойны й надзіва прыгожы голас.

Старэчага бражджаньня больш ня было. Замест яго мы пачулі дзівосна цёплы й мяккі алыт. І раптам мы ўбачылі жанчыну. Яна была там увесь час, толькі хавалася пад вонкавай абалонкаю. Цяпер яна нібы схілілася наперад за цёмным люстэркам, націснула на паверхню й разгладзіла знутры зморшчыны старога. Перад намі была прыгажуня. Прывабныя жаночыя вусны, высокі й роўны лоб, бровы дугою, пранізьлівы й такі маркотны погляд.

— Ёсьць адзін сродак, — паўтарыла жанчына й на імгненьне змоўкла, павярнуўшыся крыху. — Старая карга мусіць сысьці пад зямлю... Вядзьмарка згіне, калі ў яе адрэзаць чэлес...

Яна замаўчала. Усё яе доўгае цела здрыганулася — так ападае са старой яліны сьнег. З вуснаў прарвалася прыглушанае шыпеньне, і мы адхіснуліся, адчуўшы на

сабе смуроднае дыханьне. Паступова да нас вяртаўся Русьсі-Юсьсі. Ён падаваўся стомленым, яго біла дрыготка, ён абхапіў сябе рукамі.

— Пераначуйце ў мяне, — сказаў ён умоўным голасам, і мы ўбачылі чалавека, які невыносна пакутуе ад самоты.

Мы адмовіліся так ветліва, наколькі маглі.

— Вы застаняцеся, каб вас!.. — патрабаваў ён, усё больш раздражняючыся, і ягоныя кусьцістыя бровы сышліся ў адзін непразны зарасьнік.

Мы падзякавалі й дапілі каву, пасля падзякавалі яшчэ раз і яшчэ, паступова падбіраючыся сьпінаю да дзьвярэй. Русьсі-Юсьсі падняўся зь месца ды пайшоў за намі. На вільготных вуснах зьявілася прыязная ўсьмешка, рукі пацягнуліся да нас, каб абняць. Мы тузанулі дзьверы ды рынуліся да мапэда. Ускараскаліся на яго, ахопленыя непадробным жахам. Не заводзіцца! Як Нііла ні націскаў на пэдаль — нічога. Рухавік быў мёртвы. Я паспрабаваў падштурхнуць. Русьсі-Юсьсі спускаўся з ганку ў жаночых тэпцях, ягоны погляд умольваў нас.

— Пачакайце... Толькі памацайце крыху...

Раптам я адчуў на сваім карку ягоныя вострыя пазногці. Яны ўпіліся ў мяне, нібы кіпцюры, і папаўзлі па сьпіне.

— *Hiiri tullee...* Ідзе пацук...

Уніз на ягадзіцы. Я рэзка павярнуўся. Ягоны рот быў ужо нада мною, вялікі й вільготны, як мяшок, твар

залівала сьліна — я патану. Так мокра, залішне мокра...

Ён павольна лашчыў мяне, не адрываючы ад мяне погляду. Ён мусіць заўважыць. Ён мусіць убачыць, што я не хачу!

Я пачаў вырывацца. Ён прыціснуў мяне яшчэ шчыльней. А рука ўсё блукала й блукала.

Пасля ўсё прарвалася вонкі. Маскі больш не было. Паліліся сьлёзы, заліваючы твар. Ён не хаваў іх, проста стаяў, выстаўляючы на паказ свой боль, і чакаў, каб я яго выратаваў. Але мяне там не было. Ён перагнуўся папам, разьвярнуўся ды паплёўся назад у хату.

У тое самае імгненьне завёўся рухавік. Асьцерагаючыся пагоні, мы ўмомант перасеклі двор і памчаліся да прасёлкавай дарогі. Лес ахінуў нас супакаляльным змрокам, высока ўверсе ў вечаровым сонцы паблісквалі верхавіны дрэваў. Я з усяе моцы ўхапіўся за бакавіны прычэпа, каб мяне ня выкінула на хуткасьці. Адчуваў, як спадае напружаньне, як ад грудзяў адыходзяць пакрысе курчы.

— Свабода! — закрычаў я, заглушаючы шум рухавіка. Нііла збавіў хуткасьць. У роце па-ранейшаму заставаўся смак старога ды ягонай ёлкай кавы, і я сплюнуў у друз, што пралятаў паўз нас. Мапэд пакрысе запавольваўся, і мы кацілі ўсё павольней і павольней, пакуль урэшце не спыніліся зусім. Рухавік заглух, і зрабілася ціха. Я паглядзеў запытальна на Ніілу. З адсутным выразам на твары ён глядзеў у бок бліжэйшага павароту.

— Гарыць, — сказаў ён.

Я нічога не зразумеў. Нііла заварушыў сківіцамі, нібы нешта жаваў, і я пачуў, як заскрыгаталі ягоныя зубы.

— Нам канец, — канстатаваў ён, ледзь варочаючы языком. Зьлез зь сядала ды ціхенька пайшоў на дыбачках. Уніз у канаву, хістаючыся на ўсе бакі.

— Стой! — закрычаў я ды кінуўся быў наўздагон. Толькі тут я заўважыў, што ледзь магу ступіць на зямлю. Яна апусцілася сантымэтраў на дзесяць, і я ўсё ня мог дацягнуцца да яе нагамі. Не было за што схапіцца пры хадзе, таму я мусіў няўпэўненымі крокамі сьлізгаць над зямлёю нібы на лыжах. Нііла быў ужо далёка ў лесе. Я ўхіляўся ад галінаў, але ўсё ж наскочыў на карлікавую бярозу, якая ледзь не зьбіла мяне з ног.

— Нііла, пачакай!

Ён стаяў, вырачыўшыся на сваю левую руку, нібы на нейкае чужое, варожае стварэньне, якое прысмакталася да ягонага цела.

— Чырвань, — сказаў ён.

Цяпер і я гэта ўбачыў. З-пад ягоных пальцаў прабіваліся языкі чырвонага полымя. Нііла тузануў рукою — ад яе аддзяліліся шматкі скуры ды падпалілі вопратку. Я пачаў спалохана аглядацца. Залішне позна. Увесь лес быў агорнуты полымем. Нас абкружыў моцны, але зусім бязгучны лясны пажар. Нііла меў рацыю: нам канец. Але было ўсё ж так прыгожа! Так чароўна прыгожа! Забыўшыся на страх, я пачаў плакаць ад замілавання, хацеў прытуліцца да якога-небудзь дрэва ды абдымаць

яго, пакуль нас не праглыне агонь. Колеры згушчаліся й шырыліся. Зь верхавін дрэваў на нас сыпаўся яскравы дождж — сонечна-жоўты, залаціста-чырвоны, крывава-барвяны, фіялетавы. Я яшчэ вышэй узьняўся над зямлёю ды мусіў ухапіцца за Ніілу, каб зусім не зьляцець. Галава падавалася лягчэйшаю за рэшту цела ды цягнула мяне ўверх, як балёнік. Полымя ўсё разгаралася ды ўжо абступіла нас з усіх бакоў. А мы стаялі там, як дзьве счарнелыя трубы, і чакалі, калі прыйдзе боль.

У гэты момант Нііла выцягнуў нож. Маленькі бліскучы нож, плоскі, як рыбка. Правёў пазногцем па лязе. Я падняў вочы, і сэрца маё схаладнела ад жаху, люты мароз скаваў усе мае суставы, хоць агонь лізаў маю скуру. Я быў нібы лядзяк у чане зь мясным булёнам, а на паверхню ўсплывалі бурбалкі.

Перад намі стаяла старая карга. Ніілава бабка. Злавесна хіхікаючы, яна наблізіла да нас свой бяззубы рот — ссушаная здань у пахавальным саване — і распасьцерла рукі, нібы хочучы абняць. Жоўтыя пальцы-абцугі цягнуліся па горла. Нііла зрабіў выпад, але яна перахапіла ягоную руку з хуткасьцю гадзюкі, моцна ўчапілася ў яе й павольна заламала назад. Яна ўвесь час рагатала, а з рота капала сьліна, шыпячы, як каўбасны тлушч у полымі. У роспачы Нііла замахнуўся вольнаю рукою ды ўчапіўся старой у валасы. З усёй моцы ён ірвануў сівы густы пук. Бабка завыла ды ўпілася кіпцюрамі Ніілу ў горла. Адчула, як шалёна пульсуе ягоная кроў — малая перапужаная птушка, — і націснула яшчэ мацней.

Яна нібы пруса ціснула: раз — і толькі мокрае месца за-
станеца. Нііла закруціў ужо бабчыны валасы ў абаран-
ку. Я паспрабаваў быў расьціснуць ейныя пальцы, але
клюшні старой ланцугамі ўпіліся ў горла. Нііла хапаў ро-
там паветра, бязгучна крычаў, вочы наліліся крывёю. Та-
ды ён адчайна рвануў валасы ўбок. Хрась! Пук валасоў
адарваўся, нібы клок пустазелья, і паляцеў разам з
рэшткамі гнілой скуры. Зь дзікім ровам яна выпусьціла
горла ды кінулася шукаць свае валасы. Нііла злаўчыўся
ды сарваў зь яе балахон. Пад ім нічога не было. Дзьве
маршчыністыя нагі старой кабеты, а паміж імі чарнеў
куст валосься. А ў сярэдзіне гэтага куста сядзела нешта
брыдкае. Чэлес. Ён быў жывы. Выгінаўся нібы зьмей.
Накідваўся на Ніілу ды пляваўся. Нііла схопіў яго за гу-
заватую галоўку, моцна сыціснуў і адным ударам адсек
чэлес каля самага кораня.

У тое ж імгненьне старая разявіла рот. Праз вогнен-
нае мора пранёсся шалёны ўраган, і зямля раскрылася
пад нагамі старой. І пачвара пачала зьнікаць у моху, нібы
хто ўцягваў яе зьнізу за ногі. Па пояс, па грудзі, яшчэ
ніжэй, па горла. Але жудасны лямант старой змоўк не ра-
ней, чым зямля цалкам схавала ейны аблысёлы чэрап.

Нііла застыў з крывавым чэлесам у руцэ. Я з агідаю
дакрануўся да яго чорных пругкіх прожылак. Абцінак
быў яшчэ жывы й рабіў спробы вызваліцца. Але Нііла
не адпускаў.

А пасья ўсё скончылася, пасья насунулася цемра.
Пасья ўрэшце сыціх пажар.

Мы прачнуліся, скурчаныя ў моху, і адчулі, што зьмерзлыя як сабакі. Нас абкружаў лес, шэры ды ёдкі. Запэцканы нож ляжаў непадалёк, але чэлес зьнік бязь сьледу.

— *Norat*, — прастагнаў Нііла.

Я кіўнуў, увесь калоцячыся ад холаду. Стары чорт падмяшаў нам яго ў каву. У магільным маўчаньні мы рушылі ў адваротны шлях. Некалькі разоў мы мусілі спыняцца, рабілі паходнае вогнішча, марачы ўрэшце апынуцца ў сваіх цёплых ложках.

Мінуў тыдзень, і на нашых лабках зьявілася першае валосьсе.

РАЗЪДЗЕЛ 11

— дзе два роды цвёрдалобых гуляюць вясель-
ле, у часе якога мераюцца сілаю ды парацца ў
лазьні

Мой бацька быў з маўклівай пароды. Ён паставіў у жыцці тры мэты і, выканаўшы ўсе тры, пачаў выпраменьваць нейкую самазадаволенасьць — зь цягам часу яна раздражняла мяне ўсё больш. Па-першае, яму хацелася быць моцным, і праца на лесанарыхтоўцы наліла ягонья цягліцы сілаю. Па-другое, ён жадаў дасягнуць фінансавай незалежнасьці. І па-трэцяе, ажаніцца. Цяпер, калі ўсё гэта спраўдзілася, надышла мая чарга несці гэты факел далей, і з кожным новым днём я ўсё мацней адчуваў на сабе ціск. Так ці інакш, дрыньканьне на гітары не асабліва шанавалася маім бацькам. Затое ён мог даць мне самую тупую пілу ды прымусіць пілаваць дровы, каб я разьвіў свае плечы. Часам бацька правяраў, ці не ўхіляюся я, тады ён выцягваў наперад сваё вялізнае падбародзьдзе, падобнае да драўлянага чаравіка, і насоўваў брыль фуражкі, якая ледзь трымалася на ягоным нізкім спусьцістым лобе. Як і шмат хто з турнедаленцаў, ён меў досыць кволую расьліннасьць на твары, таму шчокі ў яго былі пухлыя й бялёсыя, амаль дзіцячыя, а ў сярэдзіне гэтай дзежкі тырчаў нос. Ён нагадваў радыску, якую пачалі

выцягваць і скрывілі, — мне заўсёды хацелася ўчапіцца за яе ды выправіць.

Бацька моўчкі назіраў, як я пілую ды абліваюся потам. Урэшце ён працягваў да мяне сваю пяцярню, вымяраў мае біцэпсы двума пальцамі ды шкадаваў, што я не нарадзіўся дзяўчынкаю.

Сам бацька быў сапраўдны бамбіза, як і васьмёра ягоных братоў: усе яны мелі шырачэзныя плечы ды магутную бычыную шыю, якая вытыркалася сьпераду бутром, і таму браты падаваліся крыху гарбатымі. На жаль, я ня шмат з гэтага атрымаў у спадчыну, інакш я, прынамсі, пазьбег бы здзекаў, якія дазвалялі сабе нападзітку мае сваякі на сямейных гулянках. Але збольшага мускулы ў мяне ўсё ж былі амаль як бацькавы — вынік цяжкае фізычнае працы з трынаццацігадовага веку. Раней усе пачыналі з працы ў лесе. Узімку да зьнямогі валілі дрэвы, каб выканаць нарад. З надыходам вясны сплаўлялі лес рэчкаю, нарыхтоўвалі сена, вырубалі пад пасевы лес і асушалі балоты, каб атрымаць некалькі кронаў ад дзяржавы, а пасля, у свой вольны час, кожны з братоў вырубіў сабе па хаціне, уручную пілуючы па начох дошкі. Такое жыццё загартавала іх ня горш за сталь з кенгіскіх руднікоў.

Малодшы з маіх дзядзькаў, Вільле, доўгі час хадзіў бабылём, і мала хто думаў, што ён ужо калі ажэніцца. Вільле неаднаразова езьдзіў сватацца ў Фінляндыю, але кожны раз вяртаўся без улову, і ўсё ня мог зразумець,

што ён рабіў ня так. Пакуль ягоны сусед ня даў яму не-
як парады:

— Табе трэба купіць аўто.

Вілье так і зрабіў — ён купіў старэнькае «воль-
ва». Пасьля зноўку выправіўся ў Фінляндыю ды адразу
ж там заручыўся — і толькі дзіву даваўся, як ён сам не
дадумаўся да такой простае рэчы.

Вяселье гулялі падчас вакацый у самае лета, і
бацькоўская хата напоўнілася сваякамі. Мне ўжо было
амаль трынаццаць, і я мусіў упершыню сядзець за адным
сталом з дарослымі. Сьцяна з маўклівых мужыкоў —
плячо ў плячо, як каменны маналіт, а паміж імі, нібы
кветкі на скале, іхнія прыгожыя фінскія жонкі. Па ста-
рой завядзёнцы ніхто з сваякоў не прамовіў ані слова.
Усе чакалі ежы.

Трапэза пачалася з сухіх хлябцоў з ласосем. Кожны
госьць пераварочваў хлеб дзірачкамі ўніз, а пасьля ўжо
намазваў масла. Мазаць трэба эканомна — так вучылі
іх бедныя бацькі. Пасьля ішлі сьвежанарэзаныя лустачкі
салодка-салёнага ласоса, употай налоўленага сеткаю
паблізу Кардысу. Ледзяное піва. Ніводнага лішняга ка-
мэнтару. Толькі маладыя, якія сядзелі на чале стала,
заклікалі гасьцей браць яшчэ. Сківіцы-жорнавы з храбусь-
ценьнем перамолвалі хлябцы, шырокія сьпіны згорбіліся,
бровы насупіліся — усе сканцэнтраваліся на ежы.
Кухаркі, нанятыя на сьвята, выцягвалі са склепу стравы й
бутэлькі. Маці маладой, якая жыла ў фінскай частцы Ко-
лары й добра, такім чынам, ведала ўсе мясцовыя звычаі,

заявіла, што ніколі ў жыцці ня бачыла, каб працоўныя мужыкі елі так мізэрна мала, пасля чаго ўсе ўзялі па новай порцыі.

Потым на стала з'явіўся чан, у якім дымілася й буль-
катала мясная зацірка: мяккія кускі аленіны, якія пры-
емна лашчылі нёба, залацістая рэпа, салодкая духмя-
ная морква ды жоўтыя кубікі бульбы — усё гэта пла-
вала ў сакавітым булёне, які меў смак поту й лясоў;
тлушч распываўся па паверхні, нібы колы ад удару
харыюса ў рачной затоцы бязветранаю ноччу. Тут
жа паставілі выварку са сьвежазваранымі мазгавымі
косткамі. Канцы костак адпілавалі, а побач паклалі
драўляныя палачкі — калупай сабе тлустую кашку
знутры; шэрыя мазгавыя трубачкі мелі такі далікатны
смак, што ажно раставалі ў роце. Ніхто з мужыкоў не
ўсьміхаўся, але яны, відавочна, павесялелі ды з палёг-
каю ўздыхнулі, калі ўбачылі знаёмую ды такую смач-
ную ежу, ёй можна было добра набіць пуза ды атры-
маць порцыю сілы й бадзёрасьці. На сямейных ура-
чыстасьцях, асабліва на вясельлі, заўсёды знойдзецца
які-небудзь надзейны й разумны сваяк, у якога зьявля-
цца прыдуркаватыя ідэі наконт таго, што належыць і бы-
ло б пажадана зрабіць: пачне частаваць усіх травой, на-
зываючы яе салатай, або рознымі падліўкамі са смакам
мыла, або пакладзе залішне відэльцаў каля талеркі ды
падасьць на стол напой пад назваю віно, такое кісла-
горкае, што вусны зводзіць, і ты гатовы ўсё аддаць за
глыток масьлёнкі.

Госьці разам запрацавалі лыжкамі. Гучнае сёрбань-не радавала кухарак да глыбіні душы. Раты напаўняліся салёным булёнам, узгадаванай у лесе дзічынаю, караняплодамі, якія ўвабралі ў сябе сокі роднай зямлі; на стол выплёўваліся храсткі ды жылы, з костак высмоктваліся мазгі, а з падбародзьдзяў гасьцей капаў тлушч. Кухаркі, зьбіваючыся з ног, разносілі талеркі з ячменнымі булкамі — толькі зь печы, — якія захавалі водар бярозавага дыму; хлеб быў яшчэ такі гарачы, што на ім плавіліся кавалачкі масла, выпякаўся ён з мукі з нарэндзкага ячменю, сасьпелага на ветры, пад сонцам і моцнымі дажджамі, сытны хлеб, ад якога сківіцы ў селяніна застывалі ў незямной асалодзе, вочы закочваліся дагары, а кухаркі толькі ганарліва пераглядаліся паміж сабою ды пасьмейваліся, страшаючы муку са сваіх спрытных рук.

Падышоў час для першай чаркі. Бутэльку няспешна ды асьцярожна вынесла старая кухарка, найменш набожная з усіх. Мужыкі перасталі есьці, потым, пакруціўшыся з боку ў бок, выпусьцілі газы і, выцершы з падбародзьдзя рэшткі ежы, праводзілі рэліквію поглядам. Згодна з інструкцыямі бутэльку ўнеслі закаркаваную, але цяпер, на вачах усіх прысутных, корак пачалі адкручваць — ахоўнае кольца трэснула, і ўсе зразумелі, што іх будуць частаваць сапраўдным фабрычным алькаголем, а не якой-небудзь самагонкаю: было відавочна, што гаспадары не паскупіліся на пачастункі. Бутэлька ўся запацела, госьці з пашанаю маўчалі, і толькі кроплі,

як ледзяныя пацеркі, дзылінькалі аб сыценкі шклянак. Заскарузлыя пальцы абхапілі малыя заінелыя чарачкі. Малады адпусьціў братам сваім усе грахі, пасья чаго ўсе разам адкінуліся назад і заглынулі халодную дзёду глыбока ў глотку. Па шэрагах гасьцей пранёсся ўздых, а самы гаманкі з мужыкоў вымавіў «амэн». Кульгаючы з цяжкаю бутэлькаю, старая наліла гасьцям па другой. Маці маладой абурана зараўла сваім басам, што яе зусім не здзіўляе, што ва ўсёй фінскамоўнай акрузе яе дачка не магла парадніцца з больш пераборліваю ў ежы сям'ёю, і што, калі хто раней ня ведаў, ежу трэба есьці ротам, пасья чаго кухаркі ўцягнулі новыя чыгункі з гарачым мясам і мазгавымі косткамі, і ўсе наклаі яшчэ па порцыі.

Мужыкі выпілі па другой, а зь імі й жанчыны. Акрамя тых, хто быў за стырном. Насупраць мяне сядзела страшэнна прыгожая фінка з Колары. У яе былі карыя, амаль арабскія вочы ды чорнае, як крыло крумкача, валосьсе. Яна відавочна была з саамскага роду, а на грудзях у яе блішчэла вялізная срэбная брошка. Яна ўсьміхнулася мне, агаліўшы свае вострыя белыя зубкі, і перадала мне палову сваёй чаркі. Яна ня вымавіла ні слова, а толькі паглядзела на мяне, адкрыта й дзёрзка, амаль пагрозьліва. Усе мужыкі застылі — лыжкі з супам завясьлі ў паветры. Бакавым зрокам я ўбачыў, што бацька хоча мяне спыніць, але я ўжо пасьпеў схапіць чарку. Тонкія пальцы жанчыны матыльком пырхнулі па маёй далоні, і мне зрабілася так хораша, што я ледзь не праліў гарэлку.

І ўрэшце мужыкі загаманілі. Упершыню за ўвесь дзень паміж імі пачалося нешта кшталту размовы. Напэўна, мерзлату ў іхнім роце растапіла гарэлка, і першаю тэмаю для абмеркаваньня было, ці пачне небарака ванітаваць, ці проста падавіцца й выплюне гарэлку на абрус — бо выгляд у яго такі мізэрны й зялёны. Бацька ўжо напалову падняўся, каб пакласьці ўсяму гэтаму канец, не зважаючы на пагрозьлівыя погляды братоў, і я зразумеў, што мне трэба дзеяць як мага хутчэй.

Я рэзка закінуў галаву ды праглынуў усё разам, прыблізна як мікстуру. Гарэлка пацякла ўніз па целе, як мача струменіцца празь сьнег; мужыкі заўсьміхаліся. Я нават не закашляўся, а толькі адчуў у жываце пякучы агонь, і мне дзіка захацелася ванітаваць, але я сябе нічым ня выдаў. У бацькі быў незадаволены выгляд, але нічога ўжо ня зробіш, а ягоныя браты заявілі, што хлопец, пэўна, усё ж зь імі адной крыві. Пасьля яны пачалі хваліцца неверагоднай устойлівасьцю свайго роду да алькаголю, грунтоўна падмацоўваючы гэтае цьверджаньне маляўнічымі гісторыямі ды эпіздамі. Вычарпаўшы пасьля працяглых дыскусій тэму, яны перайшлі да абмеркаваньня небывалай трываласьці нашага роду ў лазьні й прывялі ня менш грунтоўныя доказы. Аднаго з мужыкоў адразу ж паслалі растапіць лазьню, і ўсе, дзівячыся самі сабе, пачалі абмяркоўваць, чаму такая простая думка прыйшла да іх толькі цяпер. Пасьля гэтага размова пайшла аб проста неверагодным таленце нашага роду да цяжкае фізычнае працы, слава пра які шырылася па абодва

бакі мяжы, і ў доказ таго, што гэта не пустыя выхваляньні, сваякі пачалі прыводзіць найбольш прыстойныя з тых гісторый, якія хадзілі пра нас у народзе.

Сваякі з боку маладой пачалі выяўляць прыкметы лёгкай незадаволенасьці. Найперш двое бамбізаў, якім ужо даўно карцела ўвязацца ў размову. Урэшце самы красамоўны зь іх раскрыў сваю глотку ўпершыню за гэты вечар зь іншай мэты, як паесьці. Пасьля чаго здзівіў усіх сваім зьдэлівым камэнтарам наконт сваякоў, якія шмат вылузваюцца й дазваляюць сабе пры людзях несцьці ўсякую лухту. Бацька з братамі праігнаравалі гэты выпадак і паглыбіліся ў гісторыю пра аднаго іхняга продка, які цягнуў на карку мех мукі на паўцэнтнэра, а яшчэ чыгунную печку й хворую жонку ў дадатак і ніводнага разу за сорок кілямэтраў ня скінуў паклажы, нават калі спыняўся адліць.

Кухаркі прынеслі цяпер вялізны паднос з гарою розных хатніх ласункаў. На ім былі пшанічныя булчкі, мяккія, як дзявочыя шчочкі, белыя храбусткія цесткі, сакавітыя сьмятаньнікі, хрусткія завітушкі, цукровыя булкі ў яечнай глязуры, румяныя пончыкі, слоевыя пірагі з чароўным начыньнем з касьцяніцаў — і гэта толькі невялікая крыха ўсяго! Пасьля прынеслі поўныя па самыя берагі міскі з узьбітымі вяршкамі ды разагрэтае марошкавае сочыва, якое захавала смак сонца. Усе загрузкаталі, разьбіраючы парцалянавыя кубкі; вугольна-чорную каву разьлівалі з грувасткіх кафэінікаў, кожны зь якіх мог наталіць смагу вялікага

царкоўнага прыходу. Залатыя галовы адмысловага сыру да кавы, ня меншыя за зімовыя шыны, выкочваліся на стол, а за імі й найгалоўнейшы далікатэс усёй гэтай кулінарнай пышнасьці — кавалак вяленай аленіны. Спачатку адразалі лустачку аленіны, налівалі кавы, падмешвалі ў яе сыру ды клалі паміж вуснаў кавалачкі белага цукру. Пасьля дрыготкімі пальцамі асыярожна пералівалі каву ў сподак і з асалодаю сёрбалі дар Царства Боскага.

Я выпіў кавы, і млосьць прайшла. Усё нібыта праясьнілася. Імглістая хмара зьнікла, і перад вачыма раптам адкрылася ўся прыгажосьць краявіду. Мае вочы нібы ператварыліся ў два гарачыя яйкі, і я заўважыў, што бычыныя галовы братоў пачалі раптам разьдзьмувацца да неверагодных памераў. Кава мела ўжо іншы смак, счарнела й загусьцела. Мне жудасна хацелася павыхваляцца. Потым мяне разабраў сьмех, і я ніяк ня мог спыніцца, ён узьнікаў дзесьці ўнізе жывата ды рваўся адтуль вонкі. І тут мой позірк упаў на прыгожую фінку, і я падумаў пра яе ўлоньне — зусім мімаволі — і пачаў амаль трызніць ейнаю прыгажосьцю.

— *Mie uskon että poika on päissä.* Здаецца, хлопчык ап'янеў, — сказала яна па-фінску грудным, хрыплаватым голасам.

Усе зарагаталі, а зь імі я сам, ледзь не зваліўшыся з крэсла. Пасьля, пажываўшы вяленай аленіны з сырам і расплюхаўшы па сталае каву, падумаў, што вось я ўрэшце круты пацан. Маці маладой скардзілася

на вераб'ёў за сталом, якія ніяк не хацелі есць, і ўсё дзівілася таму, як увагуле ў такіх пераборлівых мужыкоў атрымлівалася размнажацца, а такога грэбавання турнэдаленскай шчодрасьцю яна ўвагуле ня бачыла з тых часоў, як швэдзкі кароль адмовіўся выпіць чарку ў Воякале. Усе адразу ж узялі дабаўку. На што маці маладой злосна заявіла, што калі госьці й далей будуць так мізэрна есць, з адной толькі ветлівасьці, тады яны могуць засунуць усе гэтыя булкі ў іншую дзірку, бо й ейнае цярпеньне не бязьмежнае. І хоць жываты ва ўсіх ледзь ня лопаліся, а рамяні былі зашпіленыя ўжо на апошнюю дзірачку, усе госьці наклалі сабе па новай. А пасля яшчэ. І яшчэ. Пакуль урэшце не прыйшоў канец. Ніхто з гасьцей ужо больш ня мог зьесці ні дробкі.

Тады прапанавалі яшчэ каньяку. Большасьць адмовілася, за выняткам некалькіх фінак. Але калі б, зь іншага боку, засталася гарэлка, ад яе адмаўляцца б ніхто ня стаў, бо *kirkasta* ня толькі не патрабуе месца ў страўніку, але й мае цудоўную ўласьцівасьць спрыяць страваваньню й добраму гумору, а яшчэ праганяе млявасьць, якая звычайна наступае пасля ўдалай трапэзы. Малады чарговы раз кіўнуў найменш набожнай старой, і тая зьнікла на кухні з усімі пустымі бутэлькамі. Калі яна вярнулася зь імі назад, бутэлькі пасьпелі нейкім чароўным чынам зноў напоўніцца, але калі я пацягнуўся па шклянку, бацька так лупцануў па маёй руцэ, што яе як агнём праняло.

Нехта раптам аднавіў гутарку, так нядбайна ўсімі закінутую, і браты імгненна далучыліся да яе. Прыгадалі, як аднойчы ў дзеда пасьлізнуўся на ўежджаным шаране конь, і як тады яму давалося цягнуць на сабе воз з дровамі, куды ён яшчэ ўклаў і стрыножанага каня. А яшчэ як іхні стрыечны брат, калі меў гадоў восем, здужаў адцягнуць лодку ўверх па плыні за дзевяноста кілямэтраў, ад Матарэнкі да Кенгісу. Нагадалі пра тое, як бабчына цётка пайшла ў ягады і, напаткаўшы там мядзьведзя, забіла яго сякераю ды завалакла дамоў мяса, загарнуўшы яго ў шкуру. Пасьля пра братоў-блізньятаў, якіх мусілі прывязваць па начох да ложка ў арцельнай хаце, каб тыя ў адзіночку не павысякалі дашчэнт увесь лес паблізу Аарэваары. А таксама пра стрыечнага брата, якога ўсе лічылі прыдуркаватым і таму нанялі за палову мужыцкай аплаты плацігонам, і як ён першаю ж ноччу са сваёй уласнай ініцыятывы прачысьціў стомэтровы затор каля Торынэну. Бо так ужо павалося ў нашым родзе, што ўсе ў нас як адзін дужыя, трывалыя, упартыя, цярплівыя ды, галоўнае, сьціплыя працаўнікі — іншых такіх ва ўсім фінскім асяродзьдзі не адшукаеш. За што браты гучна чокнуліся ды аддаліся ўспамінам пра тое, як карчавалі агромністыя валуны, асушвалі бязьмежныя балоты, як вытрымлівалі найцяжэйшыя выпрабаваньні на цягавітасьць у войску, як аднымі рукамі цягнулі заглухлы грузавік трыццаць кілямэтраў паміж Пісыньемі ды Рыстымэлаю, як у рэкордны

тэрмін скошвалі неабсяжныя лугі, як нашыя сваякі ўдзельнічалі ў бязьлітасных бойках і выходзілі зь іх пераможцамі, як адным ударам кулака забівалі ў стол пяціцалевы цэвік, як абганялі на лыжах паўднёвы цягнік, і пра ўсе астатнія непераўзыздзеныя подзвыгі, якія толькі можна было здзейсьніць пры дапамозе сякеры, матыкі, плуга, пілы, рыдлёўкі, бараны ды вілаў.

Усе зноў паднялі чарку. Ня менш праславіліся й жанчыны нашага роду за свой талент даць кароваў, зьбіраць масла, ткаць палотны, зьбіраць ягады, пячы хлеб і грэбці сена — што таксама прывяло да ўсталяваньня непераможных рэкордаў сярод мясцовых жанчын. Ні ў якім іншым родзе, акрамя нашага, нельга было знайсці больш працавітых і ўпартых баб. Мужыкі хваліліся яшчэ й тым, што выбіралі сабе ў жонкі менавіта фінак — гнуткіх, як вярбовыя пруты, трывалых, як паўночныя алені, ды прыгожых, як бярозкі каля блакітных азёраў, а яшчэ ў іх былі здаравенныя дупы, якія зь лёгкасцю ды ахвотаю нараджалі ім дзяцей-здаравякоў.

Сваякі з боку маладой сядзелі між тым моўчкі, на фінскі манер, і, слухаючы ўсю гэтую балбатню, пачыналі пакрысе раздражняцца. Урэшце самы мажны й лысы зь іх, Ісма, падняўся ды заявіў, што столькі глупства па-фінску ў гэтай мясцовасці яму не даводзілася чуць з часоў экстрэмісцкага руху ў Лапуа. Тады мой бацька заўважыў у нетыповай для сябе зьедлівай манеры, што ўсё сказанае тут было агульнапрызнаным фактам і што, калі хто са сваякоў зайздросьціць або адчувае

сваю недасканаласць, ён першы гатовы выказаць ім свае шкадаваньні.

Ісма працадзіў скрозь зубы, што ніхто ў сьвеце ня здольны скасіць за раніцу некалькі гектараў травы, назьбіраць за тры гадзіны некалькі соцень літраў марошкі, ніводная істота з крыві й плоці ня можа забіць здаравеннага лася адным ударам кулака, а пасья здзерці зь яго шкуру ды разабраць тушу вечкам ад табакеркі. Дзядзька Эйнары, старэйшы з братоў, з хмурым выглядам заўважыў, што забіць лася — гэта яшчэ нішто ў параўнаньні з усімі іншымі бяспрыкладнымі подзьвігамі, якія наш род здзейсьніў кулакамі, і ня ў меншай ступені гэта датычыць вясельляў і найперш розных там выскачак, якія зашмат разяўляюць ляпу ды абвінавачваюць прыстойных людзей у ілжы. Ён бы шмат чаго мог яшчэ дадаць — так у яго разьвязаўся язык, калі б ня жонка, якая закрыла яму рот далоньню. Тут Ісма выклаў на стол сваю руку. Агромністую, як тэлеграфны слуп. Ён заўважыў, што бойкі — досыць рызыкаўны й ненадзейны сродак памерацца сілаю, а вось барацьба на руках хутка й безапэляцыйна пакажа, хто мацнейшы.

На імгненьне ўсе заціхлі. Пасья браты падняліся як адзін, мой бацька таксама, ды, як разьёшаныя мядзьведзі, пайшлі напралом да супернікаў. Урэшце скончылася гэтая балбатня, урэшце можна было працоўнаму чалавеку трохі разьмяць свае навярэджаныя цягліцы. Першым на месцы быў Эйнары, ён скінуў пінжак, аслабіў гальштук і закасаў рукаў. Рука ў яго была амаль такая самая

шырачэзная, як і ў Ісма. Кухаркі сьпешна прыбралі са стала ўсе кубкі й шклянкі. Мужыкі сышліся, рукі счাপіліся, як абцугі. Адно імгненьне — і іхнія целы скалануліся, твары наліліся крывёю. Завязалася барацьба.

Ужо з самага пачатку было бачна, што супернікі б'юцца як роўныя. Рукі падымаліся, як два пітоны з рухомымі галовамі, якія мёртваю хваткай учапіліся адзін у аднаго. Дробная, ледзь прыкметная дрыготка перадавалася сталу, а зь ім і сасновай падлозе. Здаровыя, як шаффы, сьпіны сагнуліся й застылі ў напружаньні, цягліцы набухлі, як цеста на дражджах, на счырванелых чарапах набраклі чорныя вены, пот пачаў павольна капаць з кончыкаў насоў. Браты цясьніліся вакол, гарлапанілі й лаяліся. Ішлося пра гонар сям'і, яе славу й годнасьць, трэба было раз і назаўжды навучыць сватоў павазе. Супернікі крычалі ня менш. Раптам кулакі здрыгануліся й пачалі нахіляцца ўбок. Усе яшчэ больш загарлапанілі. Пасьля рывок — і кулакі завісьлі ўжо з другога боку. Мужыкі нецярпліва падскоквалі на месцы, давалі парады, разьміналі свае ўласныя цягліцы, нібыта гэта магло нейкім чынам дапамагчы. Калі ўсе зразумелі, што барацьба можа цягнуцца бясконца доўга, агульнаму цярпеньню прыйшоў канец. Гармоны бурлілі ды рваліся вонкі, працоўныя рукі сьвярбелі ад гультайства. Увокамгненьне на сталае вырас лес заскарузлых ствалоў, якія качаліся з боку ў бок пад моцным ветрам. Адно за адным дрэвы валіліся, нібы зьмеценыя ўраганам, і з грукатам падалі, прагінаючы пад сабою стол. Пе-

раможца задаволена хмыліўся ды прымаў наступны выклік. Азарт перадаўся й кабетам: яны пачалі крычаць і гарлапаніць. Некаторыя ж добра выпілі, а іншых п'яніў дух тэстастэрону ў паветры. Неўзабаве дзьве старыя фінкі ўвязаліся ў перацягваньне на пальцах, пасыпаючы адна адну старамоднымі, амаль забытымі праклёнамі. Упіраючыся наскамі чаравікаў у масьніцы, старыя енчылі ды скрыгаталі ўстаўнымі сківіцамі, адна зь іх нават насікала ад натугі, але ўпарта працягвала барацьбу, плёскаючыся ў лужыне, якая разьлілася пад яе шырачэзнымі спадніцамі. Пальцы ў старых былі маршчыністыя, пакрытыя бурымі плямамі, але ўчэпістыя, як кавальскія абцугі. Маладая заявіла, што ў жыцьці ня бачыла рук, мацнейшых за гэтыя, бо гэтыя кабеціны й карову падояць, і мужыка; уся жаночая палова падхапіла гэтую думку ды з энтузіязмам пачала прыводзіць доказы таму, што жанчыны ў іхнім родзе куды спрытнейшыя за мужчынаў — у трываласьці, лоўкасьці, упартасьці, цярплівасьці, беражлівасьці, у тэхніцы збору ягады ды ва ўстойлівасьці супраць хваробаў. Вось таму жанкі й лепшыя за ўсіх гэтых мужыкоў! Адна кабета, Хілма, урэшце перамагла, зрабіўшы такі шалёны рывок, што не ўтрымалася на нагах і прысямлілася на азадак, не зламаўшы, аднак, шыйку таза, з чым яе ўсе й павіншавалі. Не на жарт распаліўшыся, старая пачала выклікаць на бой мужыкоў, калі ўвогуле тут такія былі, наконт чаго ў яе быў пэўны сумнеў. Між тым мой бацька ды астатнія мужыкі былі занятыя ўдзелам у нялёгкім, але прэстыж-

ным сямейным чэмпіянаце, які меў такую мудрагелістую сыстэму паўфіналаў, што неўзабаве ўсе канчаткова забыталіся ды пачалі гарача спрацацца. А пасярэдзіне гэтай мужыцкай хеўры працягвалі барацьбу Эйнары ды Ісма. Дзядзька Хоакані загадаў кабёце заткнуцца: у нашай зямной мясціне гэта было галоўным бабскім абавязкам, асабліва ў прысутнасці мужыкоў. Тады Хілма яшчэ больш разахвоцілася ды пхнула яго сваім неабсяжным бюстам так, што дзядзька ледзь ня ўпаў, і прапанавала яму пасмактаць ейную цыцку, калі ў яго не было чым заняцца. Усе бабы заржалі як жарабіцы, а дзядзька Хоакані заліўся чырванню. Пасля ён адказаў, што згодны цягацца з Хільдаю на пальцах, калі тая вып'е чарку. Старая была набожнаю, таму адмовілася. Яны крыху паспрачаліся. Урэшце, закіпаючы ад злосці, Хілма наліла поўную шклянку першаку, асушыла яго ды выставіла свой доўгі палец. Усе прыціхлі ды ў жаху паглядзелі на старую. Лестадыюс двойчы перакуліўся ў труне на паяльскіх могілках. У поўным здзіўленьні Хоакані ўставіў свой здаравенны палец у ейны крук, каб паказаць, хто тут гаспадар. Мажная, але прысадістая цётка адарвалася ад падлогі ды павісла ў паветры, як фінская рукавіца, але пальца ўсё ж не расчпіла. Тады дзядзька Хоакані паставіў яе на зямлю ды пачаў замест гэтага выкручваць палец. Хілму кідала ад сыцяны да сыцяны, але яна ніяк не здавалася. Раззлаваны Хоакані вырашыў спыніцца й падумаць. Тут кабета як адкінецца назад усёй сваёй вагою — палец у Хоакані расціснуўся,

а старая зноўку плюхнулася на азадак. Усе бабы радасна загарлапанілі, ажно сыцены задрыжалі. Сама ж Хілама-ранейшаму моўчкі сядзела на падлозе. Урэшце ўсе захваляваліся, ці не насамрэч яна зламала гэтым разам шыйку таза, бо такою ціхаю старая была толькі аднойчы, калі ёй пад наркозам выдалялі вальяк. Тады яна расьціснула сківіцы ды вялікім струменем выпусьціла з рота гарэлку. І пад аглушальныя авацыі яна пабажылася, што не праглынула ні кроплі.

Я блукаў у гэтай таўханіне ды падумваў, як бы мне яшчэ больш захмялець, але так, каб не заўважаў бацька. Урэшце знайшоў недапітую бутэльку ды панёс яе разам з пустымі шклянкамі, робячы выгляд, нібы дапамагаю кухаркам. Неўпрыкмет высьлізнуў у сенцы. Там у паўцёмры я заціснуў нос і пачаў адсёрбваць гарэлку.

У гэтую хвіліну нечыя моцныя рукі абхапілі мяне за грудзі. Бутэлка высьлізнула з рук. Нехта стаяў, прыціснуўшыся да мяне, і дыхаў. Перапужаны, я хацеў быў вырвацца, але мяне ўжо моцна трымалі за талію.

— Адпусьці, — захныкаў я, — *päästä minut!*

У адказ мяне паднялі ды падтрэсьлі, нібы шчанюка. Нешта заказытала мне твар. Валасы. Доўгія цёмныя валасы. Пасьля сьмяшок — і мяне са стукам апусьцілі на зямлю.

Гэта была яна. Такая мяккая навобмацак. Нібы котка. Я ўсё чакаў, што яна ўвап'ецца зубамі ў маю шыю. Яна цяжка дыхала ды ўсьміхалася вільготнымі вуснамі. Потым яна расхінула на мне кашулю ды сунула туды руку.

Так хутка, што я не пасьпеў нічога зрабіць. Тут я адчуў ейнае цяпло. Яна пяшчотна лашчыла мяне, ласкавыя пальцы намацалі маю смочку.

— Ты робісься юрлівым, як вып'еш? — запыталася яна па-фінску ды, не чакаючы адказу, пацалавала ў вусны. Ад яе пахла парфумаю ды сьвежым потам, а язык меў смак *lenkkimakkara*, паляўнічай каўбаскі. Стогнучы, яна ўсё шчыльней прыціскалася да мяне — проста неверагодна, што жанчына можа быць такою моцнаю.

— Я прыкончу цябе! — шаптала яна. — Будзеш выпускаць язык, і я цябе заб'ю!

Яна ўвокамгненьне расшпіліла мой прарэх — і я й выдыхнуць не пасьпеў, як яна ўжо выцягнула з нагавіцаў майго набрынялага малога. З такой самай хуткасьцю яна задрала сваю спадніцу й сыцягнула зь сябе майткі. Я дапамагаў — майткі былі ўсе мокрыя. Яе скура блішчэла бельлю, а ногі былі доўгія, як у ласіхі, а паміж імі — чорны кудлаты куст. Я ведаў, што калі толькі крану яго — буду пакусаны. Працягваючы лашчыць мяне, яна пачала была рассоўваць ногі, як усё раптам ірванула: сьвет нібы ўзарваўся, разьляцеўся на мокрае шмацьцё, заліўся чырваньню ды пяшчотаю, а фінка вылаялася, апусьціла спадніцу ды сьпешна зьнікла ў кухні.

Я быў яшчэ такі малы, што кончыў бяз спэрмы. Мой сябар абвяў, а ўсярэдзіне застаўся толькі яркі ўспамін, нібыта я пасікаў на электраправод. Зашпільваючы нагавіцы, я думаў пра тое, што ніколі не наважуся зайсьці на кухню.

У наступны момант дзверы з грукатам расчыніліся, і мужыкі ўваліліся ў сенцы, тупочучы, як статак аленяў. Усе былі настолькі п'яныя, што ледзь трымаліся на нагах і мусілі хапацца за сьцены. Замыкалі працэсію Эйнары зь Ісма, якія неахвотна пагадзіліся на нічыю; у барацьбе ў іх так спляліся пальцы, што давялося сілаю разьнімаць. Бацька крыкнуў, каб я далучаўся, — надышоў час вызначыць героя-пераможцу ў лазьні. Уваходныя дзверы расчыніліся, і мужыкі з радаснымі крыкамі павысыпалі на двор; неўзабаве па навакольлі разьнеслася цурчаньне тузіна цяжкіх мачавых струменяў. Дзед апаражняўся даўжэй за ўсіх, і ягоныя сыны не прамінулі паджартаваць зь яго ды пацікавіліся, ці ня соплі сьцякалі ў яго з канца так павольна. А можа, дзед падхапіў яшчур, калі песьціўся зь цёлкаю? Ці гэта ў яго апошні патрон у рулі захрас? Дык яму тады трэба дзірку прачысьціць сьпіцаю. На што дзед панура адказаў, што са старых, вядома, зьдзекавацца можна, але ж не з калекаў, а пасья дадаў, што ён бы лепш тады вымазаў свой хрэн у дзёгаць ды пер'е, чымся нарабіў такіх ёлупаў-сыноў.

Лазьня была зрубленая па-старому — курная хата зь бярвеньня; яна стаяла крыху наводдаль, на выпадак, калі хто незнарок пусьціць пеўня. Сьцяна над дзвярыма была чорнаю ад сажы. Трубы не было, дым з каменкі мусіў выходзіць праз тры дымаходы ў сьценах. Мужыкі пачалі распранацца: адныя вешалі вопратку на цьвікі, іншыя — складалі на драўляных лавах звонку; між тым камары проста ашалелі. Дзед, як гаспадар і галоўны

лазеншчык, увайшоў першым і выграб зь печы апошні жар у бляшанае вядро. Пасьля ён выплюхнуў некалькі каўшоў вады на агромністую каменку, каб ачысьціць паветра. Пар узяняўся ўверх, падхапіў усё сьмецьце, што патрапіла ў паветра зь печы, і выцягнуў яго празь дзьверы й тры дымаходы. Напрыканцы дзед скінуў з палкоў мяшкі, якія абаранялі дрэва ад сажы ды заткнуў дымаходы анучамі.

Натоўп мужыкоў унёс мяне ў лазню ды адціснуў у куток на самым версе. Добра пахла смалянымі дрэвамі; калі я прытуліўся да сьцяны, то вымазаўся ў сажы. Палкі, як зьнізу, так і зьверху, наколькі мажліва займалі белыя мужыцкія азадкі. Тыя, каму месцаў не хапіла, мусілі сесці на падлогу, і яны яшчэ доўга скардзіліся, што ім выпаў лёс, яшчэ горшы, чымся патрапіць у пекла замест выраю. Камарэча шэраю хмараю завісла ў дзьвярным праёме, але ў лазню ўлятаць не наважвалася. Апошні прычыніў за сабою дзьверы, пакінуўшы звонку летняе вечаровае сьвятло, і ў лазні зрабілася нечакана цёмна. Усе адразу сыціхлі, прасякнутыя нябесным таемствам.

Пакрысе вочы прывыклі да цемры. Печка ірзела, нібы алтар. Цеплыня ахінала цябе, як вялікі звер. Дзед схапіў драўляны коўш, нешта мармычучы сабе пад нос. Мужыкі пакруціліся на палках, распрасталі плечы, нібы рыхтуючыся да пакараньня. Драўляныя лавы жалобна зарыпалі пад іхнімі задамі. Дзед няспешна акунуў коўш у калодзежную ваду, пасьля зь неверагоднаю дакладнасьцю жвава выліў дзевяць каўшоў на камяні:

адзін пасярэдзіне, па адным на кожны рог ды яшчэ па адным па цэнтры кожнага боку. З шалёным шыпеньнем на нас рынуўся пар, а на зьмену яму прыйшоў жар. Мужыкі застагналі ад асалоды. Па плячах, сьцёгнах, лабках і лысінах струменіўся пот, выступала соль і сьвярбела скура. З цэбра дасталі размоклы бярозавы венік і пачалі падсушваць яго на гарачых камянях. Лазьня напоўнілася водарам сонца й лета, а мужыкі загадкава заўсьміхаліся й шчасьліва заўздыхалі. Малады выхапіў венік і стогнучы пачаў перыць сябе па баках. Дрыготкім голасам ён запэўніў усіх, што гэта лепей за сэкс, пасля чаго ўсе мужыкі нецярпліва закруціліся. Дзед выліў яшчэ дзевяць каўшоў на тыя самыя месцы, што й першы раз. Пар рынуўся ў лазьню, як добры смачны кухталь. Стогны ды ўздыхі ўзмацніліся, і ўжо некалькі мужыкоў пачалі клянчыць венік, а то скура ўжо так сьвярбіць, што можа незнарок лопнуць. Малады неахвотна аддаў венік і прапанаваў паклікаць сюды на дапамогу кухарак, бо ніхто іншы не лупцуе *vihta* больш жорстка, чым старыя бабы. Ад плясканьня веніка на ўсе бакі ляцелі пырскі поту. А дзед усё паддаваў, мармычучы сабе пад нос, дым клубіўся, нібы дух. Хтосьці паскардзіўся на холад у лазьні, дадаўшы, што ў такой сьцюдзёнай *löylyä* яны даўненька ўжо ня парыліся, — гэта быў зразумелы ўсім знак, што тэмпература ў лазьні наблізілася да найвышэйшай мяжы. Жар быў такі ж бязьлітасны, як лестадыянская малітва. Мужыкі прыхіналіся, працівіліся жару ды ўпіваліся шчасьцем. На дзяснах зьявіўся прысмак

кыві. Мочкі вушэй гарэлі, пульс калаціўся барабанным дробатам. Толькі з лазьні для сьмяротных прачыняюцца дзьверы ў вырай, прастагнаў нехта.

Калі першая бура пачуцьцяў уляглася, пачалі абмяркоўваць розныя мадэлі лазьняў. Усе пагадзіліся з тым, што курныя лазьні значна лепшыя за дрывяныя печы ды за электраагрэгаты. Апошнія асабліва жорстка высьмейвалі — іх абзывалі тостэрамі ды вагоннымі радыятарамі. Некаторыя з уздрыгам прыгадалі сухія пыльныя духавыя шафы, у якіх ім давялося сядзець у паўднёвай Швэцыі. Пасьля адзін мужык расказаў, як парываўся ў юрмленскім горным гатэлі: печ там была на-рвэская й дужа нагадвала дапатоўную цэнтрыфугу. Ка-менка была з камароў нос, і месца там было ня больш як для двух камянёў, ды і тое, калі адзін зь іх паставіць стар-чма. Яшчэ адзін мужык з жахам прыгадаў, як тры меся-цы адпрацаваў на будоўлі на Готляндзе. І ён ніводнага разу ня змог там памыцца, бо культура лазьні яшчэ не прыйшла ў тыя дзікія мясьціны. Замест гэтага народ ля-жыць там у так званай ваньне ў бруднай вадзе.

Дзед, перастаўшы на нейкі час паддаваць жару, папракнуў сыноў, што некаторыя зь іх і самі ўсталявалі электрапечы ў сваіх новых дамах і што, такім чынам, турнэдаленская культура цяпер асуджаная на хуткае выміраньне. Абвінавачаныя сыны ў сваё апраўданьне казалі, што электракаменкі яны купілі ў Фінляндыі, а там яны, маўляў, неперасягнутай якасьці, зусім ня гор-шыя за сваіх дрывяных калегаў, і што яны атрымалі

найвышэйшую адзнаку — пяць бярозавых венікаў зь пяці — у фінскім лазьневым часопісе «Саўналехці». На што дзед з хмурным відам адказаў, што электрычнасьць — самае дурное вынаходніцтва, якое прыйшло да нас з паўднёвай Швэцыі, ад яго марнеюць і чалавек, і жывёла, а працоўны люд — мужыкі й бабы — робяцца кволымі ды нямоглымі, яны горш пераносяць холад і ня бачаць больш у цемры, дзеці ж глухнуць ад шуму ды адмаўляюцца есці тухлую ежу, — адным словам, ідзе вынішчэньне турнэдаленскай трываласьці ды цярплівасьці, бо ўсё цяпер у шалёным тэмпе робіцца машынамі. Неўзабаве ўжо й баб за нас будзе перыць электрычнасьць, бо занятак гэты як-ніяк потны й цяжкі, а ўся такая праца цяпер лічыцца старамоднаю.

Дзед зноўку заняўся каўшом, не жадаючы слухаць сыноў, якія кінуліся запэўніваць яго ў тым, што яны з той самай дужай фінскай пароды. Замест гэтага дзед назваў іх гультаямі, бо менавіта такімі яны й былі цяпер, а Турнэдален запаланілі розныя *knapсут* і *umтiкот*, жанчынападобныя інтэлігенты, і што больш за ўсё ён шкадуе аб тым, што ня драў як сьлед сыноў, пакуль яны былі малыя. Цяпер ужо позна. Ніхто больш не разумее па-сапраўднаму, што такое лазьня — лазьня, дзе ты нарадзіўся, дзе нарадзіліся твае бацькі, дзе абмывалі ды апраналі ў апошні шлях тваіх родзічаў, дзе *куппарі* пускалі кроў хворым, дзе рабілі дзяцей і дзе з пакаленьня ў пакаленьне людзі ачышчалі сябе пасья будзённай працы.

Голас ягоны здрыгануўся, і са сьлязьмі ў вачах дзед сказаў сынам, што жыцьцё — гэта адна халадэча й боль, здрада, хлусьня й глупства. Узяць хоць бы рэвалюцыю, якую ён чакае з часоў дарожнага страйку 1931 году. Калі яна, халера ясна, урэшце прыйдзе, можа, хто чуў пра яе ў акрузе?! Толькі аднойчы зьявілася ў яго спадзяваньне — калі ён прыехаў за правізіяй у фінскую частку Колары й там у краме «Валінта Фрыбэрг» у таўханіне мімаходам убачыў Іосіфа Сталіна з прадуктовым вазком, да краёў поўным мясам. Але, відаць, да нашых мясьцінаў рукі ў яго не дайшлі.

Дзеду працягнулі бутэльку, і ён пачаў сучацца сабе напоем, пырснуўшы сьпярга на печ. Нас абдало сівушнымі парамі. Дзед пусьціў бутэльку па коле, выцер рукою нос і заявіў, што ўсё гэта бздур і яму ўсё адно хутка паміраць. Але ён такі застаўся камуністам — няхай усе гэта зарубяць сабе на носе, — і калі ён, паміраючы, пачне лепятаць нешта пра адпушчэньне грахоў і Хрыста, дык гэта будзе трызьненне й маразм, і няхай яму тады залепяць плястырам рот. І ён узяў з усіх абяцаньне ў прысутнасьці сваякоў і сьведак. Бо страх перад сьмерцю быў нічым у параўнаньні са страхам зьехаць з глузду ды патрапіць у паяльскую лякарню, дзе ты будзеш ляжаць і трызьніць перад шырока адчыненымі дзьвярыма.

Пасьля дзед паддаў дзевяць разоў дзевяцьцю каўшамі, а мужыкі, нычучы, пачалі злазіць зь верхніх палкоў, гаворачы, што ім трэба адліць, і толькі самыя загартаваныя засталіся на месцах, нягледзячы на велізарныя пухіры

на абпаленых плячах. Дзед усумніўся ў тым, што гэтыя смаркачы — насамрэч ягоныя сыны. Пасьля ён адклаў коўш і сказаў, каб яны безь яго даводзілі спаборніцтва да фіналу, бо яму ўжо надакучыла зь іх кпіць і дыхаць іхнім смуродам. З годнасьцю ён сышоў уніз з палка ды пачаў намыльвацца каля цэбра зь цёплаю вадою. Ён мыў па-дзедаўску толькі тры самыя значныя месцы: лысіну, жывот й машню.

Надышоў час жорсткай разьвязкі. Урэшце абодва роды змогуць памерацца сілаю. Эйнары пачаў паддаваць жару, а астатнія толькі скардзіліся на халадэчу. Як звычайна, барацьба мела зь большага псыхалягічны характар. Робячы расслабленыя позы, мужыкі спрабавалі пераканаць астатніх, што ім было хоць бы хны, што ім нават і ня гарача і што яны зь лёгкасьцю могуць прасядзець так колькі заўгодна. Эйнары выліў поўнае вядро на гарачыя камяні ды зноў набраў вады. Яшчэ адзін шалёны заход. Першыя фіналісты пасьпяшаліся ўніз і рухнулі, задыхаючыся, на падлогу. Дзед пачаў паліваць іх халоднаю вадою. Пар лупцаваў іх па сьпінах, абпальваў лёгка. Яшчэ адзін ня вытрымаў. Астатнія сядзелі як цурбаны са шклянымі вачыма. Адзін пачаў хістацца ды ўпаў бы, калі б яго не падхапілі. Больш пару — мацнейшая пакута. Заходзячыся кашлем, нібы вось-вось пачне ванітаваць, зьлез з палка й бацька. Засталіся толькі Эйнары зь вядром і лысы Ісма, які сядзеў, ківаючы галавою. Пераможаныя зьбіліся ў кучу на падлозе, чакаючы фіналу. Ісма амаль ужо страціў прытомнасьць, але ўсё ж трымаўся малайцом

і не здаваўся. Пасьля чарговага каўша ён уздрыгваў усім целам, як бездапаможны баксёр, які набліжаецца пакрысе да накаўту. Эйнары хапаў ротам паветра, і коўш дрыжаў у ягонаў руцэ. Твар зрабіўся барвовым, тулава небясь-печна нахілілася. Яшчэ адзін коўш. І яшчэ. Ісма здушана закашляў, па падбародзьдзі пацякла сьліна. Абодва пачалі калыхацца ды, каб не зваліцца, схапіліся адзін за аднаго рукамі. Раптам Эйнары скалануўся й рэзка заваліўся ў бок Ісма, той таксама рухнуў. Нібы дзьве зьмярцьвелья тушы, яны з грукатам паваліліся на ніжні палок і так і засталіся ляжаць, не расьціскаючы абдымкаў.

— Нічыя! — крыкнуў нехта.

Толькі тады зь цёмнага кута на верхнім палку з аблез-лаю скураю выпаўз я. Усе здзіўлена ўтаропіліся ў мяне. Моўчкі я пераможна ўскінуў кулак.

Трыюмфальны крык скалануў закопчаныя сьце-ны лазьні, а я тым часам рухнуў на калені, і мяне званітавала.

РАЗЪДЗЕЛ 12

*— пра нялёгкую сезонную працу, качаргу
на суседзкім надзеле ды няшчасны выпадак,
выкліканы нядбайным стаўленьнем да сваіх
абавязкаў*

Шэрым хмарным травеньскім днём у Паялу з боку Корпіломбала прыйшоў бадзёры сухарлявы мужык. За сьпінаю ў яго вісела старамодная салдацкая торба, галава чужынца з кароткімі сівымі валасамі была пабітая непагадзьдзю ды нагадвала рунічны камень. У Наўрысаха ён спыніўся, выскаліўся на сьвінцовае неба й зрабіў пару глыткоў з паходнай флягі. Пасьля пастукаўся ў найбліжэйшую хату. Калі дзьверы адчыніліся, незнаёмец павітаўся з гаспадарамі на ламанай фінскай мове зь нейкім экзатычным акцэнтам. Мужчына прадставіўся Гайнцам, сказаўшы, што ён зь Нямеччыны, і запытаўся, ці не здаецца дзе-небудзь паблізу якое закінутае лецішча.

Прагучала некалькі тэлефанаваньняў, і ўжо да вечара Гайнцу знайшлі дрэнна ўцэпленую драўляную хату на ўскрайку вёскі. Гаспадыня, удава, якая выжыла з розуму, за апошнія гады нацягала ў хату сена й зямлі для кветніка, таму падлогу давялося добра памыць кіпнем з мылам, каб немец пагадзіўся там жыць. Яму прынеслі матрац і парцелянавы посуд, паклалі ў буфэт крыху прадуктаў, павесілі фіранкі, а на двары пакінулі запас

дроваў. За дадатковую плату яму прапанавалі падключыць электрычнасьць. Гайнц аднак адмовіўся: быў ужо травень, і электрычнасьць яму была без патрэбы, бо ночы будуць сьветлымі да канца жніўня.

Лазню ж ён, наадварот, агледзеў з ахвотаю. Тая стала на ўзьлеску, пашарэлая ад часу, з закопчанымі дзьвярыма. Гайнц шырока расхінуў іх. Уцягнуў носам паветра. Адчуў лазневы дух, і ягоны твар асьвятліла сумная ўсьмешка.

— *Sauna*, — прамармытаў ён на сваёй экзатычнай фінскай. — Я ня парыўся ў лазьні ўжо бадай больш за дваццаць гадоў!

І ў той самы вечар, седзячы ў засадзе зь Ніілам, мы назіралі як ён галышом пабег да Турнээльвэн, на якой яшчэ плавалі апошнія льдзіны, нырнуў, даплыў да сярэдзіны ракі ды павярнуў назад. Пасьля ён выйшаў на бераг, сіні ад холаду ды са скурчаным чэлесам, зрабіў некалькі гімнастычных рухаў і толькі тады паскакаў назад у цяпло.

Наступным днём на мытным складзе Гайнц набыў сьпісаную друкарку, старую чыгунную «Гальду». Паставіў яе на ганку, а пасьля сеў і некалькі гадзінаў барабаніў па ёй, любуючыся лугамі, на якіх усходзіла сакавітая зеляніна, і слухаючы звонкія трэлі краншнэпаў.

Але хто ён насамрэч? Што ён тут рабіў? Неўзабаве пра загадкавага незнаёмца папаўзьлі розныя чуткі. Гайнц, напэўна, былы эсэсавец, які ў часе вайны

служыў у Фінляндыі. Менавіта тады ён і вывучыў фінскую мову ды палюбіў лазьню. У канцы вайны, калі ягонай роце давялося адступаць ад фінскай арміі на поўнач празь фінскую частку Турнэдалену, прыгажосьць тутэйшай прыроды зрабіла на Гайнца незабыўнае ўражаньне.

Адступаючы, немцы спалілі ўсё. Такі быў загад, тактыка выпаленай зямлі. Кожную хату й падворак, вёску за вёскаю, нават бажніцы, залівалі бэнзінам, пакуль усё ў акрузе не ператварылася ў мора агню. Уся паўночная Фінляндыя выгарала дашчэнту. Гайнец прыклаў да гэтага руку. А цяпер ён вярнуўся, каб занатаваць свае ўспаміны.

Так казалі. Гайнец між тым трымаўся асобна. У спартовых шортах выходзіў на кароткі шпацыр, пад хіхіканьне малых, якія падглядалі з кустоў, рабіў салдацкія практыкаваньні на двары, а пасья сядаў за друкарку ды выдаваў аркуш за аркушам у строга адведзены для пісьаньня час.

Адзіным, што яму замінала, былі пацукі.

Хата проста кішэла імі. У старой удавы было, несумненна, некалькі катоў, але калі яе забралі ў вар'ятню, для пацукоў настала вольніца. Яны добра пачуваліся сярод сьмецьця, зьвілі гнёзды ў матрацы, прагрызьлі лазы ў падлозе ды пладзілі нашчадкаў. Гайнец паскардзіўся гаспадарам, і яны пазычылі яму старога вясковага ката, які, аднак, пры першай жа магчымасьці зьбег дамоў. Ідэю з пацучынай атрутаю Гайнец адпрэчыў: шмат якія пацукі

здохлі б у сваіх хованках пад падлогаю ды прасмуродзілі б пасья ўсю хату.

Неяк вечарам, у першы тыдзень летніх вакацый, я ўпотаі назіраў за тым, як Гайнц сядзіць на ганку й стукае па сваёй машынцы. Грукат стаяў, як ад дапатопнага матацыкла. Я пракраўся ўздоўж сьцяны дому, спыніўся каля рога й пачаў асьцярожна падглядаць. Ён сядзеў да мяне ў профіль. Доўгі, востры, крыху сагнуты нос, акуляры ў стальной аправе й невялікая хмара ачунялай ад зімы машкары, якая вісела над ягоною галавою, быццам німб са старых успамінаў.

— *Tule tänne sinä!* Хадзі сюды, — сказаў ён па-фінску, працягваючы друкаваць.

Я аслупянеў, баючыся варухнуцца.

— *Tule tänne!* — паўтарыў Гайнц ужо загадным тонам. Ён больш ня стукаў па машынцы, зьняў акуляры ды ўтаропіў у мяне свой стальны позірк.

Я выйшаў на слабых нагах. Стаяў там, як байструк, якога засталі за ганебнаю справаю.

— Я буду даваць паўкроны за пацука, — сказаў ён.

Я не зразумеў. Адчуваў, што выглядаю дурным і напалоханым.

— Тут разьвялося шмат пацукоў, — працягваў Гайнц. — Увесь час пішчаць і скрабуцца — спаць не даюць.

Ён паглядзеў на мяне, ацэньваючы, падняўся з рыпучага крэсла ды падышоў бліжэй. Я не варухнуўся і, нягледзячы на страх, адчуваў нават нейкую ўрачыстасьць.

Ён належаў да тых людзей, да якіх хлопцы звычайна ставяцца з пашанаю. Спрытным рухам Гайнц дастаў руды, з пахам дарагой скуры гаманец і выцягнуў адтуль банкноту на дзесяць кронаў. Патрымаў яе перад маім носам, зусім нерухома, нібыта гэта быў гіганцкі матыль. Купюра была навяюткая, бяз згінаў, такую ня часта ўбачыш. Як гэта толькі ёй удалося праехаць цераз усю Швэцыю бяз шкоды? Стары кароль у профіль прымружыў вока. Шэра-срэбны колер, тонкія, як валасок, лініі, высакакасная папера з вадзяным знакам, які сінее на прасьвет. І раптам за гэтую купюраю мне ўбачылася нешта іншае — электрагітара. Сапраўдная электрагітара, і толькі мая.

Я ўзяў грошы. Баючыся скомкаць, я ня стаў запіхваць купюру ў кішэню. Я нёс яе дамоў, асьцярожна заціснуўшы паміж вялікім і ўказальным пальцамі, каб не згінаць.

Як усе вясковыя хлопцы, я добра ведаў, як можна забіць пацука. Кладзеш каля сьцяны чышчаную сырую бульбіну, а сам стаіш непадалёк з палкаю. Ціха й цярпліва чакаеш, пакуль пацук не выпаўзе з нары. Тады забіваеш яго. Калі адшукаеш сьвежую пацучыную нару, наліваеш туды некалькі вёдзер вады. Як пацук пачне тануць і пасьпяшаецца вонкі, тут ты яго й дзеўбанеш.

У першы дзень я забіў такім спосабам тры пацукі, на наступны — два. Гайнц заплаціў мне са свайго пухлага скуранага гаманца, але выгляд у яго быў незадаволены. На ягоны погляд, мае мэтады былі старамоднымі ды неэфэктыўнымі. У той жа дзень Гайнц набыў

у паяльскай гаспадарчай краме восем пастак са стальнымі спружынамі, удар якіх перабіваў пацукам хрыбет. Я навучыўся ставіць пасткі, каб не адбіць сабе пальцаў, і начапіў на кручкі кавалачкі сала, агрызкі сыру ды ўсё, што трапіла мне пад руку.

Наступнаю раніцай я знайшоў шэсьць забітых пацукоў. Сёмая пастка засталася некранутаю, а восьмая спрацавала, але была пустою. Я выкінуў пушыстыя трупікі ў лесе ды зноў паставіў пасткі. Вярнуўшыся ўвечары, я знайшоў яшчэ чатырох пацукоў. Гайнц задаволена агледзеў адрэзаныя хвасты, адразу ж заплаціў і сказаў працягваць гэтую справу.

Увесь наступны тыдзень я прыходзіў правяраць пасткі двойчы на дзень: раніцаю ды вечарам, і сярэдні ўлоў складаў каля дзесяці пацукоў. Я ўвесь час пераносіў пасткі на новыя месцы: у буфэт, камору, на гарышча, — а яшчэ ставіў іх звонку, пад ганкам або за дрэвамі. Тушкі забітых пацукоў былі надзіва вялыя — мяккія футравыя камякі зь перабітымі хрыбетнікамі ды сплясканымі рэбрамі. Часам здаралася, што востры стальны клямар прабіваў у скуры дзірку, адкуль фіялетавым багавіннем выпаўзалі кішкі. Тады ўжо трэба было набрацца мужнасці ды начыста адмыць пастку. Праца ёсьць праца, нават калі яна гідкая.

Па начах у хаце зрабілася, натуральна, цішэй. Але не на сто адсоткаў. Колькі б пацукоў я ні забіваў, на зьмену прыходзілі іншыя, нараджаліся новыя, на месцы забітых зьяўляліся госьці.

Да таго ж з'явілася праблема, што рабіць з трупамі. Ліса не магла зьесці ўсе, і хутка могільнік пачаў ужо добра сьмярдзець. Неўзабаве ўвесь узлесак запаланілі вароны. Яны звычайна прыляталі на досьвітку, крычалі ды аглушальна каркалі, высьвятляючы сваю мудрагелістую варанячую герархію, і не давалі спаць яшчэ горш за пацукоў. Гайнц прынёс з адрыны лапату ды наказаў мне выкапаць падалей у лесе яму, куды б я выкідаў пацукоў.

Было між тым самае лета. Над абшарамі птушым прапэлерам вісеў жаўранак, у асіньніку сьвісталі й цьвяліліся шпакі, сітаўка цягала гнуткіх чарвякоў з бульбянога поля, а ластаўкі чысьцілі свае пёркі мэталёвага колеру. А ў гэты час пад зямлёю з галавакружнаю хуткасьцю пладзіліся пацукі.

Зь цягам часу я ўсё больш даведваўся пра пацучыныя звычкі. Шмат хто лічыць, што пацукі — дурныя хаатычныя стварэньні, якія спалохана ды бесталкова снуюць туды-сюды. Але пакуль я адшукваў месцы для пастак, я знайшоў некалькі пацучыных сьцежак. Іх звычайна ня так проста адшукаць — ледзь прыкметныя зьвілістыя тунэлі ў леташняй траве каля самай зямлі. Пацукі маюць уласныя дарогі, як мурашы й людзі, і неўзабаве я зразумеў, што калі на такой сьцежцы паставіць пастку, у яе амаль гарантавана патрапіць пацук. Такім чынам, каб лепей абараніць хату ад пацукоў, трэба замінаваць іх транспартныя шляхі.

Гэтая тактыка працавала, аднак, напалову. Пасткі мелі адзін значны канструктыўны недахоп: злавіўшы ад-

наго пацука, яны робяцца бясъпечнымі, пакуль ізноў іх не паставіш. А за гэты час пацукі маглі бяскарна прашмыгнуць у хату. Крыху падумаўшы, я прапанаваў Гайнцу адну ідэю. Ён з энтузіязмам яе прыняў.

Мы пазычылі ў суседа некалькі памятых ацынкаваных вёдраў. Я закапаў іх у стратэгічна важных месцах акурат на пацучыных сьцежках такім чынам, каб край вядра быў на адным узроўні зь зямлёю. Пасьля я напалову напоўніў вёдры вадою. Зьверху я паклаў тонкім слоём жорсткую траву ды лісьце, каб усё выглядала як ма-га натуральней.

Наступнаю раніцай я прыйшоў паглядзець. У першым вядры было шэсьць пацую. Яны боўталіся ў вадзе, ня здольныя ні дастаць да дна, ні ўскараскацца наверх, пакрысе абясьсілелі ды патанулі. У другім вядры ляжала пяць трупаў. А ў трэцім — яшчэ сем. Апошняе вядро працякло, і па ягоным дне скакалі два перапужаныя акрабаты — іх я расьціснуў абцасам. Дваццаць туюшак, проста фантастыка! З пастак я выняў яшчэ чатыры, таму калі я адрэзаў хвасты ды прад’явіў іх Гайнцу, ён з ахвотаю заплаціў мне ажно дванаццаць кронаў. Ягоны вузкі рот расьцягнуўся пры гэтым ва ўсьмешцы, якая зусім не вязалася з хмурым тварам, нібы воўк паспрабаваў расьсьмяцца. Мёртвых пацую я закінуў у яму, дзіравае вядро замяніў на новае, а пасьля раздабыў яшчэ некалькі бодняў і слоікаў ды ўкапаў іх у адпаведных месцах.

Наступныя тыдні далі неверагодны ўраджай. Безьліч пацую трапляла ў ваду, яны скрэблі кіпцюрамі сьценкі

вёдраў, слабелі й танулі. Патанулыя пацукі выглядалі значна больш прыемна за раздушаных у пастках. Сьпяраша сама іх колькасьць выклікала ў мяне агіду — па-ра кіляграмаў штодня. Але я прызвычаіўся. Дапамага-ла таксама думка пра грошы, якія падалі ў маю бляша-ную скарбонку, — грошы, якія ўсё выразней прымалі абрысы гітары.

Цяпер ужо Гайнц ня мог не заўважыць посьпехаў на-шай пацучынай вайны. Цішыня ў хаце парушалася толькі зрэдку, калі якому-небудзь малому сьмельчаку шэнціла перайсьці цераз міннае поле. Але й тады небарака звы-чайна трапляў у адну з пастак у хаце ўжо наступнага дня. Ганс пачаў высыпацца, друкарка грукатала як ста-ры кулямёт, а ўся вэранда прапахла сродкам ад камароў, якіх была ўжо цьма. Часам Гайнц вымаў з машынкі ар-куш і вагнэраўскім голасам зачытваў урывак, каб пра-верыць рытм і гучаньне тэксту. Эмацыйна стрыма-ная, але моцная проза пра паходы ды ваенныя перахо-ды, суровыя карціны зімовых баёў у Фінляндыі, мароз і вострая ігліца ў коўдры, месцамі грубы салдацкі гумар, салодкія мары ў смуродных казармах і часам рамантыч-ныя ўстаўкі пра фінскіх прыгажунь, якія кормяць пара-неных герояў або лашчаць шчаку нямецкага салдата ў цемры палявой сталойцы.

Між тым я працягваў удасканальваць мэтады лоўлі. Напрыклад, я заўважыў, што вёдры можна было не ха-ваць пад травой. Пацукі туды ўсё роўна траплялі. Думаю, яны проста не пасьпявалі прытармазіць — несьліся сваёй

сьцежкаю ды правальваліся ў вядро, хоць адтуліна ў ім і не была прыкрытая. Аднак старыя маршруты яны больш не выкарыстоўвалі, бо ўсе іх знаўцы пакрысе загінулі. Пацукі пракладалі новыя сьцежкі, і мне даводзілася высочваць іх і ўвесь час перасоўваць вёдры.

Яма ў лесе зь неверагоднаю хуткасьцю запоўнілася пацукамі. Я засыпаў яе ды выкапаў новую. Неўзабаве яна таксама была поўная. Магілы разрывалі лісы: яны даставалі паўзгнілыя тушкі ды расьцягвалі іх на ўсе бакі. Неўзабаве пацучыныя жываты напоўніліся лічынкамі мухаў, якія кішэлі пад тонкаю скураю. Сонца таксама падмагло, і калі вецер ішоў зь лесу, нягледзячы на адлегласьць можна было адчуць салодка-кіслы моташлівы смурод.

Гайнц знайшоў выйсьце. Ён выцягнуў каністру й да краёў напоўніў яе бэнзінам. Я рэгулярна насіў яе ў лес і апырскваў яму палівам. Пасьля кідаў уніз запалку. З глухім уздыхам агонь ахопліваў грудзі целаў, і яны згаралі ў амаль нябачным полімі. Скуркі апальваліся ды пачыналі трашчаць, вусы скурчваліся й плавіліся, з вачніцаў выскоквалі мурашы ды загараліся, дрыгаючы лапкамі, лічынкі выгіналіся ды спрабавалі ўпаўзыці, але з шыпеньнем смажыліся ў полімі, кукалкі лопаліся, а недаразв'ітыя сьляпыя гнаявыя мухі сутаргава дрыгалі мяккімі цельцамі. Дым быў чорны й густы, і смурод поўсьці ды запечанай крыві адразу ж нацягваўся ў вопратку, калі я падыходзіў залішне блізка. Дым уздымаўся сярод верхавін дрэваў, як злавесны дух, як бог вайны, як

разрослая ценъ кашчавай, якая паступова аддалялася ды распускалася ў паветры, пакідаючы толькі прысмак тлустай сажы на языку. Калі агонь дагараў, я прысыпаў яму зямлёю ды мохам, а зверху прывальваў цяжкімі камянямі, каб нават лісам не захацелася туды лезьці.

Я мусіў думаць пра грошы. Так было лягчэй. Лічыў хвасты, збіраў іх у вязанкі ды атрымліваў за іх купюры ад шанюўнага спадара, які па вечарах сядзеў на ганку ды пацягваў каву. Усяго толькі сэзонная праца. Ня горшая, скажам, за ачыстку прыбіральняў у паяльскім кэмпінгу.

Пасьля вячэрняга агляду пастак я звычайна сядаў у хаце ды заводзіў старэнькі бабіньнік, на які я запісаў найлепшыя мэлэды з «Топ 10». З салодкаю дрыготкаю слухаў я чароўныя, дзівосныя гукі электрагітары — то рэзкае мяўканьне, то воўчае выцьцё, а то гук бормашыны або стракатаньне мапэда на прасёлкавай дарозе. Я няблага пераймаў яе гучаньне на сваёй акустычнай гітары. А ў гэты момант на сядзібе ў ваду трапіў першы пацук. Вось ён паплыў. Паплыў. Паплыў.

Аднойчы раніцай у сярэдзіне ліпеня я наткнуўся на пацучыную сыцэжку нябачнай дагэтуль шырыні. Яна праходзіла ад лесу да бульбянога поля, уздоўж неглыбокай канавы, і была добра схаваная ў траве. Тут і там у яе ўліваліся іншыя сыцэжкі ад хаты й прыбіральні, ды ўрэшце яна ператваралася ў неверагодна шырокую шашу. Добра пратапаная вуліца, галоўная пацучыная

магістраль. Я ішоў па ёй, згараючы ад нецярпеньня. Уздоўж адрыны, усё яшчэ да паловы заваленай зьляжальным сенам. Тут я спыніўся. Ад адрыны цягнулася яшчэ адна сьцежка. Амаль такая самая шырокая. Я мог паклясьціся, што раней яе там не было. Сьцежка абгінала камень, спускалася ў западзіну ды падымалася з другога боку. І там, за колькі мэтраў да бульбянога поля, абедзьве сьцежкі аб'ядноўваліся. Зьліваліся ў адну агромністую шматпалосную магістраль.

Я зразумеў, што рэч была ў бульбе. На полі зелянела высокае бацьвіньне: калі ўдаву паклалі ў шпіталь, яе сваякі працягвалі даглядаць бульбу, і вось цяпер пад зямлёю сьпелі жоўтыя сопкія клубні. Пацукі бегалі на поле ды жывіліся бульбаю ночы напролёт. Чмякалі й грызлі, а пасля трухалі паціху з набітым чэравам у свае хованкі.

Нельга марудзіць ані хвіліны. За паўгадзіны я адшукаў іржавы бэнзінавы бак, а пасля ледзь не да вечара правазіўся зь ім, каб расьпілаваць на дзьве паловы. Цяпер заставалася толькі закапаць. Пасярэдзіне магістралі. Зямлю я загружаў у вазок ды цягнуў у лес. Добра ўпарыўшыся зь ямаю, я мог урэшце апусьціць туды бак і прысыпаць па краях зямлёю. Пасля я пачаў цягаць ваду — вядро за вядром, пакуль не запоўніў бак напалову.

Ужо вечарэла, друкарка даўно змоўкла, на ганку нікога не было. Сьціскаючы ў руцэ хвасты злоўленых за дзень пацукоў, я пастукаў у дзьверы ды зайшоў.

Гайнц быў заняты зборам рэчаў. Пасярод пакою стаяў заплечнік, а на крэслах і на стале ляжала вопратка. Гайнц пасьпешліва сунуў мне грошы ды сказаў, што мусіць на тыдзень з'ездзіць у Фінляндыю, каб пакапацца там у архіве. Яму трэба было дазнацца пра ўнутраны лад вясковага жыцця, якім ён быў да таго, як вёску спалілі, а таксама прагледзець сьпісы насельніцтва. У сваіх творах Гайнц ставіўся да падрабязнасьцяў дужа акуратна — так мусіць рабіць кожны праўдзівы пісьменьнік, але, на ягоную думку, шмат хто гэтым грэбуе, асабліва маладыя празаікі. Гайнц запытаўся, ці не пагляджу я за хатаю.

Я згадзіўся, і Гайнц паказаў мне, дзе будзе ляжаць ключ. Між тым я раптам адчуў невялікую млосьць. Боль сьціскаў галаву, падпахі здранцьвелі. Пэўна, набліжалася навальніца. Я выйшаў на ганак і ўбачыў, як зь фінскага боку на нас рушыла віхравая навальнічная хмара. Яна нагадвала слуп дыму з вугольнае ямы, толькі шырэішы й мацнейшы. Пачулася прыглушанае вуркатаньне, як ад полчышча рускіх танкаў. Гайнц таксама выйшаў і стаў побач. Нечакана ён паклаў руку мне на плячо, амаль па-бацькоўску. Паветра зрабілася цяжкім, дыханьне запаволілася. На лобе праступіў пот. З чорнай гушчы хмараў залатымі рыбкамі выскоквалі бліскавіцы.

— Зірні! — паказаў на неба Гайнц.

У колькіх кілямэтраў ад нас у неба ўзняўся слуп дыму. Дрэва, лясны гай? А можа, дом? Няўжо гарэў дом? І ў адно імгненьне навальнічная хмара ператварылася ў дым ад пажараў, усю Фінляндыю ахапіла полымя, яна гарэла

ў пякельным агні. Гайнц застыў у нерухомастьці. Халодныя шэрыя вочы глядзелі кудысьці ўдалечыню. Як дзьве круглыя манэты. Ён зьлёгка прыгладзіў рукою кончыкі вусоў. Адна з валасінак адарвалася. Ён узяў яе вялікім і ўказальным пальцамі, і ягоны погляд вярнуўся ў сучаснасьць. Валасінка была жорсткай і курчавай, як спаленая запалка. Ён моўчкі скруціў яе. Пасьля адпусціў, і яна зьнікла сярод успамінаў.

Зь першаю кропляю дажджу мяне пачало трэсьці. Вярнуўшыся дамоў на ровары, я рухнуў на кухонную канапу ды падцягнуў калені да падбародзьдзя, каб яны ня стукалі аб падлакотнікі. Калі загрузатала навальніца, маці прычыніла ўсе вокны й дзьверы ды выцягнула з разэтак усе штэпсэлі. Змрочная навальнічная хмара павісла над нашым домам. Дождж загрузатаў па даху, пачаў паліваць сшарэлыя аканіцы. Зноў грывоты. Я нацягнуў на сябе коўдры, і мяне то калаціла, то ліхаманіла. Маці прынесла вады й самарынскай солі, бо яна мае неверагодныя гаючыя ўласьцівасьці, нават большыя за тыя, што звычайна пішуць на пакунку. Нягледзячы на гэта, мая гарачка ўзмацнялася з кожным ударам грому. Непагадзь прыціснула наш край сваёй мокраю ступнёю з такою сілаю, што мая галава была гатовая выбухнуць. Зьяўляліся дзівосныя карціны: вядзьмаркі з агністымі абрысамі павольна плылі ў паветры. Яны трымалі ў руках нажы, якімі адрозалі адна ад адной лусьцінкі, тонкія, як выразаныя лялькі. У няспешным танцы яны абціналі

адна адну, зьліваліся разам з адрэзанымі кавалкамі або іншымі вядзьмаркамі так, што іхнія целы ўвесь час мяняліся. Гэта была моташлівая, агідная сцэна, але спыніць яе было немагчыма. Нібы хтосьці кіраваў маім мозгам, нібы ў маім целе пасяліўся нейкі паразыт.

Маці рабіла выгляд, нібы ўсё нармальна, але сама выпраменьвала трывогу. Спрабуючы схаваць гэта ад мяне, яна бадзёра ўсьміхалася, але ніжняя губа пры тым моцна адтапырвалася, і за ёй можна было ўбачыць бліскучую сьлізістую абалонку. Яна была ўжо ў тым веку, калі скура на твары пачынае абвісаць, як залішне вялікі швэдар. Калі яна сьмяялася, скура сьцягвалася ў клубок зморшчынак, і маці рабілася падобнаю да пянёка, а іншых выразаў твару яна не выкарыстоўвала. Затое ў яе былі прыгожыя валасы — ярка-каштанавыя, густыя, даўжынёю ніжэй за пояс. Калі маці начэсвала іх пышней і адзін з завіткаў спадаў ёй на твар, яна нагадвала кіназорку.

Мяне ўзялі дрыжыкі. Маці выйшла ў гасьцёўню, каб разьвесці ў печы агонь, нягледзячы на тое, што была сярэдзіна лета. Пэўны час я чуў, як яна ломіць бяросту ды грукоча качаргою. Пасьля зрабілася неяк дзіўна ціха.

Кухня асьвяцілася яркім сьвятлом. Нібы сонца прабілася скрозь хмары. Але за вакном па-ранейшаму ліў дождж. Перасільваючы боль, я сеў на канапе. Зьдзіўлена прыгледзеўся ды ўбачыў, што зьяўленьне ішло з гасьцёўні.

— Што гэта? — закрычаў я, але адказу не было. Не адчуваючы пад сабою ног, я паплёўся на сьвятло.

Перад печчу стаяла маці — з качаргою ў руцэ, нібы фэнтавальніца са шпагаю. Сьвятло ішло зь печы. Жоўта-белае, нясьцерпна яркае.

— Назад! — закрываў я.

Маці зрабіла невялікі крок назад, але сьвятло рушыла за ёю. Зь сярэдзіны печы выплываў вогненны шар. Ён іскрыўся, як распаленае дабляла жалеза, і зьлёгка падскокваў, нібы па хвалях. Скалатнуўшыся, шар замер на адным месцы, перад самаю качаргою. Раптам я ўбачыў, як засьвяцілася маці. Вакол яе галавы зьявілася блакітнае зьзяньне. Валасы падняліся ды тырчалі ва ўсе бакі.

— Кінь! Кінь качаргу!

Але маці нібы загіпнатызавалі. Яна толькі крок за крокам адыходзіла назад, адводзячы качаргу ўбок. Але шар не адступаў. Маці павяла качаргою шпарчэй, але шар прыцягвала як магнітам.

— Кінь яе, халера!

Замест гэтага яна пачала вярцець качаргою. Раскручвала яе, як кідальнік молата, спрабуючы скінуць з качаргі чужынца. Але той як прыклеіўся. Яна завярцела шпарчэй, ажно засьвістала паветра. Па качарзе пабеглі маленькія іскры. Але шар па-ранейшаму сядзеў на вастрыі. Цяжка дыхаючы ды разявіўшы рот, маці працягвала накручваць абароты. Неўзабаве вакол яе ўтварылася кола, сьвяты німб, электрычная дуга. Маці ўжо не магла спыніцца. Круціла качаргу так, што сьвістала й гуло ўвушшу, пакуль па ўсім пакоі не распаўзліся блакітныя агеньчыкі.

Маці завярцелася яшчэ шпарчэй. І яшчэ. Пакуль не дасгнула мяжы чалавечых магчымасцяў.

Тады яна расьціснула руку. Качарга з шарам адляцела ўбок. Цюкнулася аб сыяну — бэмц! Ад грукату вушы скруціліся ў трубачку, на нас паляцелі трэскі. А пасья цішыня.

Мяне адкінула на падлогу. Я зь цяжкасьцю падняў поўную гуду галаву ды атрос з валасоў сьмецьце. Маці так і сядзела на азадку, з раскінутымі нагамі ды расьцягнутым у малое «о» ротам. Мы зразумелі, што засталіся ў жывых. Падняліся на ногі ды, спатыкаючыся, падышлі да сыяны.

У ёй зеўрала дзірка. Агромністая скразная дзірка, нібы хтосьці прабіў сыяну кулаком. А качарга бясьсьледна зьнікла. Яе не было ні ў пакоі, ні на траве перад хатаю, і мы доўгі час лічылі, што яна нейкім чынам дэмаўрэалізавалася.

Але ўжо ўвосень яна нечакана знайшлася. У самай глыбіні суседзкага куста парэчак за два дамы ад нас, іржавая ды скручаная ў шніпер.

Я вымераў дакладную адлегласьць. Дзевяноста восем з паловаю мэтраў. Сусьветны рэкорд па кіданьні молат сярод жанчын.

Непагадзь сыціхла, а я ўсё ня мог падняцца з ложка. Гарачка не адступала яшчэ два дні, а пасья перайшоў у галаўны боль. Суставы дранцьвелі, вочы не пераносілі дзённага сьвятла, а горла зрабілася рыхлым і нібы

пакрылася лускаю. Цела здавалася цяжкім, як жалезны карабель, які падбілі варожыя тарпэды, і цяпер ён павольна апускаецца ў марскую бездань. Я ледзь мог падняць руку ды амаль ня мог глытаць. Як павялося ў Турнэдалене, мы як мага радзей звярталіся да лекараў: гэта ж быў верны сродак паскорыць сваё пахаваньне. Замест гэтага бацька пайшоў да суседкі, якая мела левую кніжку на фінскай мове ды магла паставіць дакладны дыягназ: мэнінгіт, адзёр, сянная ліхаманка, рак мозгу, заўшніца або дзіцячы дыябэт. Пасьля пачаўся кашаль і катар, і было ўжо ясна, што я захварэў на летні грып. На сапраўдны грып з болем у насаглотцы, але збольшага — бяспечны. Нііла прыйшоў быў мяне праведаць, але разьвярнуўся яшчэ ў дзьвярах, ледзь адчуўшы пах хваробы.

Прышла пара летняй сыпакоты. Навальнічны фронт нарабіў у атмасфэры дзірак, сыпярэсьціў неба дажджамі ды расчысьціў шлях для кантынэнтальнай сыпакоты з Сібіры. Паветраны ціск рэзка падняўся, а самое паветра павісла над намі агромністым шатром зь ярка-блакітным дахам і нерухомаю сыпакотаю. На балотах клубіліся гіганцкія камарыныя хмары, канатны паром няспынна перавозіў пасажыраў на пляж на востраве Эсісаары, а казіно «Альтэнбург» разьмясьціла свой залацістачырвоны салён пасярод поля — ціры, «аднарукія бандыты» ды іншыя атракцыёны, на якіх прасаджвалі свае грошы мясцовыя падлеткі. Дырэктар казіно — з голым торсам, валасатым, як у старога кудлатага мядзьведзя, і ў

каўбойскім капелюшы на сівой грыве — разгульваў па сваім валадарстве ды зазываў гасьцей:

— Пастаў пятак на дзесяць нумароў! Выйграй дзесяць пятакоў з нумара!

Але я ў гэты час ляжаў у хаце, зь мяне ручаямі цёк пот, і я прасіў, каб каля ложка пакінулі гарлач з вадой. Я ўсё піў і піў, але мог выціснуць зь сябе пасля толькі некалькі бурых кропляў мачы. Твар ацёк і расплывуся ад зялёнай сьлізі, якую я спрабаваў зь сябе высмаркаць, але толькі расьцёр да крыві нос. Часам браўся быў за гітару, але мяне адразу ж прабіваў пот, і пачынала круціцца галава. Замест гэтага я драмаў. Слухаў глухое гудзеньне чмяля, які патрапіў у пакой і спрабаваў цяпер прарвацца празь сетку супраць камароў, у той час самі камары лезьлі звонку, тыркаючыся ў сетку сваімі шаблямі.

Пакрысе прастуда адступала. Адноўчы раніцаю, калі сонца толькі пачало прыпыкаць, я сеў на ложку ды пацягнуўся па гарлач. Жадна выпіў вадy й змахнуў кроплі з куточкаў вуснаў.

І тут я ўспомніў. Тое, што ў часе хваробы хавалася на задворку памяці, адціснутае гарачкай і кашлем.

Я рыўком узняўся ды пачаў апранацца. Са спальні даносіўся бацькаў храп. Я бясшумна выбраўся вонкі ў яркае дзённае сьвятло. Паспрабаваў прыгадаць, колькі я так пралажаў, колькі мінула дзён. Зь нядобрым прадчуваньнем я пакаціў на ровары да дома немца.

Пах можна было адчуць яшчэ з дарогі. Задушлівы. Моташлівы. З прыбліжэньнем ён толькі ўзмацняўся.

Рабіўся больш салодкім і брыдкім. Я заткнуў нос рукою. Убачыў бульбяное поле, яго высокае бацьвіньне. Адрыгну й пацучыную сыцежку. Каністру з бэнзінам.

Ужо ў трыццаці мэтрах я пачаў задыхацца. Набраў поўныя грудзі паветра й бегма мінуў апошні адрэзак.

Шэрая каша. Іх было столькі, што іх тушы грудзіліся адна на адной.

Я схіліўся, і мой цень накрыў бак. Успышка бліскавіцы — падняўся густы рой мух. Я адразу ж адхіснуўся, але пасьпеў заўважыць, што ўнутры бака ўсё калыхалася. Выгіналася хвалямі. Жывы дыван зь лічынак.

У шоку я паплёўся на луг. Маё цела здрыганулася. Паспрабаваў ачысьціць глотку, пасьля пабег, спатыкнуўся. Пачаў сплёўваць у дзьмухаўцы, дужа хацелася ванітаваць, але ніяк не атрымлівалася.

Урэшце я сабраўся з духам і скінуў зь сябе боты. Сыцягнуў мокрыя ад поту шкарпэткі. Абвязаў іх вакол носа й рота. Шкарпэткі сьмярдзелі, але ўсё ж маім потам. Нягледзячы на адчай, я прымусіў сябе падняцца.

Я адшукаў тачку й пачаў напаўняць яе зямлёю. Трэба засыпаць гэтую брацкую магілу. Больш нічога не застаецца. Усё закапаць. Пахаваць пад зямлёю ды больш ніколі не ўспамінаць.

Напоўніўшы тачку, я набраў поўныя лёгкія паветра ды пакаціў яе да бака. Дыхай у шкарпэткі ды рабі сваю справу. Не думай. Проста зрабі ўсё як мага хутчэй.

Калі б толькі не адна рэч.

Грошы.

І насамрэч, калі глянуць на справу цвьяроза й практычна, хоць гэта было й ня проста. Бочка была забітая грашыма. Гара манэтаў па паўкроны. А я іх мушу пахаваць.

Я апусьціў тачку. Прызадумаўся. Пасьля з адчайнаю рашучасьцю кінуўся ў адыну па граблі. Зрабіўшы глыбокі ўдых, падышоў да бочкі. Тыкнуў граблямі ў калатушу, зь якой узяўся рой мух. Пакалупаўся й выцягнуў некалькі пацукоў. Скура на іх трэснула, і зь яе малочнымі кроплямі пачалі выцякаць на траву лічынкі. Стрымаваючы млосьць, я адбег, каб набраць сьвежага паветра. Схапіў нажніцы для стрыжкі авечак і нацягнуў на сябе старую пару працоўных рукавіц. Пасьля прымусіў сябе вярнуцца.

Зблізу можна было ўбачыць усе падрабязнасьці. Не, не магу. Гэта вышэй за мае сілы.

Я ляжаў ніцма на ўзьлеску ды адчуваў, як да мяне вяртаецца ліхаманка. Грошы! Трэба думаць пра грошы! Там пацукоў семдзесят, ня менш. А мо нават і ўсе восемдзесят! Памнажаем на паўкроны ды атрымліваем сорок звонкіх, самых сапраўдных кронаў.

Гэта ж мая праца. Так і ёсьць, мая сэзонная праца.

Новы кідок да бака. Чык, паўкроны. Чык, крона. Тушкі — у памыі, а самому адбегчы ды падыхаць.

Адна крона. Чорт, толькі адна. Каб іх усіх.

Зноў за граблі. Чык, паўтары кроны.

Смурод пранікаў у глотку, пакідаў смак тухляціны ў роце.

Чык, дзьве кроны. Дзьве з паловаю.

Калі б толькі так не сьмярдзела.

Чатыры кроны. Пяць. Шэсьць з паловаю.

Хопіць табе ўжо, халера, спыніся!

Справа ішла неверагодна марудна. Сьвяжэйшыя тушкі былі яшчэ цьвёрдымі. Іншыя — развальваліся на кавалкі. Малыя лапкі з вострымі кіпцюрамі, жоўтыя бліскучыя разцы. Акрамя пацукоў, у пастку патрапілі й некалькі велізарных, памерам з котку, неймаверна распухлых палёвак. Яны плавалі ў дзіўных позах, здранцьеўшы ў жудаснай барацьбе са сьмерцю.

Спатрэбілася ўся рانیца, каб запоўніць першае вядро. Робячы кароткія перапынкі, я зацягнуў яго ў лес. У вядры ўсё пенілася й булькатала. Я перакуліў яго ў яму. Вярнуўся да бочкі.

У меншых вадзяных пастках ахвяраў было ўжо ня так шмат, але яны былі такія самыя паўзгнілыя. А тыя пацукі, што патрапілі ў мэханічныя пасткі, былі скусаныя мурашамі ды пачалі ўжо падсыхаць. Я біўся над імі большую частку дня, адчуваючы, як ліпне да цела прапахлая смуродам вопратка. Спустошыў у яму яшчэ адно вядро. Вярнуўся, жых-жых. Нешта заказытала ў рукавіцы — выцягнуў адтуль некалькі лічынак. Мухі таўкліся перад вачыма, абляплялі з усіх бакоў. Калі б у мяне толькі была якая шапка. Вядро за вядром. Убок — і падыхаць. Усё далей паглыбляюся ў бочку.

Урэшце засталася толькі шэрая махнатая калатуша на самым дне. Я паварушыў яе граблямі ды — якое шчасьце! — адшукаў чатыры хвасты, дзьве кроны, а прыгледзеўшыся, знайшоў яшчэ адзін — паўкроны за ўважлівасьць.

Напрыканцы я прыкаціў тачку зямлі, перакуліў яе ў бочку ды ўтрамбаваў паверхню лапатаю. І вось ад крывавай бойні не засталася амаль ні сьледу. Толькі голая земляная пляма, якая неўзабаве мусіць зарасьці травой.

Мяне зноў пачало трэсьці, калі я, хістаючыся, пайшоў шукаць каністру. Засталася адна апошняя справа.

Яма ў лесе была перапоўненая. Зьмесьціва апошніх вёдраў расьцяклося па высахлым гольлі. Мухі воблакам узьняліся былі ў паветра, але неўзабаве зноў апусьціліся, накрывшы яму валасатаю коўдраю, і прыняліся адкладаць яйкі ў нагрэтую сонцам жывку. Смурод ад трупнай яміны, у якой разбухалі ды множыліся мільярды мікробаў, стаяў проста нясьцерпны.

Я мусіў зноў адбегчы, каб набраць сьвежага паветра. Адкруціў крышку каністры ды панюхаў. Бэнзін амаль прачысьціў мне ноздры — такі салодкі й моцны пах. Я сабраўся з духам: апошняе намаганьне, і ўсё будзе гатова. Тады можна будзе з усім гэтым разьвітацца ды забыць.

Ледзь не трацячы прытомнасьці, я паліваў трупы бэнзінам, пырскаў на іх, тапіў. Нібы спраўляў нейкі абрад, нібы хацеў заглазіць віну, выправіць памылку. Я чырканоў запалкаю ды кінуў яе ў яму. З глыбокім, жаласным стогнам кучу ахапіў агонь. Патрэскаваючы

й хrapучы, полымя ўзьнялося пад неба празрыстым слупам. Агонь перакінуўся на кусты паблізу, задымілася гальлё. Я спрабаваў зьбіць полымя нагамі. Пасьля заўважыў, што праліў на сябе бэнзін і што полымя падымаецца ўжо на нагавіцах да каленяў. Я закрычаў, кінуўся на зямлю ды пачаў сьцягваць зь сябе нагавіцы. Яны зачাপіліся за боты, якія таксама ўжо гарэлі. Ліхаманкава дрыгаючы нагамі, я скінуў боты ды пачаў зьбіваць полымя голымі далонямі.

Добра заняўшыся ў яме, полымя прынялося выпальваць сухую лясную расьліннасьць. Агонь ахапіў ужо ўсе кусты навокал. Я адламаў бярозавую галіну ды пачаў прыбіваць ёй языкі полымя, але агонь няўмольна распаўзаўся па сушняку. Неўзабаве ён перакінуўся на дрэвы. Я рабіў адчайныя спробы спыніць катастрофу. Нечакана лес зашамацеў ад ветру — лёгка брызпацягнуўся ў бок вогнішча. Гэта агонь пачаў ўсмоктваць у сябе кісларод, дыхаць на поўныя грудзі; вецер зрабіўся мацнейшым, а языкі полымя пачалі караскацца па кроках дрэваў. А ў самай глыбіні, у эпіцэнтры пажару, гарэў крэматорый.

Я застыў агаломшаны. Агонь распаўзаўся па лесе з ашаламляльнаю хуткасьцю, перакідваючы свае факелы з дрэва на дрэва. Ахоплены страхам, я зноў схапіўся за бярозавую галіну, спрабуючы затушыць агонь, але з кожнаю хвілінаю катастрофа толькі разрасталася.

— Пажарныя! — прыйшла да мяне думка, і я хацеў быў пабегчы па падмогу. Але ўсё ж застаўся, нібы нешта

мяне стрымлівала; я ўсё біў і біў галінаю, ужо задыхаючыся ад дыму. Агонь няўмольна пракладаў свой шлях праз узлесак, як бурная лінія фронту. Вось задымілася пуня, і неўзабаве яе было ўжо ня выратаваць. Вецер дзьмуў у бок лецішча. Іскры сыпаліся дажджом усё бліжэй. У зямлю ўтыкаліся вогненныя іголки. Неўзабаве яны падпалілі прасмалены дах.

Гэта была ўжо вайна. Дзікі звер вырваўся з клеткі ды пачаў лютаваць. І ва ўсім гэтым быў вінаваты я, толькі я адзін.

У гэты момант з'явіўся Гайнц. Вочы акругленыя. А ў іх — паніка.

— Рукапіс! — закрычаў ён і пацягнуў на сябе дзівяры. Ужо гарэла столь, з хаты валіў густы дым, але Гайнц кінуўся ўнутр. Ён мусіў увайсці — і ён рынуўся ў полымя. Але вярнуўся з пустымі рукамі, вочы пачалі слязіцца, і ён быў вымушаны адступіць. Зноў ускочыў у хату, цяпер ужо скрозь дым прабівалася полымя, і можна было ўбачыць жоўтыя водблескі. Гэтым разам Гайнц выскачыў, сыцскаючы ў руках ахапак аркушаў. Ён моцна прыціскаў іх да грудзей, як малое дзіця, і кашляючы апусьціўся на траву.

Я падышоў да Гайнца. Смуродны, перапэцканы сажая, у адных майтках. А ў кулаку я сыцскаў зьвязку гнілых хвастоў. Я зьвязаў іх па дзесяць, каб было прасьцей падлічыць. І пракантраляваць.

— Сто восемдзесят чатыры штукі, — вымавіў я, запінаючыся. — Дзевяноста дзівя кроны.

Гайнц перавёў на мяне пустыя вочы. Пасьля схапіў зьвязку са сьмярдзючымі хвастамі ды гнеўна закінуў яе ў акіян полымя.

— Гэта ўсё ты вінаваты!

Ніякага скуранага гаманца. Ніякіх грошай. Ніякай гітары.

У поўнай распачы я выхапіў зь ягонных рук паперы ды закінуў у полымя. А пасьля пусьціўся наўцёкі, панёсься што было моцы.

Гайнц ускочыў на ногі з рыкам параненага зьвера. Паспрабаваў быў зноў кінуцца ў хату, але мусіў гэтым разам адступіць.

Калі ўрэшце прыбылі пажарныя, Гайнц сядзеў на накрывуцы калодзежа — стары стомлены салдат — і горка плакаў.

РАЗЪДЗЕЛ 13

*— пра новага настаўніка музыкі зь вялікім
пальцам пасярод рукі ды пра знаёмства зь
юным талентам з Кіхланкі*

У сёмай клясе нам далі новага настаўніка музыкі. Звалі яго Грэгер, і прыбыў ён з поўдня, са Сконэ, — рослы вясковы губашлёп са зьнявечанаю праваю рукою, зь якой шківам зрэзала пальцы. Застаўся толькі вялікі палец, які вытыркаўся з далоні вялікаю крывою бульбінаю. Зрабіўшыся калекам, Грэгер быў вымушаны перавучвацца, і вось цяпер навацьпечаны магістар музыкі патрапіў у Паялу. Нам было цяжка разумець ягоную мову. А так ён быў дабрадушным балакам з крыху дзіўнаватым гумарам. Я ніколі не забуду ягонага першага ўроку, калі ён зайшоў у клясу, хаваючы руку ў кішэні ды пачаў картавіць на сваім дыялекце:

— Вас вітае ствагэньне з пальцам пасягод гукі!

Дэманстрацыйна, з разьлікам на шокавы эфэкт, Грэгер выняў з кішэні абрубак рукі. Мы з жаху ажно здрыгануліся. Ён пакруціў рукою, і пад пэўным вуглом мы ўбачылі, што ягоны вялікі палец з валасатымі косткамі нагадвае мужчынскі палавы орган. Толькі больш кашчавы, выродлівы й неверагодна рухавы.

З Грэгерам у Паяле зьявілася небывалая навіна: дванаццаціхуткасны гоначны ровар. Надзіва

экстрэмальная й бескарысная рэч — са скураным, жорсткім, як камень, седалам і апонамі таўшчынёю з цыгару, да таго ж на ровары адсутнічалі пырскавікі ды багажнік. Выгляд у ровара быў амаль непрыстойны, зусім голы. Апануты ў чырвоны спартовы камбінэзон, Грэгер ракетую праносіўся па навакольлі, пужаючы баб і мясцовых малых і правакуючы «Хапарадзкую газету» на артыкулы пра сустрэчу з НЛА. А яшчэ Грэгер даводзіў да шаленства сабакаў. Рэч была, магчыма, у тым, як ён пах — нейкія паўднёвыя мікробы ў кішэчнай флёры. Калі Грэгер імчаў паўз іх, сабакі проста шалелі. Зрываліся з ланцуга ды велізарнаю зграяй несліся з пранізылівым брэхам за роварам, пераадольваючы мілю за міляю. Пасьля аднаго пробнага заезду ў Корпіломбала Грэгер прывёз за сабою двух норботэнскіх шпіцаў, аднаго ганчака, дзьвюх лаек ды яшчэ пару дварнякоў. Яны ажно закіпалі ад смагі крыві. Грэгер прытармазіў каля паліцыі, і на яго адразу ж накінуўся смаляна-чорны лябрадор, які быў у гэтай гістэрычнай зграі за важака. Грэгер падпусьціў сабаку бліжэй, а пасьля цюкнуў яго ў нос сваім элегантным роварным чаравікам так, што лябрадор завішчаў і кулём адляцеў да сваіх сябрукоў. Грэгер з годнасьцю ўвайшоў у аддзяленьне паліцыі. Дзяжурнаму давялося прывязаць усю зграю да парэнчаў мосту, акрамя лябрадора, якому спатрэбілася дапамога вэтэрынара. Увесь астатак дня да аддзяленьня пад'яжджалі мужыкі з суседніх вёсак, і моўчкі забіралі сваіх кудлаў. Пасьля гэтага выпадку Грэгер зрабіўся мясцоваю знакамітасьцю.

Спачаліся ў народзе таксама пра тое, якую можна разьвіць на такім аграгаце хуткасьць. Стафан зь дзявятай клясы неяк расказаў нам, як ён, толькі што перабраўшы свой мапэд, вырашыў праверыць яго на хуткасьць на дарозе ў Кенгіс. Ад напружаньня хлопец схіляецца над стырном, матор шалёна раве, а мапэд імчыць з хуткасьцю ня менш як шэсьцьдзесят два кілямэтры, можаце яму паверыць. Тут за сьпінаю зьяўляецца Грэгер. Некалькі разоў бадзёра крутануў пэдалямі, лёгкім пёркам пранёсься каля мапэда й зьнік за наступным узгоркам.

Іншы вынаходлівы хлапчук зь Вітулаянкі арганізаваў незвычайнае пары. Грэгер мусіў спаборнічаць са школьным аўтобусам, які ехаў у Каўнісваару. Аўтобус, вядома, ня славіўся асабліваю хуткасьцю, але ўсё ж. Хлопец махляваў са стаўкамі, здзіраў бессаромныя грошы за камісію, але зрабіў сваю справу: народ паставіў грошы, а Грэгер пагадзіўся пацягацца з аўтобусам.

Гонка мусіла адбыцца ў сераду напрыканцы верасьня. Як звычайна, аўтобус спыніўся на заднім двары Цэнтральнай школы, і ў яго заваліў натоўп вучняў. Кіроўца аўтобуса, які нічога ня ведаў пра гэтае спаборніцтва, націснуў на газ і ў тое ж імгненьне заўважыў, як збоку пранеслася нейкае чырвонае стварэньне.

Наступным разам усе ўбачылі чырвоную фігуру ў Мукакангасе. Ён стаяў, выцягнуўшыся каля патрульнай машыны, а аўтобус між тым пранёсься міма. Адзін з паліцыянтаў запаўняў блянк, а другі спрабаваў адагнаць дручком аграсіўна настроеную лайку.

У раёне Юпукі Грэгер зноў паказаўся. Аўтобус ужо добра разагнаўся, але чырвоны вэлясыпэдыст нібы прыклеіўся да яго ды ўсё паддаваў. На наступным схіле ён націснуў на пэдалі й вырваўся наперад, а ўсе вучні ў захапленні закрычалі. Кіроўца аўтобуса зьбянтэжана пацёр нос, ня верачы сваім вачам.

Праз восем кілямэтраў Грэгера ўбачылі зноў: ён стаяў на ўзбочыне ды мяняў камэру на заднім коле. Раз-пораз ён замахваўся насосам, адганяючы ад сябе назойлівую лісіцу.

Больш з аўтобуса яго ня бачылі. Вучні прыціснуліся да задняга акна, углядаючыся ўдалечыню праз бруднае шкло. Аднак дарога была пустая. За шклом праносіліся забалочаныя лугі й лясы, да Каўнісваары было ўжо рукою падаць. Урэшце наперадзе замаячыў дарожны знак, і ўсе зразумелі, што цуду ня будзе.

Тады ўдалечыні паказалася кропка. Чырвоная фігурка. Карабель, які павольна набліжаўся — але надта ўжо павольна! У гэты самы момант пачуўся грукат і перад аўтобусам выпаўз трактар. За стырном — нейкі стары грыб. Ні на каго не зважаючы, стары руліў пасярод дарогі, і кіроўца аўтобуса быў вымушаны прытармазіць і пачаў сыгналіць. Трактар крыху збочыў. Аўтобус пачаў абгон, маючы ў запасе ўсяго толькі пару сантымэтраў. Машыны цалкам перакрылі дарогу. А чырвоны вэлясыпэдыст падбіраўся між тым усё бліжэй.

Трактар гудзеў як шалёны.

— Грэгеру ні за што не пасьпець!

А вось і дарожны ўказальнік. Каўнісваара. Толькі шлях перакрыты, ніяк не аб'ехаць.

— Вось ён! — крыкнуў Томі зь сёмай клясы.

Збоку, у канаве, замільгацела нешта чырвонае. Кінулася напралом цераз хмызьняк, друз. Пранеслася ўздоўж аўтобуса. І вырвалася наперад — у тое самае імгненне, як у вокнах праплываў дарожны ўказальнік.

На сэкунду нас усіх нібы паралізавала. Было цяжка паверыць сваім вачам. Пасля раздаўся радасны крык вучняў:

— Паўднёвец перамог!

Укормленая лайка зьбіла з ног цётку, якая несла вядро ягадаў, і, шалёна брэшучы, кінулася наўздагон за чырвонаю плямаю.

У Грэгера была яшчэ адна незвычайная здольнасьць. Ён валодаў турнэдаленскім дыялектам. Кожны паўднёвец аўтаматычна лічыўся ў нас *imtikko*, то бок чалавекам, няздольным размаўляць на мове слаўных воінаў і герояў; аднак да нас пачалі даходзіць дзіўныя чуткі з розных незалежных крыніцаў. Старыя дзяды й бабкі бажыліся, што гадзінамі размаўлялі з гэтым гаркавым паўднёўцам на *meän kieli*.

Грэгер быў вясёлым дзядзькам і, як усе паўднёўцы, меў вычварную патрэбу ў зносінах з новымі людзьмі. Праехаўшы моўчкі некалькі дзясяткаў кілямэтраў на сваім цудзе-ровары, ён зазвычай спыняўся ў якой вёсачцы, каб пабалакаць зь мясцовымі жыхарамі. На поўнае

зъдзіўленьне мужыкоў і кабет з Антысу, Кардысу, Пісын'еми, Сайтаровы, Ківіярві або Колары, да іх неўспадзеўкі падлятаў нейкі потны марсіянін і без усялякай прычыны заводзіў размову. Ён з такою хуткасьцю мянціў языком, што ажно пырскаў сьлінаю. Словы былі незнаёмымі, але на ўсялякі выпадак яму адказвалі, што нічога ў яго купляць ня будуць.

Пасьля вяскоўцы са зьдзіўленьнем заўважылі, што могуць яго разумець. Проста неверагодна! Нешта балбоча сабе незразумелае, ды яшчэ гукі ў яго такія, што толькі сп'яна вымавіш! Але калі яму адказвалі «*joo varmast*» або казалі «*niinkö*», гэты чужынец усё зьлёту разумеў.

Таямніцу раскрыў адзін стары мытнік, які ў маладосьці праслужыў пару гадоў на поўдні Швэцыі, у Гэльсынґборгу, і быў таму адным з тых нешматлікіх турнэдаленцаў, якія ведалі як турнэдаленскую мову, так і паўднёвашвэдзкі, сконскі дыялект. Зусім выпадкова, прыехаўшы па справах у Юханп'еці, ён напаткаў у лаўцы Конрада Мякі нашага Грэгера, які трашчаў пра нешта з параю пэнсіянэраў. Мытнік прытаіўся ўбаку ды пачаў употай уважліва слухаць. Пасьля ён самым бесстароньнім і падрабязным чынам падзяліўся з усімі зацікаўленымі сваімі назіраньнямі. Па старой звычцы ён запісаў усё пачутае — я сам бачыў ягоныя запісы — і падмацаваў яшчэ сваім подпісам і подпісамі двух незалежных сьведак.

Дакладна вызначана, што суразмоўнік Г (Грэгер) падчас размовы гутарыў на сконскім дыялекце мяккага ха-

рактару, за выключэньнем шэрагу турнэдаленскіх лаянкавых выразаў (гл. дадатак 1), вымаўленых збольшага з фанэтычнымі памылкамі. Як ні дзіўна, ягоньня суразмоўцы А, Б і В (два мужыкі й кабета) у часе размовы гаварылі выключна па-турнэдаленску. Заслугоўвае здзіўленьня той факт, што разьвіцьцё размовы мела пры гэтым цалкам лягічны характар і абодва бакі, здавалася, бесьперашкод-на разумелі адзін аднаго. Парадак тэмаў размовы:

1. Нядаўнія дажджы й замаразкі .
2. Рост бульбы ў канцы лета, смакавая перавага міндалевай бульбы перад круглаю, уплыў багатых ападкаў на гніеньне бульбы.
3. Летні пакос, колькасьць і якасьць стагоў, а таксама ўплыў позьняй вясны на пажыўныя ўласьцівасьці сіласных кармоў.
4. Пагалоўе жывёлы ў вёсцы, кармы для малочных кароваў у старыя часы й цяпер, мэханізацыя сельскай гаспадаркі, а таксама дзе можна таньней набыць трактар — у Швэцыі або Фінляндыі.
5. Багаты ўраджай выродлівай морквы, якая нагадвае чэлес, і ці было гэта капрызам прыроды, ці перасьця-рогаю Творцы ў дачыненьні моладзевых дыскатэк.
6. Спадзяваньні на паляпшэньне надвор'я ды разьвітальныя фразы.

У навуковых мэтах мытнік спыніў Грэгера ў дзьвю-рах лаўкі ды нэўтральным тонам запытаўся па-фінску, колькі часу:

— *Mitäs kello on?*

— I вам таго ж! — ветліва адказаў Грэгер.

З усяго вышэй пералічанага мытнік зрабіў наступныя высновы.

Грэгер не валодаў фінскаю моваю (за выключэннем той перакручанай лаянкі — дадатак 1, як ужо сказана). Ня больш разумелі па-сконску й пэнсіянэры. Загадкавае паразуменьне паміж суразмоўцамі можна было б патлумачыць дзвюма прычынамі: жэстыкуляцыяй Грэгера, такой эмацыйнай і лёгка зразумелай, а таксама яго дошыць багатымі ведамі ў сельскай гаспадарцы.

Сын мытніка, мовазнаўца з Умео, пачаў пісаць дысэртацыю на тэму «Білінгвальныя зносіны ў мультыкультурным асяродзьдзі паўночнаскандынаўскіх краінаў», але сьпіўся ды так і не дапісаў гэтай працы.

Сам Грэгер, калі пра гэта заходзіла гаворка, толькі рагатаў. Такія ўжо яны, гэтыя паўднёўцы, рагатуны.

У першы дзень сваёй працы ў школе Грэгер правёў інвэнтарызацыю музычных інструмэнтаў: дырыжорскія палачкі зь бярозы для кожнага вучня; два тамбурыны (адзін зь іх трэснуты); два трохкутнікі; адзін драўляны ксыляфон, на якім бракавала ля й фа-дыезу; маракас, зь якога сыпаліся семкі; гітара з трыма струнамі ды адна зламаная бубнавая палачка. А ў якасьці раздатачнага матэрыялу меўся песеньнік «Давай сьпяваць!: Ч. 1» ды зборнік «Родныя песьні» Уляфа Сьдэр'ельма.

— Што за халегтга! — буркнуў Грэгер.

Ніхто не пасьпеў і рота раскрыць, як Грэгер вытрас са школьнага бюджэту грошы, пра існаваньне якіх ніхто нават і ня ведаў, і купіў бубны, электрабас, электрагітару ды ўзмацняльнік. А яшчэ зусім навюткі прайгравальнік. На наступных занятках нечакана высьветлілася, што Грэгер па-майстэрску грае на гітары. Агромністыя пальцы левай, здаровай, рукі бегалі па грыфе гітары, нібы валасаты амазонскі павук, між тым як самотны палец правай высякаў акорды: і паменшаныя, і стрыманыя, і фляжалеты, — лёгка, нібы гуляючы. Потым ён перайшоў на блюзы ды пачаў імітаваць нэгрыцянскія сьпевы — для паўднёўца гэта, несумненна, было не складана. Пасьля выканаў душашчыпальнае сола, тузаючы струны пазногцем замест мэдыятара. У нас аж-но сківіцы паадпадалі.

Калі заняткі скончыліся, мы зь Ніілам засталіся ў клясе.

— Мне ніколі так не сыграць, — панура сказаў Нііла.

Грэгер адклаў гітару ўбок.

— Выцягні рукі! — загадаў ён.

Нііла падпарадкаваўся. Грэгер таксама выцягнуў свае перад сабою ды агледзеў пальцы.

— Лічы! — загадаў ён.

І Нііла палічыў. Шэсьць пальцаў.

— А колькі ў цябе самога?

— Дзесяць.

Можна, вядома, і так глядзець на рэчы.

Заўважыўшы, што мы цікавімся музыкаю, Грэгер дазволіў нам брынчаць на перапынках. Нііла з круглымі вачыма пачаў мацаць электрагітару ды прыйшоў у захапленне ад таго, як лёгка было націскаць на струны. Сам я ўчапіўся ў электрабас і са здзіўленьнем адчуў, што ён адцягвае мне плячо, нібы цяжкі маўзэр у кабуры. Пасьля я ўрубіў або два ўзмацняльнікі. Нііла занепакоена запытаўся, ці ня ўдарыць яго праз струны токам. Я адказаў, што хвалявацца няма чаго, бо струны ж ізаляваныя адна ад адной.

І мы пачалі граць. Гэта быў сапраўдны драйв, хоць нашая ігра была проста жахліваю. Але з гэтага моманту нашая музыка зрабілася нейкім чынам больш сапраўднаю. Спачатку самапальная фанэрына ў гаражы, пасьля скрыпучая акустычная гітара ў падвале, а цяпер — сапраўдныя рэчы! Бліскучы ляк, хромавыя анкеры ды кнопкі, лёгкае гудзеньне дынамікаў. Гэта было крута! Гэта ўжо не дзіцячыя гульні.

Нашаю першаю задачаю было навучыцца трымаць рытм. Спачатку паасобку, што было ня так ужо й лёгка. Пасьля — разам, што было яшчэ складаней. Наступнаю задачаю было навучыцца мяняць акорды. І найлепш — адначасова. Не губляць пры гэтым рытму. А пасьля — папярэдні акорд.

Тыя, хто калі іграў, зразумеюць мяне. Спатрэбілася шмат часу, каб нашае дрыньканьне пачало ўрэшце нагадваць музыку.

Грэгер часта заставаўся паслухаць і даваў нам сяброўскія парады. Найбольш нам дапамагаў ягоны неверагодны спакой. Як, напрыклад, тым разам на абедзенным перапынку, калі мы вучыліся пачынаць адначасова. Грэгер раз за разам пачынаў адбіваць такт, але я заўсёды ўступаў на «тры», а Ніла — на «чатыры». А пасля — наадварот. Напрыканцы, калі мы ўрэшце пачалі адначасова на «чатыры», Грэгер сказаў, што на-самрэч трэба пачынаць на «раз». На другі «раз». Той, якога ўголас не вымаўляюць.

— Раз, два, тры, чатыры — (і!).

Ніла буркнуў, што геніем матэматыкі ён ніколі ня быў. У адказ Грэгер выцягнуў скалечаную руку ды папрасіў Нілу падлічыць абрубкі.

— Чатырох не хапае, так што маўчыце, — міралюбна сказаў Грэгер, — падымаю палец і — паехалі!

Як ні дзіўна, гэта спрацавала. Упершыню мы пачалі як трэба. Нават і сёння, калі я чую лічэньне, у мяне перад вачыма паўстае зьнявечаная кукса Грэгера.

Мы практыкаваліся ўсю восень. Выкарыстоўвалі кожную вольную хвілінку. Перапынкі, форткі ў занятках, заставаліся пасля школы. І вось неяк у абедзенны перапынак у нас урэшце атрымалася нешта падобнае да блюзавага акампанэмэнту.

Грэгер паслухаў і пахвальна кінуў галавою.

— Так трымаць! — падбадзёрыў ён нас.

Адчыніў дзьверы. У клясу нясёмела ўвайшоў хлапчук: мяккія рысы твару, на лоб зьвісае доўгая пасма

валасоў. Ён не падымаў на нас вачэй. Толькі адкрыў выцягнуты футарал, які прынёс з сабою. Усярэдзіне футарал быў абабіты чырвоным плюшам. Сваімі доўгімі пальцамі хлапец выцягнуў чырвона-белую электрагітару, падключыў яе да аднаго з узмацняльнікаў і наладзіў гучнасьць. Пасьля пад наш акампанэмент ён сыграў такое сола, што ў мяне сэрца ледзь ня вырвалася з грудзей, гэта быў лямант, напоўнены скрухаю ды смуткам. Узьняўся такі гуд, што ажно задрыжэлі шыбы. Гук ягонай гітары быў нейкі асаблівы, нязвыклы для нас: яна надрывалася, выла, гула. Як разгублены чалавек. Хлопец пераклучыў нешта на скрынцы, прыкручанай да гітары, і яна завывала зь яшчэ большым надрывам. Пасьля ён выканаў сола. Гітара шалела й лютавала, завывала дзікім зьверам — хто мог чакаць такога ад трынаццацігадовага малакасо-са! Пальцы ляталі паміж струнамі, мэдыятар узрываўся аглушальнымі каскадамі гукаў, вуха ўжо не пасьпявала за музыкаю — мы слухалі яе сэрцам, целам, усмоктвалі праз скуру. Напрыканцы ён зрабіў нешта, чаго я ніколі раней ня бачыў. Ён скінуў зь сябе гітару ды паднёс яе да дынаміка, і гітара засьпявала сама сабою — заскрыгата-ла надрыўным шэптам, завывала воўкам і залілася флейтай адначасова!

Хлопец раптам усьміхнуўся. Мяккаю, амаль дзявочаю ўсьмешкаю. Адкінуў назад свой бялявы чубок і выключыў узмацняльнік. У яго былі фінскія, празрыста-блакітныя вочы.

— Джымі Гэндрыкс, — коратка сказаў ён.

Мы расхінулі фіранкі. Зь дзясятак вучняў,
згрудзіўшыся плячо да пляча, шчыльна прыціснуліся
насамі да акна. Музыка пракацілася па ўсёй школе.

Грэгер летуценна паглядзеў на нас.

— Ну, вось, сябры, гэта пачынае ўжо нешта нагад-
ваць! Пазнаёмцесь з Холгеры.

Я павярнуўся да Ніілы ды з прадчуваньнем нядобра-
га шапнуў яму:

— Яны ж, халера, зь яго ўсю душу выцягнуць.

— Чаго? — перапытаў Грэгер.

— Не, нічога.

Менавіта ў старэйшых клясах пачыналі цікаваць не
на жарт. Паяльская Цэнтральная школа тых часоў бы-
ла проста жудасным выпрабаваньнем для тых, хто хоць
бы чымсьці вылучаўся на фоне астатніх. Пабочнаму
назиральніку магло, вядома, паказацца інакш. Спакой-
нае паселішча, шараговая школа. Каля дзвюх соцень
навучэнцаў. У калідорах — стрыманае маўчаньне, мож-
на нават сказаць пакорлівасьць.

Насамрэч у нас меліся небясьпечныя вучні. Пачаўшы
пакрысе буяніць яшчэ ў сярэдніх клясах, цяпер яны
расквітнелі напоўніцу. Рэч была, магчыма, у полавым
сталеньні. У лішку гармонаў. У трывозе ды адчаі.

Яны з асалодаю ставілі сінякі: заціскалі ахвяру ў
цёмны кут і білі цвёрдым каленам у сьцягно або пад
зад. У мяккія часткі. Небарака курчыцца ад болю, адва-
рочваецца, а яны стаяць і шчэраць зубы. Іншым разам

схаваюць у руцэ цыравальную іголку, ты ідзеш побач, а яны ўтыкаюць яе табе пад вопратку, глыбока ў скуру. Яшчэ іх забавляла біць з размаху ў плячо так, што боль не праходзіў пасля гадзінамі.

Гэтыя каты нутром чулі сваю ахвяру. Яны адразу ж вылучалі белых варонаў, адсартоўвалі адзіночак, летуценнікаў з чулаю душою, залішне разумных. Адною зь іхніх ахвяраў быў Ганс, маўклівы хлопец, які збольшага кантактаваў зь дзяўчатамі. Перасьледнікі ўсталявалі татальны кантроль над ягоным жыццём і запалохалі да такой ступені, што ён больш не наважваўся сам выходзіць у калідор. Ён спрабаваў схавацца за сьпінамі сяброў, трымацца ў самай сярэдзіне статку, як слабая антылёпа. Толькі праз шмат гадоў, калі ён зьехаў у Стакгольм, ён змог адкрыць сваю гомасэксуальнасьць.

Другой ахвяраю быў Мікаэль. Таксама нясьмелы й замкнёны ў сабе хлопец, які ня мог адказаць. Ён быў не такі, як усе, было бачна, што й сам ён так лічыць. Неяк падчас заняткаў, калі настаўнік працы выйшаў з клясы, Мікаэля абкружыла цэлая банда. Пад правадырствам Уфэ, галоўнага садыста клясы, яны прыняліся выпрабоўваць на сваёй ахвяры прыёмы задушэньня. Уфэ павольна сыскаў прапахлымі тытунём пальцамі кволую шыю — усе мацней і мацней, пакуль небарака не заквакаў жабаю. Аднаклясьнікі стаялі й глядзелі, але ніхто й слова не сказаў. Замест гэтага ўсе назіралі зь відавочнаю зацікаўленасьцю. Вось што, значыцца, адбываецца, калі цябе душаць! Глянь, як у яго вырачыліся во-

чы! Неўзабаве яшчэ некалькі хлопцаў захацелі паспрабаваць. Ім нават ня трэба было ўтрымліваць сваю ахвяру: хлопца ўжо паралізавала ад жаху. Чорт, ён зараз пачне ванітаваць, лепш яго, пэўна, адпусьціць. Можна, хто-небудзь яшчэ? Давай паспрабуй! Глянь на «батаніка», што, перапужаўся? Рукі сюды, ніжэй, тут не сасьлізгае. Кх-кх, кх-кххх! І ты давай, ён усё роўна нікому ня вякне! Сьмешна, што за шыя, такая кволая, халера!

Настаўнікі, напэўна, здагадваліся, што адбывалася ў калідорах, але не наважваліся ўмешвацца. Некаторым і самім даставалася. Адну настаўнічку з паўднёвай Швэцыі сыстэматычна даводзілі да гістэрыкі, і яна штораз са сьлязьмі на вачах выскаквала з клясы. Вучні пагардліва хмыліліся ёй у вочы, што б яна ні казала, адмаўляліся выконваць заданьні, хавалі ейныя кніжкі, рабілі непрыстойныя заўвагі, бо яна была ня замужам, падкідвалі ёй у торбу парнаграфічныя здымкі ды шмат яшчэ чаго такога ж кшталту. У гэтую гульню ўцягвалася ўсё больш і больш вучняў, як толькі ім падварочваўся шанец. Зусім звычайныя хлопцы й дзяўчаты. Мае аднаклясьнікі. Заводзіліся з паўабароту, іх ажно расьпірала зь сярэдзіны. Часам паветра распалялася да такой ступені, што ў клясе было цяжка дыхаць.

Як толькі я пачуў сола Холгеры, адразу зразумеў, што хлопца чакаюць непрыемнасьці. Вось такія хлюпкі звычайна й робяцца ахвярамі катаў, тыя, хто залішне вылучаецца з натоўпу. Я й раней бачыў яго ў школьных

калідорах, але асаблівай увагі не зьвяртаў. Ён быў крыху дзіклівы, аднак даволі ветлівы. Адзін з тых вясковых ціхоняў, якія пераважна трымаліся паасобку, зьбіраліся групкамі ў кутах і нешта мармыталі адзін аднаму па-фінску. Яны заўсёды пачуваліся няўтульна ў Паяле, раённым цэнтры. Холгеры расказаў мне пра цяжкасці, зь якімі ён сутыкаўся ў першыя тыдні кожнага навучальнага году. Усе тры летнія месяцы ён размаўляў па-фінску, а тут раптам трэба перабудоўваць мозг на швэдзкую. Першыя два тыдні ён блытаўся ў словах, гарадзіў памылкі, таму самым надзейным было маўчаць.

Холгеры жыў у Кіхланкі, і мы часта стаялі разам на прыпынку, чакаючы аўтобус. Мы гаварылі звычайна пра музыку. Я пацікавіўся, адкуль ён умее граць на гітары, а Холгеры адказаў, што гітара была бацькава. Той памёр некалькі гадоў таму, але што дакладна зь ім здарылася, Холгеры не хацеў расказваць. Самымі яркімі дзіцячымі ўспамінамі было, як ён сядзіць у бацькі на каленях і слухае, як той грае заліхвацкія песні, як весела выкрывае словы, ахоплены п'яным запалам, як выпірае сьліну з вусоў, падстрыжаных манікюрнымі нажніцамі, а пасля частуе сына ляндрынкамі. Калі бацька памёр, гітара засталася вісець на сьцяне. Холгеры зняў яе аднойчы, перабраў пальцамі струны, і яму падалося, што ён чуе татаў голас, які ляціць аднекуль з глыбіні лясоў, дзе бацька знайшоў урэшце свой спакой.

Маці Холгеры выйшла датэрмінова на пэнсію — здалі нэрвы, — а сын застаўся для яе адзінай уцехай у

жыцці. Таму калі Холгеры захацелася электрагітару ды ўзмацняльнік, маці адразу ўсё набыла, хоць у яе самой грошай не ставала нават на вопратку ды абутак.

Як і я сам, Холгеры гадзінамі сядзеў перад радыё. Ставячы пальцы на сваё разуменьне, ён іграў сольныя партыі ды быў у сваім фантазійным сьвеце сапраўднаю супэр-зоркаю, геніяльным выканаўцам, перад якім публіка скупячелася ў захапленні. Гэта стварала ў нашай групе пэўныя праблемы. Ніілу трэба было яшчэ шмат пацець на сваёй гітары, каб навучыцца хутка мяняць акорды. Холгеры быў куды спрытнейшы ў тэхніцы, але, з іншага боку, быў глухі да таго, што рабілі астатнія. Ён пачынаў або залішне рана, або са спазьненнем, і амаль ніколі ня ўпісваўся ў мэлэдыю. Я спрабаваў быў па-сяброўску паразмаўляць зь ім на гэты конт, але ён або ня слухаў, або толькі загадкава ўсміхаўся. Холгеры быў з тых людзей, каму цяжка быць простымі. Ён нібы карункі выплятаў са сваёй музыкі. Просіш яго ўзяць ноту, а ён табе акорд, падстроіўся пад ягоны акорд, а ён табе адразу рыф, прыйшоўся даспадобы рыф, як Холгеры кідае яго й выдае сола або робіць пераход у іншую танальнасьць. За ім немагчыма было ўгнацца. Першы час Нііла адчуваў да Холгеры непрыязь — рэч, вядома, была ў зайздрасьці, — але разам з тым ён разумеў, што бяз гэтага хлопца нам не абысьціся.

Нярэдка па вечарах Холгеры сядаў на рассоўную канапу ў сябе ў Кіхланкі й даставаў гітару памерлага бацькі. З-пад ягоных хлапчуковых пальцаў пачыналі

вялізнымі матылямі вылятаць акорды. На лёгкіх крылах яны падымаліся над крэсламі й канапамі, падляталі да печкі, на якой булькаў чыгунок з бульбаю, кружыліся над насыценным календаром, ківачом і тканым пано, над газетнаю выразкаю з партрэтам каралеўскай пары ды выяваю куміра моладзі Гонкена Гольмквіста, прынюхваліся да хлеба й збаню на сталe, імкліва ныралі да начнога гаршчка й веніка, праносіліся каля школьнага ранца й гумавых ботаў, падымаліся зноўку ўверх, да маці ў фатэлі, рабілі кола над ваўняным клубком і сьпіцамі ў жвавых руках, пасья кідаліся да вазонаў з кветкамі — бягоніі ды цешчынага языка, — падымаліся да акна, мімаходам глядзелі на папавы, бярозы й пяшчотнае вечаровае сонца, праляталі каля швейнай машынкi, побач з драўлянаю скрыняю радыётрансьлятара, каля адзежнай шафы са скрыўленымі дзэвярыма, а пасья зноў вярталіся ў гітару, у змрочную сьвідравіну, каля выхаду зь якой ужо цясьніліся новыя матылі — у чаканьні падарожжа.

РАЗЪДЗЕЛ 14

— пра дзікую сутычку ў паяльскім калектары ды
пра тое, як мы неўспадзеўкі атрымалі бубнача

Не зважаючы на заклікі Лестадыюса ды перасьцярогі Міністэрства аховы здароўя, нягледзячы на шматлікія горкія прыклады сярод сваіх родных і знаёмых, некаторыя з маіх аднаклясьнікаў панадзіліся выпіваць па выходных. Турнэдален належыць да таго гарэлачнага геаграфічнага поясу, які цягнецца праз усю Фінляндыю й заходзіць углыб Расеі, таму галоўнаю справаю нашых старшаклясьнікаў у вольны час было надрацца. У часе перапынкаў гэтыя выпівохі-пачаткоўцы, якія знайшлі ўжо свой шлях выратаваньня, прапаведвалі сябрам «Эвангелье 0,75», а дрэнны прыклад, як вядома, разны.

У гэты час хлопцы з Каўнісваары пачалі распускаяць чуткі пра тое, што яны зь лёгкасьцю перап’юць каго заўгодна ва ўсім Норботэне. Доказы прыводзіліся бясспрэчныя. Летась яны завіталі ў Еліварэ й Кіруну ды перапілі там усіх сваіх субутэльнікаў, нават юнакоў з прасьпіртаваных шахцёрскіх сем’яў, у якіх у родзе былі яшчэ й чыгуначнікі, а калі ўжо гэтыя не ўстаялі, які ўвогуле можа быць сумнеў.

Каўнісваарцы зарваліся ўрэшце канчаткова: казалі, што гатовыя кінуць выклік кожнаму, хто ўсумніцца

ў іхняй перавазе. Крыху паразважаўшы, паставіць нахабнікаў на месца вырашылі два браты з Паскаянкі. А яны лічылі сябе ня толькі добрымі знаўцамі выпіўкі, але й майстэрскімі арганізатарамі, таму браты надумалі абвесьціць «запойны» чэмпіянат раёну.

Навіна хутка дайшла да ўсіх моладзевых групавак у акрузе. Правілы былі простыя: юнацкі чэмпіянат, удзельнікі не старэйшыя за дзявятую класу. Навіна кацілася між тым далей: спаборніцтва абмяркоўвалі ўжо ў аўтобусах, за гульнёю ў покер і нават у спартовых сэкцыях. Прадстаўляць сваю мясцовасць мог толькі адзін удзельнік, таму сьпярга прайшлі жорсткія адборачныя спаборніцтвы. Неўзабаве, вечарам пятніцы на пачатку кастрычніка, прыйшоў час самога фіналу.

Спаборніцтва мусіла адбыцца ў старым паяльскім калектары. У той час ён стаяў каля абрыву ракі непадалёк бажніцы — чырвоны цагляны будынак, прасякнуты ледзь чутным, але ўсё ж выразным пахам лайна. Таму мясцовая братва аблюбавала калектар для таго, каб гатаваць брагу: скрозь патаемны люк на даху яны прабіраіся на гарышча, у свой зацішны куток. Там біклагі з бражкаю маглі бесьперашкодна прэць днямі, бо дражджавы пах перамяшваўся з клаачным водарам.

Я сябраваў з паскаянскімі братамі, таму пагадзіўся дапамагаць ім з рыхтаваньнем пры ўмове, што нам зь Ніілам дазваляць папрысутнічаць на чэмпіянаце. Мы зьнеслі біклагі ўніз і напоўнілі іх вадою; выраб самой брагі даверылі больш дасьведчаным таварышам. Пякарскія

дрожжы й цукар, а ў некаторыя пасудзіны — нават бульба ды разынкі. Закваску пакідалі на пару тыдняў, каб тая настаялася ды набралася водару й мацунку. Ачышчэньне самагону было не для братоў з Паскаянкі. Праўда, трое хлопцаў зь іхняга кварталу гналі свой напой пад фірмоваю назваю «ХіЛаГу» (у гонар саміх сябе) і нават з самапальнаю этыкеткаю, але сівухі ў ім было столькі, што валасы старчма становіліся. Старэйшы брат, які больш кеміў у тэхніцы, таксама паспрабаваў аднойчы выгнаць самагон, употай змайстраваўшы апарат у сваёй рамеснай вучэльні. Агрэгат ён паставіў на пліту ў гаражы, але недастаткова шчыльна прыкруціў трубка, таму пары этанолу загарэліся ды ўся гэтая чартаўня ўзьляцела ў паветра. У лякарні хлопец патлумачыў, што свае шматлікія апёкі ён атрымаў, калі перакуліў на сябе чыгунок з гарачаю бульбаю, а што да дражджавога паху на адзеньні, дык гэта ад мамчынай закваскі, якую ён на сябе выліў, каб астудзіцца. На памяць пра гэтую гісторыю ён атрымаў мянушку Бохан ды бурыя плямы на безвалосай руцэ.

Пасьля гэтага інцыдэнту браты сышліся на агульным меркаваньні, што гнаць самагон недарэчна: гэта ж поўнае глупства, у якім няма ніякага сэнсу ды якое да таго ж пагаршае смак і разбурае найкаштоўнейшы вітамін В. Сапраўдны мужык мусіць паважаць брагу, толькі пры такой умове можна было ўдзельнічаць у чэмпіянаце.

Мы дачакаліся вечара, калі калектарная апусьцела — працоўныя ня мелі ніякага ўяўленьня пра спаборніцтва.

Пад аховаю начной цемры чарада хлопцаў — каля дзесяці чалавек — пачала спускацца праз слыхавое акно. Усе сабраліся на захламленым гарышчы, патанулым у зьедлівым смуродзе. Удзельнікі селі ў кола на падлозе. Пачалі пільна разглядаць адзін аднаго.

Хлопец з Корпіломбала меў прышчавы лоб, на які мэлянхалічна зьвісаў чорны чуб. Удзельнік зь Юнасуанда ўвесь час хмыліўся, выпінаючы ніжнюю губу, — тыповая рыса для прадстаўнікоў ягомага раёну. У хлопца з Тэрэндэ быў падбародак зь ямкаю ды адвіслы нос бульбінаю. Прэтэндэнт з Муадасломпала, зь цёмнымі авечымі космамі на галаве, увесь час нэрвова сплёўваў. Паялу, такім чынам, прадстаўляў Бохан — граміла зь нізкім лобам і блакітнымі, крыху раскосымі вачыма. Акрамя таго, удзельнічала яшчэ пара вясковых хлопцаў. Хлопец зь Ляйньё меў амаль што богабазны выгляд — бледны, з пужлівымі й вялізнымі, як у лані, вачыма. Торынэнскі хлопец меў агромністыя, як у лесаруба, далоні, якія не вязаліся зь ягонымі непрапарцыйна тонкімі, недаразьвітымі ручкамі, а ягоны вуграваты нос, падавалася, быў увесь аблеплены гнюсам. Выбраньнік Каўнісваары, які лічыўся фаварытам спаборніцтва, быў адным з найлепшых мясцовых лыжнікаў на доўгія дыстанцыі — танкагубы бамбіза, са схіленым наперад торсам; яшчэ калі ён быў чатырнаццацігадовым падлеткам, то здужаў заняць адзінаццатае месца ў абласным забегу ў Шэлефтэа, а ягоныя лёгкія не саступалі ў аб'ёме трактарнаму колу. Падтрымаць удзельнікаў прыйшло з

паўтузіна іхніх землякоў, якія мусілі сачыць, каб усё ішло паводле праваў.

Малодшы брат Бохана, Эркі, з урачыстым выглядам адкаркаваў першую біклагу. Нізкарослы, але моцна зьбіты васьміклясьнік праславіўся як зацяты баец, майстар кулачнага бою. Убачыўшы пеністую брагу, ён адчуў такую смагу, што пачаў патрабаваць, каб яго ўзялі дадатковым удзельнікам. Але яму адмовілі, бо ў Паялы ўжо быў свой удзельнік. Эркі пачаў тады напіраць на тое, што ў яго саамскія карані, пералічыў усіх сваіх продкаў, пакаленьне за пакаленьнем, і з выклікам патрабаваў, каб Бохан пацьвердзіў ягоны радавод. Урэшце сышліся на кампраміс: Эркі мусіў удзельнічаць як прадстаўнік лясных саамаў з Сатаярві, а ягоныя абавязкі памагатага на турніры пераходзілі да нас зь Ніілам.

Мы адразу ж пачалі разьліваць брагу. Я нахіляў біклагу, а Нііла разносіў кубкі. Усе вокамгненна выпілі ў поўным маўчаньні. Неадкладна выпілі па другой. Бадзёрае бульканьне й хлюпаньне. Кубак нумар тры. Калі апустошылі й яго, спатрэбіўся кароткі перадых, каб адрыгнуць і набіць пад губу сьвежага тытуню. Удзельнікі касавурыліся адзін на аднаго й мармыталі пад нос, што слабойшай брагі яшчэ трэба пашукаць і што ў іхняй мясцовасьці такія напой немаўляты з бутэлечкі смочуць. Заўзятары ды назіральнікі дамагліся права правесыці дэгустацыю. Я адсёрбнуў глыток — і ў мяне нібы сырая бульбіна ў горле захраснула. Брага нагадвала дражджавы настой для цеста ды была, халера, надта моцная.

Тут народ нецярпіва нагадаў мне пра мае абавязкі ў гэтай даліне скрухі, і я прыцягнуў і адкаркаваў наступную біклагу. Дзеля справядлівасці я стараўся наліваць у кубкі пароўну, а Нііла сачыў за тым, каб усе выпівалі. Настрой пачаў відавочна выпраўляцца. Неўзабаве маўчаньне змянілася на жвавае балбатаньне па-турнэдаленску. Больш за ўсіх радаваўся, бадай, Эркі, бо яго дапусьцілі да ўдзелу праз ласкавы дазвол астатніх, і ён кінуўся дзякаваць усім пэрсанальна, паціскаючы кожнаму руку, пакуль Бохан не папрасіў яго заткнуцца ды не парушаць спартовай канцэнтрацыі.

Як звычайна бывае, ап'яненне прынесла з сабою самыя дзівосныя мэтамарфозы. Хлопец з Компіломбала засьвяціўся ясным сонейкам і пачаў травіць непрыстойныя паказкі пра настаўнічак. Юнасуандзец, нахмурыўшы бровы, пачаў скардзіцца на тое, колькі нацыстаў было ў суседніх вёсках ў трыццатыя гады; сьціміўшы, што гэта быў камень у ягоны агарод, хлопец з Тэрэндэ прыгадаў зьвесткі наконт колькасці прыдуркаў у Юнасуанда. Хлопец зь Ляйнё, забыўшыся ў момант на сваю набожнасьць і сарамлівасьць, прапанаваў згуляць партыю ў покер па кроне на кон. Каўнісваарскі ўдзельнік зьедліва пацікавіўся, калі гэта лестадыянцы зь Ляйнё зрабіліся такімі азартнымі. На што муадасломпалец, напусьціўшы на сябе таямнічасьці, пачаў апавядаць, што рэч была ў крыві французскіх каралеўскіх асобаў, якія інкогніта наведвалі нашыя землі ў XVIII стагодзьдзі. Прадстаўнік Торынэну адказаў, што, паводле ягоных зьвестак, Муа-

дасломпала больш славіцца сваімі крывавымі вэндэтамі ды ўсеагульным кровазьмяшэннем. Бохан зноў раўнуў, каб усе заткнулі свае пашчы, пасья чаго ўсе пачалі ганіць *Rajalan piksipojat* зь іхнім навамодным глупствам наконт зьліцьця муніцыпалітэтаў (у адзін, Паяльскі), ад чаго гэтыя надзьмутыя паяльцы пачалі лічыць, быццам яны нешта зь сябе ўяўляюць.

Пасья двух новых кубкаў настрой зрабіўся яшчэ больш непрыязным. Адначасова аргумэнты рабіліся менш доказнымі, а мова страчвала сваю выразнасьць. Адзіны, хто ўсё яшчэ захоўваў весялосьць, хлопец з Корпіломбала, нечакана ўзьняўся са свайго месца. Ён, вядома, дужа выбачаецца, але мусіць пакінуць турнір, бо яму раптам неверагодна закарцела паперыцца, і ён запытаўся, ці няма ў нас тут у Паяле якой цёлкі без забабонаў. Эркi ў падрабязнасьцях апісаў шлях да дому нашай састарэлай матэматычкі ды, хітра ўсьміхаючыся, пажадаў лавеласу ўдачы. Астатнім падумалася, што прыйшоў час разьвязаць бойку, але сьпярга трэба было адліць і як сьлед раззлавацца. Схадзіўшы да ветру, усе нечакана пачалі пакутаваць ад нясьцярпнай смагі, і мы зь Ніілам не марудзячы вярнуліся да сваіх абавязкаў.

Павекі пацяжэлі ды не хацелі падымацца. Язык набрак у роце. Бражныя выпарэньні напоўнілі пакой кіслым балотным смуродам. Юнасуанда й Тэрэндэ абмяняліся вялымі кухталямі, пасья чаго рухнулі ў абдымкі адзін аднаго ды так і адключыліся. Ад гэтае сцэны муадасломпалец дзіка зарагатаў, а пасья схпіў пустое ядро

ды пачаў ванітаваць. Пасьля чаго голасна заявіў, што патрабуе працягу спаборніцтва, але неўзабаве ён таксама заснуў, і галава ягоная бязвольна абмякла на грудзях. Каўнісваарскі хлопец пагардліва фыркнуў — што ўзяць з гэтых пачаткоўцаў.

Яшчэ пара новых заходаў. Удзельнік зь Ляйньё сам ня верыў, што столькі пратрымаўся: усе ягоныя родзічы былі шчырымі вернікамі, а ён сам пачаў піць так нядаўна, што яшчэ не пасьпеў нават прызвычаіцца. Прадстаўнік Торынэну разьлічваў на сваю спадчыннасьць, ён пачаў пералічваць усіх выпівохаў у сям'і ды пасьпеў налічыць ужо з два тузіны, калі раптам заваліўся на бок ды так і застаўся ляжаць.

Нііла выцягнуў яшчэ адну біклагу. Бохан ды каўнісваарац зласьліва пераглянуліся, нібы два змардаваныя баксэры, і сынхронна выпілі. Заставаўся яшчэ хлопец зь Ляйньё ды Эрккі, якога не гняло суперніцтва, і ён па-ранейшаму піў дзеля асалоды. Бохан часткова страціў дар мовы ды мог цяпер спараджаць толькі галосныя гукі. У каўнісваарскага хлопца, у сваю чаргу, ўзьніклі праблемы са зрокам: кубак ён мог убачыць, толькі прымружыўшы адно вока. Ён скарыстаўся, аднак, са сваёй вэрбальнай перавагі над астатнімі ды зацягнуў, амаль без запінак, песьню паяльскіх страйкаў. Тады хлопец зь Ляйньё прапанаваў усім камуністам каціцца ў свае ўлюбёныя сібірскія сьнягі, а пасьля пачаў сьцьвярджаць, што Ленін быў у інтымных зносінах са Сталіным і што Маркс, без сумневу, далучыўся б да іх, калі б не пасьпеў

памерці. Потым ён яшчэ раз са здзіўленьнем адзначыў, як кайфова было грашыць і што ён пачаў бы значна раней, калі б ведаў. Напрыканцы, шчасьлівы й задаволены, ён ціхенька прытуліўся да сьцяны ды заснуў, не памаліўшыся на ноч.

Заўзятары, адчуўшы хуткае заканчэньне, пачалі падбэдзёрваць сваіх удзельнікаў. Трое, з Каўнісваары, паходзілі зь сем'яў з традыцыямі дарожных страйкаў ды сталіністамі. Яны памоўчвалі, пакуль былі цьвярозыя, а выпіўшы, загарлапанілі, што камуністычнае п'янства ўзмацняе мяцежны дух і завастрае аргумэнты ды што нідзе больш ня ўбачыш такіх вясёлых папоек, як на сходах «Чырвонай моладзі». Падтрымаць Паялу прыйшлі двое — з Наўрысаха й Паскьянкі; абодва лічылі сябе сацыял-дэмакратамі, таму атмасфэра значна абвастрылася. Калі Бохан і каўнісваарац атрымалі па новым кубку, каўнісваарскія заўзятары пачалі пагражаць супернікам расправаю ў традыцыйным парадку: спачатку ў ход пайшлі смачныя турнэдаленскія параўнаньні, потым — наўпроставы тэкст, пасля — пагрозьлівыя жэсты ды напрыканцы — задзірлівыя погляды. Некалькі ўзмахаў рэвалюцыйным молатам — і сацыял-фашысты засікаюць крывёю. Паяльцы тады зьедліва пацікавіліся, што гэтыя рэвалюцыянэры зрабілі карыснага для гісторыі нашай мясцовасьці, акрамя ўзарваньня аўтобуса непадалёк Кегнісу ды маханьня рэвальвэрамі ў далёкіх лясных старожах. На што каўнісваарская банда закрычала ў адказ, што такое могуць малоць толькі языкі тых, хто ліжа

дупы начальнікаў, і што сёння дух працоўных такі самы моцны, як і раней. У апошні момант паміж ваяўнічымі групойкамі падняўся Эрккі ды ледзь варочаючы языком, але з хітрынкаю ўваччу заявіў, што хоць яго даўно ўжо й цягне да камунізму, але тусоўкі «арлянт», асабліва з дармавым сокам і тартамі, яму таксама даспадобы, і таму ён пакуль яшчэ канчаткова ня вызначыў сваёй палітычнай прыхільнасці. Абедзьве хеўры кінуліся яго дубасіць, каб накіраваць на верны шлях, а я між тым зноў напоўніў усе кубкі.

Бохан быў вымушаны сядзець, прытуліўшыся да сьцяны, каб ня ўпасці. У хлопца з Каўнісваары цяпер дваілася ўваччу, нават калі ён прымружваў вока, ды яшчэ павекі трэба было ўвесь час падтрымліваць пальцамі. Абодва прыціхлі. Яны ўжо мінулі мяжу болю, і атрута сеяла цяпер толькі сьмерць і паралюш. Рука каўнісваарца раптам абвісла, вока заплюшчылася. Настала поўная цішыня. Але ў той момант, калі ўсе палічылі справу вырашанаю, хлопец гучна абвесьціў, што калі ягоная армія выйшла з-пад кантролю, яму спатрэбіцца староньня дапамога. Тады адзін зь ягоных сяброў паднёс кубак да ягоных вуснаў і перакуліў у цёмную бездань. Бохан, у сваю чаргу, больш не рэагаваў на запытаньні, бо канчаткова аглух, але мову жэстаў ён па-ранейшаму ўспрымаў. Ён змог самастойна падняць кубак, але з глытаньнем было ўжо складаней — ён мусіў ліць паціхеньку, і вадкасьць сама, булькочучы, зацякала ў горла. Тады я прапанаваў абвесьціць нічыю. Але каўнісваарскія заўзятары абура-

на адказалі, што яны не такія баязьліўцы, каб аддаць гэтым паяльскім прахвостам перамогу, якая была ўжо ў кішэні.

Я зноў напоўніў кубкі. Іх апустошылі такім самым чынам. Я пачаў настойваць, не на жарт занепакоены, каб перамогу падзялілі на дваіх, бо абодва прэтэндэнты страцілі прытомнасьць. На што каўнісваарцы, прыпадняўшы павека свайго героя, паказалі, што зрэнкі ня толькі не закаціліся, але й палалі прагаю перамогі. Пасьля зараўлі Бохану ў вуха, ці будзе ён працягваць, і прапанавалі адкрыць рот, калі ён згодны. Бохан разявіў пашчу, і ўдзельнікі выпілі па новай.

Спустошыўшы й гэты кубак, яны перасталі зусім падаваць прыкметы жыцьця. З абодвух бакоў рабіліся спробы вярнуць фаварытаў да прытомнасьці. Бохан абмяк у ненатуральнай позе, а каўнісваарскі прадстаўнік заходзіўся сьлінаю. З маёй ініцыятывы мы паклалі іх бокам, выявіўшы пры гэтым, што абодва пасьпелі абмачыцца.

Між тым Эркі, запінаючыся, патрабаваў дабаўкі. Як і брат, ён амаль страціў дар мовы, але я ўсё ж зразумеў, чаго ён хацеў, і паднёс яму кубак. Эркі выпіў, а пасьля вымавіў па-фінску, але зь нейкім дзіўным замежным акцэнтам, што кубак запойнага чэмпіянату дастаецца лясным саамам з Сатаярві.

Заўзятары з Каўнісваары ды Паялы павярнуліся да мяне. Я, у сваю чаргу, павярнуўся да Ніілы. Ён кінуў і пацьвердзіў, што ўсё сыходзіцца. Эркі выпіў на адзін

кубак больш за астатніх. Эркі, ледзь варочаючы языком, з ухмылкаю абвесьціў, што ніколі ў жыцці так не напіваўся. Сацыяліст ён або камуняга — гэта ён вырашыць апасьля, бо цяпер яму трэба, шчыра кажучы, адліць.

Мы зь Нілаам дапамаглі Эркі выбрацца на дах. Зломленыя каўнісваарцы засталіся й пачалі з распачы выпіваць, абмяркоўваючы нядаўнія выпадкі самагубстваў. Тут Бохан пачаў ванітаваць, і паяльцы, заўважыўшы гэта, прачысьцілі яму рот, каб хлопец не задыхнуўся. Кісласалодкі прыпах паведаміў пра тое, што ў народу пачалася ўжо срачка. Пераможаны каўнісваарац выглядаў падазрона белым, але ўсе верылі, што моцнае сэрца лыжніка не падвядзе. Астатнія храпілі як сьвіньні — хто з расплюшчанымі, хто з заплюшчанымі вачыма — у шчасьлівым няведаньні наконт заўтрашняга дня.

А каля сьцяны калектару прымасьціўся Эркі, размалёўваючы восеньскую ноч дымнымі мазкамі. Я шчыра павіншаваў яго зь перамогаю, і тут мне ў галаву прыйшла адна ідэйка. З урачыстым выглядам я абвесьціў, што ў якасьці пераможцы моладзевага чэмпіянату Эркі чакае прыемны дадатковы прыз, а менавіта — месца бубнача ў самым пэрспэктыўным моладзевым рок-гурце Паялы.

Ніла адкрыў быў рот, але я пасьпеў штурхнуць яго ў бок, і ён прамаўчаў. Эркі адказаў, што бубнавых палачак ён нават і на фота ня бачыў. Але я супакоіў яго тым, што

калі ўжо ён можа ўпраўляцца ў такім стане зь пісюном, дык і з бубнаваю палачкай справіцца. Эркі так затросься ад сьмеху, што струмень паляцеў у розныя бакі, — на тым і пагадзіліся.

У наступны панядзелак на абедзенным перапынку адбылося нараджэньне нашага рок-гурта. Мне гэты дзень запомніўся з шэрагу прычынаў. Хоць з нашага чэмпіянату мінула ўжо два дні, Эркі ўсё яшчэ змагаўся з бадунам. Гэта яшчэ нічога ў параўнаньні зь ягоным братам Боханам, які кожны раз, ванітуючы, бажыўся, што завяжа, і ён насамрэч завязаў — на некалькі тыдняў. Хлопец з Каўнісваары змагаўся з наступствамі паводле жорсткай праграмы практыкаваньняў: ён бегаў па гіганцкіх балотах у бацькоўскіх гумаваых ботах, набіўшы іх для цяжкасьці камянямі, калоў дровы напераменку то праваю, то леваю рукою, а яшчэ скруціў з ровара сядала, каб не адпачываць без патрэбы, і езьдзіў так у паяльскую школу, дыхаючы ўдвая радзей.

Калі Эркі даведаўся, што іграць трэба ажно дзьвюма палачкамі, ён хацеў быў ужо біць адбой — гэта ж удвая больш, чымся дамаўляліся. Напрыканцы ён здаўся ды зь неахвотаю ўсеўся за школьныя бубны, учапіўся за палачкі, быццам гэта былі сякеры, і з усёй моцы пачаў дубасіць па літаўрах. Усё закружылася ў тарнада: штатывы, талеркі ды астатнія прыбамбасы. Эркі замер на хвіліну з адсутным выразам уваччу. Пасьля з упэўненасьцю канстатаваў, што бадун нібы пачаў адпу-

скаць. З энтузіязмам сабраў назад бубны ды паўтарыў спробу, але вынік быў такім самым разгромным. Між тым ад галаўнога болю не засталася амаль што ні сьледу. Казырна! Яшчэ хвілінку пайграць, дык тады, можа, і трэсьці перастане, і ў пот кідаць ня будзе.

Я ўзяў басуху ды паспрабаваў унесці хоць якую складнасьць у ягоны амаль нулявы рытм, а Ніла з Холгеры запаўнялі паўзы гітарамі. Пра прытрымліваньне танальнасьці ў нас і гаворкі не ішло — да гэтага было яшчэ далёка. Эркі, здавалася, зусім забыў пра нашае існаваньне: перакошаныя вочы, высалаплены язык, разьдзьмутыя шчокі. У яго, такім чынам, зь першага разу атрымалася зрабіць такі самы дэбільны выраз твару, які бывае ва ўсіх прафэсійных бубначоў падчас ігры, хоць астатні час яны выглядаюць як нармальныя людзі.

Без папярэджаньня, у самы разгар сола Холгеры, Эркі нечакана кінуў палачкі ды пачаў расшпільваць рамень. Мы зьбянтэжана змоўклі. Эркі сказаў, што рок-музыка — самая ачмурэнная штука з тых, што ён спрабаваў у жыцьці, уключаючы п'яныя гулянькі ды ананізм. З асалодаю ад сэксу ён, праўда, параўнаць ня можа, бо сам не спрабаваў, але ён усё ж думае, што гэ-та поўная бздур — бо ўжо залішне рэкламуюць гэтае траханьне.

Я папрасіў яго сыграць яшчэ раз, толькі цяпер ужо з зададзенаю частатаю. Эркі крыху павагаўся, але сыграў усё ж зноў. У выніку атрымалася яшчэ горш — нібы ў пекле спрацавала сыгналацыя. Ад бубнаў на ўсе бакі

паляцелі шчэпкі, на скураным пакрыцці з'явіліся яміны, вінты на штатывах разбоўталіся, а самі штатывы разваліліся на часткі. Я глянуў на Ніілу. Той пакруціў галавою. Такой нерытмічнай, нечалавечай какафоніі мы й блізка не выконвалі. Холгеры ўжо пасьпеў адключыць гітару ды пачаў складаць яе ў футарал. А за ім ўсьлед і Нііла. Сам жа я пачаў думаць, як нам ветліва адшыць Эркі, каб не пакрыўдзіць яго. Скажаць, што ганаровая ўзнагарода была толькі на адзін дзень? Чаму б і не. Ён проста ня так усё зразумеў.

Эркі, аднак, мяне апярэдзіў. Ён падняўся, ды не пасьпеў я й слова сказаць, як ён ужо выйшаў з клясы, кінуўшы нам з напукным спакоем «убачымся».

У наступны момант з-за дзвярэй данёсся зладаны рогат. Ціхі й трыюфальны. Празь дзвярны праём я ўбачыў, як на Эркі наваліўся Уфэ са сваім сябруком Ёўка. Яшчэ некалькі ягоных паплечнікаў стаялі побач. Двое рынуліся да Холгеры ды кінулі яго на падлогу, зрабіўшы захват за шыю.

— Ну, што, сысункі! — зласьліва зашыпелі яны.

Я не на жарт перапужаўся. Жывот уцягнуўся, сасуды сьціснуліся, рыхтуючыся прыняць удар. Няма нічога горшага за няведаньне. Калі ты ня можаш ведаць, колькі часу працягнуцца зьдзекі гэтым разам. Колькі сінякоў ты атрымаеш. Як балюча будзе. Ці пасьпее прыйсьці Грэгер.

За дзвярыма пачуўся крык. Пранізлівы лямант. Што гэтыя сукі робяць там з Эркі? Каб толькі не нажом!

У гэтую сэкунду мне хацелася памерці. Пасьля я ўбачыў, як яны адпаўзаюць па падлозе. Як Ёўка тупа моргае вачыма, а зь ягонага раздрапанага да мяса брыва ручаём цячэ кроў. Уфэ таксама плаваў у лужыне крыві ды енчучы зьбіраў у ёй аскепкі пярэдніх зубоў.

Паплечнікі адступілі назад, спалатнелыя ад страху. Эркi, пакульгваючы, вярнуўся ў клясу, зь ніжняй губы й падбародка сачылася кроў.

— Больш яны чапляцца ня будуць, — спакойна сказаў ён.

РАЗЪДЗЕЛ 15

*— пра тое, як пасья лазьні язык урэшце
вызваліўся з кайданоў, ды пра тыя рэчы, якія
абавязаны ведаць кожны малады чалавек*

У маёй сям’і цяплілі лазьню кожны суботні вечар — традыцыя, якая, напэўна, прыйшла да нас яшчэ з паганскіх часоў. Апошнім часам, калі ў сястры адрасьлі цыцкі, яна парылася адна, а пасья яе заходзілі я, маці й бацька. Мы напуськалі жару, *löylyä*, і пацелі ды церліся мылам, каб ачысьціцца ад бруду й сала, зьдзіралі старую скуру, дралі вяхоткаю сьпіны ды чырванелі, як разабраныя тушкі зайцоў. Галоўнае правіла ў лазьні — не псаваць паветра. Гэтая мудрасьць таксама перадавалася ў спадчыну з пакаленьня ў пакаленьне, таму лепш ёй не пярэчыць, бо інакш могуць і з лазьні вышпурнуць.

Напрыканцы паддавалі яшчэ больш жару, так што рашчыняліся нават змыкі, і калі ты ўрэшце апалоскваеься крынічнаю вадою, то цела робіцца такім чыстым, што і ўявіць сабе складана.

Аднак гэтым вечарам усё пайшло інакш. Пасья я зразумеў, што бацька ўсё спянаваў загадзя — нешта ўвесь час вітала ў паветры. Нэрвовасьць. Мы ўселіся ў прылазьніку, дзе ў куце стаяла пральная машына. Маці пасьпешліва сышла, было відавочна, што яна хацела

пакінуць нас адных. У бляшанай печцы ўтульна гарэлі, патрэскаючы, палены. Адно дужа ўпартае яловае палена абсыпала падлогу вугольчыкамі, і бацька тушыў іх мокраю ступнёю. Мы засмажылі па кавалку каўбасы ды з асаладаю пачалі есці, папаўняючы ў цэле запасы солі, якія выйшлі ў лазьні з потам. Бацька расправіўся са сваім півам і пачаў зьмешваць гарэлку зь ліманадам. За ўвесь гэты час ён ня вымавіў ані слова.

У звычайны дзень я сышоў бы, пакінуўшы бацьку самога. Я ведаў, што ён любіць адзіноту: можа гадзінамі сядзець перад печкаю ды глядзець на агонь, тоячы маркотныя думкі ў сваім угорскім сэрцы. Але гэтым разам я адчуваў нешта новае. Гэта была тая інтуіцыйная сувязь, якая ўзьнікае паміж бацькам і сынам, калі яны пасядзяць пэўны час моўчкі. Тады яны ператвараюцца ў двух самцоў, прынюхваюцца да поту адзін аднаго, прыслухоўваюцца да дыхання. Ты напружваеш цягліцы, а пасля расслабляеся, і скрозь скуру й кроў да цябе даносіцца прыглушанае бурчаньне страўніка. Ты робісся арганікаю. Агаляеся. Сыціраеш з лоба зморшчыны ад будзённых фраз.

Бацька кашлянуў, каб прачысьціць горла, але некалькі хвілінаў сядзеў моўчкі. Зноў кашлянуў, нібы разьмінаючы язык. Выпіў. Я падкінуў у агонь новае палена. Паглядзеў на запацелую шклянку з халодным напоем.

— Цяпер, калі ты ўжо дарослы... — пачаў ён урэшце па-фінску.

Я не адказаў. Падумаў, што шчаціньня ў мяне пакуль яшчэ няма, але я пачаў грубіяніць, дый ступні значна павялічыліся, — першыя прыкметы ўзмужнення.

— Ты, напэўна, часам задумваўся... Задаваўся пытаннямі...

Я глянуў на бацьку ды са здзіўленьнем убачыў, што ў яго ўздрыгваюць жаўлакі.

— Пытаньнямі пра жыцьцё... пра людзей... Цяпер, калі ты ўжо падрос, табе трэба ведаць...

Бацька перапыніўся ды зноў выпіў, увесь час пазьбгаючы глядзець мне ў вочы. Я вырашыў, што ён будзе чытаць мне лекцыю пра сэкс. Прэзэрватывы ды ўсё такое.

— Гэта мусіць застацца паміж намі. Мы можам давяраць адзін аднаму. Як мужчына мужчыну.

І ён першы раз перавёў на мяне позірк і паглядзеў мне ў самыя вочы. Я кіўнуў. Ён зноў перавёў погляд на агонь.

— Мой бацька, а значыцца твой дзед, быў у маладосці бабнікам. Таму ў мяне ёсьць два зводныя браты, — не разводзячы кніцелі сказаў ён. — Яны майго веку, і ў іх ёсьць свае малыя. Такім чынам, тут у Паяле жывуць пяць тваіх дваюрадных родзічаў, пра якіх ты нічога ня ведаў, і тры зь іх — дзяўчынкі, ты мусіш іх ведаць, каб пазьбегчы кровазьмяшэньня.

Ён пералічыў іх. Адна зь іх вучылася ў паралельнай клясе ды была даволі сымпатычнаю.

— Цяпер наступнае. У нашым раёне жывуць дзве сямейкі, якія нарабілі нам шмат зла ў свой час і якіх ты ў далейшым мусіш ненавідзець. Адзін выпадак сягае сваімі каранямі ў 1929 год, у ілжэсведчаньне на судовым працэсе, а другі — датычыць паплавоў, якія сусед бацькі тваёй прабабкі падманам забраў у нашай сям’і ў 1902 годзе. За абедзве гэтыя несправядлівасьці ты будзеш помсціць усімі сродкамі, як толькі падвернецца шанец, пакуль гэтыя паскуднікі не павіняцца й за ўсё не заплацяць, а яшчэ пакуль на каленях не падпаўзуць прасіць прабачэньня.

Бацька зрабіў мне кароткія ўводзіны ў хітраспляцённы нашай варожасьці цягам шматлікіх гадоў. Там былі звароты ў суд і сустрэчныя пазовы, падробленыя даведкі, хабары службовым асобам, а яшчэ рукапрыкладства, лісты з пагрозамі, пашкоджаньне маёмасьці, спробы шантажу, а аднойчы быў нават выпадак, калі ў нас выкралі пэрспэктыўнага паляўнічага сабаку ды зрабілі яму прарэзы на вушах, як аленю ў статку. І нішто не магло спыніць жорсткія выхадкі гэтых шаленцаў. А самым жудасным было тое, што нашыя ворагі разпускалі пра нас усялякія чуткі ды груба перабольшвалі маштаб тых нешматлікіх процідзеяньняў, на якія мы пайшлі. Таму я мусіў цяпер трымаць вуха востра на танцах ды іншых публічных зборышчах, дзе я самым падступным чынам мог зрабіцца аб’ектам помсты ў якім там цёмным куце або кустах.

Ён назваў мне прозьвішчы гэтых сем’яў, а яшчэ падрабязна пералічыў усе адгалінаваньні, хто з кім ажаніўся, бо

ў асобных выпадках яны мелі ўжо новыя прозьвішчы, але кроў у іхніх жылах была такая самая атрутная. Тут мне таксама трапілася знаёмае імя — хударлявага вясковага хлопца зь дзявятай клясы, якому да мяне быццам і справы не было. Бацька патлумачыў, што менавіта так яны сябе й паводзяць — робяць выгляд бяскрыўднай авечкі ды ўсыпляюць тваю пільнасьць, пакуль ты не павернешся да іх сьпінаю. Не адзін наш продак, атрымаўшы нажавыя раненьні ды пераломы, горка пашкадаваў пра сваю даверлівасьць, запэўніў мяне бацька.

Я завучыў усе імёны, а бацька дапытаў мяне пасья, каб я нічога не забыў і не прабачыў ворагам толькі праз сваю ляноту. Бацька піў і рассылаў праклёны, а я мусіў падтакваць яму ды разам зь ім пырхаць і выношваць падступныя пляны. Ён прапанаваў мне зрабіць кар’еру ў гарадзкой адміністрацыі, бо на такой высокай пасадзе можна такога нарабіць, да таго ж бяскарна, а калі яшчэ з розумам ажаніцца, праз сваіх сватоў можна так пад гэтых клятвапарушальнікаў і хапугаў падкапацца, што жыцьця ім ня будзе ў нашай мясцовасьці.

Бацька ўжо больш ня зьмешваў зь ліманадам, а пачаў адсёрбваць гарэлку з бутэлькі. Цяпер ён перайшоў на тэмы больш агульнага зьместу. Раз я ўжо неўзабаве зраблюся працоўным мужыком, я мушу ведаць імёны тых, хто быў штрайкбрэхерам у часе дарожнага страйку 1931 году ды страйку на лесасплавё ў Аланэн Кіхланкіёкі ў 1933 годзе; таксама тых, хто быў нацыстам — у Тэрэндэ, Антысе ды нават у самой Паяле; яшчэ імёны

даносчыкаў — сярод іх былі й такія, хто па-ранейшаму лічыў сябе сацыял-дэмакратам, а сам у часе Другой сусьветнай вайны пасылаў нашых братоў-камуністаў у Стурсьенскі канцлягер, каб іх расстралялі там, калі Гітлер наложыць лапу на Швэцыю. Яшчэ бацька сказаў, хто зь іх павініўся, а хто не, і дадаў, што сваякам апошніх было б няблага нагадаць пра гэта, калі падвернецца добры выпадак.

Бацька назваў мне прозьвішчы натоўпу сваякоў, якія трэба было помніць, і зноў сярод іх патрапілі імёны маіх школьных таварышаў. Бацька лічыў, што трэба паўтарыць усе імёны, што мы як сьлед і зрабілі. Пасьля ён у агульных рысах расказаў мне гісторыю працоўнага руху, чаму, напрыклад, некаторыя злапомныя сацыялісты яшчэ й сёньня абыходзяць бокам «Хапарандзкі весьнік» і «Норботэнскі кур'ер», чаму трэба хадзіць ва ўнівэрсамы «Консум», а не ІСА, а таксама чаму па-ранейшаму людзі ставяцца зь недаверам да мытнікаў, лесьнікоў, выкладчыкаў вучэльніў і лестадыянцаў.

Пасьля бацька перайшоў да разьдзелу кур'ёзаў і пераказаў мне гісторыю сэкты Корпэлы — дэталёва, з імёнамі ўсіх замешаных родзічаў. Ён што дурны рагатаў, калі расказваў, як тыя, чакаючы крышталёвы каўчэг, размалёўвалі сабе інтымныя часткі, а пасьля скакалі й лаяліся горш за лесарубаў, замест «трахацца» яны казалі «есьці», бегалі з аланевымі рагамі на галаве, сядралі адзін аднаго, напіваліся брагі, а пасьля накладалі ў штаны ў машыне паліцыі, карацей кажучы,

весаляліся так, як толькі можна было на невялікія вясковыя прыбыткі.

Ад здзіўленьня ў мяне акругліліся вочы — бацька, напэўна, жартаваў зь мяне, бо я ўпершыню чуў пра такую сэкту. Бацька дадаў, што ён нават зьмякчыў расповед, астатняе ён раскажа, калі я памужнею ў сэксуальным пляне.

Турнэдален проста зьмяняўся перад маімі вачыма. Па ўсёй мясцовасьці, ад чалавека да чалавека, працягваліся цяпер тонкія нябачныя лёскі. Яны ўтваралі моцнае, вялізнае павуціньне з чалавечай нянавісьці, юрлівасьці, страху і ўспамінаў. Чатырохмерная сетка, ліпкая павуціна якой цягнула свае ніты ў мінулае, у будучыню, апускалася пад зямлю да памерлых і падымалася ў нябёсы да яшчэ не народжаных, — пад уплыў яе сьлаваго поля патрапіў і я, хацеў я гэтага ці не. Яе моц і прыгажосьць пужалі мяне. Да гэтага я быў дзіцём, а бацька адкрыў мне на ўсё вочы. На мае карані, культуру — можна называць гэта як заўгодна, але гэта было маё.

Напрыканцы бацька расказаў пра нашыя ўласныя грашкі. Сярод нашых сваякоў былі п'янчугі. Таму ён пакуль мне не налівае, я мушу дачакацца паўналецця, тады ўжо магу пачынаць труціцца алькаголем; выпіваньне — няпростая навука, якая патрабуе майстэрства й сталага падыходу. А калі мне гарэлка пачне раптам падавацца смачнаю — тут ужо беражыся! Для звычайных людзей гарэлка мае ўдасьціваць прыносіць цяпло й вясельле, застаючыся між тым горкаю ды дурною. Але бацька не-

аднойчы чуў ад забулдыгаў, што ім даспадобы сам гарэ-
лачны смак, таму й захрасьлі яны ў гэтай дрыгве.

Да таго ж некаторыя з нашых сваякоў, як напіваліся,
зусім шалелі. Але й тут складана што наперад казаць, па-
куль сам не паспрабуеш, але ведаць усё ж трэба, бо калі ў
цябе слабая ўстойлівасьць да піва, дык і штраф табе мо-
гуць уяпіць, і нажом пырнуць, і ў хапарандзкую каталаж-
ку засадзіць. Таму спачатку мне трэба будзе напіцца на
самоце, зачыніўшыся ў сваім пакоі. І калі ў мяне раптам
зьявіцца непераадольнае жаданьне з кім-небудзь пабіцца,
тады мне лепш ніколі не выпіваць у прысутнасьці іншых.
Тады мне застанецца адно: зь юнацтва вучыцца хадзіць
на танцы ў цывярозым стане — гэта, вядома, неверагод-
на складана, але ўсё ж магчыма.

Пасьля бацька пачаў пералічаць усіх вар'ятаў у на-
шым родзе. Некаторых зь іх я сустракаў, адзін сядзеў
у вар'ятні ў Еліварэ, яшчэ адзін — у Пітэо. На мэдыч-
най мове гэта завецца шызафрэніяй і нібыта перада-
ецца ў спадчыну. Хвароба можа зьнячэўку праявіцца ў
васямнаццацігадовым узросьце зь вядомых прычынаў.
Адна зь іх — нешчасьлівае каханьне, і бацька даў мне
параду берагчыся замарочаных дзехах, якія баяцца сэкс-
су. Ня хочуць яны пускаць у свае пячоры, дык і ня трэ-
ба губляць час на ўгаворы, лепш зрабіць паводле баць-
кавага рэцэпту: знайсці сабе смелую вясковую бабу
са здаравенным азадкам.

Другая прычына вар'яцтва палягае ў разважаньнях.
Бацька настойліва заклікаў мяне паменш паглыбляцца

ў роздумы, а думаць толькі пра самае патрэбнае, бо задуменнасьць — небясьпечная звычка, якая прыносіць зь цягам часу ўсё больш і больш шкоды. У якасьці лячэньня бацька мог параіць цяжкую фізычную працу: чысьціць сьнег, сячы дровы, бегаць на лыжах і гэтак далей, — бо разважаньні звычайна нападаюць на мужыка, які валяецца на канапе або нейкім іншым чынам адпачывае. Бацька таксама раіў прачынацца зь першымі пеўнямі, асабліва на выходных і пасья п'янак, калі ў галаве пачынаюць раіцца самыя жудасныя думкі.

І галоўнае — не пачаць задавацца рэлігійнымі пытаньнямі. Пра Бога, сьмерць і сэнс жыцьця — усе гэтыя думкі надзвычай небясьпечныя для маладой неакрэплай псыхікі, у гэтым зарасьніку было лёгка зьбіцца са шляху й давесьці сябе да поўнага вар'яцтва. Усе гэтыя разважаньні можна спакойна адкласьці да старасьці, калі ўжо будзеш лепш загартаваны, з моцным шкілетам, да таго ж і вольны час у цябе будзе. Да канфірмацыі стаўся, такім чынам, як да чыста тэарэтычнай рэчы, завучы пэўныя тэксты ды рытуалы, але залішне ў іх не паглыбляйся.

Аднак самым небясьпечным грахом, наконт якога бацька мяне асабліва папярэджаў, было чытаньне кніг, бо яны адныя маглі затуманіць розум вялікага натоўпу людзей. Гэтая дурная звычка яшчэ больш укаранілася ў цяперашнім пакаленьні, і бацька быў невымоўна ўдзячны таму, што я пакуль не выяўляў такой схільнасьці. Вар'ятні былі проста перапоўненыя аматарамі кніг. Калісьці яны

былі такімі самымі, як ты ці я, — фізічна здаровымі, бесклапотнымі, ураўнаважанымі ды задаволенымі жыццём. Але вось яны бяруцца за чытаньне. Часта зусім выпадкова. Прастуда, некалькі дзён у ложку. Прыгожая вокладка — чаму б не пачытаць. І вось ты ўжо падсеў як наркаман. Дзе першая кніга, там і другая. А за імі трэцяя ды чацьвертая — і ўсе гэтыя зьвёны складаюцца ў адзіны ланцуг, які вядзе наўпрост у чорную бездань шапенства. І ты ўжо ня можаш спыніцца. Гэта нават горш за наркатыкі.

Дапушчальна чытаць, і тое зь вялікай асьцярожнасьцю, кніжкі, якія чаму-небудзь цябе вучаць, напрыклад, даведнікі або інструкцыі па рамонце. Небясьпека хаваецца ў мастацкай літаратуры — вось дзе нараджаюцца ды буйнеюць думкі. Якога чорта! Такі шкодны й небяспечны тавар мусіць прадавацца пад строгім дзяржаўным кантролем, пасля спраўджваньня дакумэнтаў, у абмежаванай колькасьці ды толькі паўналетнім асобам.

Тут зьверху маці паклікала нас вячэраць. Мы абгарнуліся ручнікамі ды пачалі падымацца па лесвіцы. Пахіснуўшыся, бацька выцяўся нагою, але, здавалася, болю не адчуў.

А я ўжо больш ня быў малым хлапчуком.

РАЗЬДЗЕЛ 16

— у якім злога мужыка валяць у сьнег, а ягоную
жонку частуюць халодным малаком

Ніілаў бацька, Ісак, біў сваіх сыноў, каб запаволіць іхняе разьвіцьцё. З кожным годам ён біў іх усё мацней. Запоі Ісака здараліся цяпер часьцей і цягнуліся ўсё даўжэй. У цьвярозым стане ён быў пануры, непрадказальны й раздражняльны. Ён бавіў час тым, што разьвешваў па ўсіх кутах хаты правілы паводзінаў і мэтадычна караў хатніх, калі выкрываў парушэньні.

Сам Ісак лічыў сябе невымоўна справядлівым. Як усе дыктатары, ён часта скардзіўся на тое, якім цяжкім было бярэмя ягоных абавязкаў і якімі няўдзячнымі былі ягоныя хатнія, бо ён ведаў, якія беды чакаюць дом, калі ён сканае, а гэты дзень, прадчувае ён, прыйдзе ўжо хутка. Як усе алькаголікі, Ісак часта разважаў пра сьмерць. Ён жадаў яе, гразіўся ёю ды баяўся яе больш за ўсё на сьвеце. Чым больш лядашчым ён рабіўся, тым мацней апаноўвалі яго гэтыя думкі. Ісак часта сядаў за кухонны стол і, разаслаўшы газэты, прачышчаў паляўнічую стрэльбу. Правяраў спраўнасьць мэханізмаў, разьбіраў і змазваў, падносіў рулю да вока ды глядзеў, як сыпраль нарэзкі ідзе ў бясконцасьць. Калі ў такі момант яму трапляўся пад руку хто з хатніх, Ісак абавязкова заводзіў размову пра тое, як трэба будзе падзяліць спадчыну, які быў

ягоны ўлюблёны псалом і пра тое, якая цытата зь Бібліі магла б, на ягоную думку, падысці да нэкралёгу. Дзеці прывыкалі, як маглі, да гэтай думкі, але яна так і заста-лася для іх жудаснаю. Калі бацька адсутнічаў даўжэй, чым звычайна, яны заўсёды знаходзілі сабе справу ў сутарэньні, у гаражы або на гарышчы. Іх цікавіла толькі пытаньне, ці прыйшоў урэшце канец, але яны ніколі не задавалі яго ўголас. Калі бацька лупцаваў іх рукой або папругаю, ягоныя вочы кудысьці зьнікалі, чарнелі, як вачніцы чэрапа. Ісак быў ня з гэтага сьвету, ён ужо часткова спаракнеў і быў адною нагою ці то на небе, ці то ў пекле. Такім вострым было ягонае пачуцьцё абавязку й справядлівасьці, што Ісак мог біць і рыдаць: зьбіваць сваіх дзяцей са сьлязьмі ўваччу, біць, распаляючыся ад пачварнага агню, які ён называў любоўю.

Выпіўшы, Ісак крыху ажываў. Ягоныя шчокі ружавелі, перасохлыя сасуды напаўняліся жывільнаю вільгаццю, і па ім ізноў беглі плыні. Тады ён мог сьмя-яцца, атрымліваць асалоду ад першай чаркі, прагнуць жанчын, харчу й грошай. Адначасова ў ім абуджалася зайздрасць. Найперш да сыноў, якія штогод рабіліся ўсё мацнейшымі. Больш за ўсё даставалася Югану, старэйшаму сыну, які бліжэй за астатніх стаяў да пачатку дарослага жыцця. Ісак зайздросціў таму, што ў ягона-га сына неўзабаве будуць свае дзяўчаты, маладыя ласка-выя каханкі, што гарэлка ня шкодзіць ягонаму маладому арганізму, што Юган пачне хутка сам зарабляць грошы, на якія будзе жыць і ўпівацца ўсімі зямнымі радасьцямі,

у той час як яго, Ісака, будуць жэрці магільныя чэрві. Юган часта зьяўляўся Ісаку ў сьне: падыходзіў да бацькі, разьдзіраў яму рот і пачынаў ціснуць на ягоныя гнілыя зубы, пакуль тыя зусім не разбоўталіся. Так хлопец праходзіў адзін за адным усе зубы, пакуль не заставала-ся адна голая дзясна, плоская й крывавае, як зьнявечаная далонь Хрыста.

Полавая сталасьць мацнейшая за сьмерць. Як парастак, які прабіваецца скрозь асфальт, як грудзі, на якіх лопаецца кашуля, як дрыгаценьне крыві, якая перамагла алькаголь. У глыбіні душы Ісак жадаў сьмерці сваім сынам. Але на гэтым жаданьні ляжала табу, і ён замяніў яго лупцаваньнем, бязьлітасным лупцаваньнем, доўгім расьцягнутым катаваньнем. Але сыны, на ягоны жал, усё расьлі.

Аднойчы раньняю вясною, калі Югану было ўжо шаснаццаць і Ніілу трынаццаць гадоў, бацька загадаў ім ехаць у лес. Пакуль шарон быў яшчэ цьвёрды. Трэба было перацягнуць да дарогі некалькі зьвязак дроваў, якія Ісак загадзя адабраў для топкі ды якія абышліся яму досыць танна. Ісак пазычыў у суседа сьнегаход, на якім імчаў цяпер па бездарожжы, аб'яджаючы карчы й купіны, а ззаду на санях скакалі сыны, паціраючы далонямі абветраныя шчокі. Было бачна, як яны перагаворваюцца, кавурачыся часам на бацькаву сьпіну, але словаў чуваць не было, бо яны патаналі ў шуме рухавіка.

Дзень выдаўся сонечны. Сьвятло тонкімі прамянямі прасочвалася скрозь сасновыя кроны, паблісквала й

пералівалася ў крышталях сьнегу. Бароды лішайнікаў і шмацьцё кары, сарваныя веснавым ветрам, пакрысе ўплаўляліся ў сьнежны шарон. За ноч мароз умацаваў паверхню сьнегу, і цяпер яго можна было рэзаць пальцам і падымаць вялікімі пластамі. А пад імі ляжаў сьняжок, лёгкі, як пудра, і такі рыхлы, што можна было праваліцца ў яго па пояс.

Ісак паддаў нагою засьнежаную зьвязку дроваў, адшукаў рыдлёўку ды загадаў Югану разграбаць сьнег. Ды дадаў, каб пасьпяшаўся, бо інакш да адлігі ня ўправіцца, калі сыны будуць марудзіць — тады ім мала не пакажацца, ён абяцае!

Юган спакойна прыняў рыдлёўку й прымасьціў яе каля дроваў. Пасьля сьцягнуў зь сябе рукавіцы ды жалезным кулаком рашгуча стукнуў бацьку ў правае брыво. Ісак пахіснуўся ды зваліўся ніц. Ягоны крык рэхам адгукнуўся ў маўклівым лесе. Юган працягваў наносіць удары — па носе, у сківіцу, па скулах. Нііла, як дамаўляліся, схапіў бацьку за ногі ды пачаў біць яго пад дых. Без усялякіх дубінаў, голымі рукамі з вострымі касьцяшкамі, моцныя хлапчуковыя кулакі дубасілі й дубасілі. Ісак зьвіваўся й роў як кракадзіл. Ягонае цела, праламаўшы тонкі шарон, правалілася ў сьнежную пудру. Ісак дзіка сукаў рукамі, рот быў забіты сьнегам. Пачыкла кроў, цягучая й чырвоная, вочы заплылі. А сыны ўсё не спыняліся. Ісак адбіваўся, абараняўся — цяпер ён змагаўся ўжо за сваё жыцьцё. Ён схапіў Ніілу за горла ды націснуў. Юган заламаў бацьку мезенцы, Ісак ускрыкнуў

і расьціснуў пальцы. Ён ужо цалкам пагрузіўся ў сьнег і боўтаўся цяпер на дне, як тапелец, у белай пене. Новыя ўдары — яшчэ мацней і мацней, кавалак жалеза пад кавальскім молатам, распаленая дабля жалязяка, якая з кожным новым ударам усё цьмянее, робіцца цьмянайшаю, шэраю ды стылаю.

Урэшце стары бацька перастаў супраціўляцца. Цяжка дыхаючы, хлопцы падняліся й падышлі да краю сьнежнага правагу. Стары застаўся ляжаць на дне свайго сьнежнага берагу, над ім стаялі сыны — два сылюэты на фоне неба. Схіліўшыся над ямаю, яны глядзелі ўніз і ціха перашэптваліся, як два сьвятары над магілаю. Сьняжынкі раставалі ды зноў замярзалі на зьмярцвёлым твары старога.

— Здаецься? — крыкнуў яму Юган высокім ломкім голасам.

— Ідзіце ў дупу! — прахрыпеў Ісак і харкнуў крывёю.

Тады сыны саскочылі ў яму. І ўсё пачалося нанова. Яны білі свайго старога бацьку так, што па тварах струменіўся пот, расквасілі ягоную прапітую пысу, выбілі астатнюю жыцьцёвую сілу з гэтага карыта, зламалі яго раз і назаўжды.

— Здаецься?

Тут бацька зарыдаў. Ён падвываў і ўскліпваў на дне сваёй магілы, не асьмельваючыся больш зварухнуцца. Тады сыны выбраліся зь ямы, склалі вогнішча ды натапілі сьнегу ў абкуродымленым кацялку, каб зварыць кавы.

Калі яна закіпела ды выпаў асадак, а на суседніх дрэвах пачалі зьбірацца цікаўныя ронжы, прывабленыя кававым пахам, тады сыны выцягнулі старога бацьку зь ямы ды паклалі яго на аленевую скуру. Усунулі ў акрываўлены рот кавалак цукру ды паднеслі да вуснаў турку. І пакуль Ісак, жаласна прысёрбваючы, піў каву, Юган прыглушаным голасам казаў яму, што, калі стары яшчэ хоць раз падыме руку на каго з хатніх, яны яго абавязкова заб'юць.

Усе наступныя дні яны чакалі помсты. Замыкалі дзверы, каб бацька неўспадзеўкі не ўвайшоў у іхні пакой, пакуль яны спалі, яны схавалі затвор ад стрэльбы ды стараліся не пакідаць на вачах нажы. Першыя дні, пакуль бацька не ўставаў з ложка, маці даглядала яго, паіла ражанкаю ды чарнічным кісялём, мяняла плястыры. Яна кідала на сыноў нямыя погляды, але ніколі не пыталася ўголас, бачыла, што тыя пазьбягаюць заходзіць у пакой. Маўчаў і сам Ісак. Утаропіўшыся ў пабеленую столь, ён разглядаў расколіны — сумятню тонкіх чорных ліній, якія перапляталіся, раздвойваліся, а пасля знікалі. Яны разьбягаліся сьцяжынамі ў далёкія нязьведаныя мясціны. У сваіх пакутах Ісак гадзінамі вандраваў па гэтых сьцежках. Праходзіў хаты, падворкі, знаёміўся з насельніцтвам, запамінаў назвы вёсак. Ішоў за ручаямі, выпрабоўваў рыбацкую ўдачу, прабіраўся лясамі, багатымі на ягады й дзічыну, падымаўся на невысокія горы ды захапляўся пэйзажам. Урэшце Ісак выбраў месца, дзе хацеў бы дажываць свой век, і зрубіў хату з саснова-

га бяровеньня. І вырашыў жыць там пустэльнікам. У яго былі мяса, рыба й дровы, каб растапіць печ. Зіма была доўгаю, але ён да гэтага прывык, затое лета было асьляпляльна сьветлым. Толькі дзье рэчы адрозьнівалі ягонае новае жыцьцё ад старога. Па-першае, тут не было камарэчы. Нават на неабсяжных балотах, дзе пад цяжарам ягадаўгнуліся да зямлі залатыя кулачкі марошкі, не сустрэнеш ні камара, ні гнюсу, ні авадня, ні гіза — чароўны лясны край, бяз джалаў і ўкусаў.

А па-другое, там не было грахоў.

Гэтае адкрыцьцё патрэсла Ісака да глыбіні душы. Ён урэшце патрапіў на неба. Як ні шукаў, а зла там не знаходзіў. Прырода давала жыцьцё й забірала яго, зьядала ды сама рабілася ежаю пад бясконцым ціскам голаду й сьмерці. Але гэта было змаганьне безь віны, яно ня несла шкоды. Прырода дыхала вакол Ісака, была ў ім, працякала скрозь яго. Ня трэба больш адчайвацца. Змагацца за жыцьцё, намагаючыся ўсплыць на паверхню. Проста адкрыць свае чакры ды жывіся зьлёным жыватворным паветрам.

Вось так, неўспадзеўкі, Ісак другі раз у сваім жыцьці сустрэўся з Богам.

З часам Ісак акрыяў і зноў зрабіўся злым — інакш і быць не магло. Але ён больш не заікаўся пра самагубства. І больш не асьмельваўся біць дзяцей, бо ведаў, што сыны выканаюць сваю пагрозу. Замест гэтага зусім нечакана для сабе Ісак убачыў пэўны сэнс у тым, каб быць старым.

Пазьней, калі сыны вырасьлі ды пакінулі бацькоўскі дом, Ісак паспрабаваў быў узяцца за старое ды зьбіць жонку, але ўбачыў, што тая ўжо не была ранейшаю, бо не задумваючыся адказала яму тым самым.

Замест гэтага Ісак суцяшаўся тым, што пачаў ганяць сьмеццара, спрацацца з інспэктарамі на тэхаглядзе, размяжоўвацца з суседзямі й дасылаць у розныя інстанцыі скаргі ды патрабаваньні кампэнсаваць страты. Але зь яго атрымаўся ня дужа здольны змагар за справядлівасьць, і нават ягоныя блізкія не асабліва цікавіліся ходам справаў.

Апоўзень закрунуў усю сям'ю. Рэльеф мясцовасьці памяняўся й набыў новыя абрысы. Ніілава маці, якая ўсё жыцьцё прысьвяціла вывучэньню абходных манэўраў, неспадзявана атрымала свабоду дзеяньня. Ня ведаючы, чым сябе заняць, яна сышла ў дэпрэсію. Без гаспадара яна пакутавала ад самоты. Дзеці спраўляліся цяпер самі, і ёй ужо ня трэба было быць ані пасярэднікам, ані грушаю для біцця. Вайна скончылася, і яна ня ведала, як ён жыць далей.

Цяпер, калі ў яе ўрэшце зьявіўся час, каб заняцца сабою, пачалі вылазіць розныя болькі. Нечакана ў доме загучаў яе нерашучы голас, рыпучы й манатонны, як старое рассохлае кола. Толькі яна разявала рот, як зь яго з пранізьлівым сьвістам выляталі нудныя шматкі пылу, яны клаліся кучамі пад ногі, пакуль урэшце не завальвалі цябе па пояс, і ты ўжо ня мог хадзіць. З малодшымі дзецьмі, дочкамі ды меншым сынам, суладзіць было ўжо ня так

проста. Яны ўрэшце наважыліся расьці ды ўсё больш аддаляліся ад гэтага затхлага месца. Маці ахінала дзяцей сваім дыханьнем, накрываючы іх з галавою шэраю заслонаю, але дзеці разрывалі яе ды цягнуліся тварам да сонца. Маці зьмяніла тактыку ды пачала вінаваціць дзяцей ва ўсіх сваіх хваробах і пакутах. Яна ўсё нудзела й нудзела, дзень за днём, пакуль дзеці не засталіся аднойчы безабароннымі. Павуцінка за павуцінкаю абляпіла яна іх сеткаю, і яны ўжо амаль не маглі варушыцца. Яны рвалі павуціньне, кусалі яго сваімі малочнымі зубамі. Але вызваліцца не маглі.

Юган, які быў цяпер за гаспадара дому, ніяк ня мог зразумець, што адбывалася. Ісак не жадаў займацца выхаваньнем гэтых ашалелых дзяцей і казаў, што такое адбываецца з кожным чалавекам, чые спадчынныя заганы не знайшлі ўтаймаваньня. Увесь дом нібы пакрыўся плесьняю ды расколінамі. Праз шчыліны ў падлозе з дому выцякала ўсё вяселье й радасьць, якія пасья пакрысе скісалі. Як ні дзіўна, усім не ставала біцьця. Біцьця, а за ім прабачэньня.

Урэшце Юган прыйшоў да маці ды сказаў:

— Шукай сабе працу!

Маці адразу спалатнела ды запытала сына, чаму ён жадае ейнае сьмерці — яна ж такая разьбітая ды хваравітая.

— Шукай сабе працу! — паўтарыў Юган.

Яна адмовілася, сказаўшы, што ён выстаўляе яе на сьмех: каму патрэбная неадукаваная баба?

— Будзеш прыбіральніцаю, — адказаў сын, — нянькаю, сядзелкаю.

Не адказаўшы, маці павалілася на канапу ды пачала задыхацца й хрыпець у астматычным прыпадку. Малыя на падлозе перасталі гуляцца, Ісак прыціх у гушкалцы. Маці курчылася й задыхалася. Нііла пабег быў да тэлефона, каб выклікаць «хуткую дапамогу», але Юган спыніў яго. Моўчкі прынёс зь лядоўні пакунак малака. Падышоў да маці ды выліў малако ёй на галаву. Яно палілося па твары, пабегла па грудзях, спадніцы, па яе мясістых нагах. Тлустае ды густое. Толькі ледзяное.

Маці, забыўшыся на свой нядаўні прыступ, задрыгалася, як немаўля, і рэзка ўскочыла на ногі. І першы раз у жыцці заляпіла Югану звонкую, размахыстую аплявуху.

— Шукай сабе працу! — трэці раз паўтарыў Юган.

Маці адчула, як у далоні запульсаваў гнеў, яна ўсё яшчэ адчувала рух таго ўдару — ад рукі праз плячо да цягліцаў сьпіны. Яна ў здзіўленьні пачала паводзіць целам і, чырванеючы, азірнулася вакол сябе. Боль некуды зьнік.

РАЗЪДЗЕЛ 17

*— у якім распальваюць сьвяточныя вогнішчы,
здабываюць зброю ды прызначаюць узнагароду
за галовы двух лясных стралкоў*

З узростам я пачаў лепш разумець, чым жыве Пяла. Я ўбачыў, што паселішча падзяляецца на некалькі раёнаў, кожны зь якіх меў сваё неафіцыйнае імя кшталту Наўрысаха, Страндвэген або Цэнтар. Новы раён атрымаў трапнае імя Тэхас, забудову вакол старога калектару за характэрны пах ахрысьцілі Паскаянкяю, Гаўністаю дрыгвою, а квартал, дзе я жыў, называлі, як я ўжо казаў, Вітулааянкя, то бок Похвіна багна.

У кожным раёне былі свае дваровыя банды й свае верхаводы. Зносіны паміж групоўкамі маглі насіць які заўгодна характар: ад духу сяброўства ды супрацы да канкурэнцыі, бразганьня зброяй ды адкрытай вайны. Кволая раўнавага, калі можна так сказаць. Два раёны маглі часам аб'яднацца супраць аднаго. А часам усе маглі біцца супраць усіх.

Наш раён займаў, бадай, першае месца паводле колькасьці дзяцей, таму мы ўсе былі ўцягнутыя ў спрэчкі паміж групоўкамі. Ухіліцца было немагчыма. Мы маглі біцца на прэстыжных хакейных матчах, абараняючы гонар раёну на пасялковай дарозе пад сьвятлом ліхтароў. Хадзіць было найлепш пад самымі ліхтарамі, дзе было

найсьвятлей. Сьнежныя камякі былі замест штангаў, а гурбы — замест бартоў, клюшкі пад левую ці правую руку, набытыя ў краме гаспадарчых тавараў або пазычаныя ў старэйшага брата, тэнісны мяч або абшарпаная шайба, ніякіх шчыткоў і ніякіх табе арбітраў, толькі дзясятка-паўтара смаркачоў зь непераадольнаю прагаю да перамогі

Да ліку 2:2 гульня ішла звычайна так сабе. Жорсткі прэсінг, вокамгненныя праходы, спробы гуляць у пас, якія найчасьцей заканчваліся кідком наўздагад — шукай пасьля гэтую чортаву шайбу ў гурбе! Хтосьці называў сабе Уфэ Стэрнэрам, хтосьці — Стысэ або Лільпростам. Або Філам Эспазыта, які прабіў жалезны шчыт на канадзкім тэлебачаньні.

А вось мы бачым першую разьдзьмутую губу. Гэта цэнтравы са сваёй даўжэзнаю клюшкаю, якая на паўмэтра тырчыць за сьпінаю, неспадзявана напаткаў чыюсьці сківіцу. Малочныя зубы вытрымалі, а вось крыві — мора. У выніку драматычнага галасаваньня — выдаленьне.

Адкрыўся, кідок — атрымліваеш штурхель ад суперніка. Ляціш носам у сьнег. Неспартовы сілавы прыём! Падымаецца й даеш штурхель у адказ. Жорсткія спрэчкі. Гол! На жаль, не залічаны — нехта перасунуў штангу. Пратэсты. Сустрэчныя абвінавачаньні. Шайба ляціць у пахвіну. Небарака скуліць ад болю. Штрафны ўдар, яшчэ кідок. Шайба ледзь не трапляе ў пысу. Удар локцем. Штурхель у гурбу. Падножка. Удар у сківіцу.

І вось ужо неўзабаве дзесяць падшыванцаў коўзаюцца ў сумеце, набіваючы раты сьнегам, а адзінокі гулец загання ў браму шайбу за шайбаю ды, выгуляўшы зь лікам 100:3, на самоце цягнецца дамоў засьнежаная зімова вуліцаю.

Яшчэ адным заняткам было раскладаньне сьвяточных вогнішчаў. Зьбіраць матэрыял пачыналі адразу пасля Новага году, калі з дамоў выкідалі ялінкі. Усё паселішча наваднялася раптам малымі, якія цягнулі на сваіх санках касматыя яловыя лапкі. Асноўная гонка ўзбраеньняў ішла паміж Паскаянкію ды Страндвэгенам: абодва мікрараёны прылягалі да ракі, дзе можна было паліць вогнішчы хоць да нябёсаў. У гэтым і была сутнасьць спаборніцтва — раскласьці найвялікшае вогнішча.

На елкі зазвычай накладалі ўсё, што магло гарэць. Пустыя кардонкі з крамаў, старыя бярвёны, аўтамабільныя апоны, плястмасавыя вёдры, мэблю, малочныя пакеты, зламаныя лыжы, фанэру, боты ды — уявіце — школьныя падручнікі. Увесь час у логава ворага засылаліся шпіёны, якія дакладалі сытуацыю ды параўноўвалі.

Бывала, што кралі нешта з чужых вогнішчаў.

Часам даходзіла й да гвалту, хоць і ня так часта, як на хакейных матчах. Найчасей выбіралі тактыку прыхаваных пагрозаў, бралі ўпартасьцю ды хітрасьцю.

Можна было, напрыклад, павялічыць вышыню вогнішча, калі выцягваць яго дагары. У самых

экстрэмальных выпадках яны ператвараліся ў вогнішчы-забойцы, якія хісталіся на вятры, як хмарачосы, а пасьля маглі разваліцца ды накрыць сабою пятнаццаць-дваццаць гледачоў. Аднак звычайна някемлівыя дарослыя пасьпявалі перакуліць кучу яшчэ да таго, як яе падпальвалі.

Аднойчы здарылася, што адна хеўра — у поўнай ропсачы — употай падпаліла вогнішча канкурэнтаў усяго за пару дзён да сьвяткаваньня Вальборга, Вальпургіевай ночы. Гэта была сапраўдная падстава, і нікому ўжо й не хацелася глядзець на вогнішча пераможцаў.

І вось ты ўрэшце стаіш на сьнезе перад ахопленаю полымем кучаю сьмецыця, запускаеш фаервэркі ды назіраеш, як некалькі месяцаў працы сыходзяць з дымам. Вось яна — узнагарода. Ды яшчэ дзьве ракеты, для набыцця якіх скідваліся ўсёй бандаю ды прыпасьлі цяпер на дэсэрт, каб запусьціць у зусім ужо цёмнае неба. Яны ўзьняліся ўвышыню дзьвюма палаючымі сьцяблінкамі, якія раскрыліся ў небе яскравымі гронкамі. Прыйшла вясна. Цяпер ужо бясспрэчна.

У старэйшых клясах для круцізны трэба было мець пнэўматычную стрэльбу. Я клянчыў яе ў бацькі некалькі месяцаў, пакуль ён урэшце не набыў — старую ды падрапаную. Яна паліла так, што слуп паветра адкідваў мне чуб, калі я страляў, а куля так і не магла вылецець з рулі. Сытуацыя, аднак, крыху выправілася, калі я абкруціў рулю ізаляцыйнаю стужкаю, а пасьля яшчэ падцягнуў

спружыну, але ў сьмяротную зброю мая стрэльба так і не ператварылася. Пасьля школы я звычайна страляў па мішэні, якую вешаў на гаражныя дзьверы. Наладзіць прыцэл так і не ўдалося, таму я мусіў цяляць крыху вышэй і лявей. Бацька таксама аднойчы паспрабаваў, але спахмурнеў, калі ўсё ніяк ня мог патрапіць, і абвінаваціў ва ўсім дальназоркія вочы.

З гэтымі стрэльбамі дваровыя банды зрабіліся яшчэ больш дзікімі ды шумнымі. Орды потных узрушаных хлопцаў зь перапэцканымі каленямі цягаліся па раёне, сікалі — хто далей — ды малявалі на сьценах чэлесы, вучыліся новым лаянкавым выразам і ўвогуле пракудзілі як толькі маглі. Банда — гэта крута! Банда — гэта моц! І калі адна хеўра ўрэшце натыкалася на другую, такую самую ўзброеную ды гарачую, вынік мог быць толькі адзін. Павеатраная вайна.

Каб дарослыя не заміналі, ваенныя дзеянні пераносіліся за раку, у бяскрайнія лясныя масівы. Мне да чорцікаў хацелася ўступіць у войска, толькі я ня ведаў, ці возьмуць. Я толькі перайшоў у сёмую, старшаклясынікі прызвалі мяне «куранём», мапэду ў мяне не было, ды і стрэльбай я пахваліцца ня мог. А вось Ніілу пашэнціла: стрыечны брат пазычыў яму сваю гэдэраўскую помпавую вінтоўку страшэннай забойнай сілы. Зь яе Нііла прабіваў ліст ДСП, між тым як мая куля й шчарбіны не пакідала.

Аднойчы пасля абеду мы вырашылі зрабіць вылазку на фронт. Закінуўшы стрэльбы за сьпіны, мы асядлалі

ровары ды паехалі за стары мост. Неўзабаве рэчка й паселішча зьніклі з вачэй, з усіх бакоў нас абступаў густы бор. Мы праехалі лесапілку, збочылі на выбоістую лясную дарогу, а пасья схавалі ровары ў гушчары зарасьніку. У лесе панавала жудаснае маўчаньне. Дзесьці непадалёк праходзілі баявыя дзеянні, а лес падаваўся спакойным і ціхамірным. У паветры пахла восеньню. Грыбы распасьцерлі свае вільготныя рудыя капелюшы, аблюбаваныя чарвякамі. Я закінуў у рот некалькі перасьпелых чарніц ды ўцягнуў у сябе вадзяністы сок.

Раптам пачуўся сухі трэск, і з галавы Ніілы зьявілася кепка. Пакуль нябачны стралок ладаваў наноў, я крыкнуў, што мы ня ворагі, мы толькі добраахвотнікі. Тады з дрэва спусьціўся хлопец і зь вінаватым выглядам патлумачыў, што палец нібы сам сасьлізнуў, што зь яго ўзяць — мазгоў няма. Мы пайшлі вузкаю сыцежкаю ды неўзабаве былі ўжо ў лягеры, дзе вакол вогнішча сядзелі зь дзясятка хлопцаў, яны пілі каву ды смакавалі тытунь. Большасьць зь іх былі на год-два старэйшыя за нас, у некаторых былі камуфляжныя курткі й ваенныя шаломы. Яны сплюнулі карычневую кашку ды скептычна зьмералі нас позіркам. Іхні верхавод, які меў мянушку Генэрал, здаравенны бамбіза з Паскаянкі з пушком пад носам, тыцнуў пальцам у бок сасны з шышкамі за дзесяць мэтраў ад нас. Я прыцэліўся, адвёўшы рулю крыху лявей ды вышэй. І зьбіў шышку зь першага стрэлу. Нііла, не пасьпеўшы яшчэ набіць руку на новай вінтоўцы,

прамазаў. Другі стрэл — і зноў не. Тое самае з трэцім. Хлопцы пачалі скаліцца ды прапанавалі Ніілу валіць адсюль. Чацьверты стрэл — не пацэліў. Нііла пакрыўся потам. Генэрал ужо быў на канях і крыкнуў, каб Нііла каціўся дамоў да мамкі. Нііла моўчкі заладаваў стрэльбу. Прапампаваў паветра, яшчэ. Усё стаяў і пампаваў, не зважаючы на зьдэлівыя сьмяшкі. Пасьля ён стрэліў у бок вогнішча. Пайшоў звон. З прадзіраўленага кацялка двама рудымі струменьчыкамі ў агонь пацякла кава.

Хлопцы толькі раты разявілі. Яны не міргаючы глядзелі на Ніілаву стрэльбу. На кававы струмень, які з шыпеньнем выцякаў на гарачыя вуглі. Пасьля адзін з хлопцаў выклікаўся быў расправіцца зь Ніілам, але рэзка перадумаў, бо Нііла пасьпеў ужо заладаваць вінтоўку ды пачаў пампаваць паветра.

— Заўтра прынясу вам новы кацялок, — спакойна сказаў Нііла.

Генэрал сплюнуў у агонь. Урэшце кінуў галавою. Нас прынялі ў каманду.

Пасьля мы заселі ў прыбярэжных кустах, усёю бандаю — нямыя й нерухомыя, трымаючы ўвесь час раку пад прыцэлам. Ворагі прыйшлі на дзвюх лодках, доўгіх і зграбных турнэдаленскіх маторках. Шэсьць хлопцаў у адной, сем — у другой. Усе ўзброеныя ды ўсе, акрамя двух рулявых, цэліліся ва ўзьлесак. Пра засаду яны ня ведалі, але на ўсялякі выпадак былі напагатове. Падбіраліся ўсё бліжэй і бліжэй. Вось збавілі ход, абышлі камяні.

Было толькі адно правіла — не страляць у твар. А вось па азадку або ў сыцягно — колькі заўгодна! Пасьля доўга будзе сьвярбець, ды яшчэ й здаравенныя сінякі застануцца. Мы паглядвалі на Генэрала. Той па-ранейшаму ляжаў нібы мёртвы. А ворагі між тым былі ўжо так блізка, што мы маглі прачытаць рэкламны тэкст на іхніх кепках. Падвесныя маторы заглушылі, лодкі сьлізганулі па вадзе, тыцнуліся ў бераг і спыніліся. Хлопец на карме падняўся, каб ступіць на зямлю.

Генэрал стрэліў. Акурат хлопцу ў сыцягно. Тады мы ўсе грывнулі залпам. З зарасьніку вылецеў сьвінцовы рой восаў і пачаў джаліць ворага. Небаракі галасілі ад жаху й болю. Ну, і далі ж мы ім жару! Яны адстрэльваліся. Амаль ня глядзячы, а пасьля запусьцілі ўрэшце свае маторкі. Залп за залпам. Пякучыя зьмяіныя ўкусы па ўсім целе. Праціўнікі распласталіся на дне, каб схавацца за пляншырам. Лодкі павольна адчальвалі, сыходзячы прэч. А нас разабраў дзікі рогат, і мы, трымаючыся за бакі, пачалі катацца ў моху.

Яны сышлі на бераг за дзьвесьце мэтраў вышэй па рацэ. Некаторыя кульгалі. Мы зарагаталі яшчэ гучней, а пасьля павярнулі ў лес, каб падрыхтавацца да новых атак.

У нас мелася пэўная стратэгія, прынамсі спачатку. А пасьля мы ўжо проста стралялі ды бегалі, а ў спакойныя часіны хаваліся ў багуне. Я стараўся трымацца бліжэй да Ніілы. Ад ягонага агнявой моцы мне рабілася крышачку спакайней. Страляў ён, аднак, горш за падсьлепаватага

дзеда і амаль ніколі не цяляў, што, зь іншага боку, было да лепшага. Вось мы ляжалі ды спрабавалі аддыхацца пасья чарговага марш-кідка, прыкрываючы рот рукою, каб прыглушыць гук. Цікава, дзе нашыя сябры? Углядаецься ў лясны змрок — адтуль чуваць нейкая мітусьня й стрэлы. У другім баку чуліся крыкі, перабежкі.

— Давай туды, — прашаптаў я.

Але Нііла штурхануў мяне ў бок. За некалькі крокаў ад нас стаялі чатыры ворагі, трымаючы нас на мушцы. Яны ўхмыляліся, мы павольна падняліся зь зямлі. Я апусьціў сваю стрэльбу на мох. Нііла ж сваёй ня кінуў.

— Кінь пушку, ня тое я табе яйкі адстрэлю! — загадаў самы рослы з хлопцаў.

Нііла спалатнеў ад жаху. Ніжняя сківіца пачала дрыжэць. Я па адным расьціснуў ягоныя пальцы, якія сутаргава ўчапіліся ў прыклад. Тут я пачуў ягоны шэпт:

— Толькі стрэліш і...

— Кладзі вінтоўку на зямлю! — зароў цыбаты зрывістым голасам, нагледзеўшыся амэрыканскіх фільмаў пра копаў.

Я рабалепна кінуў. Павольна схіліўся зь Ніілаваю стрэльбаю. І тут нечакана для ўсіх я стрэліў гэтаму хрыпатаму акурат у пахвіну.

Ён узвыў як зьвер. Рухнуў на зямлю. Стрэлы грымелі нам наўздагон, а мы пятлялі як зайцы. Я адчуў пякучы боль у ягадзіцы. Нііла, пасьпеўшы яшчэ схапіць маю стрэльбу, ускрыкнуў і схапіўся за плячо. Затое мы на свабодзе, мы выдалі трыюмфальны кліч ды несьліся на-

пралом праз зарасьнікі, не заўважаючы, як гальлё хвошча нас па твары.

Пасьля гэтага выпадку наш аўтарытэт толькі вырас. Хрыпатаму выцягвалі кулю кончыкам фінкі. А за нашыя зь Ніілам галовы прызначылі ўзнагароду — два пачкі цыгарэтаў таму, хто зможа нас злавіць.

Браць палонных было, дарэчы, адною з галоўных забаваў на вайне, хоць, напэўна, і найскладанейшаю. Аднойчы нам зь Ніілам пашэнціла ўзяць аднаго са страндвэгенскіх, калі ён толькі прымасьціўся пад елкаю ды пачаў тужыцца. Чуткі пра Ніілаву помпавую стрэльбу разышліся ўжо па ўсім навакольні, і Нііла дужа пераканаўча запэўніў хлопца, што калі той не здасца, то яму адстрэляць дупу. Дрыготкі й зьбялелы, небарака нацягнуў на сябе нагавіцы, нават не падцёршыся. Пасьля мы адвялі яго ў наш лягер. Вось было радасьці! Хлопцу закруцілі рукі назад і ягоньмі ж уласнымі матузкамі прывязалі да сасны, а пасьля перайшлі да абавязковых катаваньняў. Па завядзёнца Генэрал круціў складным ножыкам перад носам ахвяры, усяляк пагражаючы ды запалохваючы. І тым, што ягонага сябручка падкароціць, і што ў мурашнік голым задам пасадзіць, — пужаў, адным словам, рознаю лухтою, пра якую чытаў у коміксах. Захныкае палонны — справу, лічы, зрабіў. Далей за гэта звычайна не заходзілі. Бо баяліся, што ім пасьля адпомсьцяць, ды яшчэ больш жорстка, калі яны самі патрапяць у палон.

Аднойчы мы паланілі ваяводу варожага войска. Мы скруцілі яму рукі вяроўкаю, а другі яе канец перакінулі цераз тоўсты сук высока на дрэве. Пасьля нацягнулі вяроўку так, што ён мусіў стаяць на дыбачках, ды так і пакінулі, запіхаўшы яму ў рот уласныя ж прапахлыя потам шкарпэткі. Мы ж думалі, што ён зможа сам неўзабаве вызваліцца. А ён ня змог. Увечары ягоная маці затурбавалася, дзе падзеўся сыноч. Зрабіўшы некалькі тэлефанаваньняў, ягоныя сябрукі сысьмілі, што здарылася. Між тым пачало ўжо вечарэць. Зьвязаліся з нашым атрадам, і мы патлумачылі, як знайсці тое месца, і неўзабаве некалькі хлопцаў выправіліся на пошукі з кішэннымі ліхтарыкамі.

Адшукаць месца было далёка ня проста. Быў змрочны восеньскі вечар — цёмна, хоць вока выкалі. Да таго ж хлопец ня мог крычаць са шкарпэткамі ў роце. Усе дрэвы падаваліся аднолькавымі, сыцежкі зьбягалі з-пад ног, абрысы пэйзажу расплываліся. Вецер узмацніўся, і шолах ды шамаценьне заглушалі ўсе астатнія гукі. А пасьля яшчэ пайшоў дождж.

Вархавода адшукалі гадзіны недзе празь дзьве. Ён абмачыў да таго часу ўсе нагавіцы. Калі вяроўку абрэзалі, хлопец абваліўся, як куль мукі. Калі ў яго з рота выцягнулі кляп, першае, што ён вымавіў, была клятва прыкончыць гэных вырадкаў.

На некалькі дзён абвесьцілі часовае перамір'е, каб супакоіліся жарсыці. Потым я сам патрапіў у пастку. Мяне, як антылёпу, аддзялілі ад статку ды пачалі паліць у

сьпіну, пакуль я ня кінуў стрэльбы ды не закрычаў, што здаюся. Чорт, як балюча! Усе ногі пакрыюцца барвовымі сінякамі. Але я ўсё ж стрымліваў сьлёзы, а хлопцы пачалі абмяркоўваць, хто атрымае пачак цыгарэтаў. Іхні важак прыціснуў мяне нагою да зямлі ды сказаў, што цяпер я адведаю таго ж, праз што ён сам нядаўна прайшоў. Ухмыляючыся, ён перакінуў вяроўку цераз моцную сасновую галіну. Пасьля сыцягнуў зь мяне шкарпэт-ку ды памачыўся на яе, пакуль тая наскрозь не прамокла. У мяне перасохла ў горле, ад жаху ўсё закруцілася перад вачыма. Я падрыхтаваўся да катаваньняў. Што б яны яшчэ ні прыдумалі, не зараву! Я вытрымаю, буду трывалым, што б яны ні рабілі! Паспрабуй толькі зба-яцца, халера!

У гэты момант воддаль пачуўся нейкі шум. Адзін з вартавых закрычаў, што пачалася атака. Важак на імгненьне завагаўся, гукі бою чуліся між тым усё бліжэй.

— Бяжы! — крыкнуў ён і наставіў на мяне стрэльбу. Ягоныя паплечнікі зрабілі тое самае. Задыхаючыся ад болю, я ірвануў зь месца. Панёсься, кідаючыся з боку ў бок. Кулі барабанілі па маім целе ды пяклі агнём.

— Мазілы, мазілы! — крыкнуў я, ледзь стрымліваючы плач, і спалохана азірнуўся.

У гэты момант стрэліў верхавод. Я ўпаў. Рухнуў ніцма, зваліўшыся на сьпіну ў мох. Паспрабаваўшы расплюшчыць вочы, я зразумеў, што асьлеп.

— Не страляйце! — крыкнуў хтосьці.

Наступ спыніўся. Пачуліся крокі. Чэрап гудзеў як барабан. Боль, цемра. Я абмацаў твар. Гарачы й мокры.

— Чорт! — вылаяўся нехта. — Прынясіце вады!

Вакол мяне сабраўся натоўп — я чуў, як хлопцы гучна дыхаюць, добра прабегшыся па лесе.

— Я асьлеп, — сказаў я, адчуваючы, як ваніты падыходзяць да горла.

— У вока патрапіла, чорт! Крыві — проста мора!

Мне працягнулі мокрую анучу, каб я выцер кроў. Я сеў — і кроў пацякла яшчэ шпарчэй. Яшчэ прамачыў анучаю. Асьцярожна пакратаў рукою.

Ахоплены панікаю, я заміргаў, але ўсё было як у тумане. Пацёр мацней. Зрок ужо крыху вяртаўся. Тады я выціснуў анучу, і вада заструменілася па твары, прамываючы яго ад крыві. Заміргаў. Заплюшчыў адно вока. Пасьля другое. Якое шчасьце, я магу бачыць! Тут я адчуў, як на пераносьсі расьце гуз.

Куля патрапіла мне акурат паміж вачэй. А асьлеп я ад крыві.

Баі спынілі на канца дня. Нііла сумеў выкалупаць кулю распаленаю шпількаю, а дома я сказаў, што мне ў твар патрапіў камень з-пад грузавіка. Рана неўзабаве зацягнулася, а шнар застаўся.

Пасьля гэтага выпадку я завязаў з паветранымі войнамі.

РАЗЪДЗЕЛ 18

— пра дрыньканьне на гітары ды іншыя больш
ці менш мужчынскія заняткі

Наш першы публічны выступ адбыўся на ранішнім зборы ў актавай залі паяльскай школы. Стаяў ёдкі лютаўскі дзень. Ранішнія зборы мелі самую ўзьнёслую мэту: сагнаць разам усіх старшакалясьнікаў, каб цягам дваццаці хвілінаў надаць ім маральнасьці, павысіць духоўнасьць і ўмацаваць школьны калектыў. Напэўна, гэтая ідэя дабралася да нас з поўдня Швэцыі, з якой-небудзь канфэрэнцыі дырэктараў, але зь цягам часу яна пачала больш нагадваць *seura*, ранішняю імшу. Ролю прапаведніка выконваў або Гэнрык Пэкары, ахайна прычасаны й вечна заклапочаны настаўнік прафарыентацыі, або Свэн-Эрык Кліпмарк, наш дырэктар з аксамітным позірам, — абодва спрабавалі накіраваць на праведны шлях усіх грэшнікаў, якія пэцкалі надпісамі сыцены, плявалі жаваным тытунём, ламалі шафкі ў распранальні, білі бутэлькі, рэзалі парты або іншым чынам павялічвалі артыкулы выдаткаў для мясцовых падаткаплацельшчыкаў. Думаю, было б прасьцей прыструніць нас, калі б яны скарысталіся з багацьця турнэдаленскай мовы або прыстрашылі маладых боўдзілаў лупцаваньнем і пажыцьцёвым калецтвам, бо менавіта да такіх мэтадаў выхаваньня мы прывыклі зь дзяцінства.

Часам арганізоўваліся музычныя імпрэзы. Кантар Ёран Турнбэрг адважна граў на піяніна прэлюдыю Баха, зусім не зважаючы на поўную абыякавасьць публікі. Пакуль сыпяваў школьны хор дзяўчатак, іхняя сівавалася кіраўніца Біргіта Сёдэрбэрг спрабавала як магла не звяртаць увагі на сьвіст сэксуальна заклапочаных дзевяціклясьнікаў. Быў яшчэ хлопец з Пэра-яваары, які дзьмуў у сваю трубу з сапраўдным азьвярэннем самазабойцы ды так фальшывіў, што нават настаўнікі давіліся са сьмеху сьлінаю. Хлопец, аднак, перажыў гэта й зь цягам часу зрабіўся настаўнікам музыкі.

Прыйшла пятніца, пацаны зь дзявятай клясы, пазяхаючы, уселіся на апошні шэраг, гучна рыгалі ды кідаліся гумкамі. Астатнія вучні запоўнілі пярэднія шэрагі. Сцэна была схаваная ад публікі заслонаю. Кіраўніцтва школы дазволіла Грэгеру зрабіць ранішні збор на свой густ, калі ён намякнуў, што ў яго ёсьць ідэя наконт моладзевай ініцыятывы й творчасьці. Толькі калі б хто падышоў ушчыльную да заслоны, мог бы пачуць дзіўнае прыглушанае гудзеньне электрычнасьці.

Вучні падрыхтаваліся цярпліва выседзець, а можа, і асьвістаць — ужо як карта ляжа. Настаўнікі праціснуліся на стратэгічна важныя пазыцыі. Стрыжаны пад нуль і бясстрашны настаўнік гісторыі Гунар Ліндфорс заняў абарону каля апошняга шэрагу ды пачаў абмацваць за лямі сваім рэнтгенаўскім поглядам, гатовы выцягнуць шкодніка за каўнер.

З урачыстым выглядам Грэгер падняўся на сцэну ды стаў перад заслонаю. Нуль увагі. Настаўнікі зашыкалі. Балбатня ды хіхіканьне ўсё працягваліся, як звычайна. Настаўнікі з пагрозаю паглядзелі ў бок самых злосных бунтаўнікоў. Хтосьці з выклікам зарагатаў, кагосьці ахапіў кашаль, паміж крэсламі пакацілася, гручочучы, пустая бутэлька, хтосьці пачаў гучна рваць паперу.

Грэгер падняў над сабою зьнявечаную руку. Ня кажучы ні слова, пагразіў вялікім пальцам, а пасля зьнік за сцэнаю.

Тут мы й пачалі:

— Чус летмі ісаматэ рокэнрол м'юсык!

Тых, хто сядзеў на апошнім шэрагу, адкінула на сьпінкі крэслаў. Астатнія здзіўлена вылупіліся на захінутую заслону. Тая гайдалася ды ўспушвалася, як сапсаваная кансэрва.

— Рокэнрол м'юсык! Іф ю ўона лав вітмі!

Стоячы ў паўцёмры за заслонаю, мы грымелі як сапраўдныя шаленцы. У Эркі здалі нэрвы, і ён пачаў біць па ўсім, што рухалася, — і вось мэлэдыя панеслася ўжо ўдвая хутчэй, чым трэба. Нііла ўзяў акорд ня ў той танальнасьці, а пасажы Холгеры гучалі так, нібыта ў труну забівалі цьвікі. А наперадзе. Каля мікрафона. Стаяў я.

Я не сьпяваў — екатаў. Рык лася ў шлюбны пэрыяд. Перадсьмяротны крык лемінга. Ну, як хочаце, халера, так і называйце! Самі таго ня ведаючы, мы вынайшлі панк за некалькі гадоў да яго нараджэньня. Песьня дасягнула

свайго апагею, недзе так, бо сказаць, што яна «скончылася», нельга, бо Эркі ўсё лютаваў на бубнах з адсутным выразам твару, і я зноў схіліўся над мікрафонам:

— Чус летмі ісаматэ рокэнрол м'юсык!

Яшчэ раз. Заслону так і не паднялі. Паспрабаваў падыграць на базе ў тон бубнаў, але ігра Эркі перайшла ўжо ў нешта кшталту эпілептычнага прыпадку. Нііла ўрэшце патрапіў у танальнасьць, але спазьняўся цяпер на два такты. А Холгеры выконваў сола для іншае песьні: ён нават і не заўважыў, што мы ўсё яшчэ ігралі першую.

— Чус летмі ісаматэ...

Па трэцім коле. Грэгер у паўцемры ліхаманкава змагаўся з канатамі й драпіроўкамі. Эркі барабаніў з такім аглушальным шумам, што я ня чуў свайго голасу. І вось урэшце заслона папаўзла ўверх, і нас асьляпіла пражэктарамі. А з залі на нас глядзела ўся нашая чортава школа, і я схіліўся да мікрафона й зароў «Чус летмі ісаматэ» — цяпер ужо чацьверты раз.

Здарылася неверагоднае: Нііла ўступіў без спазьнення. Ён іграў усьлед за Эркі, да іх далучыліся й мы з Холгеры. І як цягнік па рэйках, мы прамчаліся праз усю песьню, а на заключным акордзе піхнулі Эркі, і ён рухнуў з крэсла.

І цішыня.

На няцьвёрдых нагах я пайшоў у бок кулісы, але мне замінаў шнур мікрафона — у гэты момант я жудасна захацеў эміграваць. Мазгаўня гула як бразготка. Грэгер

схапіў мяне за плечы. Разьвярнуў. Нешта сказаў, але я не пачуў, аглушаны літаўрамі Эркі.

Падняўшы вочы, я ўбачыў. Яны пляскалі ў далоні. Уся перапоўненая заля. Вучні пляскалі ў далоні, як выглядала, цалкам добраахвотна, а некаторыя дзяўчаты, якія пабывалі на поп-канцэртах у Люлео ды ведалі, што трэба рабіць, нават крычалі «біс».

Неўзабаве публіка пачала разыходзіцца, а мы так і стаялі на сцэне, не разумеючы, што ўсё ж здарылася. Ужо тады, пасля нашага першага канцэрту, нас ахапіла пачуццё спустошанасці, якое музыканты адчуваюць пасля кожнага выступу, нейкая затоеная нуда. Эркі заявіў, што ў яго правал у памяці, але ўсё цела гарыць, нібы ён парыўся ў лазьні. Грэгэр буркнуў, што шнур за-слоны трэба пафарбаваць люмінэсцэнтнаю фарбаю. Усё яшчэ агаломшаныя, мы пачалі перацягваць інструмэнты назад у музычную клясу.

Водгукі пасля былі самыя розныя. Посьпехам гэта наўрад ці было, але мы ўсё ж зрабілі незабыўнае ўражаньне. Лестадыянцы адразу ж павыскоквалі з залі, затое хлопцы на задніх шэрагах перасталі кідацца жава-наю паперай у лысіну матэматыка. Некаторыя нашыя прыцелі нават расшчодрыліся на найвышэйшую для турнэдаленцаў пахвалу:

— Ну, так, нармалёва.

Іншыя ж казалі, што такой лухты ня чулі з тых часоў, як на ранішнім зборы выступала гарманістка са Сьё-

ну, і дадалі, што наступным разам паабразуюць нам струны. Было крыху няёмка чуць, што другая песня некаторым спадабалася больш. Былі таксама й тыя, хто лічыў найлепшаю трэцюю песню, не, усё ж першую. Але нікому, наадварот, не спадабалася чацьвертая мэлёдыя — той адзіны раз, калі мы сыгралі правільна. Нам не ставала смеласці прызнацца, што мы гралі адное й тое чатыры разы, проста на розных стадах панікі. Некалькі дзяўчат-васьміклясніц запалі на Эркi, бо ад яго, на iхні погляд, сыходзіла наймацнейшае выпраменьваньне, iншыя закахалiся ў нашага прыгажуну Холгеры. А вось Грэгер, наадварот, атрымаў ад угневанай пэдагагічнай рады школы жорсткую крытыку за мастацкую безадказнасьць.

Такі чынам, мы збольшага абышліся малым коштам.

У Турнэдалене вынаходлівасьць заўсёды iшла поплеч з барацьбою за выжываньне. Тут паважаюць, не, нават абагаўляюць спрытнага сталара, які можа вырабіць з дрэва што заўгодна — ад ножыка для масла да падлогавага гадзiннiка; або лесасека, у якога заглух рухавік і які змог праехаць дзевяць кілямэтраў на сьнегаходзе на сумесі валяр'янкі з самагонам; або бабу, якая безь вядра назьбірала трыццаць кіляграмаў марошкі ў свае пахітраму складзеныя панталёны; або хлопца, які правёз церазь мяжу гадавы запас цыгарэтаў у братавай труне (калі ўжо той умудрыўся памерці на фiнскім баку);

або ўдаву кантрабандыста, якая так па-майстэрску разрэзала каня, што ейныя сыны змагі правезьці яго праз швэдзкую мытню ў скрутках на стырне ровара, а пасля сшыць — конь ажыў і яго выгодна прадалі. Праўда, апошняя гісторыя здарылася ў саракавыя, мяне тады яшчэ на сьвеце не было.

Адзін з прыкладаў кемлівасьці па-турнэдаленску — заўзятыя рыбакі. Сэнс жыцця для гэтых мужыкоў — бур і лом, блясна й донка; узімку яны рыхтуюць мушку на ласоя, летам іхнія кішэні набітыя стракозамі, матылямі ды сьляпымі рачкамі; на рыбалку яны ходзяць куды ахвотней, чымся ў ложак да бабы; яны валодаюць чатырнаццаццю спосабамі вязаць вузлы ды толькі адною сэксуальнаю позаю; яны ўкладаюць тысячы кронаў у кожнага злоўленага імі ласоя замест таго, каб купіць яго за бесцань у краме; ім больш па душы мокнуць у дзіравых балотных ботах, чым сядзець зь сям'ёю за сьвяточным сталом; яны не дасыпаюць начаі, разбураюць свае шлюбны, іх звальняюць з працы, яны забываюцца на гігіену, закладаюць свой дом, плаюць на дзяцей, калі толькі пачуюць, што нехта нібыта бачыў на Ёкфалье харыюса.

Такія самыя зацяттыя — турнэдаленскія будаўнікі. Неспакойныя ды нецярплівыя мужыкі, ня дужа ахвочыя да размовы — увесь час некуды сьпяшаюцца, а вочы так і бегаюць. Толькі калі ў іхнія рукі трапляе малаток, яны робяцца нармальнымі людзьмі, нават могуць сказаць некалькі мілых словаў сваім жонкам, праўда, рот

будзе набіты цвікамі. Проста неверагодна, колькі мужык пасьпявае пабудавачь за жыцьцё. Хату з абораю — раз плянуць! Прыбіральню ды лазьню — з аднаго ўдару! Крыху павазіўся — гумно й дрывотня! Адрына й клуня — ух, добра ідзе! А пасья яшчэ гараж, будка, паветка для ровара ды хатка для малых!

Прыблізна ў гэты момант жыльлёва-камунальныя ўлады выносяць пастанову, што ўчастак ужо цалкам забудаваны. Мужык робіцца неўтаймоўным, кіслым, як воцат, пачынае крычаць на малых, п'янствуе, пакутуе на бессань, лысее, штурхае нагою сабаку, губляе слых і зрок, пачынае прымаць валякардын на ўказаньне еліварскага лекара, а пасья няўцешная жонка нечакана атрымлівае ў падарунак недабудаваную пляцоўку для адпачынку.

І ўрэшце можна пачынаць усё спачатку.

Лецішча, лазьня, сарцір, дрывотнік, будка для сабакі. Кароткі перапынак — і рыбны сьвіран, варыўня, альтанка, камора для інструмэнту, гаўбец і лялечны дамок для малых. Пасья ўсе прыбудовы. Падымацца зь першымі пеўнямі ўсё лета, працаваць сякераю, стукаць малатком — што за жыцьцё!

Але гады ідуць, і неўзабаве здараецца непазьбежнае: надзел забудаваны. І вось ужо камунальныя чыноўнікі засядаюць у сваёй канторы, сьцяўшы зубы, і разглядаюць аэраздымкі. А мужык робіцца ўсё менш ветлым — ажно жах бярэ, і яго вось-вось пакіне жонка.

Але тут раптоўна прыходзіць час рамонту. Пераслаць дах, замяніць пілавіньне на шклавату, зрабіць

у гасьцёўні камін, заставіць мэбляю гарышча, пабудавать пакой для адпачынку ў сутарэньні, абнавіць на вокнах абкітоўку, усё адцёрці ды перафарбаваць, замяніць убудаваныя шафы, паслаць дывановае пакрыццё, замяніць краны й ракавіны, ачысьціць лазню ад плесні, пабудавать тэрасу й гаўбец, зашкліць альтанку.

А пасья — усё гатова. Пасья — нічога ўжо ня зробіш. Пасья — усё дабудавана, тваё стварэньне да-сканалае, і ты ўпустую цягнешся па малаток, а твая жонка разумее, што выйсьця няма. Цяпер застаецца толькі еліварская вар’ятня.

Але тут прыходзіць рэформа правілаў аб гаспадарчых прыбудовах.

Проста неверагодна, колькі прыбудоваў можна зьмясьціць на адным надзеле. І ўсё можна пачынаць спачатку. А сямейнае жыццё зноў напаўняецца нейкаю цеплынёю ды спакоем, нечым, што нават можна было б назваць любоўю.

А вось наш рок — рэч зусім іншая. Карысьці ў ім аніякай. Ніхто, нават мы самі, ня бачыў у ім сэнсу. Нікому не было ў ім патрэбы. Мы проста ігралі, раскрывалі нашыя сэрцы ды вызвалялі зь іх музыку. Старэйшае пакаленьне лічыла, што гэта прыкмета сьпешчанасьці ды лішку вольнага часу, што маладыя проста ўжо шалеюць ад дастатку ды пускаюць грошы на вецер. Так заўсёды бывае, калі моладзь не занятая працаю. Атрымліваецца

лішак. Лішак энэргіі, які круціцца ў целе ды павышае крывяны ціск.

Напачатку мы шмат разважалі зь Ніілаам наконт таго, ці можна аднесці выкананьне року да *knapshi*. Гэтае слова па-турнэдаленску азначае «бабскі», такім чынам, выключна бабская справа. Можна сказаць, што роля турнэдаленскага мужыка зводзіцца да аднаго. Ня быць *knapshi*. На першы погляд усё проста й зразумела, але ўсё насамрэч ускладняецца рознымі мудрагелістымі правіламі, на вывучэньне якіх могуць спатрэбіцца гады, і мужыкі, што пераехалі з поўдня, могуць добра адчуць гэта на сваёй скуры.

Некаторыя заняткі ёсць *knapshi* паводле прыроды, таму мужыкам іх трэба пазьбягаць. Да іх адносяцца замена фіранак, вязаньне, ткацтва, ручное даенне кароваў, паліваньне кветак ды іншыя такія справы. Іншыя заняткі можна бясспрэчна назваць мужчынскімі: валіць дрэвы, паляваць на лася, рабіць зрубы, сплаўляць лес і біцца на танцах у клубе. З даўніх часоў сьвет быў падзелены на дзьве паловы, і ўсе ведалі сваё месца.

Але тут прыйшоў дабрабыт. А зь ім зьявіліся сотні новых справаў і абавязкаў, якія перамяшалі паняткі ды ўсіх забыталі. Панятак *knapshi* разьвіваўся цягам стагоддзяў, у самай глыбіні народнай падсьвядомасьці, пэўныя азначэньні проста не пасьпелі сфармавацца. За выключэньнем некаторых сфэраў. Рухавікі, напрыклад, — справа мужчынская. Прычым рухавікі на

паліве — у большай ступені, чым рухавікі электрычныя. Такім чынам, аўто, сьнегаходы ды бэнзапілы — ніяк ня *knapсу*.

Але ці можна мужыку шыць на швейнай машынацы? Узьбіваць электраміксэрам вяршкі? Даіць кароваў даільным апаратам? Вымаць бялізну з пральнай машыны? Ці можа сапраўдны мужык прапыласосіць сваю машыну ды ня страціць пры гэтым годнасьці? Тут ёсьць над чым падумаць.

А іншыя навамодныя рэчы — яшчэ горш. Ці ня будзе, напрыклад, *knapсу* есьці абястлушчаны маргарын? А паставіць электрапеч? А выкарыстоўваць гель для валасоў? Мэдытаваць? Плаваць з маскаю? Выкарыстоўваць плястыр? Зьбіраць за сабакам лайно ў пакунак?

Да таго ж кожная вёска мела яшчэ й свае правілы. Гасэ Аляталё зь мясцовасьці Тэрэндэ расказаў мне, што ў ягонай вёсцы зь нейкай дзіўнай нагоды лічылася *knapсу* падгінаць халявы на гумавых ботах.

Грунтуючыся на ўсім гэтым, усіх нас, мужыкоў, можна падзяліць на тры групы. Да першай адносяцца сапраўдныя самцы. Гэтакі вясковы маўчун, стрыманы, пануры й нешматслоўны, з нажом за поясам і за пасам грубай солі ў кішэні. Ягонага антыпода вельмі лёгка пазнаць — гэтакае жанчынападобнае стварэньне. Такі мужык бяспрэчна *knapсу*, расьпешчаны старэйшымі сёстрамі ды непрыдатны ні ў лясной талацэ, ні ў паляўнічай камандзе. Затое ён добра ладзіць з

жывёламі, а таксама з жанчынамі (за выключэннем самога сэксу), таму ў былыя часы ён часта рабіўся лекарам або шаптуном.

Трэцюю групу складае шматлікая сярэдзіна. Да яе адносіліся й мы зь Ніілам. Тут ступень *knapso* вызначалася пэўнымі ўчынкамі. Ставала, напрыклад, такой бяскрыўднай рэчы, як насіць чырвоны капляюш. Тады можна на тыдні патрапіць на вяршыню шкалы *knapso* і быць вымушаным біцца й выконваць розныя безразважныя рытуалы, каб выцягнуць сябе пакрысе з дрыгвы *knapso*.

Рок-музыкаю займаюцца, несумненна, часцей мужчыны. Паводле свайго духу яна агрэсіўна-мужчынская. Кожны пабочны назіральнік з ходу аднясе, такім чынам, рок да нябабскай справы. На гэтае, аднак, можна запырэчыць, што дрынканьне на гітары нельга назваць сапраўднаю працаю. Адзін дзень у лесе — і хлопец пачне сікаць крывёю. Сьпевы таксама лічыліся не мужчынскаю справаю, прынамсі ў нашай мясцовасці ды прынамсі ў цвярозым стане. А па-ангельску яшчэ горш — для вымаўленьня трэба залішне мяккі язык для грубых фінскіх сківіцаў; гэтая мова такая абрузлая, што толькі дзяўчаткі атрымліваюць па ёй «пяцёркі»; нейкі цягучы вадзяністы сьлімак, мокрае дрыготкае жэле, вынаходніцтва астраўлянаў, якія ўсё жыццё таўклі пад нагамі ціну, ня ведаючы ні барацьбы, ні голаду, ні марозу; гэтая мова — для гультаёў, траваедных

хлюпікаў, абібокаў, ніякай пругкасьці вымаўленьня,
нібы ў роце боўтаецца адрэзаная з чэlesa плоць.

Тады мы, вядома, былі *knapci*. Бо ня граць мы не
маглі.

РАЗЬДЗЕЛ 19

*— пра дзяўчыну на чорным «вольва», хакей-
няя пляцоўкі ды здаравенныя азадкі, а таксама
пра тое, чым можна пазабавіцца ў Паяле*

Наш другі канцэрт адбыўся ў Каўнісваары, у мясцовым Доме культуры, дзе праводзілася сустрэча «Чыравонай моладзі». Пра ўсё дамовіўся Холгеры: у яго была знаёмая дзяўчына ў кіраўніцтве, адна з тых трыццаці, якія стаялі перад сцэнаю ў палестынскіх хустках, з чубкамі ды круглымі акулерамі ды адбівалі такт сваімі вастрасосымі ботамі. Трэба адзначыць, што сустрэлі нас досыць добра. З нашага дэбюту ў актавай залі прайшло ўжо некалькі месяцаў, і мы пасьпелі лепш сыграцца. Дзьве песьні мы напісалі самі, астатнія былі хітамі, якія я наведзіраў з «Топ 10». Прыйшлі некалькі старых піанэраў, яны зь цікаўнасьцю спыніліся ў дзьвярах. Але адразу ж разьвярнуліся ды зьніклі, акрамя аднаго старога, якога кантузіла яшчэ ў маладосьці на вайсковых зборах. Ён стаяў, разявіўшы рот, і штохвіліны папраўляў на галаве фуражку ды ніяк ня мог зразумець, навошта гэтая чортава моладзь марнуе столькі электрычнасьці.

Пасьля апошняй песьні сяброўка Холгеры пачала пляскаць і папрасіла сыграць на біс. Яе падтрымалі іншыя. Мы ўсё яшчэ былі на сцэне, і я зьбянтэжана паглядзеў на Эркі ды Ніілу. Мы ўжо сыгралі ўсе песьні, якія ведалі.

Тут данёсься вой. Холгеры! Ён стаяў перад самым дынамікам, урубiўшы гучнасьць на поўную. Па залі пранёсься электрычны гул, у вокнах задрыжалі шыбы. Потым Холгеры зайграў. Адзiн, зь дзiкiм звярыным энкатам. Публікі ён больш ня бачыў. Ён апусьціўся на калені, абапёрся гітараю аб падлогу ды пачаў трэсьці яе перад варонкаю дынаміка, нібы забойца сваю ахвяру. Драпаў струны. Мэлэдыя была нейкая знаёмая. Яна накатвала абрывiстымi хвалямі, быццам праграма з далёкай радыёстанцыі, але была ўсё ж споўненая моцы. Мы трое ва ўсе вочы глядзелі на Холгеры. Ён лёг на сьпіну. Моцнымі рыўкамі пачаў падкiдваць гітару ўгару. Вочы паўзапляшчаныя, на лобе кроплі поту. Пасьля ён закінуў галаву назад і заіграў зубамі. Тую самую надзiва знаёмую мэлэдыю.

— Гэндрыкс! — загарлапаніў мне ў вуха Нііла.

— Лепш! — крыкнуў я ў адказ.

Толькі тады я зразумеў, што ён іграў. Гiмн Савецкага Саюзу, які грывеў так, што трапяталі старэнькія сьцены драўлянага Дому культуры.

Пасьля да нас на сцэну падымаліся людзi ды цікавіліся нашаю палітычнаю арыентацыяй. Холгеры сядзеў зь летуценнай усмешкаю на вуснах, а дзьве дзяўчыны спрабавалі мiж тым усесьціся яму на калені. Сам я нарваўся на дзеўку зь дзiўна падведзенымі арабскімі бровамі. Ейныя чорныя валасы блішчэлi так, нібы іх макнулі ў чарніліцу. На іх фоне прыпудраны твар падаваўся зусiм белым. У ейным выглядзе было нешта

лялечнае, нібы дзяўчыну абгарнулі ў тонкі цэляфан. Цела хавалася пад мехаватым мадэрновым балахонам, але плаўныя рухі выдавалі яе. Паглядаючы на мяне, яна пакачвала клубамі, лёгкімі асьцярожнымі рухамі. І я ўбачыў перад сабою жанчыну, голад. Яна моўчкі працягнула руку, павіталася як дарослая ды ўсьміхнулася, агаліўшы малыя вострыя зубкі. Поціск рукі ў яе быў моцны, як у хлопца.

Потым мы сабралі інструмэнты ды ўзмацняльнікі. Дзед у фуражцы хадзіў і, нявінна ўхмыляючыся, правяраў, ці адрасьлі ў дзевак грудкі. Касірка дала нам па лусьцяні з каўбасою ды адлічыла з касы пяцьдзясят кронаў ганарару.

— Ты ў Паялу?

Гэта была яна, чарнавалосая. Мы выйшлі на ганак, яна падняла каўнер курткі.

— Цябе падкінуць? — не адставала яна.

Кіўнула ў бок дарогі. Я падняўся ды неахвотна пайшоў за ёй. Дзяўчына спынілася каля чорнага бліскучага «вольва».

— Бацькава машына.

— Клёва, — сказаў я.

У наступнае імгненьне мы ўжо імчалі па дарозе. Азадак крыху мёрз на фатэлі, ветравое шкло пацела ад гарачага дыханьня. Я ўключыў вэнтэлятэр і дадаў цяпла — за акном была халодная вясновая ноч. Сустрэчная машына гучна прасыгналіла й міргнула фарамі. Дзяўчына крыху павазілася зь пераключацьнікамі, па-

куль не адшукала патрэбны, і пераклочыла з дальняга сьвятла на бліжняе.

— Табе ж няма яшчэ васямнаццаці?

Яна не адказала. Адкінулася на сьпінку, не аддымаючы рукі ад скрынкі перадач. Дзяўчына трымалася сярэдзіны дарогі, заінелая шаша шалёна праносілася пад нашымі коламі, фары выхоплівалі на ўзбочынах вялікія сьнежныя гурбы. Балоты зацягнуў шчыльны блакітны шарон.

— Крута быць камуністкаю? — запытаў я.

Яна пачала шукаць кнопку радыё. Машына пакрысе кіравалася ў кювет. Я закрычаў, і дзяўчына рыўком выраўняла машыну.

— Ня трэба хвалявацца, — сказала яна, — я за стырном ня першы дзень!

Яна выбрала старую шашу з Аўт'ё да Паялы. Калі пачаўся просты адрэзак дарогі, яна ўціснула газ да самага нізу. Рухавік завярцеўся, завьгў, і мы ў імгненне набралі хуткасьць. Мароз лізаў машыну ледзяным языком, пакрываючы капот і шыбы намаразьзю, вецер абдзімаў холадам гарбаты верх «вольва».

— Тут часта выскокваюць алені.

Дзяўчына зарагатала ды яшчэ мацней націснула на газ. Я зразумеў, што ёй падабалася палохаць. Калі я цяпер яшчэ й рамень бясьпекі зашпілю, яна вырашыць, што перамагла. Замест гэтага я згрупаваўся, стараючыся пры гэтым рабіць бестурботны від, а сам ўсё ўглядаўся ў крайнія дрэвы, увесь час гатовы да ўдару.

Доўга пакорпаўшыся з радыё, яна ўрэшце знайшла фінскую радыёстанцыю. Танга ў міноры, нейкая жанчына сьпявала пра каханьне й журбу. Машына пераляцела цераз прыгорак і панеслася па зьвілістай дарозе, пакідаючы за сабою маркотны дымок. Нібы ў гэтай марознай прасторы раставала сэрца кагосьці, а за ім цягнуўся крывавы сьлед. Я ўпотай паглядаў на дзяўчыну. На яе профіль, ледзь бачны ў цемры, на акруглае падбародзьдзе, пухлыя вусны, задзірлівы фінскі носік. Мне захацелася да яе дакрануцца. Пачалаваць.

— Чым можна заняцца ў Паяле? — запыталася яна.

— Халера яго ведае, — адказаў я.

Мы ўжо праяжджалі Манганьемі, машына са сьвістам набліжалася да старога мосту. З-за лесу паказаліся агні вёскі, па роўнядзі рэчкі разьлівалася срэбнае сьвятло. Дзяўчына ня збавіла хуткасьці, нават калі па вузкім мосьце на нас панеслася агромністая фура. Машыны разьехаліся за некалькі мілімэтраў адна ад адной — нават «Хапарандзкі весьнік» не пралез бы. Дальнабойнік шалёна засыгналіў, а дзяўчына нават брывом не варухнула.

— Ёсьць што сёньня ў кіно?

Я ня быў у гэтым упэўнены. Што б яшчэ такога можна прыдумаць? Успомніў, што адзін з маіх аднаклясьнікаў трымаў у бойлернай трусоў. Ён скормліваў ім паўзгнілую гародніну з «Консуму» — там яе ўсё адно б выкінулі.

Часам можна было ўбачыць, як трусы сікалі. Што за дзяцінства, падумаў я.

— Можна паглядзець на хакейную трэніроўку нашай спартовай сэкцыі. У выходныя яны гуляюць сэрыю матчаў супраць Эта-Куйва.

Я паказаў ёй, што сьпярша трэба ехаць уперад да крамы Артура, падобнай да скрыні з-пад абутку, пасля павярнуць направа ды ехаць так да цэнтру ўздоўж малой гандлёвай вуліцы, паўз абутковую краму «Хар’юяхта», краму канцтавараў, цырульню Лярсана, пякарню Вэнбэрга, шапік Мікаэлясана ды кандытарскую Ліндквіста. Каля школы мы павярнулі ды адшукалі праезд да хакейнай пляцоўкі. Прыпаркаваўшы машыну, якая ўрэшце прагрэлася, мы пайшлі па пратапанай сьцежцы да катка.

Трэніроўка ішла поўным ходам. Бамбізы ў латах і жоўта-чорнай форме наварочвалі па катку колы, адпрацоўваючы задні ход. Трэнэр Стэнбэрг, барадаты паліцэйскі, які нядаўна пераехаў у Паялу, дзьмуў у сьвісток і, падбадзёраючы гульцоў, крычаў немым голасам:

— Толькі паспрабуйце, гаўнюкі, зразасьць на паваротах, толькі паспрабуйце! А ну, хутчэй, чырвоныя вырадкі!

Пасля яны пачалі разагравальныя галкіпэра жорсткімі, бязьлітаснымі ўдарамі, гульцы выстрэльвалі ды калацілі сваімі наварочанымі клюшкамі, а брамнік у сваёй масцы-чэрапе ды латах стаяў, нібы асуджаны на сьмерць, і атрымліваў сіняк за сіняком. Некаторыя шайбы, са

сьвістам пераскокваючы цераз борцікі, выляталі на лужок — колькі будзе шчасыця малым, калі сыдзе сьнег.

— Лупяні яму, чорт цябе за нагу й тваю бабулю! — гарлаў Стэнбэрг, які па-сапраўднаму рупіўся аб моладзі ды з уласнай ініцыятывы арганізаваў для падлеткаў трэніроўкі ў кожнай вёсцы ў радыюсе некалькіх дзясяткаў кілямэтраў.

Пасьля пачаўся пробны матч. Гульцы былі яшчэ зусім сырыя ды неабчасаныя, яны бралі хутчэй імпэтам, чым-ся стратэгіяй. Яны дзеўбаліся аб борцікі, поўзалі на азадку, а па шайбах лупілі так, што клюшкі трашчалі. Доўгавалосы форвард адной з камандаў начапіў дапатопны падбароднік і нагадваў аўчарку ў намордніку. Ён скіраваў усю сваю немалую цяглічную масу ў разгон і папёр з усёй сілы праз флянг абароны, так што тая пасыпалася, як статак аленяў, гнаны цягніком. А вось валоданьне шайбаю было не на вышыні. Але ён зарыентаваўся й даў своечасовы пас назад, пасьля чаго абаронцы прабілі шайбу ў пралом. На другім баку пляцоўкі гуляў хударлявы бляндын з вокамгненнаю рэакцыяй. Калі ўкідвалі шайбу, ён дранцьвеў, нібы яшчарка, а пасьля ягоная клюшка бліскавіцаю выстрэльвала па гумовым мэтэарыце.

Мы стаялі на сьнежнай гурбе за борцікам і нейкі час сачылі за гульнёю. Я падсунуўся крыху бліжэй, нібы ненаўмысна, і нашыя курткі даткнуліся. Дзяўчына жавала гумку, выдзімаючы бурбалкі, і дурманліва пахла льякрыцаю. Я заўважыў, што яна курчыцца ад холаду ды хутаецца ў сваю палестынскую хустку.

— Зьмерзла?

— Крыху.

— Можа ... Мой сябар трымае трусой...

— Што за дзяцінства, — сказала яна, намотваючы гумку на палец.

Мне б замест гэтага абняць яе. Цяпер ужо позна. Я адчуваў сябе недарэкам. Захацелася зьбегчы дамоў і папрактыкавацца перад лютэркам. Дзяўчына заўважыла маю зьбянтэжанасьць. Крыху зьмякчылася, пачала сачыць за гульнёю, робячы выгляд, што ёй цікава.

— Ём трэба вучыцца гуляць у адзін дотык, — сказаў я, — як расейцы. А яны больш, як канадцы. Ідуць напрадам, бачыш. Хакей лесарубаў.

Я паглыбіўся на пэўны час у аналіз ігры, пачаў хваліць бліскучую тэхніку расейцаў, якія здымаюць на трэніроўках з клюшак крук і гуляюць адною «трубою». Неўзабаве ўбачыў, што яна занудзілася. Між тым я й сам пачаў мерзнуць.

— Можна паглядзець на гімнастыку для хатніх гапсідынь.

Яна кінула ды надоўга затрымала на мне погляд. Потым рэзка апусьціла вочы, быццам перапужалася, што выдала сябе. Я адчуў, як сэрца закалацілася ў грудзях, і паскорыў крок — спартовая заля была ўсяго за дзьве сотні мэтраў ад катка.

Дзьверы ў жаночую распранальню былі незачыненыя. Мы прасьлізнулі ўсярэдзіну. З залі даносіўся грукат джазу, які рэхам ляцеў са школьнай магнітолы.

Пахла селядцом і пакостам, як ва ўсіх старых спартовых залах: застаялы пах катаваньняў цягнуўся ад лінаў, гімнастычных коней і кольцаў. Пляс яшчэ кіслая сумесь поту ды спэцыфічнага жаночага паху. Паўсюль на круках вісела адзеньне: мехаватыя нагавіцы з начосам, спадніцы велічынёю з шацёр, квяцістыя сукні, калготкі для пахудзеньня, купалы станікаў, большыя за маю шапку. На падлозе ў лужынах талай вады стаялі прадуктовыя авоські ды бліскучыя торбачкі, стаптаныя боты, валёнкі й вастраносыя боцікі.

Я на дыбачках пракраўся да дзьвярэй залі. Мяне асьляпіла сьвятло. Тут раптам будынак скалануўся ад землятрэсу, бэлькі задрыжалі. Цёткі практыкавалі скачкі ўвышыню. Божухна, як калыхаліся іхнія целы! Цыцкі пляскалі, як мяхі з мукою, а пузы — большыя за апоны — успухалі, як дражджавое цеста. На шчасьце, цёткі былі не ў ладах з музыкаю, бо калі б яны ўсе скакалі ў такт, падлога дакладна праламалася б. Наступным практыкаваньнем быў бег з падскокам вакол залі: уздоўж швэдзкіх сьценак загрузкатаў статак сланоў, трасучы сваімі грузнымі сьцёгнамі. Зь цёткаў градам ліўся пот, сьцякаючы з двайных падбародзьдзяў у лагчыну паміж грудзямі, а на нагах сьвязаціліся чырваньню варыкозныя вены. «Нахіл, яшчэ нахіл», — скамандавала кіраўніца, стоячы за магнітолаю, і сорак здаравенных рук нахіліліся ўбок, як бярозы ў буру. «І раз, і два, нахіл уперад» — і дваццаць неабсяжных азадкаў, якія напладзілі з добрую сотню малых, закалыхаліся ў па-

ветры. Пот зь ягадзіцаў струменіўся па тоўстых баках, зьедліва запахла мачою. «Пад'ём і скок-скок» — пайшлі скакаць убок, выпінаючы клубы. Тут, зразумела, не абышлося без сутыкненняў, неверагодных па сваёй масе ды энэргіі. Цёткі двухтоннымі бомбамі падалі ніцма, ляжалі на лякаваным паркеце, боўтаючыся ва ўласным поце, а пасья падымаліся спачатку на карачкі, потым на ногі — нязломныя ды непакорныя. У залі стаяў пах балотнай гнілі ды клімаксу. Першабытная сумесь сьмерці й народзінаў — распаленыя жанчыны.

Дзяўчына схпіла мяне ззаду за валасы. Запусьціла тонкія азяблыя пальчыкі. Я здрыгануўся ўсім целам. У мяне падкасіліся ногі, і я быў вымушаны сесьці. Яна сасьлізнула мне на калені ды выплюнула жуйку. Яе зрэнкі пашырыліся й чарнелі, як дзьве палонкі. Я пачаў лашчыць яе падбародак, ледзь дакранаючыся, павёў пальцам па скуле, падняўся да пекнага вушка. Уцягнуў у сябе пах ейнага твару. Заплюшчыў вочы й дакрануўся да ейнае скуры. Шчокі, адтаўшы, пачалі палаць. Дзяўчына задыхала глыбей. Я адчуваў вуснамі ейную ўсьмешку. Мы расшпілілі курткі. Прыціснуліся целамі. Яе грудкі былі такія юныя, вострыя. Я абхапіў яе рукамі, прыціснуў да сябе з вачыма, поўнымі сьлёзаў, адчуваючы, як шчасьце хлынула ў мяне плыньню. Быць разам. Разам зь дзяўчынаю!

Неўзабаве ейная рука была ўжо пад маім швэдрам. Халодная як лёд, але мяккая, як само каханьне. Рука пачала пяшчотна лашчыць маю сьпіну, і мускулы салодка скалатнуліся. Ейныя рухі паскорыліся, зрабіліся больш

нецярплівымі. Яна зьлёжку ўшчыкнула. Шкрабанула пазногцямі.

— Магу я... Можна мне з табою...

Замест адказу дзяўчына запусьціла руку ў мае нагавіцы. Пасьля вёрткаю мышкаю заказытала мне бакі, сьцёгны, шмыгнула да пахвіны. Я напружыўся.

— Не хвалюся, — са сьмехам сказала яна, агаліўшы свае белыя зубкі.

Я хацеў быў сказаць, што ў мяне там і валасоў амаль не было, — каб не расчараваць яе, — але яна мяне апырэдзіла. Дзяўчына спрытна абхапіла маё дабро, нібы павук аплёў сваю ахвяру. Моцна ўхапілася за набраклы чэлес. Усё, злавіла, ужо не зьбяжыш. Адначасова яна пачала цалаваць мяне, прасунуўшы ў мой рот свой салёны, як кроў, язык. У мяне ўсё закружылася перад вачыма, я пачаў мацаць ейныя грудзі, але неяк груба ды нязграбна. Дзяўчына адкінула мяне назад, на драўляную лаўку. Сьцягнула зь сябе джынсы. Мне хацелася палашчыць яе, але яна адштурхнула маю руку.

— У цябе рукі потныя, — груба сказала дзяўчына ды пхнула мяне на лаву.

Я распластаўся на сьпіне. Яна ўселася на мне, як вартавы парадку. Зводдаль чуўся грукат сланоў.

— Ты такая... такая мілая... — нясьмела мямліў я.

Заплюшчыўшы вочы, яна прагна апусьцілася на мяне. Я пагрузіўся ў вільготную бездань. Цёплую й мяккую, як падушка. Выгінаючыся па-зьмяінаму, яна пачала разгойдвацца на мне ў павольным і пяшчотным танцы,

у якім нешта расло між намі, узмацняючыся з кожным мігам. Карціна, фарбы якой усё чырванеюць, пакуль палатно цалкам не зацягнецца вільготнаю плеўкаю. Я таксама рухаўся, адчуваючы, што вось-вось згублю прытомнасьць. Яна паскорыла тэмп і пачала надрыўна енчыць. Яна зрабілася зусім дзікаю ды неўтаймаванаю, як сабака, які шалёна перыць канапу. Я заткнуў ейны рот рукою, але так і ня змог заглушыць крыку. Пранізьлівага, як у коткі.

— Ціха, нас пачуюць! — крыкнуў я ёй і адчуў, як мая скура пачала раптам нацягвацца. Успушвацца. Націсьні — і хлыне кроў. Я паспрабаваў высьлізнуць, але дзяўчына не выпускала. Пачуцьцё разрасталася, мацнела. Нібы казыталі нажом, пакуль раптам не прадзіравілі наскрозь. Ейныя валасы шчыльнаю заслонаю закрылі мой твар. Цёмныя хмары. Набухлыя крываваю плоцьцю.

І вось. Так, так, так! Увесь сьвет разьлятаецца на кавалкі, і з чорнай навальнічнай хмары праліваецца дождж.

Расплюшчыўшы вочы, я ўбачыў у дзьвярах цётку. Тыповая гара тлушчу з Похвінай багны. Вочы вырачаныя, валасы з пэрманэнтам зьліплаіся, з носа на падбародзьдзе струменіцца пот. Я быў упэўнены, што яна закрычыць. Пакліча сваіх сябровак, і тыя пачнуць нас лінчаваць. Яны прыціснуць нас да зямлі сваімі стокіляграмовымі цэламі ды будуць высвятляць, ці не кішэньнікі мы. Хто-небудзь абавязкова скажа: «*Kulli pois!*» А пасья адна з

гэтых лясных саамак перамеле мае яечкі ў мясны фарш, як аленю-самцу са зьбялелымі ад болю вачыма.

Перапужаўшыся, я выцягнуў свайго малога. Пакуль я пасьпешліва нацягваў нагавіцы, цётка скептычна аглядала майго здохлага бобіка. З залі па-ранейшаму даносіўся жудасны слановы грукат.

— Шмат шуму зь нічога, — з ухмылкаю сказала яна.

Цётка сербанула вады з жалезнага крана, гучна пусьціла газы ды вярнулася ў залю. Пах гною з хлява перасьледаваў нас да самага выхаду.

Дзяўчына села ў «вольва» ды кінула «пакуль». Я ня даў ёй зачыніць дзьверы.

— Ubачымся заўтра? — запытаў я.

Яна абыякава глядзела перад сабою, шчыльна сыціснуўшы вусны.

— Можа скажаш хоць бы, як цябе завуць?

Яна крыху пакорпалася ды завяла матор. Пасьля паставіла на першую хуткасьць і пачала вырульваць. Я бег разам з машынаю, чапляючыся за дзьверы. Дзяўчына паглядзела на мяне сваімі вялікімі цёмнымі вачыма. І раптам яна скінула маску. Тая проста лопнула. Рассыпалася на часткі, а пад ёй зеўрала адна вялікая крывакая рана.

— Я з табою! — закрычаў я ў распачы.

Яна націснула на газ, і дзьверы высьлізнулі з маіх рук. Добра прабуксоўваючы, машына панеслася пад вулічнымі ліхтарамі, падымаючы з-пад колаў віхры

сьнежнага пылу. Шум матора гучаў усё слабей, пакуль урэшце зусім ня змоўк.

Пэўны час я стаяў як у сьне, пакуль мяне не працяла думка. У яе нават не было ключа запальваньня. Яна скрала машыну. Боль усё глыбей запускаў свае ледзяныя карані ў маё сэрца: у гэты момант я зразумеў, што ніколі больш яе ня ўбачу.

РАЗЪДЗЕЛ 20

*— пра тое, як гулялі на дне народзінаў ды
спявалі гімн Турнэдалену, як з'явіліся
паляўнічыя ды як чатыры падлеткі глядзелі
на зоры*

З гадамі мой дзед веў усё больш адасобленае жыццё. Ён любіў сядзець на самоце; а з таго часу, як бабуля спачыла, дзед пачаў пазьбягаць людзей. Ён жыў асобна ў сваёй халупе, веў гаспадарку ды марыў толькі пра адно: памерці ў роднай хаце. Калі прыходзілі яго адведальцы, дзед выглядаў ветлівым, але быў між тым стрыманы. У дом састарэлых? Ні за што на сьвеце! Мы можам выкінуць гэтае глупства з галавы. Няўжо ў хаце не прыбрана? Яму добра й аднаму.

Але спыніць бег часу дзед усё ж ня мог, і неўзабаве прыйшоў той лютаўскі дзень, калі старому споўнілася семдзесят. Родзічы мелі згрызоты сумленьня, што нячэста заходзілі да яго, і сышліся на тым, што яны зрабляць старому баль на ўвесь сьвет. Няблага было б папоўніць сямейны альбом параю ўрачыстых здымкаў, пакуль стары зусім ня страціў розуму.

Спатрэбіўся пэўны час, каб угаварыць самога дзеда — сьвята ўсё ж ня толькі для яго самога, а для сваякоў. Нічога не падазраючы, стары спакойна назіраў за рыхтаваньнем да фэсту. За тыдзень да сьвята родзічы адскрэблі

хісткія масьніцы ад застарэлага поту, адцерлі ходнікі шампунем, на зімовым марозе адмылі трухлявыя вокны тэхнічным сьпіртам, ачысьцілі дзедаў пахавальны гарнітур ад сродку супраць молі, адмылі абажуры ад наліплага тлушчу, замянілі цыраты, прапыласосілі ва ўсіх кутах, дзе наткнуліся на неверагодныя кучы павуцінныя йдохлых мухаў, усё халусьце вынеслі ў адрыву, расставілі абутак ненатуральнымі шэрагамі ды ўзорамі, перасунулі ўсе рэчы ў камодах і шафах, прычым пераблыталі ўсё так, што самі нічога не маглі знайсці. Дзед ужо неаднойчы пашкадаваў, што пусьціў гэтых інтэрвэнтаў у свой дом, ён скардзіўся ды лаяўся з усімі, але тут, як на падлодцы, калі ўжо сеў, дык мусіш цяпець да канца.

Дзень народзінаў прыпаў на пятніцу. Нам зь сястрою дазволілі прапусьціць школу, і мы ўсёй сям'ёю паехалі да дзеда з самай раніцы. Дзень выдаўся ясным, мінус дваццаць — марознае, але сухое й бязьветранае надвор'е, вокны машыны пакрыліся шэраньню, а з дрэваў зьвісалі вострыя ледзяшы. На небе гасьлі апошнія ранішнія зоркі. Па-над лесам узьнялося блакітнае зьзяньне. Бацька прыпаркаваўся на пераараным двары, мы захрабусьцелі па крупчастым сьнезе ды атрэсьлі каля ганку ногі. У сенцах шалёна забрахаў стары сабака. Ён напалову асьлеп і набывў дурную звычку кусацца, таму, пакуль дзед адчыняў, я на ўсялякі выпадак узброіўся вёнікам.

— *Tekkös sieltä tuletta?* А, гэта вы тут? — адказаў дзед па-фінску, робячы выгляд, нібы не чакаў нас. Маці пра-

цягнула яму кветкі, якія хавала ад марозу пад паліто, бацька паціснуў дзеду руку й павіншаваў, а я ў гэты момант шугануў венікам старую кудлу, якая кулём скацілася з ганку ды заскавытала.

Мы селі моўчкі за стол — было чуваць, як у пакоі цікае ківач. Халупа выглядала незвычайна ўрачыста. Дзед сядзеў у гушкалцы, зашпілены пад самае горла каўнер ўразаўся ў маршчыністую шыю, дзед нэрвова паправіў гальштук. Усё выглядала штучным і здранцвёлым, як і мусіць быць на вялікіх урачыстасцях.

Да абеду пачалі падцягвацца дзядзькі зь сем'ямі, і на сталае з'явіліся вялікія тарты, упрыгожаныя вяршчамі. Нехта пачаў варыць каву ды разьліваць яе па тэрмасах, а мы зь сястрою дапамагалі намазваць масла на лусьцяні, а зверху клалі сакавітыя кавалачкі засмажанай у печы ласяціны. Іншыя выкладалі на падносы сьвежасьпечаныя булчкі, якія напоўнілі ўсю хату духмяным водарам карыцы, ванілі ды какавы.

Кволае лютаўскае сонейка ўрэшце прыўзнялося над сьнежным сумётам, і зімовы дзень заіскрыўся. Удалечыні пасьвіўся невялікі статак паўночных аленьяў, яны раскопвалі капытамі сьнежныя покрыў і выцягвалі летаўную траву. Пара аленьяў ляжала ў лагчынках, падагнуўшы пад сябе ногі, каб захаваць цяпло, — толькі цёмныя галовы тырчалі з-пад сьнегу. Стары сабака нават не глядзеў у іх бок, замест гэтага ён забег за рог хаты ды абнюхаў жоўтую праталіну ў сьнезе, куды хадзіў мачыцца дзед; чародка сініц абляпіла прышпілены кавалак са-

ла. Усё наваколье патанала ў бялявым сьвятле тундры, якое сыходзіла ад паўночнага сонца — такога халоднага, нібы яго паказвалі ў кіно.

У другой палове дня пачалі сыцякацца новыя госьці. Машыны цяпер стаялі ня толькі на двары, але й наўкола. Тыя, хто жыў непадалёк, прыкацілі на сьнегаходах, а двое ўвогуле перайшлі цераз лугі на лыжах. І вось урачыстасьці пайшлі поўнаю хадою. Госьці ўселіся за двума накрытымі сталамі; высушаныя дзядкі са слязістымі вачыма ды намерзлымі ледзяшамі на бровах і зацягнутыя ў квяцістыя сьвяточныя сукенкі круглыя бабкі з рукамі, важкімі, як іржаныя хлябы. Пілі каву са сподачкаў, закусвалі лусьцянямі з ласяцінаю ды булачкамі. Каб было цёпла, старую печку распалілі дабля, і на цётка нахлынулі ўспаміны пра старыя часы, калі дома пяклі тонкія хлябцы.

Калі ўсе ўзялі дабаўку, вырашылі, што надыйшоў урэшце час для каньяку. Пакупную бутэльку адкаркавалі, і бацька абнёс ёй усіх гасьцей. Чаркі напаўняліся пад ухвальныя кіўкі, а аўтамабілісты прыкрывалі чаркі рукаю. Усе крыху ажывіліся. Маці пачала разразаць тарты ды раскладаць іх па сподках. Усе госьці падняліся ды прасьпявалі здравіцу, а сам дзед застаўся сядзець у сваёй гушкалцы, абліваючыся потам. Бацька падліў яму каньяку, каб і дзед крыху павесялеў. Пасьля госьці, зрабіўшы ўрачысты выраз твару, прасьпявалі дзеду імянінную песьню на ламанай швэдзкай мове. Ад усяго гэтага падхалімства дзед неяк стушаваўся ды схаваўся

за букетамі кветак. Потым яму загадалі паглядзець падарункі. Яны ўвесь час ляжалі нераспакаваныя, каб госяці не падумалі, што толькі дзеля гэтага й ладзіўся фэст, — разумная прадбачлівасць у нашай турнэдаленскай мясцовасці. Дзед нязграбна разьвязваў праклятыя вяроўкі, пакуль мой дзядзька ня зьлітаваўся ды не прынёс яму *риикко*, фінскі нож. Тады дзед спрытна ўспароў глянцавую абгортку, нібы шчупака трыбушыгў, і выцягнуў шклянную статуэтку лася, разьбяны кухонны гадзіннік на батарэйцы, кандытарскую лапатку з турнэдаленскага срэбра, сувэнірны алавяны кубак, карункавыя абрусы, даматканае пано з ланцужком, каб павесіць на сьцяну, шыкоўны набор для галеньня, гасьцявую кнігу з дублёнай аленавай скуры, полаг з марскіх ракавінак, дзвярную шыльдачку з выпаленым надпісам «Вітаю!» і шэраг іншых бескарысных рэчаў. Дзед сказаў па-швэдзку, што гэта ўжо «празьмернасьць, празьмернасьць», што, бясспрэчна, трапна характарызавала ўсе гэтыя каштоўныя, але непатрэбныя цацкі. Ніхто з родзічаў не наважыўся падараваць дзеду насамрэч патрэбную рэч: калун або глушыльнік для машыны, бо інакш дзед мог падумаць, што яны лічаць яго нікчэмным гаспадаром.

Бліжэй да вечара ў дзедаву хату завітала чалавек дваццаць з краёвай рады; паважныя цёткі й дзядзькі ветліва павіталіся зь дзедам за руку, як сапраўдныя швэды. Некаторыя трымалі ў руках кветкі ды прыгожа надпісаныя паштоўкі. Падсікаваўшыся лусьцямі ды тортам, яны павыцягвалі песеньнікі ды засьпявалі дрыготкімі, крыху

віскатлівымі галасамі швэдзкія народныя песьні яшчэ са школьнага рэпэртуару, вядомыя шлягеры, оды родным палям і лугам. Бацька падліваў гасьцям каньяку, прадбачліва абмінаючы лестадыянцаў. Напрыканцы ўсе зацягнулі гімн Турнэдалену, пранікліва й працягла:

*Будзь бласлаўёны, Турнэдален,
Палярны, мілы сэрцу кут!
Я іншай долі не жадаю —
Радзіўся і памру я тут.*

Некаторыя старыя так усхваляваліся, што пусьцілі сьлязу. Дзед таксама раптам памякчэў, куточкі вачэй пачырванелі, чарка ў руцэ затрэслася, так што маці мусіла ўзяць яе ў дзеда. Яшчэ момант, і ўся хата, падавалася, зарыдае. Асабліва, калі апошні куплет засьпявалі па-фінску, сэрца нібы апусьцілася ў страўнік, і на душы зрабілася вільготна й гарача.

Пасядзелі крыху, зажурыўшыся. Далі душы напоўніцца фінскімі пакутамі, прыгадалі ў цішыні ўсё ліха, што напаткала сям'ю апошнім часам, усе бязьлітасныя ўдары лёсу, усіх малых, што нарадзіліся ўбогімі, усіх звар'яцелых юнакоў, увесь голад, усю галечу, усіх адвезеных на бойню коней, усіх сухотных і паралюшных, усе неўрадлівыя гады, усе няўдалыя спробы кантрабанды, усе пакуты й зьдзекі з боку ўладаў і шляхты, усіх самагаубцаў, усіх здраднікаў і штрайкбрэхераў, усе тыя выпадкі, калі нас аблапошвалі, усіх бязьлітасных

настаўнікаў і скнарлівых домаўладальнікаў, усіх, хто патрапіў у чорны сьпіс, усіх працоўных, якія паехалі на дапамогу Сталіну, але замест падзякі атрымалі кулю ў галаву, усіх паганых дзясятнікаў, усіх садыстаў, усіх тых, хто сьпіўся, хто патануў у часе сплаву ці каго заваліла ў шахтах, усе сьлёзы, усе раны, увесь боль і зьнявагу, што напаткалі наш няшчасны род на цяжкім жыццёвым шляху.

А на дварэ сьвінцовае зімовае зьмярканьне павольна перайшло ў цемру. Палярная зорка зьвісала зь неба, як лядзяш. Вакол яе мігцела безьліч сьветлых кропачак, між тым мароз узмацніўся яшчэ на пару градусаў. Зь лесу, замерзлага й застылага, не даносілася ані гуку. Нейкая вусьцішная ціша запанавала над тайгою, над гэтымі неабсяжнымі лясамі, што цягнуліся па ўсёй маланаселенай Фінляндыі, працягваліся на бяскрайніх расейскіх раўнінах і празь яшчэ большую Сібір даходзілі да самога Ціхага акіяну, — нерухомыя лясныя абшары, абцяжараныя сьнегам і марозам. Глыбока ў расколінах высачэзных ялін пухнатымі камякамі цясьніліся сініцы. І ва ўсім навакольні толькі гэтыя маленькія цельцы пульсавалі цяплом — тук-тук, тук-тук.

Раптам з кухні данесьліся ўсхваляваныя галасы. Паляўнічыя! Набліжаецца каманда паляўнічых! Старшыня краёвай рады ўскочыў на ногі ды шчыра, але пасьпешліва падзякаваў за гасьціннасьць, а дзед паабяцаў падараваць яму свае старыя браканьерскія восьці — усё адно ён цяпер дрэнна бачыць у цемры. Перакуліўшы

кубкі на сподках дном дагары, госьці сыпехам начапілі на сябе кажухі ды імгненна выпарыліся з хаты. Засталася толькі пара-тройка суседзяў і пэнсіянэраў ды яшчэ бацькавы браты, якія больш не саромеліся лаяцца й квасіць гарэлку.

Тут з ганку данёсся тупат, дзьверы з грукатам расчыніліся. У хату ўвалілася дзясяткі з два маўклівых мужыкоў. Іхні правадыр сказаў:

— Ну, здарова ўсім!

Яны моўчкі расьселіся за сталамі ды запытальна на нас паглядзелі. Самаму малодшаму было крыху за дваццаць, старэйшы разьмяняў ужо восьмы дзясятак. Шмат хто даводзіўся нам сваяком.

Падалі духмяны хлеб, торт і каву, а пасья паднялі чаркі ды правялі ў апошні шлях каньяк, пацікавіўшыся пры гэтым, навошта французы ўпарта фарбуюць сьпірт у карычневы колер і псуюць яго натуральны смак.

Верхавод паляўнічых падняўся ды распачаў урачыстую прамову — пакуль мужыкі не пасьпелі яшчэ пачаць буяніць. Ён запэўніў усіх, што на дзеда як паляўнічага ў яго ніякіх нараканьняў няма. Пакуль дзед яшчэ не зьдзяцінеў, а калі ўжо гэта зь ім здарыцца, дык пакінем дзеда за кухара, а хлопцы няхай мяса здабываюць. Пакуль ніякіх прыкметаў маразму няма, паўтарыў правадыр, з глузду яшчэ дзед ня зьехаў, але калі ён толькі дасыць слабіну, дык сядзець яму ў хаце! Будзь ты хоць старым пердуном, а ўсё ж мусіш бачыць розьніцу паміж, скажам, ласём і аўто, інакш няма чаго табе па лесе са стрэльбаю

цягацца — вось у чым розьніца паміж нашаю камандаю ды некаторымі іншымі ў акрузе.

Паляўнічыя сурова кіўнулі, правадыр адпіў глыток і працягнуў. Старому, такім чынам, яшчэ пад сілу пацягаць стрэльбу, дзед трымаецца пакуль малайцом, вытрымае дождж і сыцюжу, але не дай бог яму зьдзяцінець! Тады ўжо яму лепш біць газамі з-пад коўдры ў сябе на канапе. Бо хоць пакуль яшчэ сымптомаў і няма, гэта ўсё толькі справа часу, мазгі ўсё адно папаўзуць набакір, і тады ўжо кранты — ты, дзед, зарубі гэта сабе на носе!

Пасьля гэтай прачулай прамовы дзеду падаравалі памятны кубак, на якім выгравіравалі імёны ўсіх удзельнікаў паляўнічай каманды разам з сабакамі. Некаторыя імёны былі з памылкамі, бо мужыкі зрабілі промах і зьвярнуліся да гравэраў у Люлео, а там ня шыбка разьбіраюцца ў фінскіх прозьвішчах, затое ім удалося атрымаць зьніжку, за якую набылі бутэльку са зьмесьцівам.

Дзед зазначыў, што прычына, пэўна, была не ў гравэрах, а ў саміх мужыках, якія напісалі імёны як курыца лапаю, а сам ён быў у выдатнай фізычнай форме, нароўні з васямнаццацігадовымі, зрок, маўляў, у яго, як у арла, а слых такі, што пачуе, калі ласіха за сотню мэтраў пёрне, і што ўвогуле, калі ўзяць да ўвагі ўсе зьнішчаныя гарэлкаю клеткі мозгу, дык яшчэ невядома, хто першы зробіцца маразматыкам. Пасьля гэтага дзед падзякаваў за бутэльку, асабліва за яе зьмесьціва, бо іншай выпіўкі

ў хаце ўжо не засталася, а калі, маўляў, прыкончым і яе, дык будзем частавацца каваю рэшту вечара.

Мужыкі ажно скалануліся. Дзед накапаў кожнаму па напарстку, і бутэлькі як не было. Агаламшаныя, ледзь ня плачучы, мужыкі паднялі свае чаркі ды выпілі. Ён нас падманвае. Стары скнара! Дарма мы вырваліся ўрэшце з дому ад жонак.

Пакасавурыўшыся ўбок, дзед падаў бацьку знак. Бацька моўчкі адкінуў вечка падполья ды зьнік у цемры. Таксама хутка ён вынырнуў і са званам бухнуў на стол бутэлькі. Па дзьве ў кожнай руцэ. А дзед зайшоўся ад сьмеху.

— Ну, вось, хлопчыкі, трымайце ласункі! — рагатаў дзед, скапіўшыся за живот.

Мужыкі з палёгкай уздыхнулі, нехта нават усхліпнуў. І каму якая справа, што на бутэльках няма крамных этыкетак. Урэшце пачнецца вэрхал!

Вось яно шчасьце. Надрацца. Захмялець. Напіцца да сьлепаты й глухаты ў кампаніі верных сяброў, удалечыні ад бурклівых баб. Нарэзацца так, каб хрэн стаў тарчма, а язык так абмяк, што віўся б у роце, як сьцяг на ветры. Асушыць бутэльку, і адразу ж на стол новую, ня трэба скнарыцца, вымяраць лінейкаю, ня трэба плаціць у якой чортавай карчме, а пасья застацца без граша ў кішэні ў паўцвярозым стане, спрабуючы сьцяміць, куды гэта пазьнікалі твае субутэльнікі.

Неверагодная раскоша. Не які-небудзь там хутаранец, што абсмоктвае скурку ад сала ды ёлкае зерне, а ўдачлівы паляўнічы перад гарою гарачага мяса. Заліць

сабе вочы, надрацца ў дым, налізацца як сьвіньня, нічым сябе ня стрымліваючы, каб хоць адзін раз у жыцці ня думаць пра заўтрашні дзень.

Тыя жанчыны, што яшчэ не сышлі, у тым ліку й маці, спяхмурнелі, адчуваючы набліжэньне Суднага дня, і падняліся з-за стала. Мужыкі ў адзін голас пачалі іх запэўніваць, што яны сваю норму ведаюць, але языкі ў іх ужо былі раздвоеныя — ажно да самой гартані. Сястра таксама сабралася дамоў, бо добра ведала, што да яе будуць лезьці, і я мусіў дамываць замест яе посуд. Мужыкі пачалі зь мяне пакепліваць, называць *кларси* ды запытваць, чаму ў мяне такія малыя цыцкі. Я адгыркнуўся ды прапанаваў ім панюхаць у сябе паміж ног.

Неўзабаве пачуўся шум матора, і, выглянуўшы на двор, я ўбачыў, што пад'ехала нашая група. Нііла, Эркі ды Холгеры прыбылі на старэнькім «вольва-дуэце», іх падвёз мой стрыечны брат. Я дапамог выгрузіць узмацняльнікі, гітары й гэтым разам абмежаваны набор бубнаў. Мы паставілі апаратуру бліжэй да печы, каб інструмэнты крыху прагрэліся перад падключэньнем. На жаль, у Грэгера не атрымалася вырвацца: ён чакаў нейкага важнага тэлефанаваньня, але ён, магчыма, далучыцца пазьней.

Паляўнічыя дайшлі ўжо да той кандыцыі, калі ўзьнікае патрэба ў душэўных размовах. Мужыкі пачалі травіць байкі, выхваляцца ды расказваць непрыстойныя показкі ўжо ня толькі па-фінску, але й па-швэдзку. Адзін з мужыкоў, закаціўшы вочы, зацягнуў баяду пра адважнага разбойніка Росва Роапэ, а пасля перайшоў да «Дзікай

ружы», не зважаючы на просьбы сябрукоў не сьпяваць корпэланскіх песень — не вярэдзіць успамінаў.

Бацька ўжо таксама добра набраўся. Захістаўся, пачаў адступацца, размахваючы пустымі бутэлькамі, і ледзь не патрапіў у адчынены склеп. Мужыкі дзіка зарагаталі, а бацька пасыпаў праклёнамі таго прыдурка, які не зачыніў люк, забыўшыся, што гэта быў ён сам. Напрыканцы ён перадаў пустыя пляшкі мне. Я асьцярожна спусьціўся ўніз на гнілых сходах, у нос ударыла вільгацьцю й холадам. У склепе пахла волкім пяском і бульбаю. На драўляных паліцах стаялі слоікі з марошковым і бруснічным сочывам, рэшткі марынаванага ласосю, некалькі скрыняў зь півам, слоікі з квашанаю салакаю ды бочка зь селядцом. На зямлі быў высланы драўляны насыціл, на якім і стаялі бутэлькі з гарэлкаю. Я ўпотаікі пераліў крыху ў бутэльку з-пад ліманаду, каб падсунуць яе пасья хлопцам.

Калі першая партыя паляўнічых выйшла на двор адліць, мы перабраліся да печкі. Я ўторкнуў у разэтку трайнік, спадзеючыся, што пробкі вытрымаюць. Калі падключылі прамерзлыя калёнкi, у дынаміку нешта пагрозьліва пстрыкнула. Нііла з Холгеры настройвалі гітары, а Эркi сеў на зэдлік, паставіўшы перад сабою малы бубен і талеркі. Я ўставіў штэпсэль мікрафона ў запасное гняздо на ўзмацняльніку ды кашлянуў, каб прачысьціць галасавыя зьвязкі.

Мужыкі скоса паглядвалі на нашы маніпуляцыі. Аднак калі Нііла зайграў акампанэмент на тры чвэрці, яны

значна расслабіліся. Усе пазналі стары фінскі вальс, які мы развучылі ў гонар імянінніка:

— *Oi muistatkos Emma sen kuutamoillan, kun yndessä tansseista...*

Адсунуўшы чаркі ўбок, мужыкі сядзелі й слухалі. Фэст акурат дасягнуў той ступені, калі ўсіх апанавала журбл. і музыка прыйшлася акурат дарэчы. Я сьпяваў, павярнуўшыся да дзеда, той зьбянтэжана адводзіў погляд.

— *Oi Emma Emma, oi Emma Emma, kun lupasit olla min...*

Пасьля мы сьпелі фінскую баяду «Хутаранка». Усе так расчуліся, што запацелі вокны. Напрыканцы мы сыгралі «Сэрэнаду Эркхэйкі» — працяжны мінорны вальс, дзе Холгеры выканаў такое чужэлівае сола, што зарыдалі б і камяні.

Пасьля мужыкам захацелася з намі чокнуцца. Паводле турнэдаленскай завяздзёнкі пра сам выступ не казалі ні слова: пустая хвала вядзе ў выніку да будаваньня паветраных замкаў і руйнаваньня надзеяў. Але па вачах было бачна, што ім спадабалася.

Мы ўселіся ў дальнім куце ды пачалі адсёрбваць з бутэлькі з-пад ліманаду. Паляўнічым, наадварот, захацелася крыху разьмяцца. Мінуўшы першую фазу атупеньня, мужыкі пачалі шпацыраваць па доме й гутарыць. Адзін зь іх паклікаў нас да сябе й пачаў распытваць пра нашыя палітычныя погляды. Яшчэ адзін пацікавіўся, ці насамрэч цяперашнія дзяўчаты такія юрлівыя, як пра

іх пішуць у «Вечаровай газэце». На першае пытаньне мы адказалі ўнікаліва, а што да другога, пра дзяўчат, дык ім ва ўсе часы хацелася аднаго й таго ж, толькі яны віду не паказваюць, пакуль ня ўвойдзеш у іхнія пячоры. Тады мужык працягнуў свае назойлівыя распыты ды пацікавіўся, ці ёсьць у нас дзяўчаты, ці любяць яны гэтую справу ды як часта мы трахаемся. І хоць нам было на яго начхаць, ён упарта хацеў дазнацца пра ўсе мажлівыя падрабязнасьці.

Мяне ўжо крыху разьвезла, і я выцягнуўся на двор. Каля сьнежнай гурбы ў задуменьні стаялі два мужыкі, сіячыся прыгадаць, ці яны ўжо адлілі, ці толькі зьбіраліся гэта зрабіць. Вырашыўшы, што толькі зьбіраліся, яны выцягнулі свае замшэлыя пісюны. Выявілася, што яны мелі рацыю, бо неўзабаве пачулася цурчаньне. Адзін з мужыкоў навёў свой струмень вышэй на гурбу, вырашыўшы пабіць рэкорд, да яго далучыўся й другі. Мой малады пухір быў разьдзьмуты, як перакачаны футбольны мяч, і я зь лёгкасьцю перамог абаіх. А пасля яшчэ паставіў свае ініцыялы пад рэкорднай адмецінаю. Мужыкі адразу спахмурнелі ды паабяцалі абмазаць мне дзёгцем яйкі. Тады я заключыў свае ініцыялы ў рамку ды для пераканальнасьці ўмацаваў свой рэкорд, а толькі мужыкі вырашылі напхаць мне ў кальсоны сьнегу, як мяне ўжо й сьлед прастыў.

Набліжалася другая фаза атупеньня. Канчатковая й мяккая, як белы саван сьмерці. Да мяне прычапіўся нейкі бамбіза — сапраўдны мядзьведзь — і пачаў мне

нешта расказваць. Трымаючы мяне за плячо, ён з самым сур'ёзным выглядам нёс ўсялякую лухту, а налітыя крывёю вочы круціліся, як два чмялі. Але разабраць, што ён казаў, было немагчыма. Ягоны язык зь цяжкасцю варочаўся ў роце, а словы нібы чаўкалі па гліне. Нехта з маладых паляўнічых, якому карцела паспрацацца, пачаў супярэчыць здаравяку, але й ягоныя аргумэнты не вылучаліся асабліваю выразнасцю. Неўзабаве яны ўжо гарача спрачаліся, хоць і не разумелі ні слова з таго, што казаў апанэнт.

Тыя, хто яшчэ ня страціў дару мовы, скардзіліся на смагу. У роце нібы наждаком прайшліся, кроў застаялася ў сасудах, вусны зьліпліся, а цягліцы ссохліся, як вэнджае мяса. Адгукнуўшыся на крык самотніка ў пустэльні, я нырнуў у склеп, забраў апошнія бутэлькі ды выставіў іх на стол. Мужыкоў было не стрымаць — калі ты ўжо пакаціўся з гары, ты ўсё адно ўпадзеш! Хай гарыць яно гарам, сьвішча так, каб вушы закладала! Сапраўдны мужык — *oikea mies* — ані сьмерці не баіцца, ані трохдзённага пахмелья.

Нііла з Холгеры ўжо таксама налізаліся. А па Эрккі, хоць ён і піў больш за астатніх, нічога бачна не было. Ён веў размову пра рыбалоўныя мушкі з адным маладым паляўнічым, які ўжо ледзь мог расплюшчыць вочы ды сядзеў, пускаючы соплі на рэдзенькія вусы. Яны дамовіліся апрабаваць адно месца на рацэ Тэрэндэ, бо што можа быць лепш, чым сядзець на беразе бурлівай нарляндзкай ракі ды смажыць толькі што злоўленага

харыюса тут жа, на начным вогнішчы. Хлопцы чокнуліся ды прасялязіліся. Якое гэтае лета ўсё ж прыгожае, дасканалае й вечнае! Палярнае сонца па-над краем лесу, празрыстыя барвовыя аблогі. Ані ветрыку. Запруда гладкая, нібы люстэрка, ніводнай хвалі. І толькі часам у гэтым незямным спакоі павольна праплывае харыюс. А вось у цішыні ў ваду падае начны матыль. Захрасае ў цягучай вадзе сваімі напудранымі крыльцамі. Яго падхоплівае плынь і нясе сярод камянёў і пены. А над верхавінамі ялін у клубках цёплых выпарэнняў гойсае птушыная кампанія. Усё гэта ты бачыш, седзячы ў тонкай часавай расколіне — у летнюю ноч, калі ты нібы ўздываеся па-над тонкаю заслонаю, што падзяляе два сьветы.

Старэйшыя з мужыкоў, тыя, каму было ўжо пад семдзесят-восемдзесят гадоў, пачалі пакрысе абмякаць на крэслах. Бацька, хоць і сам ужо ледзь трымаўся на нагах, крыху за іх перапужаўся ды зьвярнуўся да мяне на мове, якая больш за ўсё нагадвала турнэдаленскі дыялект нямецкай. З жэстыкуляцыі я, аднак, усё зразумеў, і мы разам з бацькам паднялі самага старога й сухарлявага дзеда пад пахі. Ён быў надзіва лёгка і амаль не супраціўляўся, калі мы ўсаджвалі яго на кухонную канапу — пасярэдзіне, утульна прыхіліўшы яго да сьпінкі. Два іншыя дзяды былі круглейшыя ды важкія паболей — іх мы расадзілі па баках. Дзяды на імгненне ачунялі, па-савінаму завухкалі, але неўзабаве зноў праваліліся ў сон, так і седзячы ў радок. Патыліцы адкінуліся на сьпінку канапы, сківіцы адвісьлі. Яны сядзелі, разявіўшы

раты, як малыя птушаняты, зь бялявымі лысінамі й маршчыністымі шыямі. Я ўсеўся насупраць іх і пачаў быў шпураць ім у раты кавалкі цукру, але, убачыўшы грозны погляд бацькі, перастаў.

Дзед вярнуўся пасля шпацыру за рог хаты. Мача выцякала так павольна, што дзед адмарозіў сабе пальцы, і цяпер ён пасылаў праклёны старасьці зь яе жорсткімі жартамі. У дзедаву адсутнасьць мужыкі зрабілі жудаснае адкрыцьцё. Гарэлка больш не было. Мае дзядзькі й частка паляўнічых, ледзь варочаючы языкамі, склікалі надзвычайнае паседжаньне. Яны перабралі ў памяці самых вядомых мясцовых самагоншчыкаў, прыгадалі стан сваіх уласных сховаў і разгледзелі варыянты вынасу гарэлка такім чынам, каб не пабудзіць сваіх баб. Нехта заўважыў, што час быў яшчэ дзіцячы й бэнзазапраўкі яшчэ адкрытыя. Можна набыць там тэхнічнага сьпірту, разьвесці яго з пшанічнаю мукою, а пасля працэдзіць цераз кавы фільтар — напой атрымаецца ня толькі з градусам, але й прыдатны да піцьця і, без усялякага сумневу, бясшэпечны для мужыка з моцным сэрцам. Адзін з паляўнічых прапанаваў скінуцца ўсім на таксоўку да Фінляндыі, там у Колары ёсьць начная крама, дзе можна затарыцца півам, колькі машына ўцягне. Мытнікаў ён, маўляў, ведае, таму калі што, дык можна запрасіць і іх на гулянку. Усім гэтая прапанова спадабалася, бо фінскае піва лічылася найлепшым сродкам ад пахмельля. Яшчэ мужыкі замовілі прывезьці кіслага хлеба з *riitä*, сыроваткаю, і зьняць фінскіх дзевак, калі патрапяцца па дарозе.

Тады дзед падняўся з важным выразам і дастаў трохлітровы плястмасавы бітон. Сур'ёзным голасам загадаў, каб у яго набралі вады. Адзін з суседзкіх дзядкоў да берагоў напоўніў бітон халоднаю вадою, а мужыкі зьбянтэжана глядзелі на дзеда. А той з урачыстым выглядам паставіў бітон у камору ды запытаў у кампаніі, ці добра яны ведаюць Біблію. Усе прамаўчалі, палічыўшы, што дзед зьехаў з глузду.

— Ці ёсьць тут вернікі? — упарта паўтарыў дзед.

— Не-а, — прамармыталі некаторыя з мужыкоў.

Тады дзед адкрыў камору й выцягнуў бітон. Зрабіў глыток і перадаў яго па коле, мужыкі таксама адсёрбнулі — адзін за адным. Калі ўсе выпілі, мужыкі як адзін закрычалі, што дзед сапраўдны Ісус, ён нават большы за Ісуса, бо той ператвараў ваду ў віно, а наш дзед — у самагон. Вядома, напой быў няхітры ды меў масляністы прысмак, але, зь іншага боку, што можа быць карысьней за сівуху зь яе наборам мікраэлемэнтаў і храмасомаў. І толькі адзін я прыкмеціў, што зьмянілася ня толькі зьмесьціва бітона, але й колер яго накрыўкі, але я вырашыў прамаўчаць, каб не разбураць узынёслага настрою.

Тут пачаў завальвацца з эдліка стары мажны сусед. Падскочыўшы да яго, я ледзь пасьпеў яго падтрымаць, каб ён не дзеўбануўся скроньню аб падлогу. Разбудзіць яго не ўдалося, і я, узяўшы суседа за шчыкалаткі, перацягнуў яго бліжэй да сыяны, каб ён не валяўся пад нагамі. Небарака між тым зусім абмяк. Я падклаў яму пад галаву

газэтаў, на выпадак, калі той пачне ванітаваць. У гэтае самае імгненне заснуў яшчэ адзін дзядок: зьвесіў галаву на грудзі, седзячы ў гушчалцы. З рота на кашулю шакалядым струменьчыкам выцякаў тытунь. У дзеда быў такі сьмешны выгляд, што малады паляўнічы з рэдзенькімі вусікамі ажно затросься ад рогату. Я й сам ня мог стрымаць сьмеху, гледзячы, як гэтыя п'яныя кныры блукаюць па хаце, рохкаюць адзін з адным, абліваюцца, сіячыся выпіць, выпайваюць на сьнег у адных шкарпэтках, зацягваюць песьні зь перакошанымі вачыма, пляюхаюцца на зады ды корпаюцца сярод ходнікаў, як кракадзілы. Разам з рэдкавусым мы перанесьлі перапэцканага тытунём дзядка на падлогу ды паклалі побач зь першым. Тая самая працэдура напаткала й аднаго з маіх дзядзькаў, які абмяк у сьцюдзёных сенцах у малельнай позе, — ён заняў трэцяе месца на падлозе. Яны ляжалі там адзін пры адным, як сьвіныя тушы, а мы так рагаталі, што складаліся напалам ад сьмеху. Пасьля маханулі сівухі, чмыхнулі, а прамачыўшы горла, зноў зарагаталі.

Бацька занепакоена паказаў у бок трох дзядкоў на кухоннай канапе. Тыя спалатнелі ды не варушыліся. Ён папрасіў мяне праверыць, ці не памерлі яны яшчэ. Я падышоў да канапы й паспрабаваў намагаць пульс на запясьцях з набухлымі сінімі венамі. Нічога. Хоць не, зьлёгка пульсуе.

Трасучыся ад холаду, увайшлі Нііла й Холгеры, ад іх несла ванітамі. Яны папрасілі кавы, каб пазбавіцца ад пякоткі, і я працягнуў ім тэрмас. Тут я заўважыў, што

рэдкавусы больш не рагоча. Крыху заваліўшыся ўбок на сваім крэсьле, ён хроп, дакладна як старыя дзяды, з якіх ён толькі што сам кпіў. Яшчэ хвіліна, і ён дакладна зваліўся б, таму я падхапіў яго пад пахі ды паклаў яго ў радок зь дзядкамі — маладога й ружовашчокага побач з замшэлымі вэтэранамі.

Адзін мужык вырашыў выклікаць таксоўку, падпоўз да тэлефона й замовіў. Другі падышоў да мяне ды загаўкаў нешта ў вуха — гук быў такі, нібы шчанюк абсмоктваў костку. Праз пэўны час да мяне дайшло, што ён просіць патэлефанаваць ягонай жонцы, каб яна завезла яго дамоў. Я запытаўся пра нумар тэлефона, але ня змог зразумець, што ён казаў. Тады я адшукаў ягонае імя ў тэлефонным даведніку ды прыціснуў слухаўку да ягонага вуха. Пасьля восьмага гудка цётка ўрэшце адказала — яна, відавочна, была ўжо ў ложку й спала. Мужык рабіў усе намаганьні, каб засяродзіцца:

— Яххх ... ыжжж ... тышшш ... быыы ...

Жонка грукнула слухаўкаю, хоць голас яна, напэўна, пазнала. Тут ужо ў мяне таксама зямля паплыла пад нагамі, і я пайшоў да Ніілы. Ён сядзеў з паўзаплюшчанымі вачыма, прыхіліўшыся вухам да транзыстара, які шыпеў. Нііла мог чуць галасы нябожчыкаў на сярэдняй хвалі, і ён толькі што атрымаў пасланьне па-турнэдаленску. Па голасе ён пазнаў памерлую ўвосень цётку, якая шаптала яму:

— *Paska... Paska...* Лайно... Лайно... — пасьля голас таямніча змоўк. Я пажартаваў, што на небе, пэўна,

доўгая чарга ў прыбіральню, але Ніла зашыкаў на мяне. Ён працягваў слухаць, утаропіўшы мутныя вочы ў радзе.

— Пачакай, тут ужо нехта іншы!

— Нічога ня чую.

— Эспэранта! Яна кажа ... пачакай ... што ... я памру...

У гэты момант пад'ехала таксоўка. Пара мужыкоў, якія яшчэ трымаліся на нагах, зь цяжкасцю нацягнулі на сябе кажухі ды, хістаючыся на ўсе бакі, выйшлі з хаты. Трэці, карчакаваты мужык, знакамі паказаў мне, што хоча да іх далучыцца. Падтрымліваючы пад руку, я асьцярожна зьвеў яго з ганку й вывеў на засьнежаны двор. Напаўдарозе мужык нечакана працягла, па-конску захроп. Цела раптам абмякла, нібы праколатая апона. Ногі ў мужыка падкасіліся, і ён рухнуў на зямлю, быццам у яго разьмяк хрыбет. Я паспрабаваў быў падняць яго на ногі, але куды там. Вага ня менш як цэнтнэр — мех з крывёю й мясам.

Я намацаў пульс. Мужык зьнепрытомнеў, цалкам перамысціўся ў іншае вымярэнне. Распасьцёртая туша дымілася на сыцюдзёным сьнезе, як мясное рагу. Таксоўка чакала на халастым ходзе; я схпіў мужыка за ногі ды паспрабаваў поцягам адвалачы гэтую гару сала да машыны. Кашуля на ім закасвалася ды тармазіла. На голай сьпіне раставаў сьнег, але мужык не прачынаўся нават ад холаду. Ён быў цяжкі, як нябожчык. Урэшце я здаўся ды махнуў таксісту, каб той не чакаў. Стогнучы,

пацягнуў цела назад у хату. Я сьлізгаў, пыхкаў, адчуваючы, як па сьпіне ліецца пот. Сантымэтар за сантымэтрам. Мужык не памёр — я бачыў, што з рота й носа ў яго валіць пар. Тонкі павойны струменьчык падымаўся ў сьвятле ліхтароў — уверх да зораў на вугольным небе.

Я мусіў зрабіць перапынак. І ў тое самае імгненьне, як я падняў галаву, перад маімі вачыма ўспыхнула паўночнае зьзяньне. На небасхіле вырасталі й пераліваліся смарагдавым сьвятлом вялізныя фантаны, пабліскаваючы агнямі, пеніліся марскія хвалі. Па небе заскакалі чырвоныя сякеры, наразаючы пластамі фіялетавае, бліскае ў разрэзе мяса. А зьзяньне між тым разрасталася, ажывала ўсё больш. Хвалі фосфару закручваліся ў шалёныя віры. Пэўны час я стаяў нерухома, назіраючы за гэтым чудам. Мне нават падалося, што зь нябёсаў даносіўся ледзь чутны сьпеў, кшталту фінскага салдацкага хору. Голас паўночнага зьзяньня. А можа, гэта быў гудок таксоўкі, які рэхам пранёсся па марознай роўнядзі. Прыгажосьць такая, што мне захацелася ўпасьці на калені. Такая раскоша, такая незямная веліч! Нясьцерпна моцныя ўражаньні для сарамлівага, п'янаватага турэдаленскага юнака.

Нехта грукнуў дзьвярыма. Спатыкаючыся, да мяне падышоў Эркі ды пачаў расшпільваць нагавіцы. Я зазначыў, што пад ягонымі нагамі ляжаў п'яны мужык. Эркі са здзіўленьнем пагадзіўся, што я маю рацыю, зрабіў некалькі крокаў назад і паваліўся набок. Утульна разваліўшыся на сьнезе, Эркі выцягнуў пісьон і адліў

там жа, дзе ляжаў. Шчасьліва заплюшчыў вочы. Ня сьпі, халера, узмаліўся я ды сыпануў яму сьнегу ў пысу. Эркi пачаў гразіць расправаю, але на ногі ўсё ж падняўся. Удваіх мы зь вялікімі намаганьнямі перацягнулі старога хрэна ў хату й паклалі яго крайнім у гэтым неверагодным шэрагу целаў на падлозе.

Дзед з бацькам сядзелі за кухонным сталом зусім спалатнелыя. Заікаючыся, паведамлілі, што старыя на канале спруцяnelі. Я падышоў да іх і памацаў на кожным зь іх пульс. Іхнія лысіны схіліліся ў розныя бакі, а скура зжаўцела й была нібы з воску.

— Насамрэч спруцяnelі, — сказаў я.

Дзед чартыхнуўся — зацягаюць цяперака па розных інстанцыях — і заплакаў па-дзедзёску, шморгаючы носам так, што соплі закапалі ў шклянку. Бацька пачаў урачыстую, але блытаную прамову пра тое, што значыць для фіна памерці гераічнаю сьмерцю, згадаўшы ў першую чаргу самагубства, вайну, сардэчны прыступ у лазьні ды алькагольнае атручваньне. Такім чынам, гэтыя тры ўстрыманыя ды глыбокапаважаныя родзічы вырашылі гэтым вечарам зрабіць супольнае падарожжа праз Брамy Славы...

Адзін зь дзядкоў, хударлявы, які сядзеў пасярод каналы, раптам расплюшчыў вочы ды запатрабаваў гарэлкі. Бацька спыніўся на паўслове й заміргаў вачыма. Дзед перадаў сваю залітую соплямі шклянку — яе зьмесьціва, расплюхваючыся, зьнікла. Я ледзь не зваліўся з крэсла, рагочучы зь іхніх перакошаных твараў, і сказаў, што фэст,

несумненна, атрымаўся на славу, калі нават нябожчыкі пачынаюць глушыць гарэлку.

Ва ўсёй хаце паступова запанаваў спакой. На падлозе ў радок ляжалі мужыкі ў тым самым выглядзе, як я іх пакінуў, прыціснутыя глухою алькагольнаю комаю. Некаторыя поўзалі па хаце, як чарапахі, млявымі, запаволенымі рухамі. Нііла сядзеў, прытуліўшыся да сьцяны, ягоны твар зусім зьзяляеў. Ён стараўся трымацца роўна й часам адсёрбваў з каўша са сьцюдзёнаю вадою. Побач у позе зародка ляжаў Холгеры ды тросься. Амаль усе прыціхлі ды пагрузіліся ў свае думкі, а печань адчайна змагалася з атрутаю, ды як мухі дохлі клеткі мозгу. Эркі ледзь не навярнуўся са свайго крэсла, але зачапіўся курткаю за сьпінку ды ўтрымаўся. Усё ніяк ня мог сьцішыцца толькі адзін жылаваты шасьцідзесяцігадовы паляўнічы: абапёршыся на стол, ён рабіў гімнастычныя махі нагамі. Выцягваў іх наперад, уверх, адводзіў убок, робячы мудрагелістыя ўсходнія ўзоры. Яму ніхто не замінаў: усе ведалі, што ён заўсёды так робіць нападпітку.

Я ўсім нутром адчуваў, што ап'яненне набліжалася да свайго апагею. Аднекуль з глыбіні цела падымаўся шум, а я сядзеў як зачараваны й глядзеў, як дзед выпісвае нагамі фігуры. Сьвята скончылася, хоць было яшчэ не пазьней за адзінаццатую гадзіну вечара. Паляўнічым спатрэбілася менш як чатыры гадзіны, каб выпіць па літры на рыла, і ніхто нават не ванітаваў, што кажа пра доўгія й упартыя практыкаваньні.

За акном пачуўся шум машыны, па шпалерах загуля-
ла святло фараў. Неўзабаве ў сенцах грукнулі дзьверы.
У пакой уваліўся Грэгер і, убачыўшы мяне, крыкнуў:

— Скачыце ў машыну! Едзем!

Пасьля ён застыў. Павольна павярнуўся кругом, бяз-
гучна сузіраючы грандыёзную батальную сцэну.

Я растрас сваіх сяброўку, мы перацягнулі інструмэн-
ты ў машыну й паехалі. Грэгер нешта весела насьвістваў,
бубнячы па стырне, пакуль мы не папрасілі яго
змоўкнуць.

— Хлопцы, — сказаў ён з усмешкаю, — я пгаседзеў
увесь вечар за тэлефонам. Загаз вам тгэба будзе папга-
цаваць!

— Чаго?

— Каб вывучыць новыя песьні!

— Песьні? — як дурныя паўтарылі мы.

Грэгер толькі засьмяяўся.

— Я дамовіўся пга вашыя пегшыя гастголі. Пага
школаў, адна канцэгтная пляцоўка ды аматагскі фэсты-
валь у Люлео.

Мы прытармазілі каля школы. Грэгер адчыніў пустую
музычную клясу, і мы ўцягнулі ўзмацняльнікі. Мы ўсё
яшчэ ніяк не маглі апамятацца ад такой навіны, таму, калі
Грэгер паехаў, мы вырашылі застацца ды пайграць. Гу-
чаньне было жудасным, але музыка ішла з сэрца — сы-
рая й шурпатая, як і мы самі. Нііла выдаваў свае дама-
рослыя рыфы, а ў мяне пайшла імправізацыя, і ў пэўны

момант я пачуўся сапраўднаю рок-зоркаю. Гітара ў Холгеры разладзілася ад марозу, пальцы крыху здранцьвелі, можа аkurat таму ў яго атрымліваліся казачныя сола — скрыўленья й перакошаныя рыкі, звонкія пералівы й раскаты. Напрыканцы мы сыгралі наш хіт — «Rock'n'roll music» — ня менш як дзесяць разоў. І толькі калі Эркi разьбіў у трэскі абедзьве бубнавыя палачкі, мы ўрэшце спыніліся.

Была ўжо трэцяя гадзіна ночы. Вуліцы Паялы, ахутаныя зімоваю цемраю, даўно апусьцелі. Мы ішлі дадому ў кволым сьвятле ліхтароў, сьнежны пыл хрусьцеў пад нашымі нагамі. Мароз прабіраўся ў лёгкія, на вушы ціснула перадсьвітальная ціша. Кончыкі пальцаў шчы мелі ад вострых струнаў.

— Нам трэба зваліць, — сказаў Нііла, — зьехаць куды-небудзь.

— У Стакгольм! — сказаў Эркi.

— У Амэрыку! — выгукнуў Холгеры.

— У Кітай, — сказаў я. — Адноўчы я абавязкова туды патрапаю.

Было надзвычай ціха. Нібы ўсе ў паселішчы замерзлі. Мы ішлі пасярэдзіне дарогі, учацьвярых у адзін шэраг. Машынаў не было. Уся Паяла, не, увесь сьвет ляжаў нерухома. З жывых засталіся толькі мы, чатыры гарачыя сэрцы ў самым глухім закутку марознай тайгі.

Мы спыніліся на галоўным паяльскім скрыжаваньні, паміж шапікам і гаспадарчай крамаю. Намі авалодалі сумневы, быццам мы адчулі, што прыйшлі да мэты. Нібы

менавіта адсюль пойдзе новы адлік. Мы павярнуліся ды агледзеліся па баках. Дарога на захад вяла да Кіруны. На поўдні ляжаў Стакгольм. На ўсходзе былі Эвэртурнэо й Фінляндыя. А чацвёртая дарога выходзіла на пакрытую лёдам раку — Турнээльвэн.

Крыху пастаяўшы, мы выйшлі на сярэдзіну дарогі й селі. Нібы змовіўшыся, мы паклаліся на скрыжаваньні, пасярод шашы. Выцягнуліся на сьпінах і паглядзелі на зорнае неба. Машынаў было не чуваць, усё застыла. Мы ляжалі поплич і выдыхалі ў касьмічную прастору. Адчувалі, як ледзяны холад працінае азадад, лапаткі. Урэшце мы, у поўнай згодзе з жыцьцём, заплюшчылі вочы.

На гэтым заканчваецца наш расповед. Дзяцінства, юнацтва, пачатак нашага жыцьця. Пакінем іх тут. Чатырох хлопцаў, якія ляжаць на сьпіне на скрыжаваньні дарог, скіраваўшы свае позіркы да зораў. Я стаю нерухома побач і назіраю за імі. Дыханьне робіцца глыбейшым, цягліцы расслабляюцца.

Яны ўжо сьпяць.

ЭПІЛЁГ

Адзін-два разы ў год, калі мяне пачынае нясьцерпна цягнуць дамоў, я выпраўляюся ў Паялу. Прыяжджаю надвячоркам, выходжу на новы, падобны да цыркавога шатра мост цераз Турнээльвэн. Спыняюся на самым версе ды гляджу на паселішча, на востры сьпічак драўлянай бажніцы. Адводжу погляд і бачу, як уздоўж усяго гарызонту цягнуцца лясы, як на гары Юпука пабліскае маячок тэлевежы. У мяне пад нагамі бяжыць магутная рака, нястомна рухаючыся да мора. Прыглушаны плёскат вады паступова вымывае з вушэй трывожны гарадзкі шум. Разам са зьмярканьнем мяне пакідаюць няўрымсьлівасьць і непакой.

Мае вочы блукаюць па завулках Паялы. Ажываюць успаміны, і я згадваю людзей, якія, як і я, зьехалі адсюль; усплываюць назвы й імёны. Вось Паскаянка зь яе Кангасамі, Карванэнамі, Зэйдліцамі ды Самуэльсанами. А там Тэхас і ўсе ягонья Вальбэргі, Гроты, Моаны ды Лехта. А вось раён Страндвэген — Вільгэльмсаны й Мартыкалы, Эя ды Турнбэргі. І ўрэшце Вітулаянка зь яе Ідф’ердамі, Крэку, Палаваара, Муатка, Пэкары, Пэрту ды шмат-шмат кім яшчэ.

Я абапіраюся на халодныя парэнчы мосту й задумваюся над тым, што сталася зь імі ўсімі. Зь людзьмі, якіх я некалі ведаў, людзьмі, зь якімі я жыў адным жыцьцём. Думкі на хвіліну спыняюцца на маіх сябруках юнац-

кай пары. Холгеры вывучыўся ў гімназіі на інжынэра й займаецца цяпер мабільнаю сувязьсю ў Люлео. Эркі зрабіўся прарабам і вырабляе цяпер паліўныя гранулы на камбінаце LKAB у Свапаваара. Сам я выкладаю швэдзкую мову ў Сундбюбэргу, але ніяк не магу пазбыцца нуды, нейкай затоенай журбы.

На шляху дадому я праходжу могілкі. У мяне няма з сабою кветак, і я проста затрымліваюся на хвіліну перад магілаю Ніілы. Адзінага з нас, хто аддаў музыцы ўсю сваю душу. Насамрэч аддаў.

Апошні раз мы сустрэліся на Паяльскім кірмашы — ён прыляцеў зь Лёндану ды ўсё расчухваў у задуменнасьці ранкі на запясьцях. А ноччу мы выправіліся на рыбалку на Лапэакоскі. Ягонья зрэнкі звужыліся да памеру кропкі, і ён паўтараў усё як заведзены:

— Крыгаход, Мацьці, памятаеш, як мы стаялі на мосьце ды глядзелі на крыгаход. Ачумець, які быў крыгаход ...

Вядома, я памятаю крыгаход, Нііла. А яшчэ двух хлопцаў і самаробную гітару.

Rock'n'roll music.

Смак хлапчуковага пацалунку.

ЗЬМЕСТ

Пралёт

Апавядальнік прычынаецца, узыходзіць на гару й выстаўляе
сябе на сьмех на перавале Тхаронг Ля, з чаго й пачынаецца
расповед

3

Разьдзел 1

— пра тое, як Паяла робіць крок у сучаснасьць, узьнікае музыка,
а два малыя выпраўляюцца ўлегцы ў падарожжа

9

Разьдзел 2

— пра веру жывую й мёртвую, пра тое, як шрубы могуць
выклікаць гвалт, і пра дзівосную інтэрмэдыю ў паяльскай царкве

23

Разьдзел 3

— пра драматычныя падзеі на школьным сховішчы
ды пра нечаканае спатканьне, якім мы забягаем далёка наперад

46

Разьдзел 4

— пра тое, як вясковыя хлопцы пайшлі ў Старую школу,
даведаліся пра паўднёвую Швэцыю, а таксама пра тое, як хатняе
заданьне можа перавярнуць дагары нагамі ўвесь дом

53

Разьдзел 5

— пра нерашучых ваякаў, мясцовыя групы
ды пра майстэрства пратоптваць лыжныя спускі

65

Разьдзел 6

— пра тое, як старая карга села па правы бок Госпада Бога,
і пра тое, якою рызыкаўнаю бывае дзяльба зямных багацьцяў

74

Разьдзел 7

— пра рок-музыку, яе ўплыў на прыгожы пол
і пра тое, як небясьпечна ўваходзіць бяз стукі

89

Разьдзел 8

— у якім змайстравалі плянку, раскрылі рот і ў якім упершыню
адбыўся выхад на сцэну

98

Разьдзел 9

— у якім нашыя героі робяцца вучнямі сярэдніх клясаў
і не бязь цяжкасьцяў засвойваюць тэхніку ігры на гітары

107

Разьдзел 10

— пра няпрошанага начнога візытанта, пра рухомы шкілет
з дарамі ды пра ратаваньне зь пераплёту

117

Разьдзел 11

— дзе два роды цьвердалобых гуляюць вясельле, у часе
якога мераюцца сілаю ды парайца ў лазьні

137

Разьдзел 12

— пра нялёгкую сэзонную працу, качаргу на суседзкім надзеле
ды нямасны выпадак, выкліканы нядбайным стаўленьнем
да сваіх абавязкаў

163

Разьдзел 13

— пра новага настаўніка музыкі зь вялікім пальцам пасярод рукі
ды пра знаёмства зь юным талентам з Кіхланкі

189

Разьдзел 14

— пра дзікую сутычку ў паяльскім калектары
ды пра тое, як мы неўспадзеўкі атрымалі бубначу

207

Разьдзел 15

— пра тое, як пасля лазьні язык урэшце вызваліўся з кайданоў,
ды пра тую рэчы, якія абавязаны ведаць кожны малады чалавек

223

Разьдзел 16

— у якім злога мужыка валяць у сьнег, а ягоную жонку частуюць
халодным малаком

233

Разьдзел 17

— у якім распальваюць сьвяточныя вогнішчы, здабываюць зброю
ды прызначаюць узнагароду за галовы двух лясных стралкоў

243

Разьдзел 18

— пра дрыньканьне на гітары ды іншыя больш ці менш
мужчынскія заняткі

256

Разьдзел 19

— пра дзяўчыну на чорным «вольва», хакейныя пляцоўкі
ды здаравенныя азадкі, а таксама пра тое, чым можна
пазабавіцца ў Паяле

269

Разьдзел 20

— пра тое, як гулялі на дне народзінаў ды сьнявалі гімн
Турнэдалену, як зьявіліся паляўнічыя ды як чатыры падлеткі
глядзелі на зоры

283

Эпілёг

310

Літаратурна-мастацкае выданьне

Кнігарня «Наша Ніва»

НІЕМІ Мікаэль

Папулярная музыка зь Вітулы

Раман

Пераклад: Вольга Цьвірка

Рэдактура: Алена Талапіла

Карэктурка: Міраслава Шавыркiна

Вёрстка: Сяргей Кандраценка

Вокладка: Сяргей Ждановiч

Фота: Maria Söderberg

Праект: BYBOOKS

Падлісана да друку 11.05.2010. Фармац 70 x 100 1/32.

Папера афсетная. Гарнітура «Апто Рго». Друк афсетны.

Ум. друк. арк. . Ул.-выд. арк 16,6. Наклад 750 (1—100) асоб.

Замова 1692.

Выдавец І. П. Логвінаў.

ЛІ 02330/0494468 ад 08.04.2009.

Пр. Незалежнасці, 19-5, 220050, г. Мінск

logvinovpress@mail.ru

ТДА «Нова Прынт»

ЛП 02330/0150476 от 25.02.2009.

Ул. Купрэвіча, 2, 220141, г. Мінск

ISBN 978-985-6901-75-4

9 789856 901754 >

"Ніемі робіць мяне шчаслівым!"
Aftonbladet

"Абсалютны шэдэўр, які вібруе жыццём,
гумарам і немым болем".
Svenska Dagbladet

"Ніемі бадай што самы цікавы з усіх
сучасных швэдзкіх пісьменьнікаў".
Nerikes Allehanda

Мікаэль Ніемі, нар. 13 жніўня 1959 году ў Паяле (Норботэн), – швэдзкі (турнэдалскі) пісьменьнік. Бацька быў паліцэйскім, маці – лягапэдам. У пятнаццаць гадоў пачаў пісаць вершы і навілы, аднак атрымаў сярэдняю спецыяльную адукацыю па прафэсіі электрыка, у сувязі з чым перабраўся ў Люлеа, дзе пражыў 20 гадоў, пакуль не вярнуўся назад у Паялу. У 1988 годзе дэбютаваў са зборнікам вершаў "Кроў з носу на імшы" (Näsblood under högmässan). Ён пісаў паэтычныя, праязічныя і драматычныя творы, працаваў для радыё і тэатра. У 2009 годзе наведаў Беларусь, прачытаўшы свае творы ў Менску і Пінску. Сапраўдны творчы прарыў зрабіў з кнігаю "Папулярная музыка зь Вітулы", за якую быў ўзнагароджаны прэміяй Аўгуста Стрындбэрга ў 2000 годзе. На гэты раман аўтара натхніла ягоная ўласная дзяцінства й юнацтва ў дзевюхмоўным асяродзьдзі Паялы ў Турнэдален.

B Y B O O K S

Мікаэль Ніемі

Популярная музыка зь Вітулы